

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS
UN MĀKSLAS PIEMINEKLI

Andrejs Holcmanis
**VECRĪGA –
PILSĒTBŪVNIECĪBAS
PIEMINEKLIS**

Basteja bulvāris

Aspazijas bulvāris

Basteja bulvāris

Aspazijas bulvāris

Jēkaba laukums

Livu laukums

Doma laukums

Pils laukums

Herdera laukums

Latviešu strēlnieku laukums

Krišjāņa Valdemāra iela

Krišjāņa Valdemāra iela

13. janvāra iela

13. janvāra iela

11. novembra krastmala

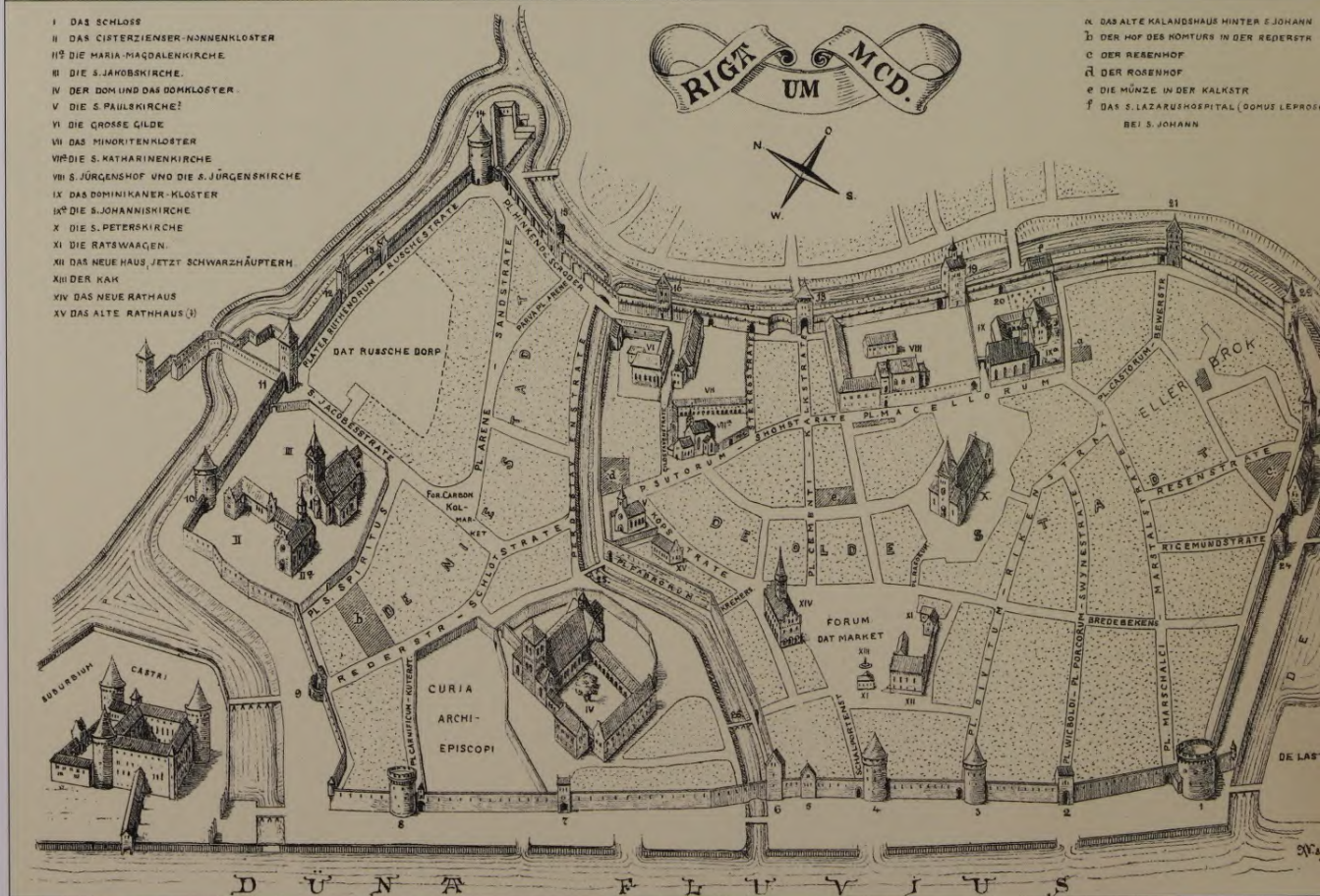
11. novembra krastmala

11. novembra krastmala

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

2007-4
L 300

LATVIJAS DABAS UN PIEMINEKĻU AIZSARDZĪBAS BIEDRĪBA

LATVIJAS ARHITEKTŪRAS UN MĀKSLAS PIEMINEKĻI

Andrejs Holcmanis

VECRĪGA –
PILSĒTBŪVNIECĪBAS
PIEMINEKLIS

2., papildinātais izdevums

 ZINĀTNE

UDK 72 (474.3-25)
Ho 213

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0304063047

Redkolēģija: Vaidelotis Apsītis (atb. red.), Jānis Krastiņš, Maija Kravinska (atb. sekr.),
Imants Lancmanis, Jānis Lejnieks, Ojārs Spārītis

RĪGAS DOME

Rīga

iedvesmas pilsēta

VALSTS
KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Grāmata izdota ar
RĪGAS DOMES KULTŪRAS DEPARTAMENTA
un VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA atbalstu

Tulkojums angļu valodā *Lolita Kļaviņa*
Tulkojums vācu valodā *Margita Gūtmane*
Mākslinieks *Viesturs Ozoliņš*
Datormakets SIA "Ozoliņu dizaina darbnīca"

©Andrejs Holcmanis, 2007
©Viesturs Ozoliņš, mākslinieciskais noformējums, 2007
©Lolita Kļaviņa, tulkojums angļu valodā, 2007
©Margita Gūtmane, tulkojums vācu valodā, 2007
©Apgāds "Zinātne", 2007

ISBN 978-9984-767-91-8

SATURS

Priekšvārds	7
Ievads	8
VECRĪGAS RAŠANĀS, ATTĪSTĪBA, ROBEŽAS, NOCIETINĀJUMI	10
PĀRMAIŅAS VECRĪGAS IELU TĪKLĀ UN PLĀNOJUMĀ	28
VECRĪGAS APBŪVE. ARHITEKTŪRAS STILI UN PIEMINEKĻI	46
VECRĪGAS TĒLPISKĀ VIDE	80
VECRĪGAS SILUETS UN PANORĀMA	113
VECRĪGAS REĢENERĀCIJAS PROJEKTA PRIEKŠLIKUMI UN REALIZĀCIJA	119
VECRĪGAS REVITALIZĀCIJA	141
KĀ IR IEVĒROTI VECRĪGAS REĢENERĀCIJAS PRIEKŠLIKUMI?	147
Paskaidrojumi, avotu un literatūras norādes	149
Speciālo terminu vārdnīca	159
Vecrīgas ielu un laukumu nosaukumi gadsimtu gaitā	163
Vecrīgas ēku saraksts	166
Attēlu avoti	205
Personu rādītājs	206
RIGA'S OLD TOWN – A MONUMENT OF URBAN DEVELOPMENT	213
ALTRIGA – EIN STÄDTEBAULICHES DENKMAL	216
Abbildungen	219

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

10/10/00

PRIEKŠVĀRDS

Šī grāmata ir manas 1992. gadā izdotās grāmatas "Vecrīga – pilsēt būvniecisks ansamblis" atkārtots un papildināts izdevums ar mazliet mainītu nosaukumu ("Vecrīga – pilsēt būvniecības piemineklis").

Tā kā pagājis jau vairāk nekā 10 gadu, kopš iznāca iepriekšējais izdevums, kas bija sarakstīts vēl padomju iekārtas apstākļos, tekstu bija nepieciešams koriģēt. Bez tam radās iespēja uzlabot grāmatas vizuālo tēlu, galvenokārt tajā ievietojot labākus un pašreizējam Vecrīgas stāvoklim atbilstošus fotoattēlus un plānus.

Lielākās izmaiņas ir grāmatas beigu daļā, kur vesela nodaļa "Vecrīgas reģenerācijas projekts" nomainīta ar jaunu nodaļu "Vecrīgas reģenerācijas projekta priekšlikumi un to realizācija". Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, rinda reģenerācijas priekšlikumu jau grāmatas sarakstīšanas laikā bija realizēta, ko ir nepieciešams atgādināt. Otrkārt, laikā, kad izstrādāja reģenerācijas projektu, gandrīz visa Vecrīgas apbūve bija valsts un pašvaldību īpašums. Plānveida saimniecības apstākļos pār-

maiņas bija vieglāk regulēt (spilgts piemērs ir valsts finansētā poļu firmas "PKZ" darbība laikā no 1983. līdz 1993. gadam). Atjaunojot 20. gs. 90. gadu vidū privātipašumu un pārejot uz tirgus ekonomiku, projekta priekšlikumu realizāciju sāka traucēt nejaušības, kas ne vienmēr saskanēja ar reģenerācijas projekta iecerēm.

Pašreiz, kad ir izstrādāts jauns "Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības projekts", 1983. gadā apstiprinātais Vecrīgas reģenerācijas projekts ir zaudējis spēku. Ir laiks pavilkt svītru izdarītajam.

Grāmatai ir radies arī jauns papildinājums. Tas ir Vecrīgas ēku alfabētiskais saraksts, kurā iespēju robežās norādīti ēku celšanas gadi, nozīmīgākās pārbūves un to autori.

Interese par Vecrīgu nav mazinājusies, tieši otrādi, līdz ar tūristu pieplūdumu aug arī nepieciešamība pēc plašākas informācijas. Tādēļ grāmatai pievienoti teksta kopsavilkumi vācu un angļu valodā, kā arī ilustrāciju saraksts.

IEVADS

Vecrīga ...

Cik daudz nozīmju gan slēpjas šajā īsajā vārdā! Neliels laukumiņš pilsētas plānā. Rīgas vecākā daļa. Sena lībiešu un latviešu cilšu apmetne. Vācu misionāru, bruņinieku un tirgotāju pilsēta. Daudzkārt aplenkts un iekarots cietoksnis. Kapitālistiskās Rīgas pretrunu iemiesojums. Padomju republikas galvaspilsētas vēsturiskā daļa. Atjaunotās Latvijas Republikas lielākās pilsētas centrs, kurā koncentrējas Latvijas politiskā, kultūras un ekonomiskā dzīve. Un pēdīgi – unikāls arhitektūras pieminekļu ansamblis.

Tieši arhitektūras daudzveidība un izteiksmīgums ir tas, kas pievērš uzmanību Vecrīgai. Ne velti pa Vecrīgas ielām pastāvīgi plūst tūristu un ekskursantu grupas. Gidi stāsta par senām pilīm, viduslaiku baznīcām, amatnieku un tirgotāju dzīvojamajiem namiem, noliktavām, sabiedriskajām celtnēm, pieminekļiem. Pāri Daugavas plašajai straumei paceļas nosūbējušās, varā kaltās torņu smailes.

Vecrīgu kopumā vislabāk var pārredzēt no skatu platformas Sv. Pētera baznīcas tornī. Redzam starp augstajiem jumtiem paslēpušos viduslaiku mūra fragmentus, Pulvertorni, kanālmalas apstādījumu lokā ietvertās pilsētas daļas robežas un, veroties tagadējās Rīgas plašajā panorāmā, varam iedomāties, kā ūdens, smilšu kalnu, Daugavas salu un priežu mežu ielokā varenās upes krastā, nocietinājumu ieskauda, izskatījās viduslaiku Rīga, kuras iedzīvotāju skaits nepārsniedza desmit tūkstošus.

Vecrīga kā pilsēt būvniecisks ansamblis ir augstu novērtēta. Jau 1949. gadā Rīga bija iekļauta to pilsētu skaitā, kuru izbūves projekti vēsturiskā centra dēļ bija jāaskaņo ar pieminekļu aizsardzības iestādēm.¹ 1967. gadā LPSR Ministru Padome Vecrīgu pasludināja par valsts aizsargātu zonu.² 1983. gadā Vecrīga tika ieslēgta pilsēt būvniecības pieminekļa – Rīgas vēsturiskā centra sastāvā.³ Šajā pašā gadā tika apstiprināts Vecrīgas reģenerācijas projekts.⁴ Un, beidzot, 1997. gadā Rīgas pilsētas vēsturiskais centrs tika ierakstīts UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma sarakstā, kura sastāvdaļa bija tā viduslaiku apbūves struktūra.

Tomēr vēl pagājušā gadsimta vidū daudzi uzskatīja, ka vēsturiska un arhitektoniska vērtība piemīt tikai atsevišķām celtnēm – arhitektūras pieminekļiem, bet Vecrīgas plānojumu, apbūvi, pat siluetu var pārveidot, "uzlabot" atbilstoši tā laika pilsēt būvnieciskajiem normatīviem.

Taču normatīvi ir mainīgi, bet Vecrīgas īpatnība ir tajā saglabājušies seno laiku pilsētu apbūves paņēmieni un tradīcijas. Ja mēs to neievērojam, tad varam Vecrīgu kā ansamblī tikai nivelēt, tuvināt šablonam. Sevišķi spilgti tas izpaudās padomju laikā, kad plaši izvērtās masveida celtniecība un zuda atšķirības starp dažādiem pilsētas rajoniem.

Šis grāmatas nolūks – stāstīt par Vecrīgu tieši no šī – pilsēt būvniecības jeb arhitektūras ansambļa viedokļa. Parādīt, kā visumā sarežģītais Vecrīgas

ielu tīkls organiski veidojies konkrētajos dabas apstākļos, kā arī paplašinoties pilsētas robežām. Kā veidojusies Vecrīgas apbūve, kurā vissenākās mūra ēkas saistās vienotā ainavā ar 20. gadsimta celtnēm, kāds ir Vecrīgas siluets. Analizēt Vecrīgu kā viengabalainu telpisku vidi. Iepazīstināt ar Vecrīgas reģenerācijas projekta iecerēm ansambļa pilnveidošanā, kā arī funkciju sakārtošanā. Pastāstīt, kā šīs ieceres realizējušās pēdējo 20 gadu laikā.

Tā kā Rīgas viduslaiku daļas valsts aizsardzības zonā ietilpst arī bijusī Citadeles teritorija un Vecrīga kopš 17. gadsimta ar to ir veidojusi kopēju apbūves vienību, stāstījums aptver arī Citadeles veidošanos.

Visvairāk ziņu par pilsētas senatni varam iegūt no Vilhelma Neimaņa, Jāņa Strauberga, Edgara Pučiņa, Juriņa Vasiļjeva, Valdemāra Vagas un Frīdriha Beninghofena darbiem.⁵ Pēdējā laikā lielu ieguldījumu Rīgas vissenākās vēstures pētīšanā devis arheologs Andris Caune.⁶ J. Straubergs un J. Vasiļjevs savos darbos pievēršas pilsētas attīstībai kopumā. V. Neimanis, E. Pučiņš, F. Beninghofens un A. Caune pievērsušies šaurā-

kām, taču pilsētbūvnieciski nozīmīgām tēmām. Izmantotas arī npublicētas zinātniskās atskaites, kuras sastādījuši Rūdolfš Šīrants, Roberts Malvess, Gunārs Īvans, Tatjana Pāvele un citi bijušās LPSR Kultūras ministrijas Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantora darbinieki. To skaitā arī Ritas Zandbergas pētījumi.⁷ Kaut arī R. Zandbergas hipotēzes par Rīgas pirmsākumiem izraisījušas asu kritiku, nav noliedzams, ka viņas darbos, it sevišķi par Rīgas pilsētbūvniecisko attīstību renesanses un baroka laikmetā, ļoti koncentrētā formā pirmo reizi apkopots vērtīgs faktu materiāls. Šajā darbā vairākas atziņas aizgūtas no pētījumiem, kurus 80.–90. gados Vecrīgā veikuši poļu speciālisti,⁸ pēc tam SIA "Arhitektoniskās izpētes grupa" līdzstrādnieki.

Dati Vecrīgas telpiskā veidola analīzei un pārskatam par tās reģenerācijas problēmām ņemti no Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības institūta pilsētbūvniecības laboratorijas izstrādātā projekta, kura autoru kolektīva vadītājs bija E. Pučiņš un kura vienu nodaļu izstrādāja šīs grāmatas autors.⁹ Lielu palīdzību šīs grāmatas tapšanā sniedzis kolēģis Aleksandrs Jansons.

VECRĪGAS RAŠANĀS, ATTĪSTĪBA, ROBEŽAS, NOCIETINĀJUMI

Vecrīgas sākumi meklējami tālā senatnē, vismaz pirms 1000 gadiem, kad gar Daugavu dzīvoja zemgaļi, latgaļi, libieši un sēļi. Daugavas ūdensceļš labāk nekā sauszemes ceļi nodrošināja sakarus starp austrumu un rietumu zemēm.

10.–11. gadsimta mijā, feodālisma sākumposmā, kad sāka strauji attīstīties lauksaimniecība un amatniecība un radās produkcijas pārpalikums, Eiropā dibinājās pilsētas, lai kļūtu par ražojumu apmaiņas centriem. Vienlaikus notika cīņa par jauniem tirgiem. Vācu tirgotāju ekspansiju austrumu virzienā atbalstīja katoļu baznīcas tiekšanās pakļaut sev šo zemju iedzīvotājus.

Jau 12. gadsimta otrajā pusē Daugavas krastos ieradās vācu tirgotāji. 1185. gadā tika nodibināta Ikšķiles bīskapija. Taču Ikšķile atradās pārāk tālu no jūras, Daugavas krāces apgrūtināja kuģu kustību, libieši varēja viegli tiem uzbrukt. Tādēļ vācu iebrucēju skati pievērsās pussalai pie Rīgas upes. 1198. gadā Indriķa Livonijas hronikā pirmo reizi ir pieminēta Rīgas vieta.¹⁰ Sadursmēs ar libiešiem šeit krīt krustnešu bīskaps Bertolds. Nedaudz vēlāk – 1201. gadā – viņa vietā nākušais bīskaps Alberts pārceļ bīskapijas centru uz Rīgu.

Kāpēc Rīga radās tagadējā vietā? To veicināja ģeogrāfiskie apstākļi. Netālu no Rīgas līča, kur purvainās ieplakās līkumojošajā Daugavā ietecēja kāda tās atteka, saukta par Rīgas upi, bija izveido-

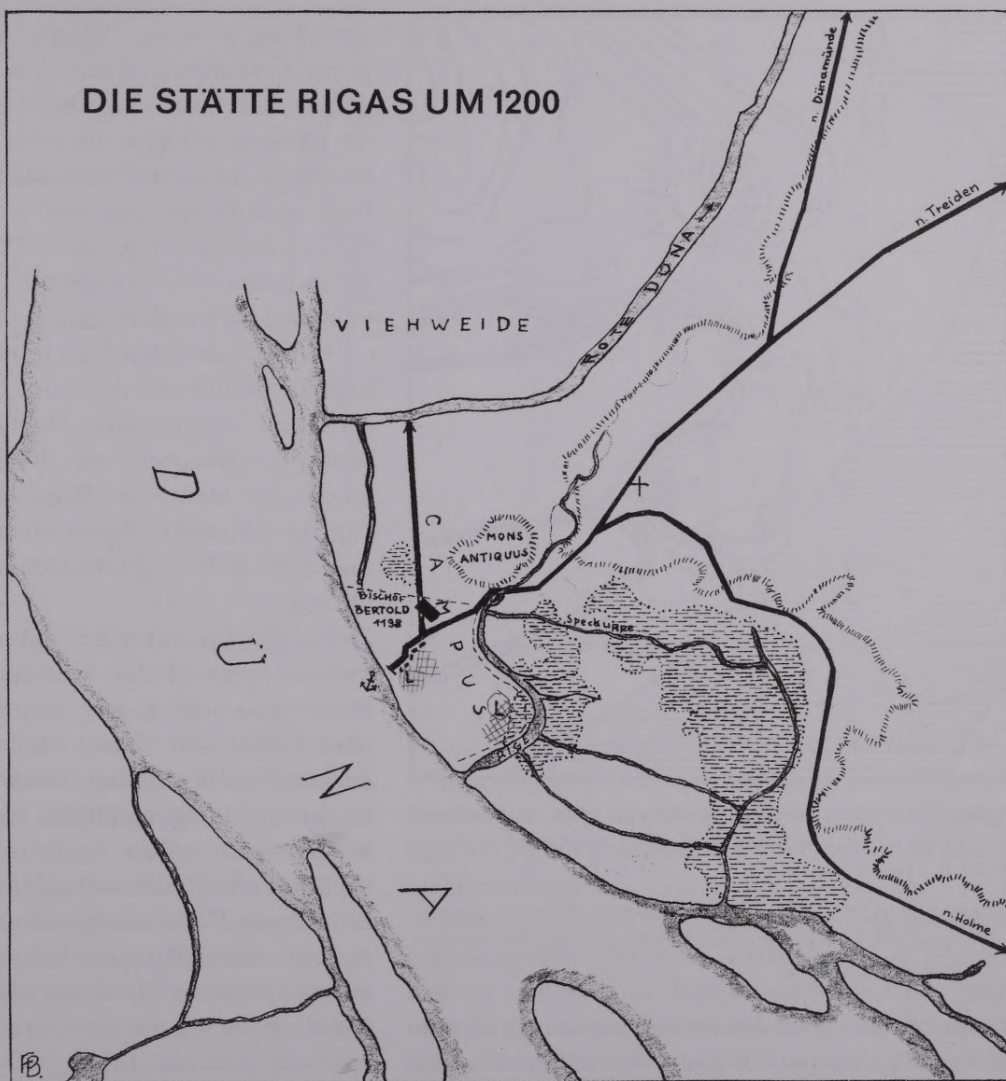
jusies pussala.¹¹ Tā veidoja daļu tagadējās Vecrīgas teritorijas – no Daugavas līdz tagadējai Minsterejas – Kalēju – Meistaru – Torņa ielai. Austrumos to norobežoja Rīgas upe, aiz kuras vairākas attekas šķērsoja purvainu zemieni. Pārpurvotas pļavas stiepās arī ziemeļos no tagadējās Torņa ielas.

12.–13. gadsimtā pussala tikai par 2,5–3,5 m pacēlās augstāk par Daugavas līmeni (mūsdienās vidējā augstuma atzīme ir 5–6 m).¹² Gar tagadējo Zirgu ielu un Jaunielu pussalu šķērsoja neliela ieplaka, iespējams, ka palu laikā tā tika applūdināta. Pussalai no sauszemes puses austrumos pieklāvās smilšu kāpu ķīlis. Pēc ģeologa Karla Bruno Dosa domām,¹³ kādreiz Daugavas atteka ir plūdusi arī pa tagadējiem pilsētas kanāla apstādījumiem. Pirms tam tagadējā Vecrīgas teritorija ir bijusi sala, un tikai vēlāk vēja dzītais kāpu valnis atteku aizbēris.

Daugavas lejtecē šī pussala bija visizdevīgākā vieta apmetnes izveidošanai. Te bija ne tikai ērta osta garāmbraucošiem svešzemju tirgotāju kuģiem, bet arī visas iespējas izveidot nocietinātu pilsētu, kas vēlāk arī tika darīts.

Tagadējā Alberta laukuma rajonā, kur Rīgas upes paplašinājums veidoja tā saukto Rīgas ezeru, 20. gadsimta 60. gadu sākumā izdarītajos arheoloģiskajos izrakumos atrada senas apmetnes paliekas.¹⁴ Pirmais apmetnes kultūrlānis tika atrakts apmēram 4–5 m dziļumā. Darbarīki,

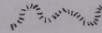

DIE STÄTTE RIGAS UM 1200

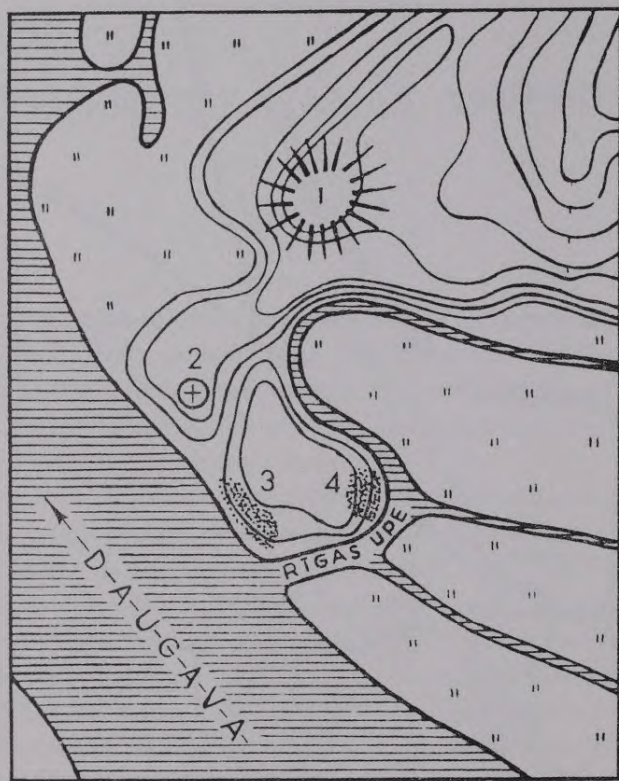

1. Topogrāfiskā situācija pirms 1200. gada vietā, kur vēlāk izveidojās Rīga (pēc F. Beninghofena):

- 1 – purvi un kūdrāji,
- 2 – kāpu grēdas rietumu robeža,
- 3 – vēlākās Sv. Ģertrūdes baznīcas atrašanās vieta, 4 – ceļi,
- 5 – lībiešu zvejnieku ciems

Topography of Riga's later site prior to 1200 (F. Benninghofen)

1	2	3	4	5
	Moor- und Torfbildungen	Westgrenze der um das Jahr 1200 noch bewaldeten Dünenzüge	Platz der späteren Gertrudskirche	Wege
				Livisches Fischerdorf (im Entstehen)

2. Rīgas 12. gs. plāna rekonstrukcija (pēc A. Caunes):
1 – Senais kalns, 2 – kapulauks, 3 – Daugavas piekrastes
ciemi, 4 – ciems pie ostas

Reconstruction of a 12th century map of Riga (A. Caune):
1 – Ancient Hill, 2 – burial ground, 3 – villages along the Daugava,
4 – village by the harbour

rotaslietas, ēku un darbnīcu atliekas un citi atradumi liecināja, ka jau 11. gadsimtā šeit ir dzīvojuši libieši un kurši un 12. gadsimta beigās – 13. gadsimta sākumā ir izveidojusies amatniecības un tirdzniecības apmetne.

Tā kā izrakumu apmēri Vecrīgā ir ierobežoti un nav iespējams izpētīt pilnībā visu kultūrslāni, kas zem lielajām jaunceltnēm ir iznīcināts, pirmatnējās

apmetnes robežas, lielums un forma nav līdz galam noskaidrota. Rakstiskas ziņas par Rīgu atrodamas tikai kopš 12. gadsimta beigām, tās attiecas uz nākamo pilsētas attīstības posmu – uz vācu ieceļotāju apmetnes dibināšanu, un arī tajās nav tiešu norādījumu par vietējo iedzīvotāju apmetni, kas eksistējusi pirms 1201. gada. Tāpēc Rīgas pirmsākumi vēl ir "miglā tīti", par tiem ir izteiktas vairākas, pat pretrunīgas hipotēzes.

Vispiesardzīgākie šajos minējumos bijuši arheologi. Tā, piemēram, A. Caune, kas 70.–90. gados ir turpinājis vēsturnieces Melitas Vilsones sekmīgi uzsāktos izrakumus, min divas vietējo iedzīvotāju apmetnes: vienu pie Rīgas ezera līdz tagadējai Audēju–Mārstaļu–Alksnāja ielai, otru pie Daugavas tagadējās Peldu, Ūdensvada un Grēcinieku ielas rajonā.¹⁵

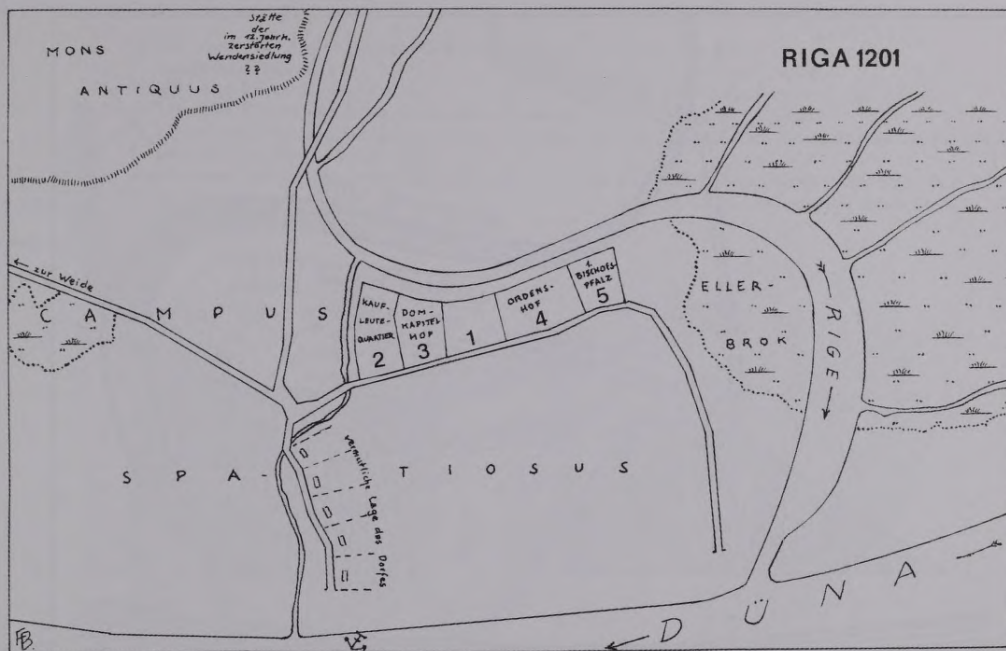
Indriķis Livonijas hronikā raksta, ka 1210. gadā, kuršiem aplencot Rīgu, tikušas nodedzinātas vietējo iedzīvotāju mājas, kas atradušās ārpus pilsētas nocietinājumiem. Tomēr par to, ka tagadējā Doma laukuma vietā atradies libiešu ciemats, rakstījuši kā pirmie Vecrīgas pētnieki (F. Bunge, V. Gūtceits, V. Neimanis), tā arī vairums vēlāko vēsturnieku un arhitektu (P. Johansens, J. Straubergs, E. Pučiņš, R. Malvess, R. Zandberga), mūsdienu vācu vēsturnieki (F. Beninghofens). Līdz pat pēdējam laikam rajonā ap Domu bija atrasti tikai apbedījumi, tāpēc arheologs A. Caune uzskatīja, ka šajā vietā pirms baznīcas celšanas 1211. gadā ir bijis kapulauks. 1988.–1989. gadā izdarītajos izrakumos Doma laukumā atrastas pāris nodegušu koka ēku atliekas, kuras var datēt ar 13. gadsimta sākumu, taču tas vēl neliecina, ka tur bijis ciems.

Vai vietējo iedzīvotāju apmetnes ir bijušas nocietinātas? Šādu ziņu nav. Savā laikā uz vietējo

3. Rīgas apbūves
rekonstrukcija
1201. gadā (pēc
F. Beninghofena):

1 – vācu amatnieku
apmetnes vieta,
2 – tirgotāju
kvartāls,
3 – Domkapitula
pagalms,
4 – Zobenbrāļu
ordeņa pils (sēta),
5 – pirmā biskapa
pils (sēta)

Rīga prior to 1201
(reconstruction by
F. Benninghofen)

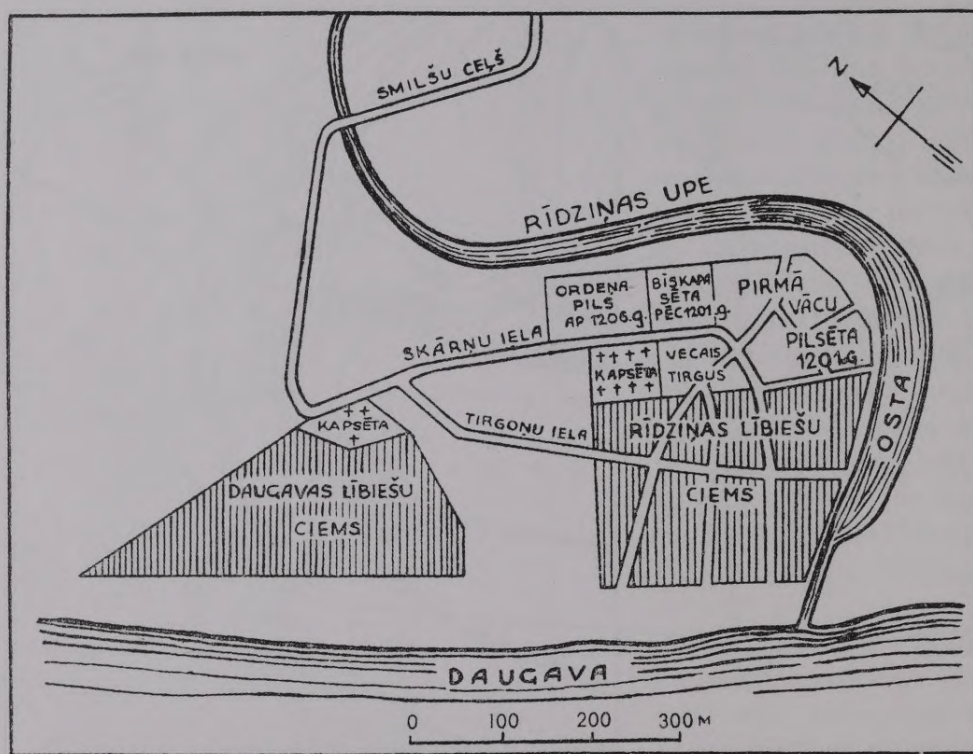
iedzīvotāju apmetnēm attiecināja 1938. gadā tagadējās Finanšu ministrijas ēkas būvlaukumā atrastās palisādes un ūdensgrāvja atliekas.¹⁶ Šī nocietinājumu līnija pēc pēdējām hipotēzēm norobežoja pēc 1201. gada izveidoto vācu apmetni.

Stāstot par Rīgas dibināšanu, vēl jāpiemin Senais kalns, kam varēja būt zināma nozīme pirmo apmetņu aizsardzībā. Indriķa hronikā norādīts, ka Senajā kalnā dzīvojuši vendi, kas vēlāk, kuršu padzīti, devušies uz Cēsīm.

Par Seno kalnu uzskata kāpu grēdas galu, kas beidzās netālu no tagadējās Vecrīgas, apmēram Esplanādes – Bastejkalna apkaimē, un atradās starp Rīgas upi dienvidos un purvainajām pļavām ziemeļos. Vēlāk šo kāpu grēdas nobeigumu iesauca par Kubes kalnu. Aizsardzības apsvērumu dēļ

Vecrīgai tuvāko kāpu grēdu pilnīgi noraka 1784.–1785. gadā. Iespējams, ka Senajā kalnā agrāk atradusies nocietināta vendu pils. Tā varēja aizsargāt vienīgo pieeju pussalai no sauszemes pa tā saukto Lielo Smilšu ceļu.¹⁷

Bīskaps Alberts 1200. gadā no libiešiem iegūst zemes gabalu apmetnes ierīkošanai, lai pārceltu bīskapa rezidenci no Ikšķiles uz Rīgu. Dažu gadu laikā Rīgā apmetās bīskapa acinātie krustneši, iebraukušie kolonisti un vācu tirgotāji. Par to, cik liela bijusi un kāda izskatījusies "pirmās pilsētas daļas" teritorija, kas aprakstīta Indriķa hronikā saistībā ar 1215. gada ugunsgrēku, skaidru norādījumu nav. Tāpēc par to ir izteiktas dažādas hipotēzes. Ir zināmas vienīgi pirmās nozīmīgākās celtnes – bīskapa un ordeņa pils, Sv. Pētera baznīca

4. Rīgas apbūves rekonstrukcija pirms 1200. gada (pēc J. Strauberga)

Rīga prior to 1200 (reconstruction by J. Straubergs)

un citas, kas atradās šajā pilsētas daļā. Tas atvieglo senās pilsētas robežu noteikšanu. Turklāt sākotnēji šī apmetne bijusi nocietināta ar palisādēm vai pat mūri (1207., 1208. un 1209. gadā nocietinājumi pieminēti Indriķa hronikā).

Dažkārt mūsdienu vēsturnieki iztēlojas, ka 1201. gadā vācu apmetnes forma bijusi līdzīga vietējo iedzīvotāju apmetnei, proti, neregulāra, pieskaņota pussalas konfigurācijai. Tādu savās rekonstrukcijās, piemēram, vācu pilsētu zīmē J. Straubergs.¹⁸ Taču pēc tam, kad F. Beninghofens, savdabīgi atšifrējis Indriķa hronikas ierakstus par 1215. gada ugunsgrēku, noteica domkapitula

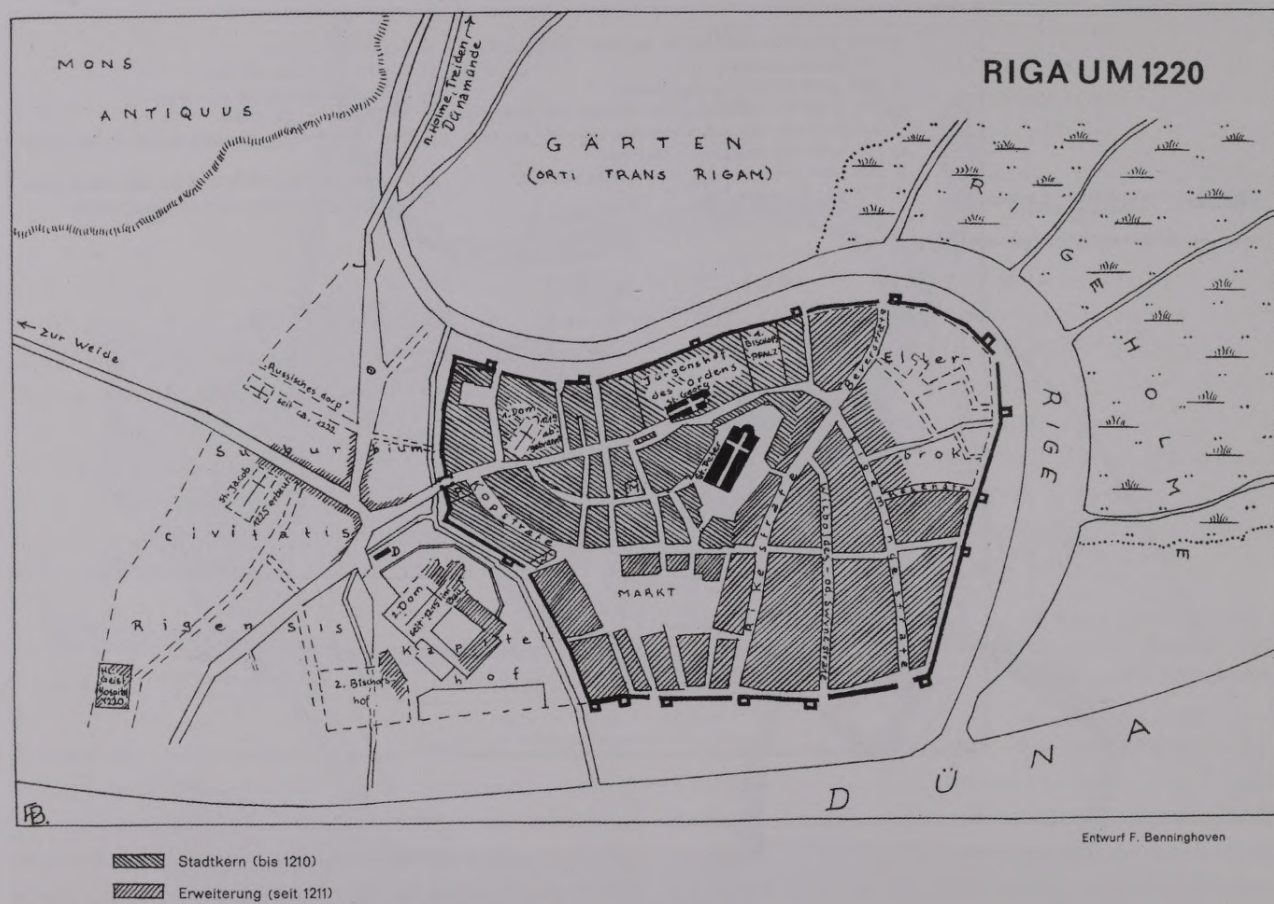
īpašumu un pirmās Doma baznīcas atrašanās vietu tagadējās Amatu ielas rajonā, vispārēju atzinību guva jau 1910. gadā V. Neimaņa izteiktais viedoklis, ka vācu apmetne veidojusi regulāru pusapli un ar aizmuguri pieklāvusies Rīgas upei.¹⁹ Nocietinājumi puslokā norobežojusi teritoriju apmēram piecu hektāru platībā starp tagadējo Zirgu–Rozena–Kungu–Grēcinieku–Jāņa ielu un Rīgas upi.

Tātad 1201. gadā vācu apmetne bija ierīkota neatkarīgi no visumā amorfās, iespējams, no pārējās apkārtnes nenorobežotas vietējo iedzīvotāju apmetnes kā koncentrēta cietokšņveida apbūves vienība ar izteiktām robežām. Tā kā bīskaps Alberts

5. Vācu apmetne ap 1210. gadu (pēc V. Neimaņa): A – pirmā Bīskapa sēta, B – pirmais Doms, C – pirmā ordeņa pils, D – Sv. Pētera baznīca, E – Doms, F – Sv. Paula baznīca, G – Rātes vārti, H – Mazie vārti, I – vēlākā Bīskapa sēta, K – Sv. Jēkaba baznīca, L – vēlākā cisterciešu klostera vieta, M – Sv. Gara konventa vieta

German settlement around 1210 (W. Neumann): A – first Bishop's courtyard, B – first Cathedral, C – first castle of the Order, D – St. Peter's Church, E – Cathedral, F – St. Paul's Church, G – gates of the Town Hall, H – the small gates, I – subsequent Bishop's courtyard, K – St. Jacob's Church, L – later site of the Cistercian monastery, M – site of the Convent of the Holy Spirit

6. Rīgas plāns ap 1220. gadu (pēc F. Beninghofena)

Map of Riga ca. 1220 (F. Benninghofen)

un viņa savervētie krustneši Rīgā ieradās nevis kā draugi, bet gan kā iekarotāji, tad šāda apmetnes forma bija visai mērķtiecīga. Ne velti 1210. gadā šīs apmetnes iemītnieki varēja atsist uzbrūkošos kuršus, kuri gribēja vāciešus no Rīgas padzīt.²⁰

Jau pēc desmit gadiem pilsētas teritorija, kurā sāka apmesties uz pastāvīgu dzīvi no Vācijas iebrāukušie amatnieki un tirgotāji, kļuva par mazu. No nedaudziem simtiem cilvēku vācu iedzīvotāju skaits Livonijā 1211. gadā jau bija pieaudzis līdz 4000.²¹ 1211. gadā nocietinājumi jau bija izbūvēti gar ieplaku pie tagadējās Jaunielas līdz Daugavai, tie turpinājās gar Daugavu un Rīgas upi, līdz kopējā nocietinājumu sistēmā tika iekļauta arī vietējo iedzīvotāju apmetne, sākotnējā pilsētas daļa un vēl neapbūvētās zemes tagadējā Rātslaukuma un Latviešu strēlnieku laukuma apkaimē.

PIRMAIS PILSĒTAS PAPLAŠINĀJUMS

Paplašinātā pilsēta tiek apjozta ar aizsardzības mūri, kura atliekas vietām saglabājušās līdz pat mūsdienām. Arī tie mūra fragmenti, kas 20. gadsimta 70. gados atrasti ēku pagrabos starp Tirgoņu un Rozena ielu,²² attiecas uz šo otro, nevis pirmo pilsētas attīstības posmu.

Paplašinātajai pilsētas teritorijai bija neregulāra forma, ko noteica tās dabiskās robežas – Daugava, Rīgas upe un ieplaka gar tagadējo Zirgu ielu un Jaunielu. 13. gadsimta sākumā Daugavas krasts atradās ap tuveni par 70 m tuvāk apbūvei nekā šodien.²³ Rīgas upe plūda paralēli tagadējai Kalēju ielai, tad tecēja gar Mīnsterejas ielu, pilsētas ziemeļu robeža sekoja ieplakas izliekumiem dienvidos no Zirgu, Rozena ielas un Jaunielas. Pilsētā joprojām varēja iekļūt pa tā sauktajiem Rātes jeb Lielajiem vārtiem apmēram tagadējās Šķūņu un Zirgu ielas krustojumā, kur tie atradās jau kopš 1201. gada.

NĀKAMAIS PILSĒTAS PAPLAŠINĀJUMS

Tomēr pilsēta nepārstāj augt. Jau 1211. gadā ārpus pirmās vācu apmetnes liek pamatakmeni tagadējam Domam.²⁴ Tas, ka bīskaps Alberts celtniecībai nepieciešamo zemes gabalu ieguva no lībiešiem, netieši liecina par iespējamu zvejnieku ciema pastāvēšanu. Ap 1220. gadu dokumentos jau ir pieminēta Sv. Gara konventa ēka ārpus pilsētas robežām.²⁵ 1225. gadā ārpus mūriem jau ir uzcelta Sv. Jēkaba baznīca.²⁶ Ārpilsētā, t. i., ārpus nocietinājumu mūriem, tiek celti arī tirgotāju un amatnieku nami. Tiešām, jau 1226. gadā rakstos tiek minēta priekšpilsēta jeb jaunā pilsētas daļa.²⁷ Viduslaiku pilsētas galējās robežās nocietinājumu mūri turpina celt gar Daugavu līdz Sv. Gara konventam un gar Rīgas upi līdz tagadējam Pulvertornim, kur mūris krustojas ar Lielo Smilšu ceļu, kas ved uz pilsētu, taisnais mūra posms gar Torņa ielu acīmredzot ir uzcelts vietā, kur izbeidzās apbūvējamā pussalas teritorija un sākās purvainas pļavas, kas norobežoja jauno pilsētas daļu no ziemeļiem.

Nav zināms, kad šī mūra posma celtniecība uzsāka un pabeigta. Loģiski spriežot, pilsētas aizsargmūri vajadzēja celt vienlaikus ar Domu, ko ieslēdza Bīskapa sētas mūros kopā ar otro bīskapa pili. Aizsargmūris pabeigts ne vēlāk par 14. gadsimta sākumu, parasti min 1270. gadu (daži pētnieki – F. Beninghofens, V. Vaga, R. Malvess uzskata, ka tas varēja būt uzcelts jau 1234. gadā, kad bīskaps pārcēlās uz jauno pili).²⁸

Ar pilsētas jaunās daļas pievienošanu senajai apbūvei viduslaiku Rīgas teritoriālā augsme apstājās. Tā saglabāja arī neregulāru konfigurāciju: to norobežoja Daugavas un Rīgas upes likumainie krasti un gandrīz taisna mūra līnija ziemeļos.

Tomēr Rīgas platība līdz 14. gadsimta sākumam bija pakāpeniski palielinājusies. Sākotnēji pilsēta aizņēma ap

7. Rīgas viduslaiku aizsargmūra rekonstrukcija 16. gs. sākumā (pēc A. Caunes): 1 – Pulvera (Smilšu) tornis, 2 – Pelēkais tornis, 3 – Čilžu vārtu tornis, 4 – Kaļķu (Budes) tornis, 5 – Ludviķa (Melno mūku) tornis, 6 – Audēju (Bebru) tornis, 7 – Alkšņu (Šakmaņa) tornis, 8 – Mazais Alkšņu tornis, 9 – Rēzena tornis, 10 – Rigemundes (Muzikantu) tornis, 11 – Mārstaļu (Maršalka) tornis, 12 – Peldu ielas vārtu tornis, 13 – Grēcinieku (Zunderna) tornis, 14 – Šāļu (Svērtuves) tornis, 15 – Lībekas (Sievu jeb Mūku) tornis, 16 – tornis bez nosaukuma, 17 – Mēmeļa (Prāvesta) tornis, 18 – Bīskapa vārtu tornis, 19 – Miesnieku tornis, 20 – Vilku bedres tornis, 21 – Pils ielas tornis, 22 – Jaunavu tornis, 23 – Jēkaba vārtu tornis, 24 – Jirgena tornis, 25 – Rāmera tornis

Rīga's mediaeval fortification wall and towers in the early 16th century (A. Caune)

5 ha lielu teritoriju, taču pēc mūra izbūves gar tagadējo Jaunielu pilsēta paplašinājās līdz 16,5 hektāriem. Viduslaiku Rīgas platība sasniedza 28 hektārus. Nozīmi zaudēja vecā mūra posmi, kas tagad atradās iekšpilsētā. Tā 1263. gadā jau bija nojaukti nocietinājumi gar tagadējo Zirgu ielu un Jaunielu. Saglabājās nožogojums ap bīskapa īpašumiem. Ilgu laiku turpinājās strīds starp Rīgas pilsētu un Rīgas bīskapu (kopš 1245. gada to dēvēja par arhibīskapu) par to, kam pieder zemes josla, kas sākumā atradās starp pilsētas mūri un Bīskapa sētas mūri pie tagadējās Jaunielas.²⁹

Viduslaikos pilsētas robežas nedaudz mainījās.

Lai to izprastu, jāaplūko politiskā situācija, kāda veidojās kopš 13. gadsimta otrās puses. Tā kā bīskapa Alberta mērķis bija pakļaut katoļticībai Daugavas lejtecē dzīvojošās vietējās tautiņas, tad jau 1202. gadā bīskaps nodibināja Zobenbrāļu ordeni. Kristietības ieviešana pārauga vietējo tautu apspiešanā, ko pēc Zobenbrāļu ordeņa sakāves 1236. gadā pie Saules turpināja jaundibinātais Livonijas ordenis. Līdz 1290. gadam vāciešiem jau bija pakļauta visa tagadējā Latvijas teritorija. Iekarotās zemes tika sadalītas starp Rīgas bīskapiju, vēlāk arhibīskapiju, Livonijas ordeni un kopā ar Kurzemes, Tērbatas un Sāmsalas bīskapijām veidoja Livonijas feodālās valstiņas.

Savukārt Rīgā, kas bija vācu feodālās ekspansijas centrs, izveidojās spēcīga tirgotāju kārtā, kas centās iegūt patstāvību pilsētas pārvaldē. Jau 1225. gadā Rīgai tika piešķirtas pilsētas tiesības, 1282. gadā tā iestājās Hanzas pilsētu savienībā. Bīskapa un ordeņa tieksme gūt pilsētā virsvaru Rīgas pilsoņiem nepatika. Tā pakāpeniski saasinājās attiecības starp Rīgas rāti un feodālajiem senjoriem – bīskapu un ordeni.

Pirmās lielākās bruņotās sadursmes sākās 1297. gadā ar it kā nenozīmīgu strīdu par pilsētnieku uzcelto tiltu pāri Rīgas upes grīvai. Tas neļāva ordeņa

kuģiem iebraukt upē un nokļūt līdz savai pilij. Sākumā pārsvaru guva rīdzinieki un nopostīja pirmo ordeņa pili. Cīņas beidzās 1330. gadā ar ordeņa uzvaru, un tas piespieda pilsētniekus nopostītās pils vietā uzcelt jaunu. To sāka celt pilsētas ziemeļrietumu stūrī. Vienlaikus ordenis šajā vietā lika nojaukt daļu pilsētas mūra un ap pili izveidot no apbūves brīvu joslu apmēram līdz tagadējai Aklajai un Arsenāla ielai. Bijušais pilsētas nocietinājumu stūra tornis – Sv. Gara tornis – tika iekļauts jaunās pils kompleksā. Tikai pēc 1452. gada, kad bīskaps ar ordeni noslēdza tā saukto Salaspils līgumu, saskaņā ar kuru viņi apvienojās cīņā pret Rīgu, tai bija atļauts savu teritoriju no jauna norobežot ar mūri, ko uzcēla puslokā gar Aklo un Arsenāla ielu.³⁰

Pilsētas mūris tika pastāvīgi pastiprināts. Mūris tīcis pārbūvēts galvenokārt tajā laikā, kad Rīgas pilsēta cīnījās ar ordeni un tai bija nepieciešams aizsargāties pret ordeņa karaspēku, kas uzbruka no ārienes, t.i., 13. un 14. gadsimta mijā un 15. gadsimta beigās (tā sauktā desmitgadu kara laikā no 1481. līdz 1491. gadam).

8. 1960. gadā rekonstruētais viduslaiku aizsargmūris Jāņa sētā
Mediaeval fortification wall in St. John's Courtyard (restored 1960)

9. 1987. gadā rekonstruētais viduslaiku aizsargmūris ar Rāmera torni Torņa ielā

Mediaeval fortification wall with Rāmera Tower in Torņa Street (restored 1987)

10. 1987. gadā rekonstruētais viduslaiku aizsargmūris ar Rāmera torni Trokšņu ielā

Mediaeval fortification wall with Rāmera Tower in Trokšņu Street (restored 1987)

11. Pulvera (Smilšu) tornis 20. gs. sākumā

Pulvera (Powder) or Smilšu (Sand) Tower in the early 20th century

VIDUSLAIKU AIZSARGMŪRIS

Visrūpīgāk izpētīts mūra posms starp Torņa un Trokšņu ielu. Mūris, kas sākumā bijis tikai aptuveni 3,5 m augsts, vēlāk ticis paaugstināts līdz 13 m, iekšpusē paplašināts ar arkādēm.³¹ Tā augšdaļā iekārtoja strēlnieku galeriju ar šaujamlūkām. Lai mūri varētu labāk aizsargāt, noteiktā attālumā citu no cita izbūvēja aizsardzības torņus. Kopējais torņu skaits nav zināms, jādoma, ka tas tuvojies 30. Torņi bijuši dažādas formas – taisnstūrveida, apaļi, gan arī taisnstūrveida

vai pusapļa izvirzījuma veidā. Arī tie galīgo formu ieguva neskaitāmās pārbūvēs. Daudzi torņi aizsargāja vārtus – ieejas pilsētā, mazāk nozīmīgi vārti gāja cauri torņiem. Smilšu (Pulvera) tornis aizsargāja galvenos vārtus. Nozīmīgi bija Mārstaļu vārti, kas atradās blakus Rīgas upes grīvai, un Jēkaba vārti (tagadējās Jēkaba ielas galā), kas veda uz pilsētas ganībām. Smilšu un Jēkaba jeb Ganību vārtu priekšā bija izbūvēti tā sauktie cvingeri – uz priekšu izvirzītos mūros izbūvētas aizsardzības ejas pie torņiem.

Citi vārti saistīja pilsētu ar Rīgas upi vai Daugavas krastmalu. Senā Rīgas osta jau 13. gadsimta beigās vairs nebija piemērota lieliem kuģiem – un ostas funkcijas arvien vairāk pārņēma Daugavas krastmala. Ostu ar pilsētu saistīja Šāļu vārti, kā arī vārti pie Zunderna un Cūku torņa (tagadējās Kaļķu, Grēcinieku un Peldu ielas galā). Tagadējās Pils ielas galā pretī Aklajai ielai atradās vārti pie Pils jeb Siļķu torņa. Lai pilsētas aizsardzība būtu pilnīga, ziemeļos gar mūri no pils līdz Pulvera tornim izraka mākslīgu grāvi.

RELJEFS

Viduslaikos Rīgas reljefs tika strauji pārveidots. Tā kā pilsētas teritorija bija visumā zema un neregulētā Daugavas gultne pavasaros, ledum sablīvējoties, mainīja virzienu, upe bieži vien izgāja no krastiem un pārplūdināja pilsētu. Lai zemes līmeni paaugstinātu, tika saglabāti plūdu sanesumi, ugunsgrēkos sadegušo ēku atliekas. Kultūrslānis visstraujāk audzis tieši 13. gadsimtā. Tāpēc pirmās monumentālās celtnes šodien liekas it kā zemē iegrimušas. Domam sākotnējais grīdas līmenis atrodas vairāk nekā 3 m zemāk par tagadējo ielas līmeni. Kultūrslāni var atrast pirmatnējo koka celtnu atliekas, pirmo mūra dzīvojamo ēku fragmentus. Kultūrslāņa bie-

zums ir svārstīgs, tas mazāk audzis tur, kur pirmsākumā bija visaugstākais, bet tur, kur agrāk ir bijusi zemiene, tas ir lielāks un sasniedz 5–6 metrus.³²

POLITISKĀS PĀRMAIŅAS 16. GADSIMTĀ

Livonijas feodālo valstiņu politiskā stabilitāte, iekšējo cīņu novājināta, 16. gadsimta sākumā kļuva nedroša. 1522. gadā Rīgā sākās reformācijas kustība, kas ieguva arī zināmu politisku nokrāsu, to atbalstīja pilsētnieki, kas gribēja atbrīvoties no bīskapa un ordeņa virsvaras. Reformāciju izmantoja arī feodālo senjoru vasalī provincē, cenzdamies kļūt patstāvīgi savu īpašumu pārvaldīšanā.

Feodālo senjoru vara galīgi sabruka, sākoties Livonijas karam (1558–1583). Krievu karaspēks sakāva Rīgas arhibīskapa un Livonijas ordeņa karaspēku. 1561. gadā Igaunijas teritorijā esošās Livonijas valstiņas pakļāvās zviedriem, Latvijas teritorijā esošās – Polijas karalim un Lietuvas lielkņazam.

Izmantojot šo nenoteikto situāciju, Rīgas pilsēta, kas līdz tam skaitījās neoficiāla Livonijas valstiņu galvaspilsēta, no 1562. līdz 1581. gadam saglabāja patstāvību. Taču 1581. gadā tā padevās Polijas karalim. Šajā laikā Polija bija pakļāvusi sev visu tagadējo Vidzemi un Latgali, arī 1561. gadā dibinātā Kurzemes hercogiste formāli atradās Polijas uzraudzībā.

Politiskās pārmaiņas turpinājās. Poļu-zviedru kara rezultātā zviedru virskundzība nodibinājās Vidzemē un Rīgā. Kopš 1621. gada Rīga nonāca Zviedrijas pakļautībā. Šāds stāvoklis saglabājās līdz 1710. gadam, kad Ziemeļu kara laikā Pēteris I karapulki ieņēma Rīgu. Karadarbība Rīgas apkaimē turpinājās arī laikā no 1659. līdz 1667. gadam.

Tātad notika ne tikai ievērojamas politiskas pārmaiņas,

bet neilgā laika posmā Livoniju piemeklēja četri lieli kari. Rīga tika vairākkārt aplenkta, ienaidnieku apdraudēta, tāpēc bija svarīgi palielināt tās aizsardzības spējas.

15. gadsimtā strauji attīstījās ugunsieroču lietošana. Vecais, vairākkārt pārbūvētais aizsargmūris un tornis vairs nespēja ilgstoši aizsargāt pilsētu. Tāpēc, sekojot tā laika fortifikācijas prasībām, ap Rīgu sāka celt jaunu nocietinājumu loku, ko veidoja līdz 11 m augsti, plati, ūdensgrāvja aizsargāti vaļņi.

Pirmie zemes nocietinājumi ārpus mūra tagadējās Torņa ielas apkaimē ir izveidoti jau 15. gadsimta sākumā.³³ Taču sistemātiska jauno nocietinājumu būve sākās tikai 1537. gadā. Vaļņi vairākos paņēmienos tika uzcelti līdz 16. gadsimta beigām, vispirms starp Smilšu un Jēkaba (Ganību) vārtiem, tad gar Rīgas upi grīvas virzienā un pēdīgi 16. gadsimta 80. gados – no Jēkaba vārtiem līdz Daugavai pie Rīgas pils.

Atbilstoši fortifikācijas prasībām zemes vaļņi ap pilsētu veidoja pusloku (jau kopš renesanses laikmeta, t. i., kopš 15. gs., Itālijā par visizdevīgākām no aizsardzības viedokļa tika uzskatītas nocietinātās, tā sauktās ideālās pilsētas, kam bija regulāra daudzstūra jeb apla forma). Noapaļojot pilsētas robežas, Rīgai pievienoja bijušos pilsētnieku un bīskapa augļu un sakņu dārzus Rīgas upes kreisajā krastā. Pēc vaļņu izbūves radās tā sauktais starpvaļņu rajons (no aizsargmūra līdz vaļņiem) – sākumā līdz tagadējai Vaļņu ielai, vēlāk to paplašināja un tas stiepās gar tagadējo 13. janvāra ielu līdz Daugavai. Tādējādi pilsētas teritorija palielinājās līdz 35 hektāriem.

Zemes vaļņus turpināja celt visā Livonijas kara laikā, un pēdējais posms pie Rīgas pils tika izbūvēts jau pēc Rīgas nonākšanas Polijas varā. Turklāt jāatzīmē, ka zemes vaļņu pilnveidošana bija aktuāla ne tikai 17. gadsimtā, kad Rīga atradās Zviedrijas pakļautībā, bet arī 18. un pat 19. gadsimtā, kad tā jau bija kļuvusi par vienu no nozīmīgākajiem cariskās Krievijas cietokšņiem.

Zemes vaļņu sistēma, ko sākumā veidoja taisni posmi, kas pie ūdensgrāvja bija nostiprināti ar koka pāļiem, un vaļņa pagriezienos apaļi rondelī (itāļu sistēma, ko izmantoja līdz 16. gs.), tika pakāpeniski pārveidota un pastiprināta.

VAĻŅU PILNVEIDOŠANA

17. gadsimta sākumā (no 1617. g.) rondelus sāka pārbūvēt par bastioniem (pēc Holandes sistēmas). Kad zviedri 1621. gadā ielenca Rīgu, pilsētas vārtus sargājošais Smilšu rondelis vēl nebija pārbūvēts par bastionu. Nocietinājumus pabeidza izbūvēt pēc 1632. gada zviedru kara inženieru Heinrika Toma, Olafa Hansona (pēc 1634. g.), Johana Rodenburga (1641. g.) un Ērika Dālberga (1650. g.) vadībā.³⁴ Tie bija daudzstūru bastioni, kuriem viens stūris bija vērsts uz āru. Platajā ūdensgrāvī starp bastioniem izveidoja trijstūrveida salas – ravelīnus. 17. gadsimta vidū Rīgā bija seši bastioni – Miesnieku, Jēkaba, Smilšu, Pankūku, Pirts un Mārstaļu jeb Šēra bastions, līdz 17. gadsimta beigām tika izbūvēti četri ravelīni – Jēkaba, Smilšu, Kristiāna un Kārļa ravelīns. Ieejas pilsētā iekārtoja pāri Smilšu (no 1639. g.), Kārļa ravelīnam (no 1685. g.) un pāri Jēkaba bastionam.

Bastionu, ravelīnu un vaļņu ārsienas apmūrēja ar akmeņiem un tur iebūvēja kazemātus, pulvera pagrabus (tā sauktā Vobāna jeb franču sistēma). Ūdensgrāvī padziļināja un paplašināja, tā pretējā malā iekārtoja priekšvalni. Tādējādi ap Vecrīgu radās plata nocietinājumu josla. Tā, piemēram, ūdensgrāvja pretējais krasts aiz centrālā Smilšu ravelīna atradās apmēram tajā vietā, kur tagad Brīvības bulvāris krustojas ar Merķeļa ielu, proti, pie bij. veikala "Sakta".³⁵

Salīdzinot pilsētas aizņemto teritoriju jaunajā nocietinājumu sistēmā ar iepriekšējo, redzam lielu

starpību. Viduslaiku mūris tika celts gar dabiskajām robežām – upju krastiem –, un tāpēc pilsētas konfigurācija piemērojās pussalas formai, tikai ziemeļu pusē veidodama stratēģiski izdevīgāku taisnu robežu, bet jaunie nocietinājumi tika veidoti gandrīz pilnīgi neatkarīgi no topogrāfiskās situācijas. Ģeometriski precīzi un simetriski ierīkots vaļņu, bastionu un ravelīnu pusloks, aizmugurē balstīdamies pret Daugavu, vispirms atbilda aizsardzības prasībām. Tā rezultātā pilsētas teritorija kļuva gandrīz regulāra. 17. gadsimta vidū bastionus un vaļņus uzcēla arī gar Daugavu. Pārbūvēja stūros esošo Miesnieku – vēlāko Paula un Mārstaļu bastionu, ko ar laiku iesauca par Šēra bastionu, no jauna uzcēla Bīskapa jeb Triangula, Šāļu un Mārstaļu pusbastionu. Valnis un bastioni samērā šaurajā krastmalas zonā nebija tik plaši izvērsti kā citur.

Tā kā pils atradās pilsētas stūrī, nocietinājumu sistēma ap to veidojās citādi – stūra bastiona vietu ieņēma pati pils, kuru savukārt apjoza nelielu bastionu gredzens, tajā skaitā 1633. gadā uzceltais Horna bastions.

CITADELES IZBŪVE

Laikā, kad Rīga bija pakļauta Zviedrijai, ziemeļos no Rīgas sāka būvēt cietoksni jeb Citadeli. Vispirms 1634. gadā ziemeļos no pils aiz ūdensgrāvja izbūvēja fortu, tā saukto hornverku. Citadeli sāka būvēt 1650. gadā, un tā kopā ar pili atradās uz vaļņu un bastionu apjoztās salas. Nākamajā pārbūvē pēc 1670. gada Citadeli pēc Ē. Dālberga projekta atdalīja no pils par patstāvīgu cietoksni, palielinot Citadeles platību un atvirzot to vēl tālāk uz ziemeļiem. Citadeli aizsargāja seši bastioni – Viktorijas (vēlāk Kristīnes) bastions pie Rīgas pils, Kārļa Gustava, Kārļa XI, Gustava I, Kārļa IX

12. Rīgas un Citadeles plāns ar nocietinājumu sistēmu 18. gs. otrajā pusē

Map of Riga and the Citadel with fortification system in the late 18th century

un Gustava Ādolda bastions – un divi ravelīni – Prinča Gustava un Prinča Kārļa. Rīgas pils nu veidoja patstāvīgu, ar ūdensgrāvjiem un zemes vaļņiem aizsargātu cietoksni. Ap 1706. gadu grāvi starp pili un pilsētu aizbēra, kādu laiku Pils ielas sākumu vēl dēvēja par Pilsgrāvi.

Pēc Livonijas ordeņa sabrukšanas pils noderēja par mitekli gan poļu, gan zviedru varas pārstāvjiem. Teritorija starp Rīgas pili un pilsētas mūri, kas gāja apmēram gar tagadējo Arsenāla un Anglikāņu ielu, ilgu laiku bija tāda kā neitrāla zona, jo pie pilsētas

nepiederēja. Priekšpilsētu iedzīvotāji, kam neļāva apmesties uz dzīvi pilsētā, šeit uzcēla savas mītnes. Tikai 18. gadsimta beigās, izveidojot jauno laukumu Rīgas pils priekšā, tās lika nojaukt.³⁶

Pēc Citadeles izbūves jaunizveidotais Kārļa XI bastions, kas atradās pretī Vecrīgai, daļēji aizsedza Jēkaba bastionu. 1751. gadā pusi Jēkaba bastiona noraka, tā vietā izveidoja laukumu. Lai aizsargātu nocietinājumu sistēmu pret uzbrukumu no kalna (kādreizējā Senā kalna), kas joprojām atradās iepretī vecajai ieejai pilsētā un ne vienu vien reizi bija atvieg-

lojis ienaidniekam pilsētas ieņemšanu, 1756. gadā iepretī Jēkaba pusbastionam uzcēla tā saukto kontrgardi – nocietinājumus otrpus ūdensgrāvja. Beidzot 1784.–1785. gadā Kubes kalnu galīgi noraka.

Bet atgriezīsimies pie Vecrīgas. Pēc starpvaļņu teritorijas iekļaušanas pilsētā Rīgas upe pakāpeniski

aizsērēja. Kamēr veidoja jauno nocietinājumu sistēmu, tikmēr upi vēl tūrja, piemēram, 1554., 1610. gadā. Kad Rīgas upi, ko 14. gadsimtā jau sauca par Rīdzeni, vairs neizmantoja kuģniecībai, namnieki, kam upes krastā bija mājas, tajā sāka bērt atkritumus. Visilgāk saglabājās tās lejtece no Vecpilsētas laukuma

13. Vecrīgas apkārtnes 1856. gada rekonstrukcijas projekts (pēc J. Lejnika): 1 – sabiedriskās ēkas, 2 – dzīvojamās ēkas, 3 – noliktavu un saimniecības ēkas, 4 – apstādījumi

1856 project for development of the Old Town (reconstruction by J. Lejnics): 1 – public buildings, 2 – dwelling houses, 3 – warehouses and storehouses, 4 – parks

līdz Daugavai. 1735. gadā rāte pieņēma lēmumu upi aizbērt pavisam. Aptuveni pēc desmit gadiem no tās vairs nebija palicis ne pēdas.

Kad Rīdzene bija aizbērtā, tās gultni varēja apbūvēt. Rīgas upes atrašanās vietu vēl tagad var noteikt pēc neliela reljefa pazeminājuma, tas vislabāk manāms Zirgu, Gleznotāju, Teātra un Pasta ielā, kas šķērso bijušo upes gultni.

Urbumos konstatēts, ka jaunpievienotajā pilsētas daļā starp viduslaiku mūri un nocietinājumu vaļņiem, tāpat kā viduslaiku daļā, izveidojies kultūrlānis. Tā vidējais biežums nav mazāks kā vidusdaļā, taču vietās, kur kādreiz atradās Rīgas upes gultne, tas ir vēl biežāks.³⁷

MIERA PERIODS

Ar Rīgas upes aizbēršanu un jau iegūtās teritorijas apbūvi bija izsmeltas visas attīstības iespējas ar vaļņiem norobežotajā pilsētā. Jau kopš 16. gadsimta beigām pilsēta bija ieguvusi bijušos baznīcu īpašumus un apbūvējusi brīvos laukumus. Pēc vaļņu uzcelšanas arī viduslaiku mūri apbūvēja no abām pusēm. No 18. gadsimta sākuma līdz 19. gadsimta vidum pilsēta cietoksnis varēja pilnveidoties tikai esošajos ietvaros.

Rīgu pievienojot cariskajai Krievijai, kas faktiski notika jau 1710. gadā un ar Ništates miera līgumu tika legalizēts 1721. gadā, sākās ilgstošs miera un ekonomiska uzplaukuma periods. Rīga kļuva par jaundibinātās Vidzemes guberņas galvaspilsētu. Lielu nozīmi Rīgas attīstībā ieguva tās priekšpilsētas.

Jau zviedru laikos tai bija plašas, stihiski izveidojušās priekšpilsētas, kuru augšanu veicināja tas, ka nevācu tirgotāji un amatnieki nevarēja kļūt par pilntiesīgiem Rīgas pilsoņiem. Radās pirmie mēģinājumi priekšpilsētu

apbūvi iekļaut regulārā plānojumā ar taisnām ielām. Sākumā priekšpilsētu regulārais plānojums bija visai abstrakts. 18. gadsimta otrajā pusē krievu kara inženieri sāka ielas kompozicionāli orientēt uz Vecrīgu un galvenās no tām virzīt uz pilsētas vārtiem.³⁸

1772. gadā aizsardzības apsvērumu dēļ nojauca tuvu vaļņiem uzceltās priekšpilsētas ēkas un ap Vecrīgu un Citadeli izveidoja esplanādi jeb glasisu – no apbūves brīvu joslu līdz tagadējai Elizabetes un Turgeņeva ielai. Šāda Vecrīgas izolētība saglabājās arī vēlāk.

Kopš 18. gadsimta vidus Rīga sāka veidoties par nozīmīgu ostu un rūpniecības pilsētu. Krievijā 18. gadsimtā sāka dibināt pirmās manufaktūras. 18. gadsimta sākumā, Ziemeļu kara nobeiguma laikā, Rīgā bija ap 10 000 iedzīvotāju, bet ap 1820. gadu – jau 40 000 cilvēku, no kuriem lielākā daļa dzīvoja priekšpilsētās, savukārt 1867. gadā Rīgā bija vairāk nekā 100 000 iedzīvotāju.³⁹

Nocietinājumi traucēja pilsētai kļūt par vienotu organismu. Taču aizsardzības apsvērumi vēl joprojām bija vissvarīgākie. 1823.–1824. gadā pēc lielkņaza Nikolaja Pāvela dēla (vēlākā cara Nikolaja I) pavēles tika precizēts Rīgas cietokšņa un priekšpilsētu plāns un uzzīmētas visu Rīgas ēku fasādes, lai izgatavotu cietokšņa modeli.⁴⁰ Rīga bija to pilsētu skaitā (Sevastopole, Kerča, Kijeva, Sveaborgas cietoksnis, Tallina), kurām bija izšķiroša nozīme Krievijas dienvidu un rietumu robežu aizsardzībā. 1837. un 1848. gadā izstrādāja priekšlikumus nocietinājumu pastiprināšanai Daugavas krastmalā – un laikā no 1850. līdz 1854. gadam sāka gatavoties to pārbūvei. Tomēr pilsētas attīstības intereses ņēma virsroku. Vaļņos iespīestā vecpilsēta bija grūti pieejama, nocietinājumu loka dēļ tās sanitārais stāvoklis bija neapmierinošs. 1857. gadā Vecrīgai anulēja cietokšņa statusu un sāka likvidēt nocietinājumus.⁴¹

Līdz 1863. gadam ap Vecrīgu nojauca zemes vaļņus, bastionus un ravelīnus, sašaurināja ūdensgrāvi, pārveidojot to par pilsētas kanālu, vietām grāvja atzarojumus starp vaļņiem un ravelīniem pavisam aizbēra.

Citadelī vēl saglabāja kā cietoksni, taču no 1872. līdz 1875. gadam nojauca arī tās nocietinājumu sistēmu. Zemes nocietinājumu joslas vietā ierīkoja apstādījumus, ap Vecrīgu nosprauda ielas un bulvārus. Uzsāka celt kapitālas mūra ēkas ārpus Vecrīgas.

Interesanti, ka viens no motīviem, kādēļ nocietinājumu grāvis netika aizbērts pavisam, bija praktisko rīdzinieku apsvērums, ka jaunizveidotais pilsētas kanāls noderēs būvmateriālu pievešanai bijušo nocietinājumu zonā ieplānotajām jaunceltnēm.

Plašo aizsardzības joslu līdz tagadējai Elizabetes un Turgeņeva ielai, proti, kādreizējo esplanādi jeb pirmo un otro cietokšņa distanci, pēc arhitektu Johana Daniela Felsko un Oto Dices izstrādāta un arhitekta Jūlija Hāgena koriģēta projekta pārplānoja. Citadeles zonai projektu izstrādāja pilsētas ģeodēzists Rihards Štegmanis. Bijušajā esplanādes teritorijā ieplānoja atsevišķu sabiedrisku ēku un dzīvojamo kvartālu celtniecību, izveidoja parkus un laukumu armijas apmācībām un parādēm, jo tās bija esplanādes sākotnējās funkcijas.⁴²

Pēc nocietinājumu nojaukšanas cieši apkārt Vecrīgai iekārtoja ielu loku – tagadējo Basteja, Aspazijas bulvāri, 13. janvāra ielu, 11. novembra krastmalu, pēc 1875. gada daļu tagadējās K. Valdemāra ielas. Tiesa, Daugavas krastā līdz 20. gadsimta 30. gadu sākumam saglabājās tirgus, kas vēl 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā tika papildināts ar jaunām tirgus celtnēm. Tomēr galvenokārt zaļumu loka dēļ Vecrīga ieguva pabeigtu, no jaunās apbūves izolētu apveidu. Saistību ar jauno pilsētas daļu Daugavas labajā krastā nodrošināja līdz Vecrīgai pagarinātas bijušo priekšpilsētu galvenās

ielas un jaunuzceltie tilti pāri kanālam (1858.–1859. g.). Šī 19. gadsimta otrajā pusē radusies situācija principā nav mainījies līdz pat mūsdienām. Kaut arī Rīga ir izaugusi par lielpilsētu, Vecrīga savu izolētību pilsētā ir saglabājusi.

Pēc vaļņu nojaukšanas Vecrīgai pieguļošajā joslā notikušas tikai dažas sīkākas pārmaiņas, kas tomēr pasliktinājušas Vecrīgas kompozicionālo saistību ar pārējām augošās pilsētas daļām, tās panorāmas un silueta vizuālo uztveri. Pret bijušo Maskavas priekšpilsētu vērsto nojaukto Vecrīgas vaļņu vietā ap 1870. gadu uzcēla Rīgas–Bolderājas dzelzceļa staciju un dzelzceļa uzbērums līdz jaunajam tiltam pār Daugavu. Attīstot dzelzceļa līniju celtniecību, īsi pirms Pirmā pasaules kara dzelzceļa uzbērums pagarināja līdz Rīgas–Jelgavas un Tukuma stacijai tagadējās Centrālās dzelzceļa stacijas vietā, Vecrīgas dienvidaustrumu pusē radot bijušajiem zemes vaļņiem līdzīgu nepārtrauktu norobežojumu.

Savukārt pēc nocietinājumu grāvja aizbēršanas starp Vecrīgu un Citadelī paredzēja kapitālu apbūvi gar tagadējo K. Valdemāra ielu. Tāpēc tur nav jūtama krasa Vecrīgas robeža.

Kad 1967. gadā Vecrīgu izsludināja par valsts aizsardzības zonu, tika ņemta vērā tās iekļaušanās apkārtnējā vidē. Aizsardzības zona ieslēdza arī bijušo Citadeles teritoriju. Aizsardzības zonas robežas nosprauda pa 11. novembra krastmalu, 13. janvāra ielu un Raiņa bulvāri. No K. Valdemāra ielas robeža iet pa pilsētas kanālu līdz pat Andrejostai. Tādējādi ap Vecrīgu un Citadelī izveidojās neliela, no apbūves gandrīz brīva josla.

Kopējā aizsardzības zonas platība bija 117 hektāru. Pati Vecrīgas teritorija aizņem apmēram 50 hektāru. Līdz tagadējai Elizabetes un Turgeņeva ielai, t. i., līdz agrākajām priekšpilsētām, bija nosprausta Vecrīgas apbūves regulācijas zona. Tā kopā ar aizsardzības zonu aizņēma 201 hektāru.⁴³

PĀRMAIŅAS VECRĪGAS IELU TĪKLĀ UN PLĀNOJUMĀ

Atkarībā no apbūves tipa pilsētas teritoriju veido dažāda lieluma un formas kvartāli. Katram laikmetam ir savas apbūves likumības, kas ietekmē pilsētas plānojumu – tā struktūru. Pamatā pilsētas plānu veido galvenās ielas. Tāpat kā Vecrīgas viduslaiku robežas noteica dabas apstākļi, arī ielu tīkls – vismaz galveno ielu trases ir atvasināmas no pirmatnējās topogrāfijas.⁴⁴

Tajā laikā, kad šeit veidojās pirmās vietējo iedzīvotāju apmetnes, pa mežiem apaugušām kāpu grēdām no austrumu puses uz pussalu veda tā sauktais Lielais Smilšu ceļš. Šī ceļa atliekas ir tagadējā Smilšu iela. Ceļš stiepās gar Seno kalnu Daugavas virzienā. No tagadējās Smilšu un Jēkaba ielas krustojuma pa kreisi atzarojās ceļš uz Rīgas ostu, kas atradās tagadējā Alberta laukuma rajonā, pa labi – ceļi uz purvainajām pļavām ziemeļos no apmetnes, kur ganījās vietējo iedzīvotāju lopī. Var jau būt, ka Smilšu ceļa pagrieziens uz ostu šajā vietā izskaidrojams ar iespēju vieglāk pārklūt ieplakai, kas šķērsoja pussalu gar tagadējo Zirgu ielu un Jaunielu.

Vietējo iedzīvotāju pirmo apmetņu struktūra, tāpat kā to robežas, nav zināma. Apmetni pie Rīgas ezera, iespējams, veidoja nelielas ēku grupas ap Vecpilsētas laukumu. Šīs apmetnes ielu tīkla atliekas varētu būt Vecpilsētas, Alksnāja un M. Peitavas iela.⁴⁵

Tātad apmetne ir veidojusies pie ostas. Labirint-

veidīgais sīko ielu tīkls ap Vecpilsētas laukumu ir nošķirts no pārējām galvenajām ielām.

Par apmetni pie Daugavas var pateikt vēl mazāk. Savā laikā J. Straubergs tagadējo Grēcinieku, Peldu un Mārstaļu ielu uzskatīja par lībiešu ciemata galvenajām ielām. Arheoloģiskajos izrakumos atklātās vissenākās ēkas atrodas esošo kvartālu robežās, tātad ielas ir ļoti senas.

Lībiešu ciemata atliekas Doma baznīcas vietā izrakumos pagaidām nav atrastas, tāpēc minējumi par tā struktūru ir tikpat nedroši kā tā eksistences fakts. J. Straubergs un V. Neimanis šo apmetni iezīmē Rīgas plānā tikai kā ģeometriskas formas laukumu, F. Beninghofens – kā no vienas puses apbūvētu ielu, R. Zandberga – ka ovālu vai pakavveidīgu, ar zemes valni norobežotu teritoriju.

Tā kā 12. gadsimta otrajā pusē vācu tirgotāji uzturējušies Daugavas lejtecē, tad ir izteikta hipotēze, ka Peldu ielas rajonā ir atradusies vācu tirgotāju faktorijs, tā sauktais vikis.⁴⁶ Šeit vairāku zemes gabalu robežas it kā veido 10.–11. gadsimtā Rietumeiropā izplatītajai apmetnei – vikam – raksturīgo izstiepto taisnstūri, ko šķērso iela un norobežo palisāžu nocietinājumi.⁴⁷

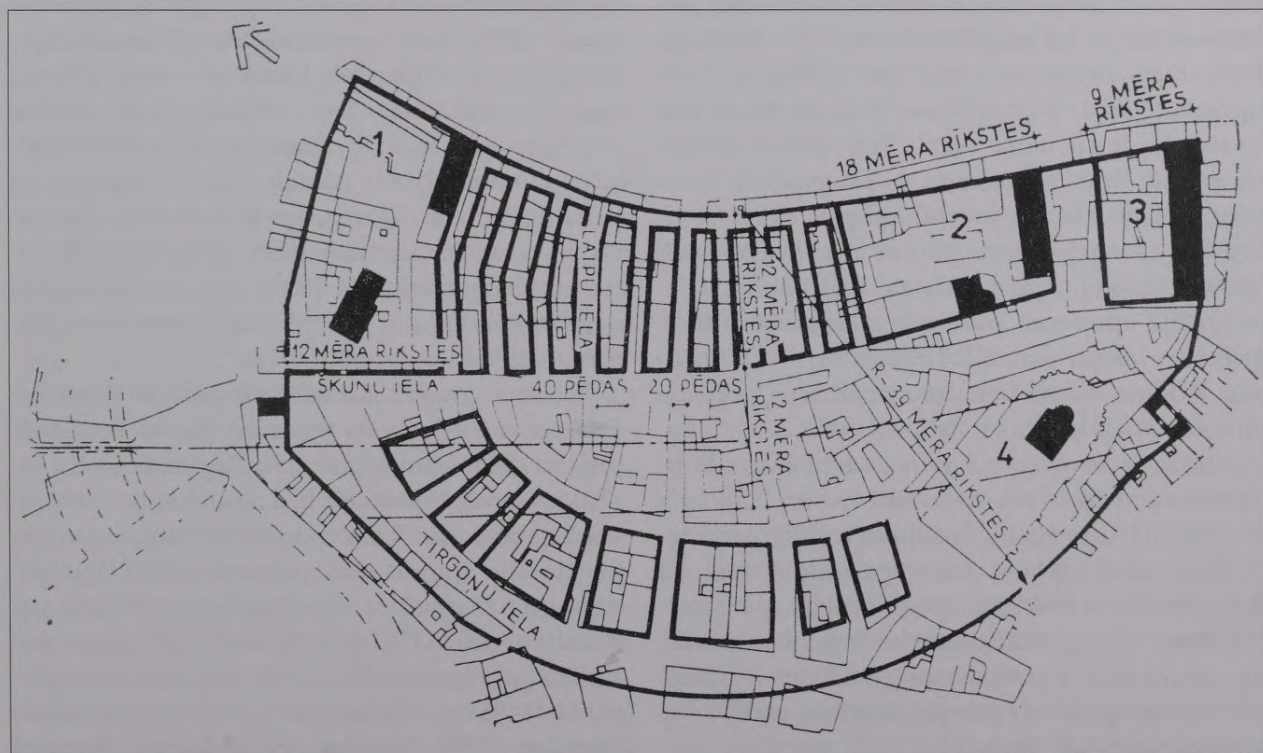
Atgriežoties pie senajiem ceļiem, kas, iespējams, kļuva par pilsētas ielām, jāpiemin arī tagadējā L. Pils iela, kas no Lielā Smilšu ceļa veda uz tālāko viduslaiku Rīgas vietu pie Daugavas, iespējams, pēdējo kuģu piestātnei izmantojamo pussalas krasta posmu, aiz kura sākās attekas.

PIRMĀS NOCIETINĀTĀS VĀCU APMETNES PLĀNS

1201. gadā dibinātās apmetnes struktūra jau ir daudz skaidrāka. Pētnieku viedokļi šeit atšķiras tikai vācu apmetnes plāna detaļās. Pieņemot, ka apmetnei ir bijusi pusloka forma un tā bijusi nocietināta, loģiski izriet esošais ielu tīkls, ko varam papildināt ar izzudušiem struktūras elementiem.

Pilsētveida apmetni šķērsoja Šķūņu un Skārņu

iela kā Lielā Smilšu ceļa turpinājums ostas virzienā, kas atradās pie Rīgas ezera. Tā ir bijusi pilsētas galvenā iela, uz kuru apmēram tagadējās Zirgu un Šķūņu ielas krustojumā veda Lielie jeb Rātes vārti. Kreisajā ielas pusē pacēlās pirmie lielie celtņu kompleksi – tās sākumā domkapitula mītne (iespējams, arī pirmā Doma baznīca) un Tirgotāju sēta, galā – Zobenbrāļu ordeņa pils un bīskapa Alberta pils, tām iepretī ielas otrā pusē – Sv. Pētera baznīca. Centrālais laukums pletās starp Sv. Pētera baznīcu

14. Pirmās vācu apmetnes plāna rekonstrukcija pirms 1210. gada (pēc R. Zandbergas): 1 – Domkapitula sēta, 2 – Zobenbrāļu ordeņa pils (sēta), 3 – pirmā bīskapa pils (sēta), 4 – Sv. Pētera baznīca

First German settlement prior to 1210 (reconstruction by R. Zandberga): 1 – Dome Chapter courtyard, 2 – Castle of the Order of Swordbrothers (courtyard), 3 – first Bishop's castle (courtyard), 4 – St. Peter's Church

un abām pilīm; Skārņu iela, kas vēl ilgi bija viena no platākajām pilsētas ielām, jādodomā, kalpoja par tirgus vietu.

1201. gadā dibinātajā pilsētas daļā ir bijušas vairākas šķērsielas, dažas no tām saglabājušās. Tāda ir Kaļķu iela, M. Jaunavu, tagadējā Amatu (iela, kas ved uz ģildēm) un arī Monētu iela. Ir ziņas, ka starp Laipu un Amatu ielu atradušās vēl vismaz divas šķērsielas, no kurām vienu, iespējams, atraka 1970. gadā.⁴⁸ Šķērsielas atradušās tik tuvu cita no citas tāpēc, ka pilsētā pirmajos gados bijuši nosprausti šauri kvartāli, piemēroti nelielu dzīvojamo ēku celtniecībai. Tā kā tirgotāji sākumā uz pastāvīgu dzīvi Rīgā neapmetās, bet pa ziemu regulāri atgriezās Vācijā, pirmie Rīgas civiliedzīvotāji bija amatnieki, kuru nami nebija lieli. Par to liecina arī pirmie ielu nosaukumi – Kurpnieku, Skroderu, Kalēju iela. Šie kvartāli atradās starp Domkapitula sētu un ordeņa pili un ar galu pieklāvās nocietinājumiem, kas stiepās gar Rīgas upi.

Pretējā apmetnes pusē bija nosprausta nocietinājumu lokam paralēlā Tirgoņu un M. Monētu iela. Jādodomā, ka šeit atradās iebraucēju tirgotāju sētas, tāpēc arī kvartāli ir lielāki.⁴⁹

Vietējo iedzīvotāju apmetni ar ostu galvenās ielas galā, apmēram tagadējās Skārņu un Jāņa ielas krustojumā, domājams, saistīja otrie pilsētas vārti.

Šāds pilsētas plāns, ko, iespējams, nosprauda bīskapa Alberta vadībā, atspoguļoja bīskapa intereses. Apbūves pusloka stūros pie Rīgas upes, proti, no aizsardzības viedokļa svarīgākajās vietās, atrodas bīskapa īpašumi – pils pie Jāņa ielas un domkapitula mitekļis pie Zirgu ielas.

Regulāri plānotā sākotnējā pilsētas daļa nošķīra Lielā Smilšu ceļa ievadu pussalā no ostas. Tātad šajā attīstības periodā pastāvēja vairāki struktūras

elementi – vietējo iedzīvotāju un vācu apmetnes, kas nebija saistītas ne pēc satura, ne formas.

Tālākā pilsētas paplašināšanās pēc 1211. gada Daugavas un ziemeļu virzienā radīja priekšnoteikumus pilsētas iekšējās struktūras pārveidošanai.

PLĀNA STRUKTŪRA PĒC 1211. GADA

Pirmais pilsētas paplašinājums Daugavas virzienā (1211.–1225. g.) kalpoja galvenokārt tirgotāju interesēm. Par to liecina jauna tirgus izveidošana iepretī 1201. gada apmetnei brīvajā teritorijā pie Daugavas. Ar laiku tas kļuva par visas pilsētas centrālo laukumu. Tas sākumā bijis lielāks, iespējams, pleties no Sv. Pētera baznīcas līdz Daugavai. Laukuma formu noteica jaunais aizsargmūra pagarinājums līdzās tagadējai Jaunielai, gar Daugavu un tagadējā Grēcinieku ielā. Vēlāk tirgus laukuma platība samazinājās, jo pa tā perimetru uzcēla nelielus kvartālus ar tirdzniecības ēkām, tā sauktiem maizes galdiem, bodēm utt.

Lielas tirgotāju sētas uzcēla tagadējās Mārstaļu–Peldu–Grēcinieku ielas apkaimē. Par to liecina šīs pilsētas daļas ielu nosaukumi. Bagāto tirgotāju un rātskungu vārdā savulaik bija nosauktas gandrīz visas šī rajona ielas.⁵⁰ Grēcinieku iela saukta gan par Bagāto ielu (pirmo reizi pieminēta 1387. g.), gan pēc tajā dzīvojušā H. fon Zunderna uzvārda par Zunderna ielu (1509. g.). Mārstaļu ielu sauca gan rātskunga Rigemundes (1350. g.), gan Maršalka vārdā (1405. g.), Peldu ielu – kāda tajā dzīvojuša Vikbolda (1350. g.), kā arī rātskunga Koninga (1436. g.) vārdā. Līdzīgā veidā nosaukumus ieguva arī šķērsielas: tagadējo Kungu ielu sauca rātes locekļa Bredebekes (1409. g.) vārdā, Peitavas ielu –

pēc tirgotāja Rezena sētas nosaukuma par Rezena ielu (1402. g.). Pazīstama arī Krīdeners sēta, kas jau 13. gadsimta beigās atradusies Mārstaļu ielā pie vārtiem.

Ielu tīkls šajā apmetnes rajonā nav bijis sevišķi blīvs. Galvenās ir bijušas trīs ielas – Mārstaļu, Peldu un Grēcinieku, to trasējums pielāva lielo tirgotāju sētu racionālu izvietojumu un saistību ar Daugavu. Mārstaļu iela ir tāds kā Šķūņu un Skārņu ielas turpinājums līdz Rīgas upes grīvai – izdevīgai vietai, lai pārceltos pāri Daugavai vai turpinātu ceļu gar to uz austrumiem. Šāds plānojums acīmredzot radies līdz ar zemesgabalu sadali. Visas ielas tuvojas cita citai un beidzas netālu no Skārņu ielas, kur, kā minēts, varēja būt vārti – izeja no 1201. gadā dibinātās vācu apmetnes.

Šķērsielu arī nav daudz – Bredebekes, tagadējā Kungu iela, kas stiepās tikai līdz Mārstaļu ielai, Rezena (tag. Peitavas) un Peitavas (tag. Alksnāja) iela. Tāpat kā sākotnējā pilsētas daļā, arī šeit pirmsākumā ir bijis vairāk šķērsielu jeb ceļu virzienā no tirgus laukuma uz Mārstaļu ielu. Viens šāds ceļš, iespējams, atrasts starp 19. un 21. ēku Mārstaļu ielā, pret to orientēta kādas gotiskas ēkas, jādodomā, dokumentos minētā latviešu sāls nesēju nama fasāde.⁵¹ Vēlāk, zemesgabalus apvienojot un paplašinot, tāpat kā sākotnējā pilsētas daļā, šīs šķērsielas ir izzudušas.

Izveidojot jaunu tirgus laukumu, bija nepieciešams to saistīt ar pilsētas galvenajiem – Lielajiem – vārtiem. Par šo saiti pārveidoja Tirgoņu ielu. Raksturīgi, ka par Tirgoņu ielu senāk sauca arī Šķūņu ielas posmu līdz tagadējās Zirgu un Šķūņu ielas krustojumam, tāpat tagadējās Kungu ielas daļu no Kaļķu ielas līdz Sv. Pētera baznīcai. Tālāk veda maznozīmīgā Bredebekes šķērsiela. No tir-

gus laukuma Daugavas krastmalā varēja nokļūt pa Šāļu vārtiem.

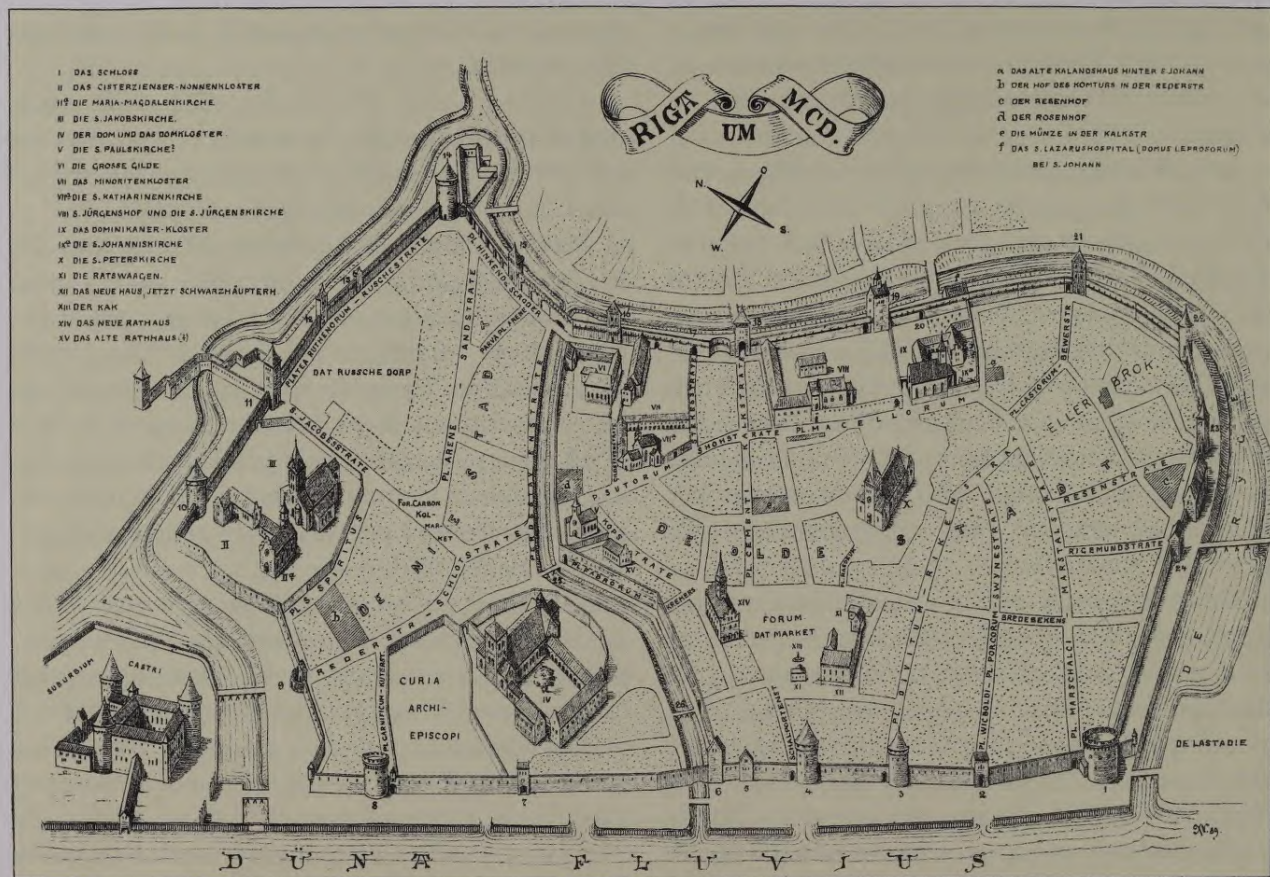
Netālu no Šāļu vārtiem, kur 1211. gadā celtais nocietinājumu mūris pagriezās uz Daugavu, pie Libekas vārdā nosauktā (vēlāk Šāļu) torņa ir atradusies 1231. gadā pieminētā Libekas tirgotāju sēta.⁵²

Vismazāk ziņu 13. gadsimtā ir par tagadējo Vecrīgas daļu, ko no 1329. līdz 1527. gadam sauca par Alksnāju. Jādodomā, ka tur visilgāk saglabājās pirmatnējās apmetnes paliekas, tā tika mazāk pārveidota, pakāpeniski panīka, un tikai kopš 16. gadsimta, kad tā jau tiek saukta par Vecpilsētu (1514. g.), to sāk no jauna apbūvēt. To apliecina arī tas, ka 14. gadsimta mantojuma un parādu grāmatās tikpat kā nav ierakstu par vācu iedzīvotāju īpašumiem Vecpilsētas rajonā.⁵³

Raksturīgi arī tas, ka šajā Vecrīgas rajonā nav neviena liela viduslaiku sabiedrisko ēku kompleksa – ne piļu, ne baznīcu, ne klosteru. Sabiedriskās ēkas pakāpeniski koncentrējās pie tirgus laukuma – vēlākā Rātslaukuma, kā arī tam pieguļošajā sākotnējā pilsētas daļā. Pirmais rātsnams (1249. g.) pēc Rīgas rātes nodibināšanas 1225. gadā, iespējams, atradies Tirgoņu ielā pie Lielajiem jeb Rātes vārtiem, turpat netālu bijuši rātes vīna pagrabi (1293. g.), L. Monētu un M. Monētu ielas stūrī – pilsētas naudas kaltuve (1434. g.).

Kvartālos, ko ietvēra pirmais pilsētas mūris, t.i., aiz Rātslaukuma, izveidoja Krāmu ielu, M. Jaunielu, ārpus bijušā pilsētas mūra nosprauda Kalēju – tagadējo Rozena ielu.

Pilsētas teritorija gandrīz vienlaicīgi paplašinājās abos virzienos. Pēc 1215. gada apbūve sāka ļoti strauji augt arī ziemeļu pusē, tā sauktajā jaunajā pilsētas daļā. Atšķirībā no pirmā pilsētas paplašinājuma otrā paplašinājuma (1215.–1234. g.) saturs ir cits.

15. Viduslaiku Rīgas plāna rekonstrukcija ap 1400. gadu (pēc V. Neimaņa)

Map of mediaeval Riga ca. 1400 (reconstruction by W. Neumann)

JAUNĀS PILSĒTAS DAĻAS STRUKTŪRA

Pilsētas sākotnējie mazie izmēri neļāva feodālajiem senjoriem – bīskapam un ordenim uzbūvēt pienācīgas rezidences. Bīskaps Alberts pirmais izšķīrās par jaunas sētas būvi. Jau 1211. gadā tas plašā laukā uzsāka jaunas Bīskapa sētas celtniecību. Bez Doma jeb Sv. Marijas baznīcas un domkapitula mītnes šajā Bīskapa sētā cēla

arī jaunu pili. Bīskapa sētas robežas vietām sniedzās līdz pat Miesnieku ielai, tās kopplatība bija liela – tā aizņēma apmēram pusi no pirmās vācu apmetnes.

Tā sauktās jaunās pilsētas plānojuma stūrakmeņus veido vairāki lieli kompleksi. Pilsētas attālākajā stūrī pie Daugavas uzceļ Sv. Gara konventu, Ganību ceļa kreisajā pusē Sv. Jēkaba baznīcu, tai iepretī Krievu ciemu jeb sētu. Pēc 1255. gada pilsētas ziemeļos

blakus Sv. Jēkaba baznīcai pie mūra izbūvē Sv. Marijas Magdalēnas sieviešu klosteri.

Jaunajā pilsētas daļā galvenās ielas tika atvasinātas no esošajiem ceļiem, tāda bija Smilšu un Jēkaba, kā arī Pils iela. Paralēli pēdējai nosprauda jaunu ielu, kas veda uz Sv. Gara konventu (tag. M. Pils ielu). Pārējo teritoriju sadalīja apbūves gabalos, tāpēc radās vesela rinda šķērsielu – Miesnieku iela, kas veda uz Daugavas krastā esošo lopkautuvi, Krievu iela (tag. Aldaru iela), kas stiepās gar Krievu sētu, un vairākas citas šķērsielas, kā M. Smilšu, M. Aldaru un, iespējams, vēl dažas, kas vēlāk likvidētas. Bijušās aizsardzības joslas vietā gar sākotnējās pilsētas daļas mūri nosprauda tagadējo Zirgu ielu. Apbūvējot brīvo laukumu starp jauno Domkapitula sētu un Šķūņu ielu, iepretī tā sauktajam ogļu tirgum izveidojās vairāki kvartāli, kurus sadalīja M. Jēkaba iela. Ziemeļu pusē gar jauno pilsētas mūri izveidoja aizsardzības eju, ko vēlāk nosauca par Trauksmes jeb Trokšņu ielu. Tādējādi pakāpeniski radās viduslaiku Rīgas plāns. Tajā atspoguļojas pilsētas augšana. Plānu veido it kā vairākas daļas, un tas ir labi izprotams, ja zinām apbūves secību. Atsevišķas daļas sasaista Smilšu–Šķūņu–Skārņu–Mārstaļu ielas garā S veida līnija, no kuras atzarojas pārējās galvenās ielas un daudzas sīkas šķērsielas. Plānam raksturīgi divi galveno ielu satekpunktī: Smilšu–Pils–Jēkaba un Grēcinieku–Peldu–Mārstaļu–Audēju. Tie it kā iezīmē seno vārtu vietas pirmajā – 1201. gada – apmetnē, kas, iespējams, ietekmējuši pārējo pilsētas daļu plānojumu.

VIDUSLAIKU PLĀNA STABILIZĀCIJA

Viduslaiku Rīgas plāns veidojās visā 13. gadsimta laikā un galīgi nostabilizējās ap 1330. gadu.

Šajā gadā ar ordeņa uzvaru beidzās pirmās lielākās cīņas starp pilsētu un ordeni, miera noteikumos tika pieminēti pilsētas dzīvē nozīmīgi objekti. Tie liecina arī par tās toreizējo struktūru. 1330. gadā jau ir pieminēts pilsētas administratīvais centrs – Rātslaukums, kas atradās turpat, kur jaunais tirgus laukums. Tur uzcēla jauno rātsnamu, laukumā atrodas arī Jaunais nams – vēlākais Melngalvju nams.

Pilsētai augot, mainījās arī senākās – pirmās pilsētas daļas saturs. Bijušās Tirgotāju jeb Domkapitula sētas vietā (starp tag. Amatu un Zirgu ielu) izveidojās Lielā jeb tirgotāju gilde ar Minsteres istabu, blakus – Mazā jeb amatnieku gilde ar Zostas istabu. Tas bija arī privileģēto Rīgas pilsoņu sabiedriskais centrs. Ap 1255. gadu bijušajā Domkapitula sētā sāka būvēt franciskāņu klosteri, pakāpeniski slēdzot vairākas šķērsielas starp Amatu un Laipu ielu. 1330. gadā bijušajā Sv. Gara konventa (hospitāļa) vietā, kas ir stratēģiski visizdevīgākā novietne pie Daugavas, sāka celt jauno Livonijas ordeņa pili, bet pirmās, 1297. gadā nopostītās pils teritoriju ierādīja Sv. Gara konventam. Bijusī pirmās bīskapa pils sēta turpat blakus jau 1234. gadā bija nodota dominikāņu mūku ordenim klostera iekārtošanai.

VIDUSLAIKU RĪGAS FUNKCIONĀLĀ STRUKTŪRA

Līdz ar to Rīga iegūst viduslaiku pilsētām vispār raksturīgu funkcionālo struktūru, kas bez īpašām pārmaiņām saglabājās līdz pat 16. gadsimta vidum. Tai ir izteikts pilsētas administratīvais centrs ar rātsnamu un tirgus laukumu. Ap tirgus laukumu atrodas būdas, tirdzniecības galdi, un te ir arī

svaru ēka. Blakus tirgus laukumam atrodas pilsētas Sv. Pētera baznīca, tuvumā visai nozīmīgas ēkas – naudas kaltuve, vīna pagrabi. Respektablā attālumā no tiem un arī viena no otras drošā vietā pie pilsētas mūra paceļas abu konkurējošo feodālo senjoru pils; bīskapa pils atrodas vienā kompleksā ar Domu un Domkapitula sētu, pilsētas ziemeļrietumu stūrī – ordeņa pils. Pie pilsētas mūriem dažādās vietās ir uzcelti cisterciešu, franciskāņu un dominikāņu klosteru kompleksi, Krievu tirgotāju sēta, arī gilžu pagalms. Pārējā pilsētas teritorija ir sadalīta starp tirgotājiem un amatniekiem. Tiesa, pastarpām ir arī pilsētai vai bīskapam piederoši zemesgabali.

Raksturīgi, ka tuvāk pilsētas centram joprojām mitinās dažādu ikdienas dzīvei nepieciešamu amatu pārstāvji – kurpnieki, drēbnieki, zeltkaļi, izņemot tos, kas vai nu rada trokšņus, vai citādi nepatīkamus dzīves apstākļus, piemēram, kalēji, miesnieki. Pilsētā ir tādas sabiedriskas celtnes kā miesnieku un drēbnieku amatu nami, latviešu alus un sāls nesēju brālību nami, linu audēju nams.

Tirgotāju sētas atradušās tuvāk galvenajām ielām, iebraucamajiem ceļiem un ostai, proti, Daugavas krastam.

Viduslaiku pilsētā pēc tās paplašināšanas vēl varēja būt neapbūvēti zemesgabali aizsargmūra tuvumā. Tā pēc J. Strauberga ap 1500. gadu gar pilsētas mūri Trokšņu ielā, Miesnieku ielā un aiz Mārstaļu ielas stiepās sakņu un augļu dārzi. Dārzi bija arī Domkapitula sētā. Daļu Vecpilsētas tolaik vēl sauca par Alksnāju, arī tur bija neapbūvēti zemesgabali.

Netālu no aizsargmūra atradās saimniecības ēkas – zirgu dzirnavas, kaļķu ceplis, zirgu stalli u. c. Celtnes, kas nebija ugunsdrošas, bija bīstamas pilsētai, tāpēc tās cēla ārpus pilsētas mūra Rīgas upes vai Daugavas krastos. Tāda bija jau pieminētā lopkautuve, lep-

16. 1987. gadā rekonstruētais viduslaiku aizsargmūris ar Rāmera torni Trokšņu ielā

Mediaeval fortification wall with Rāmera Tower in Trokšņu Street (renewed in 1987)

ras slimniekiem ierīkotais Lācara hospitālis, vairākas pirtis. Kāds kaļķu ceplis, kuģu būvētava, virvju darbnīca atradās otrpus Rīgas upes tā sauktajā Rīgas salā jeb Lastādijā dienviņos no pilsētas.

Viduslaiku pilsētai bija daudzas un dažādas funkcijas. Ap baznīcām bija iekārtotas kapsētas. Laukumos un ielu paplašinājumos (piemēram, pie

M. Smilšu ielas atzarojuma) atradās pilsētas akas. Torņos iekārtoja cietumus, noliktavas, ieslodzījuma vietas izlaidīgām sievietēm.

Kad 16. gadsimta sākumā ap viduslaiku pilsētu sāka būvēt nocietinājumu vaļņus, tad zemesgalu aizmugurē, dārzos un gar pilsētas mūri cēla saimniecības ēkas un noliktavas, kas atradās pie maznozīmīgākām ielām. Pētnieki tās iesaukuši par aizielām (piemēram, Peldu, M. Monētu, Trokšņu), un tās atšķirībā no galvenajām ielām tika izmantotas par saimniecības ceļiem.⁵⁴

STARPVAĻŅU ZONAS PLĀNS

No 16. gadsimta beigām radās iespēja apbūvēt tā saukto starpvaļņu zonu. Kamēr vaļņu sistēma nebija galīgi izbūvēta un Rīgas upe saglabājās, starpvaļņu joslu izmantoja galvenokārt saimnieciskām vajadzībām. Tur cēla daudz šķūņu, kas kalpoja par noliktavām. Gar Rīgas upes krastiem un vaļņiem nosprauda jaunas ielas – Kalēju, Kēniņu (tag. R. Vāgnera, toreiz Kēniņu iela stiepās gar Rīgas upes krastu līdz tag. 13. janvāra ielai), Vaļņu, pagarinot šķērsielas (Zirgu, Kaļķu, vēlāk arī M. Smilšu, Audēju ielu) un izveidojot jaunas šķērsielas – Jāņa tilta (tag. Teātra), Gleznotāju, Mucenieku, Staļļu, Dzirnāvu (tag. Pasta), pāri Rīgas upei uzcēla vairākus tiltus.

Pirmā dzīvojamā ēka starpvaļņu zonā pieminēta 1559. gadā. Taču vēl 17. gadsimta beigās starpvaļņu joslā joprojām dominēja visai blīva koka apbūve. 1689. gada ugunsgrēkā nodega 235 koka un 93 mūra ēkas.

Kad zemes nocietinājumu sistēma bija pilnīgi izbūvēta un arī Rīdzene bija aizbērta, starpvaļņu

zona saplūda ar pilsētas viduslaiku daļu un nostabilizējās. Audēju ielu pagarināja pāri Rīdzenei 17. gadsimta beigās, tāpat Gleznotāju ielu līdz Kalēju ielai un tās galā pārcēla izeju no Konventa sētas (izveidoja tā saukto Sv. Gara pasāžu, kas gāja caur Konventa sētu).⁵⁵

Starpvaļņu zonā ielu tīkls bija racionāls, tas bija veidots tā, lai maksimāli izmantotu samērā šauru un garo zemes strēmeli. Tāpat kā agrāk, bija ierīkotas platākas galvenās ielas un šaurākas šķērsielas. Atbilstoši jaunajai Smilšu un Kārļa vārtu atrašanās vietai Kaļķu un Kungu ielas turpinājumi starpvaļņu joslā tika nosprausti par galvenajām ielām, t. i., tie bija platāki nekā to vecie posmi viduslaiku pilsētā, kuriem tur bija šķērsielu nozīme.

Starpvaļņu joslā no 16. gadsimta beigām sāk dominēt sīktirgotāju un amatnieku dzīvojamie nami. Turklāt jaunajā zonā ceļ arī dažus lielākus apbūves kompleksus, kuriem citur pilsētā nav vietas. Tāds ir 1654. gadā dibinātais Bāriņu nams ar dārzu Kaļķu ielā un 1754. gadā uzceltais Sv. Jura hospitālis Kungu ielā.

Starpvaļņu joslā 17.–18. gadsimtā tika uzceltas vairākas lielas noliktavas – spīķeri, tā sauktās Princeses, Ziloņa, Kamieļa noliktavas – galvenokārt labības rezervju uzglabāšanai.

BAZNĪCU ĪPAŠUMU IZBŪVE

Paralēli jaunu pilsētas kvartālu apbūvēšanai 16.–17. gadsimtā funkcionālas pārmaiņas notiek arī pilsētas viduslaiku daļā. Pēc bīskapa un klosteru īpašumu pārņemšanas pilsēta pārveido to plānojumu, lai iegūtās zemes varētu ērtāk apbūvēt. Gar bijušās Bīskapa sētas robežu izveido Jaunielu

(likvidējot sētas mūri un aizberot grāvi), ierīko Palasta un M. Skolas ielu bijušās Domkapitula sētas teritorijā un Bīskapa (tag. Bīskapa gāte), M. Bīskapa (tag. M. Muzeja) un Mūku ielu bijušās bīskapa pils teritorijā. Pirmās jaunceltnes Domkapitula pagalmā pieminētas jau 1569. gadā. Līdzīgā veidā likvidētā cisterciešu klostera teritorijā tika izveidota Klosters iela.

Vietām šo ielu trasējumi un taisnstūrveida kvartāli starp tām Vecrīgas plānā it kā iezīmē izzudušās celtnes vai ēku kompleksus. Piemēram, bīskapa pils kontūras jūtamas tagadējā Mūku, Bīskapa gātes un M. Muzeja ielas rajonā, savukārt Klosters iela iet paralēli Sv. Marijas Magdalēnas klostera bijušajām robežām – pilsētas mūrim.

NOCIETINĀJUMU MŪRA APBŪVE

Ziemeļu pusē šajā laikā ārpus aizsargmūra līnijas izveidoja tagadējo Torņa ielu.

Zūdot viduslaiku aizsargmūra nozīmei, to no abām pusēm apbūvēja. Nocietinājumu torņus, kā par to liecina 1677. gada inventārijs, vēl ilgāku laiku izmantoja. Pats mūris drīz vien pazuda starp nelieļajiem namiem, ko tam piebūvēja vairākās vietās gar Torņa–Trokšņu–Klostera–Meistaru–Kalēju–Minsterējas ielu.

Pēc tam uzcēla tā sauktos Zviedru vārtus, jo pilsoņi, kuriem bija mājas Torņa ielā, t. i., aiz pilsētas mūra, vēlējās, lai pēc iespējas ērtāk varētu nokļūt pilsētas centrā. 1698. gadā kādas mājas īpašnieks Gerds Heidemanis atļauj savā namā iepretī Aldaru ielai izbūvēt caurbrauktuvi.⁵⁶

Kad 18. gadsimtā nostabilizējās Rīgas politiskais un ekonomiskais stāvoklis, radās vajadzība pēc jaunām pārvaldes un sabiedriskajām ēkām. Tādas

17. Zviedru vārti ar apbūvēto Jirgena torni (labajā pusē)

Zviedru (Swedish) Gate with remnants of Jürgen's Tower (on the right)

bija muiža, birža, pasta ēka, pilsētas teātris, gubernatora un vicegubernatora rezidence. Zemesgabalū trūkuma dēļ šīs ēkas iespieda starp dzīvojamo namu kvartāliem, pilsētas plānojumu būtiski nemainot. Lielākas pārmaiņas plānā radās Citadelei pieguļošajā joslā.

18. Torņa iela 20. gs. sākumā (pastkarte)
Torņa (Tower) Street in the early 20th century (postcard)

19. Trokšņu iela 20. gs. sākumā (pastkarte)
Trokšņu Street in the early 20th century (postcard)

20. Trokšņu iela 20. gs. sākumā

Trokšņu Street in the early 20th century

LAUKUMI PIE PILS

1783.–1785. gadā Rīgas pili kapitāli rekonstruē Vidzemes guberņas pārvaldes centra vajadzībām. Pilij piebūvē jaunu trīsstāvu korpusu, kurā iekārto ģenerālgubernatora kanceleju. Lai ap pili radītu reprezentatīvu apkārtni, vienlaicīgi ar pils pārbūvi bijušajā Pilsgrāvī nojaukto namiņu vietā izveido

Pils laukumu, tā pretējā pusē uzceļot Pēterburgas viesnīcu un Liceju (neliela Pēterburgas viesnīcas ēka tur uzcelta jau 1750. g.). Pie laukuma, kur neilgu laiku atradās koka baznīca, uzmūrē arī jaunu Sāpju Dievmātes katoļu baznīcu un dažas dzīvojamās ēkas.

Nojauktā Jēkaba pusbastiona vietā iepretī zviedru valdīšanas laikā pie pilsētas mūra piebūvētajam, tā sauktajam vecajam Arsenālam izveido otru – kara apmācību jeb Parādes laukumu. 18. gadsimtā kādu laiku pie tā atradās no koka celta teātra pagaidu ēka.

Ap jaunizveidotajiem laukumiem grupējās ļoti nozīmīgas valsts iestādes. Laukumus ierīkoja tiešā Citadeles tuvumā. Pils laukumu ar Citadeles galveno ielu saistīja tilts pāri cietokšņa grāvim. 18. gadsimta otrajā pusē (1768. g.) tika izstrādāts Citadeles plānojuma projekts, kurā bija paredzēts regulārs ielu tīkls un centrālais laukums. Pēc šī projekta 18. gadsimta beigās – 19. gadsimta sākumā Citadele tika kapitāli apbūvēta.

Pilsētas plānā šie laukumi atradās nomaļus un tiem trūka ciešākas kompozicionālas saistības ar Rātslaukumu un pilsētas centrālo daļu vispār.⁵⁷

1815. GADA VECRĪGAS REKONSTRUKCIJAS PROJEKTS

Līdz pat 19. gadsimta vidum Vecrīgas plānojuma struktūra nemainās. Tiesa, vienlaikus ar pēdējo priekšpilsētu pārplānojuma projektu 1815. gadā izstrādā arī Vecrīgas rekonstrukcijas projektu. Tajā bija paredzētas tikai sīkas ielu trašu korektūras, piemēram, ēku izvirzījumu iztaisnošana Smilšu un Vaļņu ielā, Kungu ielā u. tml., taču arī šie nelielie

satiksmes uzlabošanai domātie pasākumi netika realizēti. Iecerētās jaunās teātra ēkas vietā pie Parādes laukuma 1832. gadā uzcēla muitas noliktavu jeb tagadējo Arsenālu. Līdz ar to neizdevās realizēt ideju par jauna sabiedriski reprezentatīva satura piešķiršanu visumā neizteiksmīgajam Parādes laukumam.

APBŪVE PIE VAĻŅIEM 18.–19. GADSIMTĀ

Pēdējā lielākajā Citadeles un zemes nocietinājumu sistēmas pārbūvē 18. gadsimta vidū un otrajā pusē apkārt Vecrīgai tieši gar vaļņiem uzceļ vairākas lielas kazarmas. Līdz tam kareivji nepieciešamības gadījumā tika izmitināti pilsoņu dzīvojamās ēkās vaļņu tuvumā, kas bija visai neērti. 1732. gadā sāk celt tā sauktās uzbrukuma kazarmas pie Kārļa vārtiem. 18. gadsimta 60. gados uzceļ trīs Jēkaba kazarmu korpusus Torņa ielā. Pirms vaļņu nojaukšanas sastādītajā Vecrīgas ģeodēziskajā plānā (1857. g.) gar Vaļņu ielu starp Smilšu vārtiem un Pankūku bastionu redzamas artilērijas un arestantu rotas kazarmas, pie Kārļa ielas (tag. 13. janvāra iela) – inženieru rotas kazarmas. Starp Kristiāna un Kārļa ravelīnu aiz nocietinājumu grāvja izbūvē tā saukto arestantu luneti. Bez kazarmām nocietinājumu vaļņiem piekļaujas arī mazāk nozīmīgās saimniecības akas un noliktavas, un tāpēc vietumis te stipri izskatās kā nomalē.⁵⁸

Pilsētas dienvidu stūrī starp tagadējo Pasta ielu un 11. novembra krastmalu vēl 19. gadsimtā bija vējdzirnavas (nodega 1870. g.). Netālu no Kārļa vārtiem kopš 1630. gada atradās rātes zirgu staļļi – Mārstalis, ko 1680. gadā pārvieto ārpus vecā pilsētas mūra (kopš 1330. gada tie atradās

Mārstaļu ielas galā pie vārtiem). Netālu no Mārstaļa 19. gadsimtā atrodas pasta staļļi, ko nojauc 1880. gadā, izveidojot tag. Alberta laukumu.

Jāatzīmē, ka jau 17. gadsimta beigās un 18. gadsimtā, kad caur Kārļa vārtiem uz Rātslaukumu bija samērā dzīva kustība, vārtu tuvumā bija uzceltas bodes – tirdzniecības veikaliņu rindas (1688. g.). Līdzīgas tirdzniecības ēkas tolaik bija arī pie ieejas pilsētā iepretī Rātslaukumam un Vaļņu ielā netālu no Smilšu vārtiem (no 1694. g.).⁵⁹

Saimnieciska rakstura ēku celtniecība iekšpus nocietinājumu mūriem, kur vien tas bija iespējams, turpinājās arī 19. gadsimta sākumā. Tā 1823. gadā Jēkaba ielā uzcēla mazās muitas noliktavas (nojauktas 1920. un 1938. g.), 1818.–1819. gadā – divstāvu tirdzniecības ēku Skārņu ielā iepretī Sv. Pētera baznīcai.

Rezumējot teikto, jāsecina, ka Vecrīgas plānojuma struktūra līdz nocietinājumu vaļņu nojaukšanai pakāpeniski papildinājās ar jauniem elementiem, saglabājot iepriekšējos laikmetos radušos ielu tīklu un kvartālu apveidus. Augot priekšpilsētai un pilsētas ekonomiskajam potenciālam, palielinājās sabiedrisko un tirdzniecības ēku īpatsvars, kuras brīvu zemesgabalu trūkuma dēļ tikai reti rada vietu pie pilsētas laukumiem. Tās lielākoties ieauga dzīvojamā apbūvē gan pilsētas centrālajā daļā, gan arī nomalēs, kādas tolaik vēl bija vaļņiem pieguļošās ielas. Tikai Vecrīgas ziemeļu daļā pie laukumiem radās jauni ēku kompleksi.

APBŪVE PIE BULVĀRIEM 19. GADSIMTĀ

Tas, ka 19. gadsimta vidū tika nojaukti vaļņi, pavēra Vecrīgas ieliņas uz bijušo vaļņu vietā izvei-

dotajiem jaunajiem bulvāriem un ielām. Brīva izeja uz Daugavmalu radās visām – gan kādreizējām galvenajām, gan arī šķērsielām, izņemot pāris ieliņu iepretī Rātslaukumam. Gandrīz visām ielām agrāko vārtu vietā ierīkoja iebrauktuves. Citādi tas bija starpvaļņu joslā, kur agrāk tikai dažas ielas bija saistītas ar pilsētas vārtiem un vietvietām bija izveidojušies gari, šauri kvartāli. Izplānojot monolītu, pret pilsētas kanālu vērstu apbūves fronti, radās jaunas izejas uz Basteja bulvāri no Smilšu ielas un uz Teātra (tag. Aspazijas) bulvāri no Teātra un Audēju ielas, kā arī pie galvenās – Kaļķu ielas krustojuma ar Basteja bulvāri. Dažviet izveidojās trapecveida paplašinājumi, no kuriem izteiktākais

bija nelielais laukums iepretī Bastejkalnam. Tiešu turpinājumu Rīgas centra – bijušo priekšpilsētu – plānā ieguva tikai dažas ielas – Kaļķu un Audēju. Jaunizveidoto Nikolaja (tag. K. Valdemāra) ielu nosprauda starp Vecrīgu un Citadeli.

Šis pilsētas jaunās attīstības perspektīvas radija virkni priekšlikumu Vecrīgas rekonstrukcijai.

PĀRMAIŅAS VECRĪGĀ 19. GADSIMTA BEIGĀS UN 20. GADSIMTĀ

Gatavojoties jaunas teātra ēkas celtniecībai, Pēterburgas arhitekts Haralds Bose vēl pirms

21. Vecrīgas ielu regulācijas 1903. gada priekšlikumi (pēc E. Pučiņa)

1903 proposal for regulation of the Old Town streets (reconstruction by E. Pučiņš)

vaļņu nojaukšanas 1854. gadā izstrādāja vairākus priekšlikumus kvartālu rekonstrukcijai Vecrīgā, piemēram, starp R. Vāgnera–Vaļņu, Smilšu–Troksņu un arī Zirgu un Amatu ielu, pēdējā gadījumā, lai apvienotu vienā kompleksā teātra, Biržas un Lielās ģildes ēkas.⁶⁰ Šo projektu nerealizēja. Biržu uzcēla Pils un Jēkaba ielas stūrī, ģildi – pašreizējā

vietā, saglabājot daļu vecās Lielās ģildes ēkas. Abos gadījumos nojauca vairākas senas dzīvojamās ēkas. Nedaudz vēlāk uzcēla arī jaunu Mazās ģildes ēku ar nelielu, pret M. Kalēju ielu vērstu dārzu. Tādējādi ģilžu pagalms kļuva vaļējs pret M. Kalēju (tag. Meistaru) ielu un Ģilžu (tag. Amatu) iela pirmo reizi savienojās ar bijušo starpvaļņu joslu.

22. Viens no 1930.–1940. gada Vecrīgas ielu regulācijas priekšlikumiem (pēc E. Pučiņa): 1 – jaunceltnes, 2 – celtniecībai vai labiekārtošanai atbrīvotās vietas, 3 – ielu rekonstrukcijas priekšlikumi

One of the 1930–1940 proposals for regulation of the Old Town streets (E. Pučiņš): 1 – new buildings, 2 – areas cleared for construction or landscaping, 3 – proposals for reconstruction of streets

23. Vecrīgas apbūves stāvoklis pēc Otrā pasaules kara postījumiem (pēc A. Holcmaņa): 1 – arhitektūras pieminekļi, 2 – citas arhitektoniski nozīmīgas ēkas

The Old Town after the devastation of World War II (A. Holcmanis): 1 – architectural monuments, 2 – other architecturally significant buildings

Pēc vaļņu nojaukšanas celtniecībai pavērās plašas iespējas ārpus Vecrīgas. 1860.–1863. gadā jauno teātra ēku – tagadējo Nacionālo operu – uzcēla bijušā Pankūku bastiona vietā. Bijušajā esplanādes joslā sāka celt daudzas jaunas dzīvojamās un sabiedriskās ēkas.

Laikā no 19. gadsimta 60. gadiem līdz Pirmajam pasaules karam tiek strauji celtas jaunas un rekonstruētas vecās ēkas arī Vecrīgā. Iesākumā vairāk ceļ nozīmīgas sabiedriskās ēkas – biedrību namus, arī bankas, arī dzīvojamos namus, vēlāk lielākoties biroju un veikalu ēkas, kuru augšstāvos dažkārt ir plaši dzīvokļi. Raksturīgi, ka bankas un pārvaldes ēkas vairāk tiek celtas Vecrīgas ziemeļu daļā – netālu no Rīgas pils, kurā atrodas valdības iestādes. Tirdzniecība attīstās galvenokārt Vecrīgas dienvidu daļā, pie tās uz ceļ Rīgas–Bolderājas dzelzceļa staciju un otrpus pilsētas kanālam Rīgas–Daugavpils dzelzceļa staciju un preču noliktavas. Zināmā mērā tirdzniecības ēkas un uzņēmumi koncentrējas arī gar Daugavmalas tirgu, kur vēl joprojām atrodas osta.

Neraugoties uz sabiedrisko funkciju paplašināšanos un vienveidīga rakstura zonu rašanos, Vecrīgas plānojuma struktūra mainās maz. Galvenās pārmaiņas vērojamas ielu ainavā – apvienojot zemesgabalus un ceļot lielākas un augstākas ēkas. Vietās, kur ir jaunbūves, tiek vienkāršotas ielu apbūves līnijas, likvidēti ielu sašaurinājumi (piemēram, Vaļņu ielā starp Kaļķu un Smilšu ielu, Mārstaļu un Audēju ielas stūrī u. c.). Šajā laikā Herdera laukumu saplūdina ar Mūku ielu – tagadējā Doma laukuma rietumu daļu, pēc ģenerālgubernatora Aleksandra Suvorova neatlaidīgiem norādījumiem nojaucot ēku grupu pie Doma rietumu fasādes.⁶¹

19. gadsimta 60. gados izdod jaunus būvnoteikumus, kuri attiecas arī uz Vecrīgu. Tie ļauj apbūvi vēl vairāk sablīvēt. Ēku augstumu nosaka pēc ielas platuma – gar šaurām ielām maksimālais augstums ir trīs stāvi, bet gar platām var celt līdz 11 asīm, t. i., 5–6 stāvu augstas ēkas.⁶²

20. gadsimta sākumā no jauna izstrādā priekšlikumus Vecrīgas rekonstrukcijai. Rīgas dome 1903. gadā izskata Vecrīgas ielu regulācijas projektu. Tajā paredzēts iztaisnot un nedaudz paplašināt vairākas ielas – Kungu, Skārņu, Vaļņu, Smilšu, nojaukt Jēkaba kazarmas, vecas ēkas starp Sv. Jāņa baznīcu un bijušās ordeņa pils kompleksu pie Konventa sētas. Šo projektu tomēr neapstiprina, un no tā ir realizētas tikai dažas sīkas detaļas.⁶³

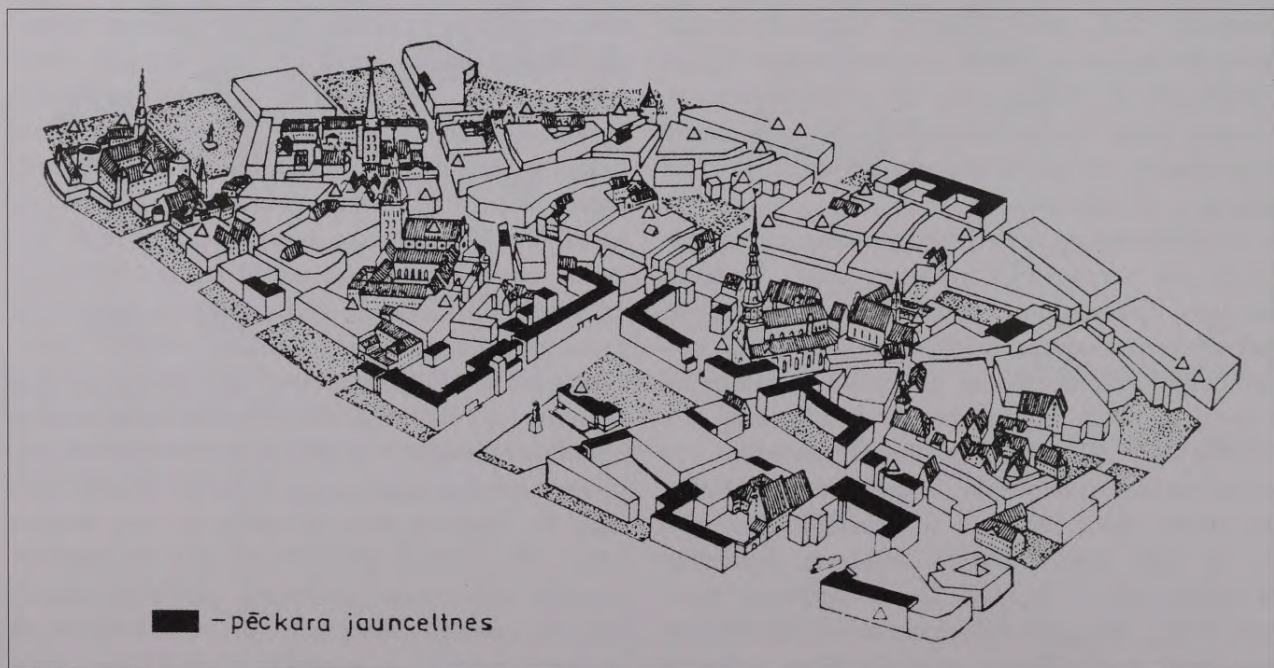
Pēc Pirmā pasaules kara atkal izstrādā Vecrīgas rekonstrukcijas priekšlikumus. Šim laikam raksturīga visai negatīva attieksme pret Vecrīgas vēsturisko apbūvi. Iesākumā it kā tiek turpinātas agrākās idejas par ielu paplašināšanu, piemēram, tiek nojauktas mazās muitas noliktavas Jēkaba ielā, skārņi Skārņu ielā. Taču, sākot realizēt plānus par kardinālu Rīgas centra rekonstrukciju, tiek nojaukti veseli kvartāli, lai radītu jaunus laukumus vai atbrīvotu vietu 30. gadu beigās iepļānotajām monumentālajām sabiedriskajām celtnēm. 1935.–1936. gadā izveidoja tagadējo Doma laukumu. Ceļot Kara muzeju, likvidēja vienu Trokšņu ielas posmu, Finanšu ministriju – visu M. Aldaru ielu un M. Zirgu ielu, Armijas ekonomisko veikalu – daļu Ķēniņu ielas (R. Vāgnera ielas turpinājumu līdz Audēju ielai). Tika izteikti priekšlikumi vēl tālejošākiem Vecrīgas plānojuma struktūras pārveidojumiem. Lai celtu pilsētas valdes namu un pasta krājokli, kā mazvērtīgus nojauca kvartālus starp Rātslaukumu un Daugavmalu pie 13. janvāra ielas.⁶⁴ Pēc padomju

okupācijas iecerētie pārveidojumi Vecrīgā netika realizēti. Turklāt radās kara postījumi 1941. un 1944. gadā. Tā rezultātā Vecrīgas vēsturiskā apbūve bija tik stipri izpostīta, ka, okupācijas gados nojaucot ēku atliekas, Vecrīga palika bez centrālā laukuma – Rātslaukuma – un tam pieguļošajiem kvartāliem. Tie bija Vecrīgas vēsturē vislielākie postījumi, kuru sekas jūtamas vēl joprojām.

VECRĪGAS ATJAUNOŠANA PĒC OTRĀ PASAULES KARA

Nav noliedzams, ka kopš 1945. gada Vecrīgas struktūrā ir radušās grūti labojamas būtiskas

deformācijas. Kara postījumu apjomi bija tik lieli un pēckara perioda ekonomiskās iespējas tik ierobežotas, ka pirmajos pēckara gados Vecrīgas centru nemaz nesāka atjaunot. Vecrīgas neatbilstība pilsēt būvnieciskiem normatīviem lielā apbūves blīvuma, šauru, likumaino ielu tīkla dēļ tika pārāk akcentēta, tāpēc radās priekšlikumi Vecrīgas sanācijai, pārveidojot tās apbūvi. Nebija arī pieredzes vēsturisko pilsētu atjaunošanā. Daudzu nopostīto Eiropas pilsētu atjaunošanas projektos bija iemiesti moderni principi (piemēram, Koventri Anglijā, Roterdama Holandē). Arī Padomju Savienībā, atjaunojot nopostītās pilsētas, to veco plānojuma struktūru dažkārt nesaglabāja. Padomju Savienībā tāpat samērā īsā laikā mainījās

24. Vecrīgas aksonometriskais skats ap 1980. gadu (pēc E. Pučiņa)

Axonometric view of Riga's Old Town ca. 1980 (E. Pučiņš)

arhitektūras un pilsēt būvniecības pamatvirzieni. Visi šie apstākļi skaidri atspoguļojās Vecrīgas pārveidojumos.

Pēc kara – 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā – tika izstrādāti vairāki Vecrīgas atjaunošanas projekti un izsludināti konkursi. Bija paredzēts saglabāt nopostīto rātsnamu un Melngalvju namu, veidot jaunas ielas un laukumus, taču vēlāk atteicās arī no šīm iecerēm. Šādu lēmumu veicināja nelabvēlīgā attieksme pret Vecrīgas vēsturisko mantojumu. Radās cilvēki, kas Vecrīgas apbūvi uzskatīja par latviešiem naidīgās vācu kultūras izpausmi.⁶⁵

Pēckara gados radās no vecā plānojuma atšķirīgs centrālā laukuma risinājums, tika projektētas sabiedriskās celtnes ar jaunām funkcijām, paplašināta Kaļķu iela. Pēc arhitekta O. Tilmaņa projekta visumā tradicionālā formā tika uzcelta tagadējās Rīgas Tehniskās universitātes ēka un dzīvojamās ēkas pie Sv. Pētera baznīcas.

Pēc tam kad 50. gadu beigās par arhitektūras un pilsēt būvniecības mērķi kļuva lietišķums, nerēķināšanās ar Vecrīgas vēsturisko struktūru izpaudās vēl krasāk. Tehniskās universitātes otrais korpus, pirts Kungu ielā, skola Grēcinieku ielā, Rīgas centrālā universālveikala noliktava Audēju ielā uzcelta, neievērojot agrākās ielu trases un kvartālu robežas.

25. Rīgas torņu silueti

The silhouettes of Riga's spires

Ir celtnes, kas godprātīgi iekļautas esošo kvartālu struktūrā (Grēcinieku ielā 24, Jaunielā 13, Pils ielā 8/10), citas ar attaisnojamām atkāpēm, kas rada jaunas kvalitātes (Kungu ielā 8, 13. janvāra ielā 15).

Kopš 60. gadu beigām, kad Vecrīgu izsludināja par valsts aizsardzības zonu, ir radīta objektīva nostādne attiecībā pret Vecrīgas pilsēt būvniecisko mantojumu. Iecerēta Vecrīgas reģenerācija. Taču jāatzīmē, ka Vecrīgas struktūrā pēckara gados radītās deformācijas ir grūti, vietumis pat neiespējami labot.

VECRĪGAS APBŪVE. ARHITEKTŪRAS STILI UN PIEMINEKĻI

Līdz šim aplūkojam Vecrīgas plānojuma struktūru un tās veidošanos. Pilsētas robežas, ielas, laukumus, kvartālus. Tomēr arī īsās ziņas par reljefu, nocietinājumu sistēmām vēl pilnībā neraksturo pilsētu. Pilsētas īpatnējo seju veido apbūve – ēkas, kas rindojas gar ielām un laukumiem.

Vecrīgas arhitektūras mantojums ir plašs un daudzveidīgs. Tajā ir daudzu laikmetu ēkas, kas ir ļoti atšķirīgas pēc nozīmes un lieluma, turklāt tajās atspoguļojas dažādu laikmetu celtniecības paņēmieni un arhitektūras stili.

Vecrīgas ēkās iemiesojas gandrīz vai visa Latvijas arhitektūras vēsture un arhitektūras stili. Dažkārt vienā atsevišķā objektā ir vairāku arhitektūras stilu noslāņojumi. Līdz 19. gadsimta otrajai pusei ēkas parasti pārbūvēja, nevis cēla no jauna.

ARHITEKTŪRAS STILI

Vecākais vēsturiskais stils, kas saskatāms vairs tikai nedaudzās Vecrīgas sakrālās celtnēs, ir romānika.⁶⁶ Romāņu stils Rietumeiropā bija izplatīts no 11. gadsimta sākuma līdz 13. gadsimta sākumam, kā mēdz teikt, tas attīstījās uz Romas impērijas drupām. Romānikai raksturīgi vienkāršoti geometriski būvapjomi, parastais pārseguma elements – smaga cilindriskā vai krusta velve, formālā pazīme – pusaploces arka. Kad Rīgā tika būvētas

pirmās mūra celtnes, jau iezīmējas romāņu stila nobeiguma fāze. 13. gadsimta 20. gados Rīgā vērojama romānikas pāraugšana gotikā, kas, pārdzīvojot vairākas attīstības stadijas (agro, dižo, vēlo), saglabājās līdz 16. gadsimta otrajai pusei, kad Itālijā, pēc tam Rietumeiropā jau bija nostiprinājies jauns – renesanses stils. Gotiskā arhitektūra bija tehniski pilnīgāka, viens no jaunievedumiem bija smailloka krusta velve, kas pieļāva ēku brīvāku plānojumu. Smailloka arka noteica arī arhitektūru, iemiesodamās ailu un nišu vainagojumos. Rīgas lielās viduslaiku baznīcas veidolu guvušas tieši gotikas periodā.

Kā romāniku, tā gotiku Latvijā ieviesa no Vācijas nākušie celtnieki. Tiesa, pirmajās mūra ēkās saskatāma Gotlandes akmens celtniecības ietekme, taču 13. gadsimta 20. gados par galveno apdares materiālu un būvmateriālu kļuš ķieģelis un celtniecību visvairāk ietekmē Vidusvācijas, bet gotikas ziedu laikos – Ziemeļvācijas celtniecības un arhitektūras tradīcijas.

Renesanses stils tīrā veidā ne Ziemeļeiropas zemēs, ne arī Latvijā nav sastopams. Laikā no 16. gadsimta beigām līdz 17. gadsimta otrajai pusei Rīgas arhitektūrā iemiesojās manierisms – renesanses stila izpausme ziemeļu zemēs, kam bija raksturīgas savas dekoratīvās formas. Ierosmes nāca no Nīderlandes, Dienvidvācijas, Polijas. Manierisma laikmets sakrīt ar nedrošu politisko situāciju,

kad uzliesmo vairāki kari, tāpēc celtniecības pieminekļu no šī laika ir maz.

17. gadsimta otrajā pusē Rīgas arhitektūrā sāk iezīmēties baroka stils. Baroka arhitektūra ziemeļu zemēs ir atšķirīga no tās izpausmēm Dienvideiropā, kur barokam tipiskā formu sarežģītība, formu plastiskums, tēlniecības un glezniecības sintēze sasniedz kulmināciju. Rīgas baroku ietekmē gan Skandināvija (zviedru laiki), gan Ziemeļvācija, un tam ir visumā atturīga formu valoda, simetriskās un labi organizētās fasādēs un apjomos ir izmantoti klasiskās arhitektūras elementi, plastika pakļaujas stingrai kopformai. Pēc Rīgas pievienošanas cariskajai Krievijai baroks iegūst citu nokrāsu, taču tas maz ietekmē stila vispārējo raksturu.

No 18. gadsimta otrās puses sāk izpausties klasicisma arhitektūras iedīgļi – atkal tiek izmantoti antīkās arhitektūras principi un formas. Klasicismam Rīgā ir bijuši vairāki novirzieni. 18. gadsimta beigās izplatās tā sauktais pilsoņu jeb birģeru klasicisms, kuru pārstāv Kristofs Hāberlands. Tas nāk no Viduseiropas, galvenokārt no Vācijas arhitektūras ar jūtām baroka iezīmēm, it īpaši detaļās. Otru novirzienu pārstāv Vidzemes guberņas arhitekti ar krievu klasicisma stingrajām, pasausajām formām. Pēc 1800. gada Krievijas valdība tiecas apbūvi vienveidot, tiek izstrādāti tā sauktie paraugfasāžu projekti, kas kļūst par obligātiem civilo ēku celtniecībā. Viens no vēlākā klasicisma paveidiem ir ampīrs.

19. gadsimta vidū vēsturisko stilu attīstība pāriet citā fāzē, tā sauktajā eklektismā. Tam raksturīga pagājušo vēsturisko arhitektūras stilu formu imitācija, izvēloties tās no dažādiem laikmetiem atbilstoši jaunceļamās ēkas saturam un nozīmībai. Iesākumā izmanto stilizācijas metodi, ko sauc arī par historismu (neogotika, neoklasicisms, neorene-

sanse), bet gadsimta beigās sastopama dažādu stilu formu apvienošana vienā celtnē. Eklektismam raksturīga pretruna starp moderniem celtniecības materiāliem, ēku tipiem un dekoratīvām vēsturisko stilu formām.

19. gadsimta beigās sākās jauna stila meklējumi, kas rada izpausmi tā sauktajā jūgendstilā. Nedaudzu gadu laikā dažādu ārējo ietekmju iespaidā, kā arī cenšoties saliedēt ēkas formu, konstruktīvo risinājumu ar tās funkcionālo saturu, arhitektūrā mijās dekoratīvais jūgendstils, stateniskais racionalisms, nacionālais romantisms, kam seko atgriešanās pie klasiskām formām – neoelektisma.⁶⁷

Pēc Pirmā pasaules kara tiek doti mesli tā sauktajam funkcionālismam un konstruktīvismam, kuru sākums meklējams jau pirmskara periodā, ārišķīgi atdarinot galvenokārt Vācijā, retāk Padomju Savienībā celto objektu formas. Pirms Otrā pasaules kara paralēli meklējumiem nacionālās arhitektūras jomā notiek vēlreizēja atgriešanās pie klasiskās arhitektūras formām (t.s. neoelektisma) un kompozīcijas paņēmieniem.

Pēckara periodā iezīmējās trīs arhitektūras attīstības fāzes. Pirmā – vēsturisko, galvenokārt klasisko formu stilizācija. Pēc 1955. gada – krass pagrieziens uz industriālu, lietišķu, tipveida arhitektūru. No 20. gadsimta 70. gadu beigām notiek jauni meklējumi arhitektūrā, proti, formu bagātināšana, ievērojot tradicionālās arhitektūras attīstību.⁶⁸

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā parādās moderno formu lietojums.

Arhitektūras stilu formas vislabāk vērojamas lielajās, unikālajās celtnēs. Piemēram, Domu uzskata par tipisku paraugu, kā vienā celtnē var tikt iemiesoti visu arhitektūras stilu elementi.

Tiešām, ēkas altārdaļa ir visai rets romāņu arhitektūras paraugs. Pati mūra celtne, ieskaitot masīvo torni, ir gotiskās arhitektūras paraugs dažādās tās attīstības stadijās. Torņa apakšējais kupols un galerija atspoguļo renesanses un manierisma principus, tā nobeigums un austrumu zelmaņa noformējums – baroka stilu. Doma kompleksā ietilpa pilsētas bibliotēkas zāle, kas klasicisma laikmetā bija būvēta virs klostera sienām, bet lielākā daļa tagadējo Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja telpu, arī galvenā ieeja no Palasta ielas jau attiecas uz eklektisma laikmetu, Doma vestibilā redzamas jūgendstila pazīmes.

Šis piemērs liecina par Vecrīgai visai raksturīgu parādību, proti, daudzas celtnes tagadējo veidolu ieguvušas pakāpeniskās pārbūvēs. Atšķirībā no monumentālajām celtnēm mazākās, it īpaši dzīvojamās ēkas ir tik stipri pārveidotas, ka bieži vien aiz jaunāko laiku fasādēm slēpjas ļoti sena būvmasa.

Tāpēc nebūtu lietderīgi Vecrīgas apbūvi aplūkot no stilistiskā viedokļa, labāk ēkas grupēt pēc to funkcionālās nozīmības jeb tipoloģijas. Tāda ir arī vispārpieņemtā arhitektūras pieminekļu klasifikācijas metode, kas dod skaidrāku ieskatu par dzīves līmeni, ierāžām, saimnieciskiem apstākļiem un ideoloģiskām nostādnēm dažādos pilsētas attīstības posmos.

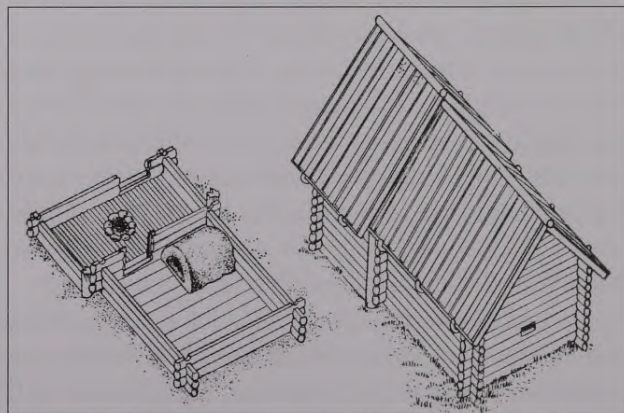
Vienlaikus ēkas iespējams klasificēt pēc to pilsētībūvnieciskās nozīmības. Apbūvi lielākoties veido tā sauktās ierindas ēkas, pie kurām var pieskaitīt dzīvojamās ēkas, noliktavas, daudzos gadījumos arī sabiedriskās ēkas. Tomēr Vecrīgas apbūvē ir vairākas dominantes – baznīcas, pilis un lielākās brīvi stāvošās sabiedriskās ēkas, kas izceļas uz ierindas apbūves fona.

Vispirms aplūkosim ierindas ēkas.

Vissenākās un izplatītākās Vecrīgā ir dzīvojamā tipa ēkas. Pirmās dzīvojamās ēkas gan lībiešu un kuršu, gan arī vācu kolonistu apmetnē bijušas celtas no koka.

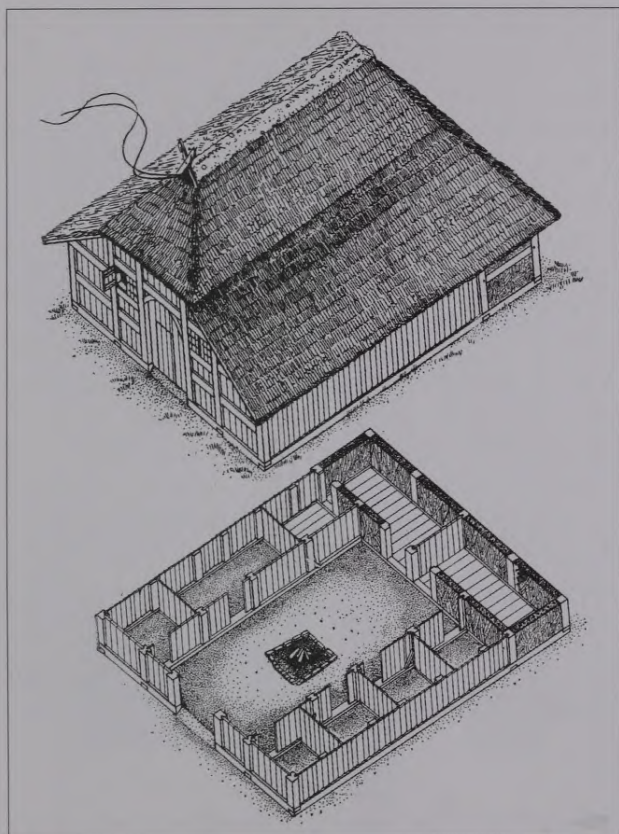
KOKA DZĪVOJAMĀS ĒKAS

Arheologs A. Caune Vecrīgā atracis vairākus desmitus koka ēku atlieku, galvenokārt Mārstaļu-Peldu ielas rajonā, un secinājis, ka te sastopamas vairāku tipu koka dzīvojamās ēkas. Vietējo iedzīvotāju nami 12.–13. gadsimtā celti guļbūves tehnikā, tajos bija viena, vēlāk divas telpas ar stūrī novietotu krāsni, un tie atgādina pilskalnos un ezerpilīs (piemēram, Āraišu ezera salā) uzietās nelielās koka ēkas. Vācu ieceļotāju no koka celtie dzīvojamie nami ir bijuši nedaudz lielāki, un tie galvenokārt atšķiras pēc konstrukcijas – parasti lietotas pildrežģu konstrukcijas,

26. Vietējo iedzīvotāju koka dzīvojamā māja 12. gs. A. Caunes un G. Jansona rekonstrukcija

12th century wooden dwelling house of the native population (reconstruction by A. Caune and G. Jansons)

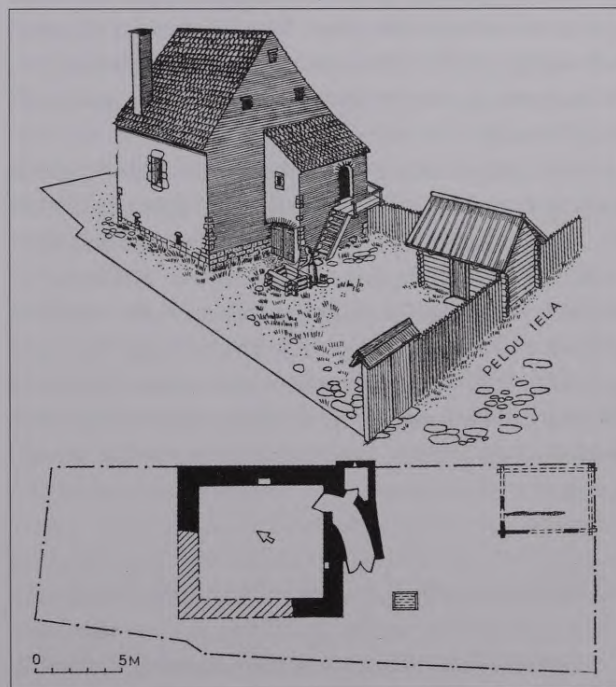
27. Vācu iecelotāju koka dzīvojamā māja 13. gs. A. Caunes un G. Jansona rekonstrukcija

13th century wooden dwelling house of the German settlers (reconstruction by A. Caune and G. Jansons)

kas ir tipiskas tiem Vidusvācijas apgabaliem, piemēram, Lejassaksijai, no kurienes nākuši iecelotāji. Paralēles saskatāmas arī ēku plānojumā, jo bez primitīvām divtelpu mājām atrastas arī tāda tipa ēku atliekas, kurās vairākas sīkas telpas grupējas ap centrālo halli. Tā kā līdz šim koka ēkas atrastas galvenokārt Mārstaļū-Peldu ielas apkaimē, A. Caune secināja, ka šajā rajonā visilgāk saglabājusies koka apbūve.⁶⁹

MŪRA NAMI – NOLIKTAVAS

13. gadsimta otrajā pusē ieviešas jauna tipa ēkas – tā sauktie mūra nami, kuros ir apvienota noliktava ar dzīvokli (noliktava apakšstāvā, dzīvoklis augšstāvā). Šāda ēka 1974.–1976. gadā atrakta Peldu ielā tag. Vides ministrijas administratīvās ēkas būvlaukumā. Atšķirībā no koka dzīvojamām ēkām, kuras parasti atrodas netālu no ielas, šie mūra nami atvirzīti zemesgabalu dziļumā. Pēc J. Strauberga datiem, mūra nami viduslaikos ir bijuši visai izplatīti.⁷⁰ Tie radušies aiz nepieciešamības

28. Mūra nams 13. gs. beigās. A. Caunes un G. Jansona rekonstrukcija

Late 13th century stone building (reconstruction by A. Caune and G. Jansons)

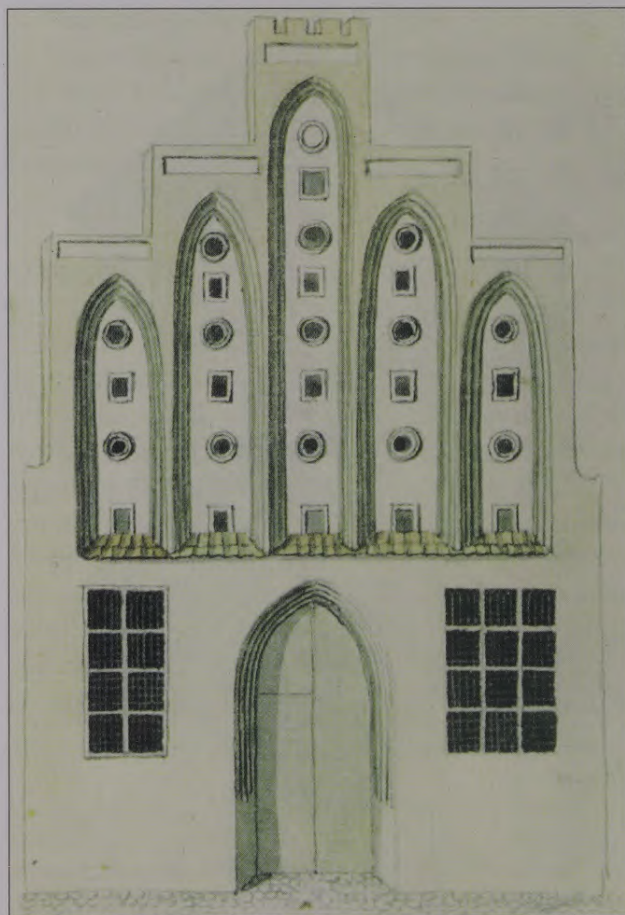
rast patvērumu ugunsgrēka gadījumos, kas viduslaikos izcēlās samērā bieži. Tas bija pārejas tips uz mūra dzīvojamo ēku.

1293. gada lielais ugunsgrēks mudināja ierobežot koka ēku celtniecību. Rīgas rāte apstiprināja pirmos Rīgas būvnoteikumus, kuri veicināja mūra dzīvojamo ēku celtniecību. Būvnoteikumos bija noteikts pieļaujamais ēku lielums, novietojums zemesgabalā, kā arī palīdzība, ko pilsēta varēja sniegt būvmateriālu iegādē.⁷¹ Lielāka uzmanība tajos pievērsta stūra ēkām, kurām noteikts veidot tā saukto plecu platuma zelmini (R. Zandberga ar to saprot gotisko pakāpjveida zelmini). Tā radās gotiskās dzīvojamās ēkas tips, kura daži paraugi vēl saglabājušies līdz mūsdienām. Tādi, piemēram, ir pazīstamie nami, ko sauc par "Trim brāļiem", M. Pils ielā.

Iespējams, ka eksistējis arī kāds agrāks mazākas mūra dzīvojamās ēkas tips. Arhitekts R. Zandberga savos pētījumos piemin romānikas stilā celtās dzīvojamās ēkas, kuru atliekas vēl šodien saglabājušās Tirgoņu ielas 5. un 9. nama pagrabos.⁷² Līdzīgas mazu mūra dzīvojamo namu atliekas 1986. gada beigās uzietas arī pagrabos Mārstaļu ielā 4 un 6.⁷³ Līdz šim nav atrastas arhitektoniskas detaļas, kas liecinātu par šo atradumu piederību romānikai.

GOTISKĀS MŪRA DZĪVOJAMĀS ĒKAS

Gotiskais viduslaiku dzīvojamais nams Rīgā atbilda Baltijas jūras piekrastē izplatītajam Ziemeļeiropas Hanzas savienības pilsētu dzīvojamo ēku tipam, proti, šaura ēka bija orientēta ar galu pret ielu. Pirmajā stāvā, kas sākotnēji varbūt bija nedaudz

29. Viduslaiku dzīvojamā māja. J. K. Broces zīmējums
Medieval dwelling house (drawing by J. C. Brotze)

pacelts virs zemes, ielas galā atradās galvenā telpa – halle, aiz tās viens vai divi kambari. Halle tika izmantota gan darbam, ja ēkā dzīvoja amatnieki, gan par tirdzniecības telpu tirgotāja namā, tās stūrī atradās pavards ar mantelškursteni. Velvēts pagrabs un no stiprām sijām būvētie vairākstāvu bēniņi kalpoja par preču vai materiālu noliktavām.

30. Dzīvojamā māja ar pildrežģu zelmini Klosterā ielā 5 (T. Vitolas rekonstrukcija, 1966. gads)

Dwelling house with half-timbered gable at Klosterā (Monastery) Street 5 (reconstruction by T. Vītola, 1966)

Gotiskā stila iezīmes parādījās ēkas fasādē – smailloka arka pārsedza nišas vairākpakāpju zelminī vai ieejas portāla ailu. Raksturīgākais šāda tipa ēkas paraugs atrodas M. Pils ielā 17.⁷⁴

Gan 1547. gadā, gan 1612. gadā zīmētajās pirmajās Vecrīgas panorāmās gandrīz visi nami attēloti ar augstu zelmini. 1823. gadā zīmētajos fasāžu notinumos šādu gotisku namu ir ļoti maz. Tie paši vēlāk ir nojaukti vai pārbūvēti. 19. gadsimta sākumā tā sauktās Ķemerejas tiesas protokolos ir desmitiem ierakstu par ēku jumtu pārbūvi, nojaucot

zelmini un “pagriežot” jumtu, t. i., pārbūvējot jumtu paralēli ielai.

Līdz mūsdienām saglabājušies vairāki desmiti namu ar zelmini, kas ir vērsts uz ielu. Daļa no tiem atrodas starpvaļņu joslā, tātad tie nevar būt celti viduslaikos. Pārējiem namiem zelmini rotāti ar manierismam, barokam vai pat klasicismam raksturīgām arhitektoniskām detaļām. Tas nozīmē, ka ēkas pamatkonstrukcijas saglabājušās no viduslaikiem un šis būvtips ir bijis ļoti dzīvotspējīgs.

Senākie koka dzīvojamie nami rindojušies gar ielām, ar atstarpēm starp tiem. Arī gotiskā stilā ieturētie mūra nami sākotnēji ir celti cits no cita atstatu. Tā kā zemesgabalu lielums Vecrīgā ne visur bija vienāds, atstatums starp ēkām bija dažāds. Analizējot līdz 19. gadsimta vidum saglabājušās zemesgabalu robežas un salīdzinot tās ar ierakstiem 14.–16. gadsimta parādu un mantojumu grāmatās, konstatēts, ka zemesgabalu robežas ir bijušas nemainīgas un tikai dažkārt tie tikuši apvienoti vai sadalīti.⁷⁵

Mazākie zemesgabali viduslaikos atradušies pilsētas senākās daļas robežās, tai pieguļošajos kvartālos gar Rozena ielu – Jaunielu un Jāņa ielu, kā arī vēlāk apbūvētajos kvartālos ap Rātslaukumu. Šauri, gari zemesgabali ir bijuši gar Smilšu un Pils ielu. Lielākie zemesgabali ir bijuši Grēcinieku–Mārstaļu ielas apkaimē.

Kā liecina arheoloģiskie izrakumi, mazajos zemesgabalos parasti celta tikai viena ēka, bet lielajos – vairākas. Laika gaitā vecās ēkas paplašināja ar piebūvēm vai apvienoja divas vai vairākas ēkas vienā.⁷⁶ Manierisma laikmetā radās jauns dzīvojamo ēku tips, kura ieviešanos veicināja Rīgas politiski ekonomiskie sakari ar Poliju. Tā bija ēka, kuras augstā divslīpju jumta kore bija paralēla ielai un zelmini bija aizstājusi horizontāla dzega.

MANIERISMA STILĀ CELTĀS DZĪVOJAMĀS ĒKAS

Šī tipa namos halle aizņēma tikai pusi ēkas, otrajā pusē atradās istabas un kambari. Parasti ēkai bija divi stāvi un augstajā jumtā iebūvētas noliktavas. R. Zandberga uzgājusi vairākas 16.–17. gadsimtā celtās šī tipa dzīvojamās ēkas (Grēcinieku ielā 5, Audēju ielā 6, Skārņu ielā 8), kas vēlāk gan stipri pārbūvētas, bet par to agrāko izskatu liecina 1823. gada fasāžu zīmējumi.⁷⁷

Ēkas paplašinot, pakāpeniski izveidojās nepārtraukta perimetrāla apbūve, kuru tikai vietumis pārtrauca iebrauktuves pagalmā. Kad 16. gadsimtā lielajiem zemesgabaliem iebrauktuves palika tikai no tā sauktajām aizielām, apbūve gar galvenajām ielām varēja pilnīgi saplūst.

Par manierisma ēku ārējo noformējumu ir saglabāties maz ziņu. Gludās fasādes rotāja visumā lielie taisnstūrveida logi ar sīku rūšu dalījumu, kas apgaismoja plašas halles. Par arhitektonisku akcentu kļuva akmens portāli, kas ieviesās 16. gadsimta beigās. Zondāžas liecina, ka dažkārt neapmestu ķieģeļu fasādēs ar akmens joslām uzsvērts ēku sadalījums stāvos, izveidotas logu akmens apmales jeb dekoratīvas arkas (piemēram, ēka M. Jaunielā 5, Skārņu ielā 18).⁷⁸

16.–17. gadsimtā ceļ daudz jaunu dzīvojamo ēku pilsētas aizsargmūra, kā arī starpvaļņu zonā. Pie aizsargmūra būvē nelielas, vienkāršas celtnes ar vienslīpes jumtu. To īpašnieki nav tik turīgi, lai varētu veidot greznas fasādes. Līdzīgas, vienkāršas ir arī pirmās starpvaļņu joslā celtās dzīvojamās ēkas, to izmēri ir dažādi atkarībā no šajā zonā esošajiem atšķirīga lieluma zemesgabaliem. Šādu vienkāršu ēku paraugi saglabājušies Meistaru ielā no Kaļķu līdz

Amatu ielai, Kalēju ielā starp Audēju un Vecpilsētas ielu. Viena no retajām maz pārveidotajām 17. gadsimta ēkām atrodas R. Vāgnera ielā 20 blakus galerijas "Centrs" aizmugurei.

BAROKA STILĀ CELTĀS DZĪVOJAMĀS ĒKAS

Baroka laikmetā uzcēla vairākas plašas, reprezentablas dzīvojamās ēkas ar vestibulu centrā un simetrisku, arhitektoniski bagāti veidotu fasādi. Tādas ir tirgotāju Reitera (1684–1688) un Dannenšterna (1696) dzīvojamās mājas Mārstaļu ielā 2 un 21. Šo ēku trīsstāvu fasādes apšūtas ar kaļķakmeni, pēc tā sauktā lielā ordera sistēmas uz augstiem postamentiem izvietoti pilastrī, kas balsta smagu, ar akmens reljefu vai konsolēm rotātu

31. Reitera nams. A. Boitmaņa 1891. gada glezna
The Rheuttern House. 1891 painting by A. Beutman

32. Dannenšterna nams. A. Boitmaņa 1891. gada glezna

The Dannenstern House. 1891 painting by A. Beutman

dzegu. Ieejas akcentē krāšņi akmens portāli. Reiterna nama portāla antablementā, kuru balsta kolonnas, redzami mājas saimnieku portreti.

Šādas greznas ēkas, protams, bija izņēmumi. Taču baroka arhitektūras pamatprincipi – simetrija, ar portāliem akcentētas ieejas, palieli sīkrūšu logi – izplatās arī vienkāršu ēku pārbūvēs vai jaunceltnēs (arī Reiterna un Dannenšterna nami ir uzcelti, pārbūvējot vairākus viduslaiku namus). Tādas ir restaurētās ēkas Kalēju ielā 45 un 47, Kaļķu ielā 7/9.

Baroka laikmetā jaunu veidolu dažkārt guvuši šaurie gotiskie nami. Par piemēru varētu minēt ēku Miesnieku ielā 8, kuru ap 1700. gadu uzcēlis būvmeistars Hinrihs Henike. Fasādi rotā pilastrī, stūru rustī, zelminī redzamas barokam raksturīgās akmens volūtas ar akanta lapas motīvu. Līdzīga ir ēka Smilšu ielā 4. Augsts zelminis savā laikā noslēdzis atjaunotās ēkas Mārstaļu ielā 8 jumt-

gali.⁷⁹ Viena no interesantākajām šāda tipa ēkām ir Grēcinieku ielā 18. 1695. gadā celtās zelmiņa tipa ēkas barokālā fasāde pārveidota 20. gadsimta sākumā un vēlāk. Ēkā saglabājušies unikāli figurāli un ainaviski sienu gleznojumi, apgleznotu, no koka sijām darinātu griestu atliekas. Šajā namā 18. gadsimta sākumā dzīvojis Melngalvju brālības vecākais, ar ko arī izskaidrojams sienu gleznojums redzamais moris. Pēdējā laikā atrasti vairāki līdzīgi baroka laikmeta interjeru fragmenti, kas liecina, ka Vecrīgas ēkas vēl sevī slēpj daudz neizzināta senatnes mantojuma.⁸⁰

Neliela baroka laikmeta dzīvojamā ēka atrodas Jaunielā 18. Fasādei, kam ir trīs logi, zelmini rotā akmens maskas un gadskaitlis 1748.

Pētījumi liecina, ka manierisma, baroka un pat klasicisma laikmetā bijusi plaši ieviesusies fasāžu polihromija, t. i., uz gluda apmetuma ar krāsu radīta plastiska logu apmaļu, stūra rustu, lizēnu un citu fasādes elementu arhitektoniska dalījuma

33. Dzīvojamie nami Meistaru ielā, ar atjaunoto fasāžu polihromiju

Dwelling houses on Meistaru Street with restored polychrome façades

un dekora ilūzija. Šī polihromija ievērota, krāsojot fasādes namiem Meistaru ielā 19, 21 un 23, Skārņu ielā 6, 8 un 22 un M. Pils ielā 19. Pēdējam fasāde galīgo veidolu guvusi 1646. gadā, ar apmetumu un krāsu imitējot Holandes manierismam raksturīgo akmens dekoru.

Dzīvojamo ēku fasādes 16.–18. gadsimtā bieži vien ir rotātas ar portāliem un akmens cilņiem – īpašnieka zīmēm, zvēru un briesmoņu maskām.⁸¹

Baroka laikmeta ēkām sāk veidot plastiskus apaļus vai pusapaļus jumta logus.

Vēlīnā baroka stilā 1762.–1766. gadā celts barona Oto Fitinghofa nams Kaļķu ielā 18, kura apdarē ir saglabājušās rotaļīgas rokoko stila detaļas.

KLASICISMA STILĀ CILTĀS DZĪVOJAMĀS ĒKAS

Jaunu ievirzi dzīvojamo ēku celtniecībā ienes klasicisma laikmets. Sākumā šādā stilā strādāja Rīgas būvmeistars Kristofs Hāberlands (1750–1803). Ir darbojušies arī citi meistari, piemēram, mūrniekmeistari Andreass Vāgensens, Kārlis Valters un namdaris Johans Krāmers. Viņu celtām ēkām parasti ir trīs stāvi, mansarda jumts ar iebūvētiem dzīvokļiem. Fasādes simetriskas, ar rizalītiem un smalku apmetuma dekoru – pirmā stāva augstumā apmetums rustots, augšstāvos logu apmales dažādi profilētas, virs logiem sandriki, zem tiem dekoratīvas augu vijas, zem dzegas dažkārt atrodas klasiskie triglifi. Ēku stūri noapaļoti vai ar ceturtdaļkolonnu tajos. Ieviešas jauns elements – balkons, kas parasti tiek ierīkots ēkas centrā virs ieejas. Šāda tipa nami ir Smilšu ielā 5, Šķūņu ielā 17, Teātra ielā 6, Jēkaba ielā 24, Pils ielā 6

34. Pilsoņu klasicisma stilā celtais dzīvojamais nams Vecpilsētas ielā 17 (arhitekts K. Hāberlands, 1787. gads)

Dwelling house built in the style of Bourgeois Classicism at Vecpilsētas (Old Town) Street 17 (architect C. Haberland, 1787)

un 9, kā arī nami Miesnieku un Pils ielas stūrī un Grēcinieku ielā 1, kuru polihromās fasādes nesen tika atjaunotas.

Šo namu interjeri, galvenokārt īpašnieka dzīvoklī un reprezentācijas telpās otrajā stāvā, ir risināti ļoti gaumīgi – sienas apdarinātas ar paneļiem, ģipša profiliem, durvis rotātas ar kokgriezumiem, dekoratīvās krānsis – ar kolonnām un vāzēm, parketa grīdas izliktas no daudzkrāsaina koka dēļiņiem. Anfīlādē īpaša vieta ierādīta apaļai vai ovālai telpai.

35. Pilsoņu klasicisma stilā celtais dzīvojamais nams Šķūņu ielā 17 (arhitekts K. Hāberlands, 1787. gads)

Dwelling house built in the style of Bourgeois Classicism at Šķūņu Street 17 (architect C. Haberland, 1787)

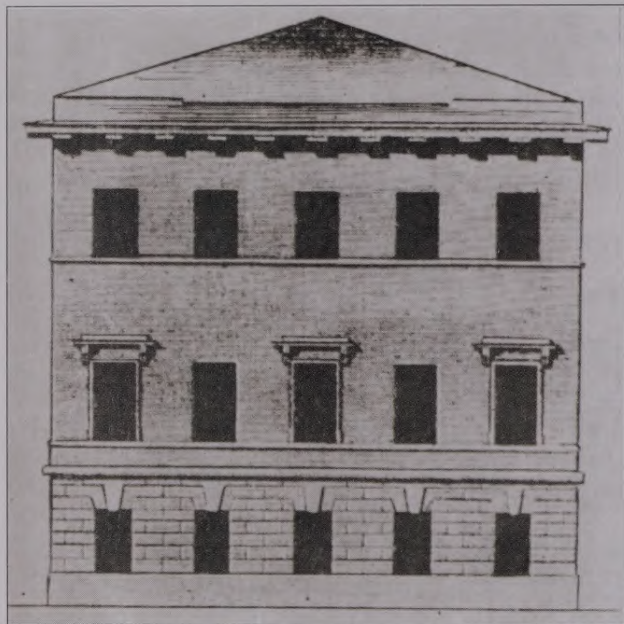
Otrā tipa dzīvojamās ēkas klasicisma laikmetā ir celtas pēc tā sauktajām paraugfasādēm, ko Rīgā ieviesa no 1810. gada.⁸² Līdz 1840. gadam Vecrīgā pēc šīm paraugfasādēm pārbūvēja vai uzcēla ap 100 namu. Fasāžu paraugi bija sakopoti četros Pēterburgā un

36. Klasicisma stilā celtais dzīvojamais nams Grēcinieku ielā 1 (būvmeistars A. Vāgensens, 1779. gads)

Dwelling house built in the style of Classicism at Grēcinieku Street 1 (master builder A. Wagensen, 1779)

Maskavā izdotos albumos un bija obligāti visām Krievijas pilsētām. Samērā vienkāršajās fasādēs sastopams pirmā stāva sienu rustojums, izvirzītas joslas zem logiem, pamīšus izvietoti sandriki, retāk – dekoratīvas arkas, balustrādes.

37. Klasicisma laikmeta dzīvojamā nama paraugfasāde. 19. gs. pirmā puse

Façade of a dwelling house from the Classicism period. Early 19th century

Saglabājušies daži maz pārbūvētu ēku paraugi – Jēkaba ielā 3/5 (galvenokārt fasāde gar M. Pils ielu, 1828. g., arh. J. Ā. Špacīrs), Grēcinieku ielā 22 (1824. g., arh. J. Ā. Špacīrs), Miesnieku ielā 12 (1826. g., būvmeistars Jakobs Grēns), Tirgoņu un Šķūņu ielas stūrī (1824. g., arh. J. Ā. Špacīrs).

EKLEKTISMA LAIKMETA ĪRES NAMI

Daudzas dzīvojamās ēkas uzceltas vai pārbūvētas kopš 19. gadsimta vidus, kad izbeidzās vēsturisko stilu attīstība un sākās eklektisma laikmets. Tie jau ir tipiski 4–5 stāvus augsti īres nami. Tikai nedaudzas šādas

ēkas ir ietvertas valsts aizsardzībā ņemto arhitektūras pieminekļu sarakstā, kaut gan to loma Vecrīgas ainavā ir milzīga.

Eklektisma sākumposmā visumā projektēja neitrālas fasādes, piemēram, namam Smilšu ielā 7, Šķūņu ielā 11, Kaļķu ielā 3, vēlāk – bagātākas, pārbūvētas ar stilu arhitektūras, galvenokārt renesanses elementiem, piemēram, ēkai Smilšu ielā 12, Vaļņu ielā 21.

38. Eklektisma dzīvojamie nami Smilšu ielā 12 (arhitekts K. Felsko, 1897. gads) un Smilšu ielā 14 (arhitekts H. Hilbig, 1889. gads)

Dwelling house in eclectic style at Smilšu Street 12 (architect K. Felsko, 1897) and Smilšu Street 14 (architect H. Hilbig, 1889)

JŪGENDSTILS UN MODERNIE STILI

Viena no pirmajām jūgendstila dzīvojamām ēkām Rīgā ir Audēju ielā 7 (1899. g., arh. A. Ašenkampfs). Tās fasādē redzamas raksturīgas jaunā stila formas – liektas, vijīgas, metāla aplikācijām līdzīgas logu apmales un joslas, stilizēti augu motīvi, erkens. Tipiski dekoratīvā jūgendstila paraugi redzami ēkās Smilšu ielā 2 un 8, Teātra ielā 9. Šo ēku fasādes rotā cilvēku – galvenokārt sieviešu figūras, atlanti un maskas. Vecrīgā radis izpausmi jūgendstilam sekojošais vertikālisms, parasti gan dzīvojamo ēku apvienojumā ar kantora telpām un veikaliem – Smilšu ielā 3, Kaļķu ielā 22 un 24; kā arī 20. gadsimta 30. gadu funkcionālisms – Vaļņu ielā 19; 50. gadu stilizētais baroks – Kungu ielā pie Sv. Pētera baznīcas un viens no pirmajiem objektiem pēc atgriešanās pie lietiskās arhitektūras – Biskapa gatē 3.

20. gadsimta sākumā, ceļot dzīvojamās ēkas, parasti izmantoja būvnoteikumus pieļauto maksimālo augstumu – līdz 6 stāviem, turklāt apbūves blīvums nelielos zemesgabalos sasniedza pat 100%, nereti vairākus zemesgabalus apvienoja.

Kā redzam no dzīvojamo ēku attīstības vēsturiskā pārskata, to tips, lielums un arhitektūra svārstās plašā diapazonā.

NOLIKTAVAS

Ierindas jeb fona apbūvi veido arī noliktavas. Nolikta-vas radās jau 13. gadsimtā kā tā sauktie mūra nami. Viduslaiku dzīvojamās ēkās noliktavas atradās jumta stāvos. Vācu tirgotāju lielajos zemesgabalos nolikta-vas vienmēr ir pastāvējušas kā atsevišķas ēkas. Parasti tās cēla pagalmos – zemesgabalu dziļumā, retāk – pie

39. Jūgendstilā celtais dzīvojamais nams Smilšu ielā 8 (arhitekti H. Šēls un F. Šefels, 1902. gads)

Art Nouveau dwelling house at Smilšu Street 8 (architects H. Scheel and F. Scheffel)

ielām. Kad ap 16. gadsimtu, zemesgabalus apvienojot, rodas iespēja ielas diferencēt galvenajās un tā sauktajās aizzīdēs, noliktavu ēkas ceļ pie aizzīdēm.

Vēl 17. gadsimta beigās noliktavas iebūvē baroka laikmeta dzīvojamo ēku jumtos, arī tā sauktajos bēniņu mūros (zemajā augšējā stāvā un jumtā).⁸³

Vēlāk, īpaši 18. gadsimtā, vēršoties plašumā tirdzniecībai, vecie preču uzglabāšanas paņēmieni

gan dzīvojamo ēku bēniņos, piemēram, Pils ielā 21, gan arī mazajās noliktavās vairs nespēja apmierināt vajadzības pēc noliktavu telpām. Tāpēc 17. gadsimtā sāk celt lielas mūra noliktavas gan blakus dzīvojamām ēkām galvenajās ielās, gan aizielās, gan veselajos rajonos. 18. gadsimta otrajā pusē Rīgā bija ap 160 noliktavu.⁸⁴ To izvietojums un veids labi analizējams pēc 1823. gadā zīmētajiem Vecrīgas fasāžu notinumiem.

Parastā tipa noliktavām divslīpju jumts ir perpendikulārs ielai, un pret to vērstajam vienkāršajam augstajam zelminim ir paceļamā ierīce. Tās ir 2–4 stāvus augstas mūra ēkas, parasti ar tikpat daudziem bēniņstāviem. Retāk sastopamas noliktavas ar garāko sānu pret ielu. Tādos gadījumos preces iekrauj un izkrauj no pagalma vai arī jumta izbūves ar paceļamām ierīcēm atrodas ielas pusē.

Vecrīgas noliktavām ir vienkārša arhitektūra. Mūra fasādi klāj apmetums, un īpaši izceļas lielie vārti pirmajā stāvā un vertikālās preču iekraušanas lūkas augšstāvos. Mazie lodziņi ir ar slēģiem, vārtu ailu parasti ietver akmens portāls. Retāk fasāde apšūta ar kaltiem akmeņiem (Miesnieku ielā 13).

19. gadsimta sākumā vēl ir dažas ļoti lielas noliktavas – tā sauktā Ziloņa noliktava tagadējā Teātra ielā 10, Princeses noliktava tagadējās galerijas “Centrs” vietā, Kamiēļa noliktava Vecpilsētas laukumā, no bīskapa pils un bijušā franciskāņu klostera Sv. Katrīnas baznīcas atliekām izveidotās noliktavas Miesnieku ielā, Šķūņu un Amatu ielas stūrī.

Lielāko daļu noliktavu nojauca vai kapitāli pārbūvēja 19. gadsimta vidū vai beigās, kad sāka veidot jaunu noliktavu rajonu tagadējās Zinātņu

40. Arsenāls

The Arsenal

akadēmijas augstceltnes un sarkano spīķeru rajonā Maskavas priekšpilsētā. Šajā laikā Vecrīgā aizliedza iekārtot jaunas noliktavas. Bieži vien tās pārbūvēja par dzīvojamām ēkām, vēl tagad šo ēku zelmiņos var redzēt senās paceļamās ierīces (Vecpilsētas ielā 13/15). Tagad Vecrīgā ir tikai 23 noliktavas, dažas no tām atrodas pagalmos. Visas senās noliktavas ir ietvertas arhitektūras pieminekļu sarakstos.

Īpaša vieta to starpā ir Arsenālam un tā sauktajām mazajām muitas noliktavām. Pirmo – pret Jēkaba laukumu vērsto bijušo lielo muitas noliktavu – uzcēla 1832. gadā starp Jēkaba un Arsenāla ielu (Pēterburgas arhitekta I. Lukini un A. Nellingera projekts). Atturīgā krievu klasicismā veidotajai fasādei ir monumentāls dalījuma ritms, kurā mijkārtojas arkām segtie vārti un nelielie logi. Līdzīga rakstura arhitektūra, ko nereti pieskaita pie tā sauktā ampīra stila, bija mazajām muitas noliktavām, ko Jēkaba ielā 1828.–1832. gadā uzcēla pēc guberņas arhitekta Kristapa Breitreica projekta, tikai salīdzinājumā ar Arsenālu šīs ēkas bija daudz mazākas. Arsenāls un muitas noliktavas krasi atšķīrās no Vecrīgas ierindas ēkām ar izteiktu horizontālismu.

BAZNĪCAS

Viskrasākā kontrastā ar ierindas apbūvi, ko veido dzīvojamās ēkas un noliktavas, ir lielās kulta celtnes – baznīcas. Tās ir nozīmīgākās dominantes Vecrīgas ainavā. Rīgas pirmsākumos baznīcas bija mazākas un savu tagadējo veidolu ieguva vēlāk. Tagad Vecrīgā ir astoņas baznīcas. Senāk ir bijis par piecām baznīcām vairāk, taču gadu gaitā tās izzudušas.

Par pirmajām Rīgas baznīcām nav drošu datu. Nav zināms, kā ir izskatījies 1215. gadā nodegušais pirmais Rīgas Doms, senākā Sv. Pētera baznīcas ēka, arī nelielā Sv. Paula baznīca, kas minēta 13. un 14. gadsimta dokumentos. Uzskata, ka pirmais Doms un Sv. Pētera baznīca bija celta no koka.

Baznīcām, kas saglabājušās no viduslaikiem, nav viengabalains veidols. Lielo baznīcu celtniecība tik ļoti ievilkās, ka mainījās ieceres, tika pārveidots plānojums, vēlāk ēkas paplašināja, paaugstināja.

Taču lielo baznīcu plānojumā un pārbūvju raksturā ir kopējas iezīmes. Ja apskatām vissenākās celtnes, tad Doma altārdaļa un Zobenbrāļu ordeņa pils Sv. Jura kapela ir līdzīgas – tām ir romāniskai raksturīgais kvadrātveida koris, kam piekļaujas pusaploces apsīdas. Kā konstatēts visai nesenos pētījumos, Sv. Jura kapelas cokolu noslēdz tāds pats vijīgs akmens profils kā Doma apsīdai.⁸⁵

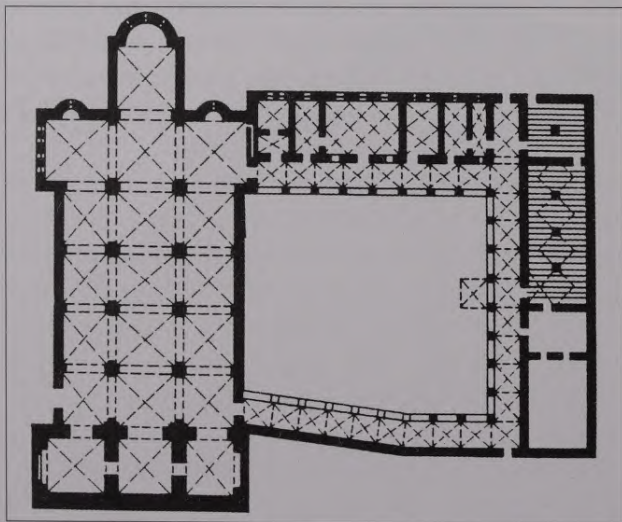
Labi apstrādājama būvkmens trūkuma dēļ jau 13. gadsimta 20. gados pārgāja uz ķieģeļu konstrukcijām.⁸⁶ Romāņu stila ķieģeļu arhitektūras iezīmes – skopi rotājumi un logailu pusaploces arku pārsegumi – redzamas Doma austrumu galā un Sv. Jēkaba baznīcas altāra piebūvē.

Lielo baznīcu celtniecība turpinājās arī gotikas laikmetā. Ar smailloka un krusta velves ieviešanu radās iespēja atteikties no atsevišķu plānojuma elementu – traveju – kvadrātveida formas. Sākumā smagnējās gotiskās konstrukcijas pakāpeniski kļuva vieglākas, līdz pēc 1400. gada baznīcu celtniecībā jau vērojamas izsmalcinātas dekoratīvas formas (piemēram, zvaigzņu un tikla velves).

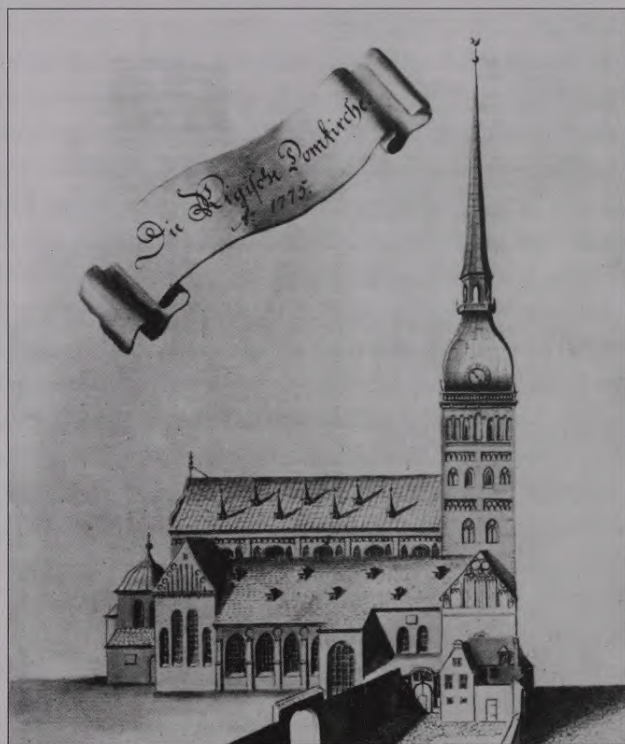
Doma, Sv. Jēkaba un Sv. Pētera baznīcas pamattelpu ar divām stabu rindām sadalīja trijos jomos, vēlāk vidējo jomu pacēla pāri sānu jomu jumtiem un tādējādi pārvērta tās par bazilikām.

DOMS JEB SV. MARIJAS BAZNĪCA

Domam pamatakmens likts 1211. gadā, celtniecība uzsākta ap 1215. gadu.⁸⁷ Kad 13. gadsimta 20. gados jau bija uzcelta altārdaļa ar šķērsjomu, baznīcas telpu vairs neveidoja pēc iecerētā romāņu bazilikas principa ar šauriem sānjomiem, bet gan kā halles tipa celtni ar vienādi platiem jomiem, pārsedzot to ar velvēm vienā līmenī. 13. gadsimta otrajā pusē atkal atgriezās pie bazilikas koncepcijas un izveidoja paaugstinātu vidusjomu. Ap 1300. gadu telpas izbūve bija pabeigta. Vēlāk – 14.–15. gadsimtā baznīcas draudzes telpu paplašināja, izlaužot sānsienas un piebūvējot kapelas. 1986. gada arheoloģiskajos izrakumos konstatēts, ka bijis nodomāts pārbūvēt arī Doma altārdaļu, jo tika atrasti masīvi pamati iecerētajam baznīcas pagarinājumam uz Jaunielas pusi, tos

41. Doma plāns (pēc R. Zandbergas)
Ground plan of the Riga Dome (R. Zandberga)

42. Doms 1775. gadā. J. K. Broces zīmējums
The Riga Dome in 1775. Drawing by J. C. Brotze

datē ar 15. gadsimtu.⁸⁸ Doms restaurēts vairākkārt – 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta 60. gados (arh. E. Slavietis, V. Drugis), 1982.–1984. gadā (arh. J. Galviņš).

Doms celts vienlaicīgi ar klosteri – domkapitula telpām. Klosters korpusos, kas ir saglabājušies, un krusta ejā atspoguļojas stilu un koncepciju maiņa. Vienīgās līdz mūsdienām palikušās klosters telpas, sakristeja un kapitula zāle vēl celta smagnējās agrās gotikas formās, rietumu spārna krusta ejas neregulārais apveids liecina, ka baznīcas draudzes telpa būves gaitā tikusi saīsināta.

43. Doms mūsdienās

The Riga Dome today

44. Sv. Jēkaba un Sv. Alekseja baznīcas torņi ar Pēterburgas viesnīcu priekšplānā skatā no Pils laukuma. J. K. Broces zīmējums

The towers of St. Jacob's and St. Alexei's with the Petersburg Hotel in the foreground. View from the Castle Square. Drawing by J. C. Brotze

SV. JĒKABA BAZNĪCA

Pēc uzbūves viengabalaināka ir 1225. gadā pirmo reizi pieminētā domkapitulam pakļautā Sv. Jēkaba baznīca. Daži pētnieki domā, ka arī Sv. Jēkaba baznīca

bijusi iecerēta kā halles tipa celtne un tikai vēlāk tikuši pārveidota par baziliku.⁸⁹ Tās interjerā gan nav tik neapšaubāmu pārbūves pazīmju kā Domā.

Kā Domam, tā arī Sv. Jēkaba baznīcai ir masīvi, ar nišām un arkatūrām ķieģeļu apdarē rotāti torņi, kuros var atšķirt dažādus celtniecības materiālus un paņēmienus. Tas runā par labu pieņēmumam, ka torņu mūra daļas paaugstinātas vienlaikus ar bazilikas tipa vidusjomu celtniecību.

SV. PĒTERA BAZNĪCA

Sv. Pētera baznīca kā tirgotāju jeb pilsētas baznīca pirmo reizi pieminēta 1209. gadā, bet kā mūra ēka, iespējams, tā uzcelta tikai 13. gadsimta otrajā pusē. Par šīs celtnes veidolu izteikti tikai minējumi, jo 15. gadsimtā baznīca tik kardināli pārbūvēta, ka no iepriekšējās celtnes palicis pāri visai maz.⁹⁰ Jaunas altārdaļas celtniecību pēc Ziemeļvācijas katedrāļu parauga 1408.–1410. gadā vadījis no Rostokas ataicinātais būvmeistars Johans Rumešotels. Igaunų mākslas vēsturnieks V. Vaga uzskata, ka celtniecība sākta jau 14. gadsimta otrajā pusē.⁹¹ Atšķirībā no Doma un Sv. Jēkaba baznīcas, kā arī no pārbūvē saglabātajiem Sv. Pētera baznīcas 13. gadsimta smagajiem krustveida pilāriem jaunajā altārdaļā tie ir slaidi, veidoti no profilķieģeļiem, altāra telpu apjož sešstūrainu kapelu vainags, tā sauktais deambulatorijs. Telpu sedz vieglas krusta un zvaigžņu velves, kuru celtniecībā 15. gadsimta otrajā pusē, kad lielā celtne līdz tornim tika uzbūvēta tagadējā veidā, piedalījušies arī latviešu meistari. Sv. Pētera baznīcas altārdaļas eksterjers, kurā redzami dižai gotikai raksturīgie kontrforsī, ar uzsvērtu vertikālītāti krasi atšķiras no pārējām viduslaiku baznīcām.

Trīšņpieminētajām baznīcām – Domam, Sv. Jēkaba un Sv. Pētera baznīcai – ap 15. gadsimta beigām uzcēla augstos viduslaiku torņus, kas kā baznīcas (arī tirgotāju) varas simbols iekļāvās pilsētas siluetā un kļuva par tā domināntēm. Viduslaiku smailes bija visaugstākās. Doma smaile bijusi 140 m, Sv. Pētera baznīcas smaile – 137 m augsta. Spriežot pēc senajām Vecrīgas panorāmām, no tām nav daudz atpalikusi arī Sv. Jēkaba baznīcas smaile.⁹²

Viduslaikos smaīļu forma visām trijām baznīcām bija vienāda. Uz augstās četrstūrainās mūra pamatnes pacēlās slaida astoņstūra piramīda, kur četrstūra pāreju astoņstūrī uzsvēra katrā torņa pusē izveidotie trijstūrveida zelmiņi.

Smailes cieta ugunsgrēkos, laikam ritot, kļuva nedrošas. Tās nomainīja ar citām, zemākām. Pirmā savu veidolu pēc 1547. gada ugunsgrēka nomainīja Doma smaile. 1596. gadā Domam uzcēla manierisma stilā ieturētu smaīli ar kupolu apakšdaļā, virs kura pacēlās galerija, ko vainagoja slaidis nobeigums. Simt gadu vēlāk (1690. g.) 1666. gadā sabrukušā Sv. Pētera baznīcas torņa vietā pēc Ruperta Bindenšū projekta uzcēla jaunu torni un smaīli ar trim galerijām. Kad torņa smaīlē 1721. gadā iespēra zibens un tā aizgāja bojā, būvmeistars Johans Vilberns 1746. gadā to atjaunoja, nedaudz mainot torņa dalījuma proporcijas (šāda veida smaile atjaunota arī 1968.–1973. g., arh. P. Saulītis un G. Zirnis). Vēlāk – 1776. gadā – namdaris Johans Krāmers nedrošo Doma smaīli vēlreiz pārbūvēja, virs galerijas izbūvējot barokālu kupolu. Šādā veidā smaīle nepārveidota saglabājusies līdz mūsdienām.

Vismazāk gotisko formu mainījusi Sv. Jēkaba baznīcas smaile. Tā pārbūvēta vairākkārt. Pēdējā pārbūvē 1756. gadā izveidots bumbveida pāresninājums smaīles apakšdaļā, saglabājot gotisko kopformu. Sv. Jēkaba baznīcas tornis ir 96 m augsts.

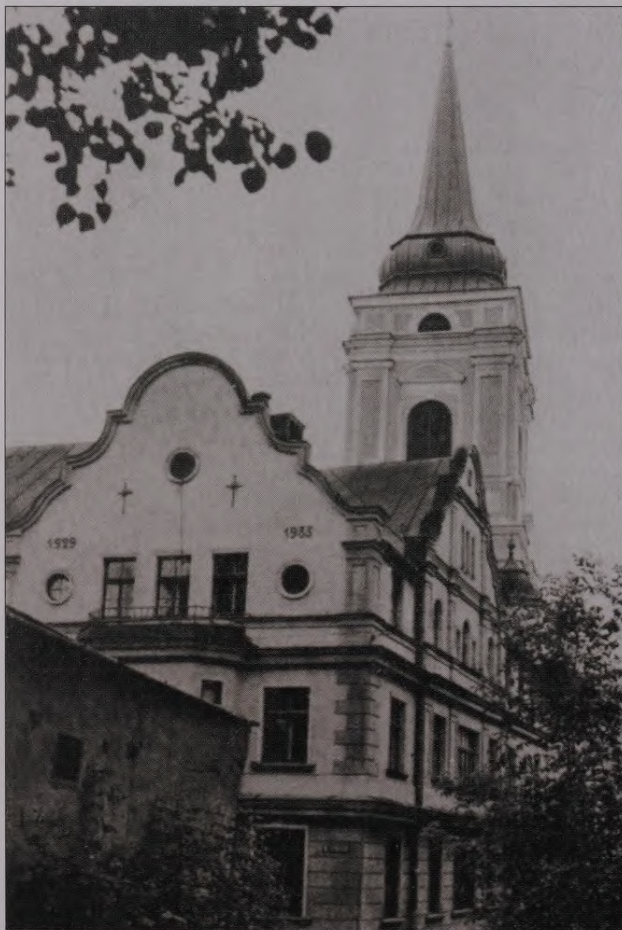
45. M. Monētu iela. Skats uz Sv. Pētera baznīcas torni. 20. gs. 20.–30. gadi

M. Monētu Street. View of St. Peter's tower. 1920s–1930s

CITAS VIDUSLAIKU BAZNĪCAS

Kā bazilika celta arī cisterciešu Sv. Marijas Magdalēnas klostera baznīca, kas 18. gadsimta vidū stipri pārbūvēta – barokalizēta –, un tāda tā saglabājusies līdz mūsdienām. Tagadējo

torņa nobeigumu ēka ieguvusi tikai 1930. gadā (arh. A. Medlingers). Ir pamats domāt, ka arī franciskāņu klostera Sv. Katrīnas baznīca bijusi bazilika. Uz to netieši norāda 1964.–1965. gadā pētījumos uzietais astonštūra pīlāra fragments, kas iemūrēts ēkas Skārņu ielā 11 pagrabsienā, vietā, kur

46. Sv. Marijas Magdalēnas baznīca ar bijušo draudzes namu priekšplānā

St. Mary Magdalene Church with the former congregation hall in the foreground

47. Sv. Jāņa baznīca un Ekēs konvents 20. gs. 30. gadu sākumā

St. John's Church and Ecke's Convent, early 1930s

atradusies baznīca. Ap 1500. gadu celtā Sv. Katrīnas baznīcas altārdaļa saglabājusies vēlāk celtajā ēkā Šķūņu ielā 9.⁹³

Atšķirīga uzbūve ir bijušā dominikāņu klostera Sv. Jāņa baznīcai. Tā ir vienjoma celtnē, kas pirmo reizi pieminēta 1297. gadā. Pēc vairākām pārbūvēm 15. gadsimtā un ap 1500. gadu ēkas viduslaiku daļa ieguva tagadējo veidolu – ar augstu gotisku pakāpveida zelmini, divslīpju jumtu un nelielu, uz jumta uzsēdinātu tornīti (pēdējo, pēc kārtas vismaz piekto torni 1849. gadā eklektiskās gotiskās formās uzbūvēja J. D. Felsko). Sarežģīto dekoratīvo tīkla velvju atbalsta pīlāri – kontrforsī – atrodas iekšienē. 1587.–1589. gadā Sv. Jāņa baznīca tikusi pagarināta (būvmeistars G. Frēze) ar jaunu altāra piebūvi. Šī no ārpuses formās un materiālā vecajai ēkai veiksmīgi pielāgotā celtnes daļa ir vienīgais monumentālais manierisma stila paraugs Rīgā, kas saglabājies līdz mūsdienām. Altārdaļas velves balstās uz četrām akmens kolonnām, tai ir trīs jomi.

LIELO BAZNĪCU ARHITEKTŪRA

Tāpat vairākas Rīgas baznīcas, kaut gan tās ir būvētas viduslaikos, ir ļoti individualizētas gan ārējās formās, gan plānā. Doms ir grandiozs komplekss, tā pamatdaļa – bijusī bīskapa katedrāle – atspoguļo romānikai un agrajai gotikai raksturīgo, no atsevišķiem apjomiem veidoto būvmasu salikumu. Fasādēs redzams atturīgs agro viduslaiku ķieģeļu dekors – pusaploces arkas un stiebrveida pilastrī, gotiskas arkatūras un nišas – gan vienkāršotā, gan komplicētā kompozīcijā. Latvijas arhitektūrā unikāls ir akmenī kaltais perspektīvais sānu, tā sauktais laju portāls – bijusī galvenā ieeja. Ēkas vainagojumā –

gan altāra atsevišķo apjomu jumtos un zelminī, gan torņa smailes nobeigumā ievijas baroka motīvi. Par spīti formu daudzveidībai, lielos ritmos ieturētā kompozīcija rada harmonisku iespaidu.

Sv. Jēkaba baznīcas nelielie apjomi, no altārdaļas pakāpeniski paceļoties augšup tāpat kā Domā, ļoti spēcīgi kulminē slaidajā tornī. Ēkas dekors ir

48. 1587.–1589. gadā celtā Sv. Jāņa baznīcas altārdaļa
East front of St. John's Church, built 1587–1589

radniecīgs Doma romānikai un gotikai. Sv. Jēkaba baznīcas uzbūve ir viengabalaināka nekā Domam, stilistisko uzslāņojumu tajā ir mazāk.

Sv. Pētera baznīcas lielais, brīvēstāvošais būvķermenis liecina par gotikas sintezējošo ievirzi, kur atsevišķi elementi tiek iekļauti kopējā apjomā. Veiksmīgi atrisinātajā altārdaļā radusi izpausmi nobriedušas gotikas konstruktīvi pamatotā virtuozā sienu plastika; salīdzinājumā ar tās izteikto vertikālismu daudz inertāka ir celtnes vidusdaļas būvmasa, kurā nav tādas stabilitātes un augšupatieksmes izjūtas. Toties spēcīgu kontrastu ar garenbūvi rada slaidais

un augstais, meistarīgās proporcijās veidotais baroka tornis, kura siluets ir viegls un plastisks (tam saglabāta gotiskā kopforma). Torņa augstums ir 123,25 metri. Pilnīgi atšķirīgi no garenbūves ir projektēta no Salaspils dolomīta celtā rietumu fasāde (arh. J. Švenburgs). Šo visumā gludo plakni cilvēka uztveres augstumā akcentē ar kolonnām un skulptūrām bagātīgi rotātiem portāli (1695. g., autors R. Bindenšū).

Sv. Jāņa baznīcas vienkāršais apjoms ir vissmagnējākais. To optiski padara vieglāku augstais jumts un bagātīgi profilētais pakāpjveida zelminis, kurā izpaužas gotikas vertikālisms un manierismam

49. Sāpju Dievmātes baznīca 18. gs. beigās. J. K. Broces zīmējums

Our Lady of Sorrows Church, late 18th century. Drawing by J. C. Brotze

raksturīgās horizontālās apmetuma joslas. Tornītis uzjumtenis akcentē pāreju uz vēlāk uzcelto altārdaļu ar nošļauto jumtu, tās sienu dekoratīvā apdare tuva cilvēka mērogam.

Pārējās Vecrīgas kulta celtnes radušās vēlāk, tās nav kļuvušas par tik spilgtu akcentu un nav ieguvušas dominantes lomu kā iepriekšminētās.

1732. gadā pabeidza celt Reformātu baznīcu Mārstaļu ielā (būvmeistars K. Meinerts). Šo ierindas apbūvē iekļauto stūra ēku veido vienjoma baznīcas draudzes telpa ar priekšnamu (pārbūvē 1805. gadā zāles grīda pacelta otrā stāva līmenī, nemainot ārējo arhitektūru). Ar augstu divslīpju jumtu segtais vienkāršais baznīcas apjoms ritmiski sadalīts ar pilastriem, kas izvietoti uz augstiem postamentiem, virs smagas dzegas ēkas zelminī paceļas barokāli izliektais frontons ar pilastriem, volūtām un vāzēm. Frontonu vainago Ziemeļeiropai tipiskais tornītis ar kupolu un ažūru galeriju. Ieeju ēkā akcentē akmens portāls.

Kā nākamo bijušajā Pilsgrāvī 1785. gadā nedaudz agrāk celtās koka baznīcas vietā kompleksā ar mācītāja māju uzbūvē Sāpju Dievmātes baznīcu – halles tipa trīsjomu celtni ar austrumu galā virs altāra apsīdas netradicionāli izvietotu torni. Sākotnēji ēka ir bijusi celta agrā klasicisma stilā – apaļais vairākstāvu tornis beidzies ar puslodes veida kupolu. 1859. gadā ēku pārbūvē (arh. J. D. Felsko), sānu ieeju pārceļot zem torņa un ne visai veikli fasādes un torni pārveidojot bizantiskās arhitektūras formās.

Visjaunākā Vecrīgas kulta ēka ir 1858. gadā celtā Anglikāņu baznīca. Šo nelielo, no sarkaniem ķieģeļiem būvēto ēku projektējis J. D. Felsko, aizgūstot angļu gotikas motīvus. Brīvstāvošā ēka celta uz bijušā Paula bastiona atliekām, un tā ir vietējs akcents 11. novembra krastmalas apbūves frontē.

Vecrīgas valsts aizsardzības zonā atrodas arī Sv. Pētera–Pāvila baznīca bijušajā Citadelē. To cēla no 1781. līdz 1785. gadam pēc arhitekta Sigismunda Zēges-Laurenberga projekta iepriekšējās, 18. gadsimta sākumā celtās cietokšņa baznīcas vietā. Pareizticīgo katedrāle piekļaujas Citadeles centrālajam laukumam un ir tā arhitektoniskā

50. Sāpju Dievmātes baznīca skatā no Pils ielas mūsdienās

Our Lady of Sorrows Church, view from Pils (Castle) Street today

dominante. Sv. Pētera–Pāvila baznīcas būvdarbus vadīja arhitekts K. Hāberlands. Un, kaut arī tai ir Krievijas baznīcām raksturīgas iezīmes – vairākos pēc formas dažādos stāvos sadalīts tornis un kupols

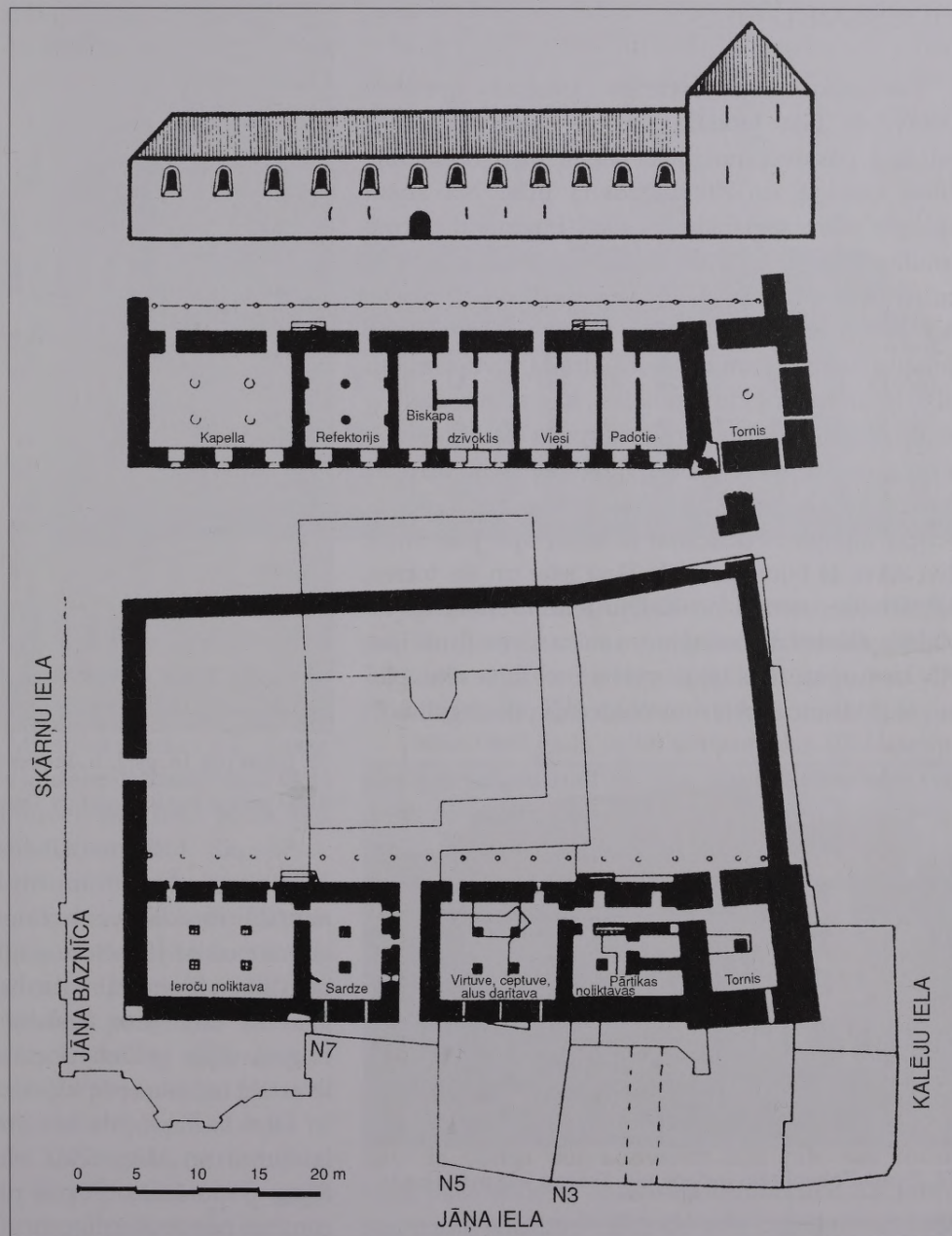
virs baznīcas telpas, daudzas detaļas liecina par tā sauktā pilsoņu klasicisma ietekmi uz tās arhitektūru. Ēka atjaunota koncertzāles vajadzībām, izbūvējot pagrabstāvu (arh. M. E. Meņģele).

51. Anglikāņu baznīca mūsdienās
Anglican Church today

52. Sv. Pētera–Pāvila baznīca Citadelē. J. K. Broces zīmējums
Church of St. Peter and St. Paul in the Citadel. Drawing by J. C. Brotze

53. Pirmā bīskapa pils
Jāņa ielā.
R. Zandbergas rekon-
strukcija

The first bishop's castle
in Jāņa Street (recon-
struction by R. Zandberga)

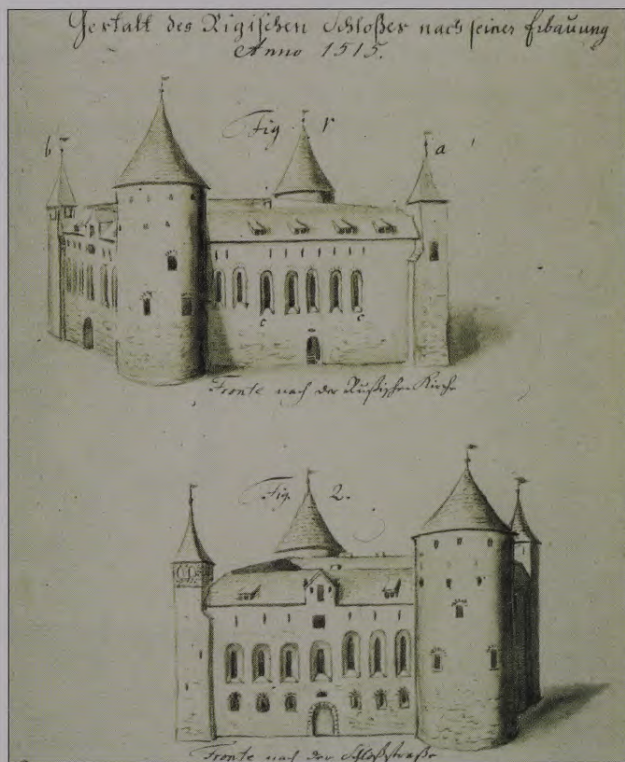
VIDUSLAIKU PILIS

Viduslaiku Rīgā svarīga pilsētas apbūves sastāvdaļa bija feodālo senjoru pilis. Livonijas valstiņu pastāvēšanas laikā viena otru nomainīja divas bīskapa un divas ordeņa pilis. No abām bīskapa pilīm saglabājušies tikai fragmenti. Pirmā atradās Bīskapa sētā pie tagadējās Jāņa ielas. Pils mūru daļas saglabājušās Jāņa ielas 3. nama pagrabos. 1930. gadā, ceļot dzīvojamo ēku Jāņa ielā 7, nojauca nelielu namiņu, kurā atrada divu romāņu stilā ieturētu kolonnu detaļas, kas acīmredzot ir bijušas senās bīskapa pils korpusa sastāvdaļas.⁹⁴ Iespējams, ka pils kapelas pamati vēl tagad atrodas zem Sv. Jāņa baznīcas altārdāļas grīdas. Pēc R. Zandbergas hipotēzes nelielajai kastelas tipa pilij bijuši divi stāvi, tā bijusi paralēla Jāņa ielai un tās tornis, kas atradies netālu no Kalēju ielas, vienlaicīgi izpildījis pilsētas nocietinājumu stūra torņa funkcijas. Pils aizmugurē, kas bijusi vērsta pret Jāņa sētu, pleties augstas mūra sētas norobežotais pils pagalmi.⁹⁵

54. Pirmā Zobenbrāļu ordeņa pils Skārņu ielā mūsdienās

The first castle of the Order of Swordbrothers in Skārņu Street today

55. Rīgas pils 16. gs. J. K. Broces zīmējums

Riga Castle in the 16th century. Drawing by J. C. Brotze

Šo pili bīskaps Alberts 1234. gadā atdeva dominikāņu klosterim. Arī klosteru korpusu vairs nav. Caurbrauktuvē, kas no Jāņa ielas 7. nama pagalma ved uz Jāņa sētu, saglabājies neliels klosteru krusta ejas fragments, otro caurbrauktuvi no Skārņu ielas uz Jāņa sētu uzskata par klosteru vārtiem, to rotā vēlās gotikas portāls. Visas tagadējās ēkas kvartālā uzceltas pēc klosteru likvidēšanas.

Otrā bīskapa pils, kas atradusies starp Herdera laukumu un Miesnieku ielu, redzama viduslaiku Rīgas panorāmās. Šī pils pieklāvusies aizsargmūrim, bet par tās konfigurāciju ziņu nav.

56. Rīgas pils 18. gs. beigās. J. K. Broces zīmējums

Riga Castle in the 18th century. Drawing by J. C. Brotze

Kad 19. gadsimta 70. gadu beigās nojaucā lielā labības noliktavu, lai tās vietā uzceltu dzīvojamo ēku Miesnieku ielā 14, V. Bokslafs secināja, ka noliktavas korpusā esot sazīmējamas pils un aizsargmūra atliekas.⁹⁶ Vēl šodien Miesnieku ielas 12. nama pirmajā stāvā saskatāms kādas pils kompleksa ēkas fragments. Šis rajons apbūvēts pēc 1547. gada, kad pils nodega un vairs netika atjaunota.

Daļēji saglabājusies pirmā Zobenbrāļu, vēlākā Livonijas ordeņa pils. Bijusī noliktava Skārņu ielā 10/16 ir viens no tā sauktās Baltakmens pils korpusiem, kurā atradusies kapitula zāle un Jura kapela. Pils komplekss pieklāvis pilsētas aizsargmūrim. Iespējams, ka ap pils pagalmu rindojušies vēl citi korpusi, tādu to savā rekonstrukcijā attēlo arī vēsturnieks K. Lēviss of Menārs.⁹⁷ Pils celta pēc 1202. gada, pirmo reizi pieminēta 1207. gadā. Tā nopostīta 1297. gadā rīdzinieku un ordeņa bruņotā sadursmē. 14. gad-

simtā pils dienvidrietumu korpusu pārbūvēja par Sv. Jura baznīcu, pēc reformācijas to slēdza. Tagadējo veidolu ēka ieguva ap 1700. gadu, kad tajā izbūvēja Baltā, Zilā un Brūnā baloža noliktavas.

1985.–1986. gadā veikti pētījumi, kas dod iespēju precīzāk rekonstruēt Sv. Jura baznīcas sākotnējo veidolu. Ar krusta velvēm segtās divjomu telpas abās pusēs bijis pa trim nelieliem, ar pusaploces arku pārsegtiem logiem. Altārtelpai pieklāvusies pusaploces apsīda. Ieeja bijusi no Skārņu ielas. Baznīcas rietumu galā vēlāk uzcelta piebūve. Liekas, ka torņa baznīcai nav bijis.

Vislabāk saglabājusies otrā ordeņa pils, ko uzcēla pēc 1330. gada ordeņa mestra Eberharda Monheima valdīšanas laikā (iespējams, ka to cēlis D. Kreige).⁹⁸ Par šīs pils veidolu skaidrības nav. Tā varēja būt konventa tipa pils, kas tolaik visai plaši ieviesās militārajā celtniecībā. Ap taisnstūrveida pagalmu rindojās pils trīsstāvu korpusi,

pagalma ārējos stūros augšup slējās četri torni – viens no tiem bija agrākais pilsētas aizsargtornis jeb Sv. Gara tornis, kas savu nosaukumu ieguvis no Sv. Gara konventa. Pili nopostīja pilsētas un ordeņa cīņās 15. gadsimta beigās. 1515. gadā pils bija atjaunota. Tika uzcelts jauns, pret pilsētu vērsts tā sauktais Svina tornis. No koka galerijas pils pagalma pusē varēja nokļūt plašajās zālēs – Andreja kapelā, kapitulā zālē, remterī (ēdamzālē), dormitorijā (guļamzālē). 1783.–1788. gadā pili paplašināja, bijušā zviedru laikā celtā arsenāla vietā uzbūvējot jaunu trīsstāvu korpusu Pils laukuma pusē. 19. gadsimta vidū šo korpusu par vienu stāvu paaugstināja, ziemeļu pusē priekšpili pārbūvēja par ģenerālgubernatora dzīvokli un pieņemšanas telpām.

Rīgas pils vienmēr bijusi brīvstāvoša celtne. Tagad viduslaiku pils kodolu aizsedz vēlākās piebūves, un pēc fasāžu pārveidošanas tā ir zaudējusi cietokšņa raksturu, tomēr ir saglabājusī izcilo pilsētbūvniecisko nozīmi.

VIDUSLAIKU SABIEDRISKĀS ĒKAS

Liktenis nav saudzējis arī pilsētas pārvaldes iestādes. Nav atrastas pirmā Rīgas rātsnama atliekas, un nav zināms, kā tas izskatījies. Pēc dažu pētnieku domām, tas atradies Tirgoņu ielā netālu no Rātes vārtiem.⁹⁹ Nākamais rātsnams 14. gadsimta sākumā jau atradies jaunajā Tirgus laukumā. Manierisma laikmetā 1576.–1596. gadā to kapitāli pārbūvēja, paplašinot ar piebūvi un augstu torni. Pēdējo rātsnamu šajā pašā vietā uzcēla pilnīgi no jauna 1750.–1765. gadā pēc kara inženiera Johana Etingera projekta. Simetriskās divstāvu ēkas centrā atradās rizalīts ar frontonu, galveno ieeju akcentēja

kolonnu portiks ar kāpnēm. Tāpat kā iepriekšējo rātsnamu, to vainagoja tornis. Kaut arī celtnei, galvenokārt tornim, vēl bija barokālas detaļas, tomēr pasausās arhitektūras dēļ to pieskaita pirmajiem klasicisma paraugiem Rīgā. 1850. gadā rātsnamam uzcēla trešo stāvu. Šādā veidā ēka saglabājās līdz liktenīgajam 1941. gada jūnijam, kad tika nopostīta visa Vecrīgas centrālā daļa. Rātsnama mūrus nojauca tikai 1954. gadā, lai atbrīvotu vietu tagadējās Rīgas Tehniskās universitātes jaunceltnei.

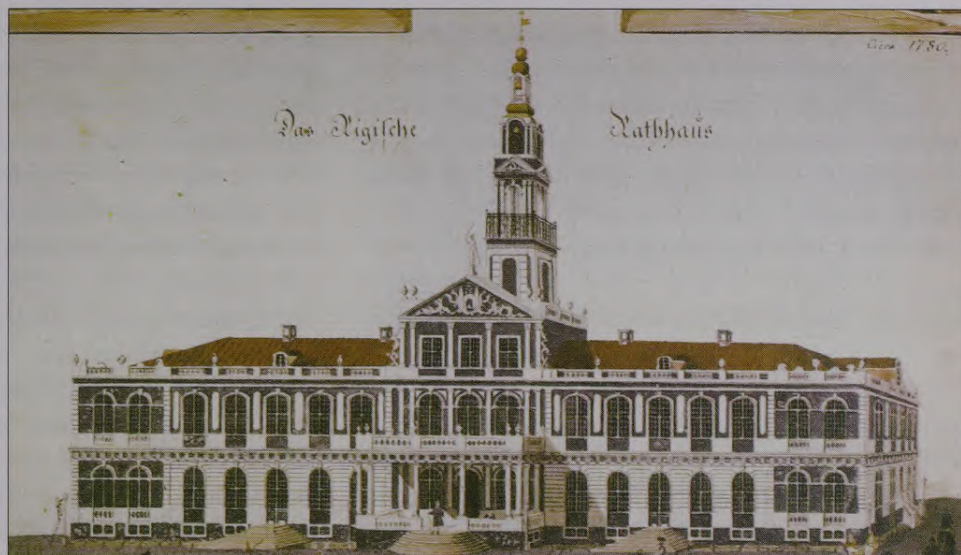
Turpat Rātslaukumā 14. gadsimta 30. gados tika uzcelts tā sauktais Jaunais nams, ko izmantoja pilsoņu sanāksmēm. 15. gadsimta beigās šis nams kļuva par ārzemju tirgotāju tā sauktās Melngalvju brālības mītni. Melngalvju nosaukumu brālība un nams ieguva no tās patrona – mora Sv. Maurīcija. Melngalvju nams bija celts gotiskā stilā un atgādināja lielu viduslaiku dzīvojamo ēku ar jumta kori 27 m augstumā. Taču namu 16. gadsimta beigās un 17. gadsimta sākumā pārveidoja un izgreznoja, tā zelmīni papildinot ar manierisma stila elementiem. Lielākās pārbūves, kas tomēr neskāra nama pamatkodolu, notika 1857. un 1886. gadā. Nams gāja bojā 1941. gadā, taču gotiskā aizmugures fasāde ar divslīpju zelmīni un iebūvēto kāpņu tornīti bija saglabājusies. Namu nojauca 1948. gadā, kaut arī bija izstrādāts tā atjaunošanas projekts, lai iekārtotu koncertzāli.¹⁰⁰

Rātsnams un Melngalvju nams bija Rātslaukuma galvenās sabiedriskās ēkas. Tagad tās ir atjaunotas.

Senajai tirgotāju un amatnieku ģildei tagadējā Amatu ielā bija nelieli, visai vienkārši, iegareni divstāvu nami ar krusta velvēm segtām divjomu zālēm un palīgtelpām. Pret pagalmu orientētās ģilžu gotiskā stilā celtās ēkas, tikai neredz pārbūvētas, bija saglabājušās vēl līdz 19. gadsimta vidum.

57. 1750.–1765. gadā celtais Rīgas rātsnams. J. K. Broces zīmējums

Riga Town Hall, built 1750–1765. Drawing by J. C. Brotze

1823. gadā fasāžu notinumos redzams pret Zirgu ielu vērstais Lielās ģildes gotiskais zelminis.¹⁰¹ Mazās ģildes fasāde ar atbalsta stabiem zīmēta īsi pirms tās nojaukšanas.

Kad 1853.–1859. gadā Heinrihs Šēls pēc Pēterburgas arhitekta Kārļa Beines projekta uzcēla jauno Lielās ģildes ēku, tajā iekļāva veco 14. gadsimta gotisko zāli, tā saukto Mīnsteres istabu, un manierisma periodā piebūvēto kvadrātisko Līgavas kambari. Rekonstruējot ēkas pagrabstāvu (arh. M. Ģelzis) pēc 1965. gada ugunsgrēka, tika atrasta romāniska akmens kolonna, kas attiecināma uz 13. gadsimta sākumu, kad te atradusies tirgotāju sēta vai domkapitula īpašumi.¹⁰²

Mazās ģildes ēku uzcēla 1864.–1866. gadā pēc J. D. Felsko projekta. Abas jaunceltņes ieturētas izkoptās un detalizētās neogotikas formās. Salīdzinājumā ar Lielās ģildes monumentālo apveidu Mazā ģilde ar piebūvēto lodžiju un tornīti ir mērogā mazāka un intīmāka.

Ģilžu ēkas nav pilnīgi brīvstāvošas, tikai izbūvējot tagadējās Amatu ielas pagarinājumu līdz Meistaru ielai, tās ieguva pilsētbūvnieciska akcenta lomu.

To viduslaiku sabiedriska rakstura ēku skaitā, par kurām ir zināms, ka tādas ir bijušas, ietilpst naudas kaltuve Monētu ielā, rātes vīna pagrabi Tirgoņu un Krāmu ielas stūrī, paukošanas skola un pilsētas viesnīca Mārstaļu ielā, alus un sāls nesēju brālības nami Peldu–Mārstaļu ielas apkaimē, miesnieku amata nams pie M. Pils ielas, drēbnieku amata nams Skārņu ielā iepretī Sv. Jāņa baznīcai jeb dominikāņu klosterim. Šīs ēkas nav saglabājušās. Domājams, tās ir bijušas viduslaiku dzīvojamām ēkām līdzīgas celtņes ar augstiem divslīpju jumtiem vai pakāpjveida zelmiņiem. Priekšstatu par šādu ēku fasādes arhitektūru dod 1976. gadā Dannenšterna nama pagalmā atsegtās gotiskās ķieģeļu sienas fragments ar perspektīvo portālu un apaļām nišām, ko uzskata par latviešu sāls nesēju brālības nama galveno fasādi.

Tā kā viduslaikos sabiedriskās ēkas nebija lielas, tās neuzkrītoši iekļāvās ielu ainavā. Par to liecina iepriekšminētais Zirgu ielas fasāžu notinums, kurā redzamas vairākas ēkas ar divslīpju zelmiņiem un kurā senajai Lielās ģildes ēkai nebūt nav dominantes lomas.

17.–18. GADSIMTA SABIEDRISKĀS ĒKAS

Vēlākos laikos sabiedriskās ēkas ar nelieliem izņēmumiem netika celtas pilsētībūvnieciski nozīmīgās vietās. 17.–18. gadsimtā tās parasti cēla līdzīgas dzīvojamām ēkām bez lielām, plašām telpām, tāpēc to pilsētībūvnieciskā nozīme bija visai maza. Tāda bija muitas ēka (1768. g.), kas atradās Pils un tagadējā Doma laukuma stūrī, pirmais kapitālais Rīgas teātris un "Muses" biedrība Kēniņu, tag. R. Vāgnera ielā 4 (1781.–1782. g., arh. K. Hāberlands), kuras teātra zāle atradās pagalma korpusā, pasta nams Kaļķu un Kēniņu, tag. R. Vāgnera ielas stūrī (1775. g.), tagadējā Krievu drāmas teātra vietā, tā sauktais Jaunais policijas nams tagadējā Kaļķu ielā 7 (1789. g., arh. K. Hāberlands), saviesīgās biedrības "Ressource" nams pie Rātslaukuma (1806. g., J. Gotfrīds).

Nozīmīgākās celtnes, kas 18. gadsimtā bija saistītas ar ārtelpas pārveidojumiem, bija rātsnama jaunceltne un Rīgas pils jaunais korpus. Veidojot jaunu administratīvo centru pie Rīgas pils, 1783.–1787. gadā uzcēla Pēterburgas viesnīcu un Liceja ēku, kas bija relatīvi brīvēstāvoša un veidoja jaunierkotā Pils laukuma austrumdaļas norobežojumu. Tās abas bija divstāvu ēkas ar mansarda jumtu (Liceja projekta autors bija būvmeistars M. Šonss). 19. gadsimtā abas ēkas

paaugstināja, fasādes pārveidoja eklektisma garā (sākotnējā, agrajā klasicisma stilā ieturētā apdare saglabājusies pret Arsenāla ielu vērstajās fasādēs). Abas ēkas komponētas simetriski, sākumā bez liekām detaļām. Bijusi Pēterburgas viesnīca 1979. gadā tika pārbūvēta Civilās aviācijas pārvaldes vajadzībām un restaurēta tās centrālā kāpņu telpa (arh. I. Stukmanis).

Par sabiedriskām ēkām var uzskatīt arī Vecrīgā esošās dzīvojamās ēkas, kas bijušas ievērojamu personu rezidences. Tāda, piemēram, ir Pētera I pils, ko no 1712. gadā atpirktajām vairākām pilsoņu dzīvojamām ēkām izbūvēja Palasta ielā. No pils otrā stāva izveidoja izeju uz tā saukto gaisa dārzu, ko iekārtoja virs nocietinājumu vaļņa ar tajā iebūvētiem kazemātiem. Pils piekļāvās Jaunajiem vārtiem. Tomēr arī pārbūvējot ēku neizdevās izveidot par izcilu reprezentācijas objektu, kaut gan pret Palasta ielu vērsto fasādi akcentēja ar rizalītu, ko vainagoja sešu pilastru balstīts frontons (iespējams, ka pārbūves projektu izstrādājis F. B. Rastrelli).¹⁰³ 19. gadsimtā ēku vēlreiz pārbūvēja, tā ka tā ir zaudējusi kādreizējo formu un tagad veido masīvu būvķermeni.

1750. gadā iepretī Sv. Jēkaba baznīcas ziemeļu fasādei uzcēla vicegubernatora rezidenci, ko vēlāk (1790. g.) pārbūvēja par Bruņinieku namu. Nelielā, simetriski komponētā, brīvēstāvošā divstāvu ēka ar rizalītu centrā apdarē bija vienkārša, to stāvos sadalīja horizontāla josla.

Vēl vienkāršāka bija gubernatora (1752. g.) un otrā vicegubernatora māja (1782. g.). Pēdējā pārbūvētā veidā saglabājusies Jaunielā 26. Šiem abiem namiem ielas frontē redzamas tikai simetriskas fasādes.

18. gadsimtā sabiedriskās ēkas harmoniski iekļāvās ielu ainavā, no dzīvojamās apbūves tās

dažreiz nedaudz atšķirās ar lielāku stāvu augstumu vai mazliet bagātāku apdari. Vecrīgā šo ēku fasādes parasti bija risinātas bez kolonnu portikiem, izvirzītiem rizalītiem vai citiem plastiskiem arhitektūras elementiem, kas bieži mēdz būt raksturīgi sabiedriskajām celtnēm. Izņēmums bija rātsnams. Turklāt kolonnu motīvs izmantots arī būvmeistara J. Gotfrīda 1816. gadā celtajā bijušajā bankas ēkā Audēju ielā 5. Nerealizēts palika 1818. gadā izstrādātais projekts pilsētas teātra celtniecībai tagadējā Arsenāla vietā, kura galveno fasādi akcentēja astoņu kolonnu portiks.

19. GADSIMTA SABIEDRISKĀS ĒKAS

19. gadsimts iezīmējās ar lielu sabiedrisko ēku celtniecību.¹⁰⁴ Jau minētās jaunās ģilžu ēkas salīdzinājumā ar iepriekšējām pilsēt būvnieciski bija daudz nozīmīgākas. Tō pašu var teikt par 1863.–1867. gadā celto jauno Bruņinieku namu (arh. J. F. Baumanis un R. Pflūgs), kas atrodas vecā Bruņinieku nama vietā, bet ar monumentālajām Florences renesanses formām un asimetrisko kompozīciju jau pretendēja uz dominantes lomu. 1903. gadā tā apjomu palielināja līdz Jēkaba ielai (arh. V. Neimanis).

Vairākas citas 19. gadsimta otrās puses lielās sabiedriskās ēkas uzcēla agrāko sabiedrisko ēku vietā. Piemēram, bijušais "Uļeja" biedrības nams – tagadējā Krievu drāmas teātra ēka, kas veidots krāšņās eklektiskās renesanses formās, 1880.–1882. gadā tika uzcelts vecā pasta nama vietā (arh. R. Šmēlings) un aizņēma visu kvartāla ielas fronti. Biržas banku – tagadējās Unibankas nodaļu 1887.–1888. gadā pēc arhitekta H. Šēla

projekta uzcēla bijušās muitas ēkas vietā Pils ielas stūrī. Līdzīgā veidā kā stūra ēku dzīvojamo namu kvartālā iebūvēja pirmo lielāko Venēcijas renesanses piļu krāšņajās formās ieturēto eklektisko celtni Vecrīgā – bijušo Biržas namu (1852.–1855. g., Pēterburgas arh. Haralds Bose), vēlāk Otrajā pasaules karā nopostīto Amatnieku biedrības namu Vaļņu ielā 30 (1867.–1870. g., arh. J. F. Baumanis) ar lielāko sanāksmju zāli Rīgā. Šīs ēkas atšķiras no iepriekšējām ar plašiem logiem fasādēs, lielāku dalījuma ritmu, bagātāku apdari.

19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā pēc pilsētas nocietinājumu vaļņu nojaukšanas radās iespēja būvēties ārpus Vecrīgas. Jaunveidotajā apstādījumā zonā 1860.–1863. gadā neoklasicisma stilā uzcēla jaunā pilsētas teātra jeb tagadējās Nacionālās operas ēku (arh. L. Bonštets), uz bijušā Jēkaba ravelīna – Gāzes iestādi (1862. g., inž. Kīnēls), 1900.–1902. gadā – otrā pilsētas, tagadējā Nacionālā teātra ēku un 1903. gadā – Valsts bankas ēku (abām arh. A. Reinbergs), 1903. gadā – jauno pasta ēku K. Barona un Aspazijas bulvāra stūrī (arh. L. Novikovs).

20. GADSIMTA SABIEDRISKĀS ĒKAS

20. gadsimta sākumā dažos dzīvojamajos kvartālos uzbūvētās jaunās sabiedriskās ēkas bija visai individuālas arhitektūras formu un dekora ziņā. Tāds bija 1900.–1901. gadā pēc arhitekta Kārļa Felsko projekta dekoratīvās renesanses formās uzceltais Jakša tirdzniecības nams Šāļu ielā (nopostīts 1941. g.), Angļu jūrnieku klubs starp Aklo un Anglikāņu ielu (1901. g., arh. V. Bokslafs), atturīgā jūgendstilā celtā Ārējās tirdzniecības

58. Biroju un veikalu ēka Kaļķu ielā 22 (arhitekts P. Mandelštams, 1914. gads)

Office and shop building at Kaļķu Street 22 (architect P. Mandelstamm, 1914)

banka Jēkaba ielā 6 (1907. g., arh. H. Zeiberlihs), kantora un dzīvojamā ēka Smilšu ielā 1/3 (1906. g., arh. N. Proskurņins) ar īpatnēju jūgendstila un romantizētu viduslaiku motīvu sajaukumu, Komercbankas jeb tagadējā Latvijas Radio nams Šķūņu ielā, tagadējā Doma laukumā 8 (1913.–1922. g., arh. P. Mandelštams), kura lielā ordera pilastriem rotāto neoklasicisma stilā veidoto fasādi akcentē asimetriski iekomponēts rizalīts un monumentāla niša. Šī ēka ir piemērs arī tam, kā, apvienojot zemesgabalus, lielāko ēku fasādēs radās lūzumi atbilstoši senajām ielu sarkanajām līnijām.

Lielākai daļai 20. gadsimta sākumā celto banku un biroju daudzstāvu ēku fasādes noformēja tā

sauktā racionālā vertikālisma stilā, kas vislabāk atbilda šo ēku konstrukcijai un plānojumam (Kaļķu ielā 22, 24, Smilšu ielā 3, Vaļņu ielā 2 u. c.). Šādu ēku pirmajos stāvos parasti atradās tirdzniecības telpas, augšstāvos – dzīvokļi. Daudz šādu ēku bija uzcelts Peldu, Mārstaļu un Pēterbaznīcas ielā. Otrā pasaules kara laikā tās gāja bojā. Vietām šī tipa ēkas vēl šodien veido saskaņotu fasāžu fronti. Ēku autori bija arhitekti Pauls Mandelštams, Herberts Timers, Vilhelms Reslers, Edgars Frīzendorfs, Arturs Medlingers, Eižens Laube, Jānis Alksnis u. c.

Maz pēdu Vecrīgas arhitektūrā atstājis 20. gadsimta 20.–30. gadu funkcionālisms. Šī laikmeta ēkām ir noapaļoti stūri, lentveida logi un mākslīga akmens plātņu apšuvums, piemēram, bankas ēkai Kaļķu ielā 13 un kombinētajai kantoru un dzīvojamajai ēkai ar kinoteātra piebūvi Vaļņu ielā 19 (abām autori inženieri arhitekti A. Karrs un K. Betge).

Kad 30. gadu beigās sāka īstenot Vecrīgas kardinālās rekonstrukcijas programmu, tur izauga lielle Finanšu ministrijas, Armijas ekonomiskā veikala – tagadējās galerijas “Centrs” un Kara muzeja korpusi. Šajā laikā tie vēl iekļāvās esošo kvartālu robežās, taču jaunās ēkas bija tik lielas, ka kvartālus nācās apvienot. Finanšu ministrija (1936. g., arh. A. Klinklāvs) kļuva par apvienotā kvartāla galveno ēku, kas sevī ietvēra vairākas agrāk uzceltās kapitālās kantora ēkas. Šajā jaunceltnē izpaudās 30. gadu beigām raksturīgā tieksme pēc monumentalitātes, ko panāca ar tā sauktā lielā klasiskā ordera palīdzību. Tas kā vadmotīvs vijas cauri milzīgās ēkas pret dažādām ielām vērstājās, ar akmens plātnēm apšūtājās fasādēs, it īpaši ar kolonnu portiku akcentētajā ieejā no Meistaru ielas.

Līdzīgi fasāžu noformēšanas paņēmieni – augsts cokolstāvs, pilastri, antablements ar dzegu – tika lietoti pēc satura tik dažādām Armijas ekonomiskā veikala (1936.–1940. g., arh. A. Galindoms) un Kara muzeja (1937.–1938. g., arh. A. Galindoms) ēkām.

Pēc Otrā pasaules kara postījumiem atbilstoši toreizējai nostādnei par Vecrīgas rekonstrukciju tajā uzcēla vairākas lielas brīvstāvošas sabiedriskās ēkas. 50. gados vēl cēla pēc perimetrālās apbūves principa. Tāda ir Rīgas viesnīcas jaunceltne (1947.–1956. g., arh. S. Antonovs, J. Arhipovs u.c.), Mednieku un makšķernieku biedrības nams Kungu ielā 8 (1956. g., arh. K. Rubis, P. Fogels), Republikāniskā meliorācijas projektēšanas institūta korpuss 11. novembra krastmalā 31 (1954. g., arh. J. Kronbergs). Arī Rīgas Tehniskās universitātes pirmais korpuss Kaļķu ielā 1 (1954. g., arh. O. Tilmanis) vēl risināts pēc perimetrālās apbūves principa. Šīs ēkas ieturētas stilizētās vēsturiskās arhitektūras formās, dažkārt ar tieksmi uz nacionālu savdabību.

60. gados notika pagrieziens uz lietiško arhitektūru. Šī laika tipiskākie objekti ir vidusskola, Rīgas Tehniskās universitātes laboratoriju korpuss un pirts Kungu ielā. Vidusskola (1961.–1963. g., arh. K. Plūksne, V. Fjodorovs) ir projektēta ar zināmu eleganci, ko akcentē tās liektais apjoms, kaut arī tas neiekļaujas Vecrīgas struktūrā. Taču universitātes laboratoriju korpuss (1960. g., arh. I. Paegle) jau ir tipisks industriālās arhitektūras bezpersoniskuma paraugs. Visprimitīvākā savā arhitektūrā bija pirts, kas tagad nojaukta (1960. g., arh. V. Šņitņikovs, V. Pavloviča). Visām šīm ēkām ir vienkāršotas fasādes, lēzeni jumti, tās atšķiras no vecās apbūves un ir neorganiski elementi apbūves struktūrā. Vienu no lielākajām disonansēm ar esošo apbūvi rada Krievu drāmas teātra skatuves kārbā

(1965. g., arh. J. Skalbergs), kuru veidojot tika iznīcināta arhitekta K. Häberlanda privātmāja Kalēju ielā 2.

Tieksme pēc lietišķas, vienkāršotas arhitektūras dažādās pakāpēs izpaužas Mākslinieku nama jaunceltnē 11. novembra krastmalā 35 (1955. g., arh. K. Plūksne), piebūvē toreizējam Meliorācijas projektēšanas institūtam Peldu ielā (1964. g., arh. V. Fjodorovs), Rīgas centrālā universālveikala noliktavai Audēju ielā 12 (1964. g., arh. L. Knāķe), Rīgas celtniecības tresta ēkā 13. janvāra ielā 15 (1968. g., arh. A. Reinfelds, E. Grošs). Šajās ēkās izmantoti dažādi saliekamo konstrukciju paraugi, tos ne vienmēr izdēvis organiski iekļaut apbūvē.

Vecrīgas kvartālu ainavā mazāk uzkrītošas ir dažas nelielas, perimetrālā apbūvē uzmanīgi iestarpinātas sabiedriskās jaunceltnes, piemēram, Jaunielā 13 (1966. g., arh. D. Danneberga), Grēcinieku ielā 24 (1970. g., arh. B. Ozols, I. Paegle), Pils ielā 8/10 (1973. g., arh. S. Pētersone, L. Gintere), kuras risinātas mūsdienīgi, bet kurām zināmu saistību ar seno apbūvi nodrošina kārniņu jumti.

Pēdējos gados tiek vairāk domāts par jaunceltnu iekļaušanos vecajā apbūvē. Atgriežoties pie perimetrālās apbūves principa, notiek apzinīga ēku būvmasu un fasāžu pielāgošana apkārtnē. Piemēram, bij. republikāniskās ražošanas apvienības "Latvijas meliorators" ēka Peldu ielā 25 (1977. g., arh. J. Vilciņš) atgādina baroka celtnes (ir pat portāls). Toreizējās republikāniskās apvienības "Lauku celtnieks" administratīvā ēka Peldu un Kungu ielas stūrī (1984.–1987. g., arh. P. Birulis, J. Skalbergs) projektēta ar Vecrīgai raksturīgajiem augstajiem zeltiņiem un romantizētu stūra tornīti, tās fasādes apdarē ieskanas jūgendstila motīvi. Par pēdējo gadu jaunceltnēm rakstīts grāmatas noslēgumā.

59. Biroju ēka Pils ielā 8/10 (arhitektes S. Pētersone, L. Gintere, 1973. gads)

Office building at Pils Street 8/10 (architects S. Pētersone and L. Gintere, 1973)

60. Biroju ēka Kungu un Peldu ielas stūrī (arhitekti P. Birulis, J. Skalbergs, 1984.–1987. gads)

Office building at the corner of Kungu and Peldu streets (architects P. Birulis and J. Skalbergs, 1984–1987)

Tāds plašs un daudzveidīgs ir Vecrīgas arhitektūras mantojums. No iepriekš teiktā izriet vairāki secinājumi. Pirmkārt, senās apbūves apjoms jeb īpatsvars nav liels. Taču šīs celtnes ir visvērtīgākās, jo lielās viduslaiku dominantes – baznīcu ēkas ar mērogā sīkajām agrāko laiku dzīvojamām ēkām rada iespaidīgu kontrastu. Ļoti daudz ir dažāda tipa jaunāku celtnu, kas pārstāv galvenokārt eklektismu un moderno arhitektūru.¹⁰⁵ Otrkārt, Vecrīgā ir liels sabiedrisko ēku īpatsvars, turklāt tās gandrīz visas attiecas uz pēdējiem 120–150 gadiem. Treškārt, šīs ēkas pakāpeniski kļuvušas arvien lielākas, tāpēc pieaugusi tā apbūves daļa, kas ne visai organiski iekļaujas Vecrīgas pilsētībūvnieciskajā struktūrā.

Un vēl – par ēku projektu autoriem un arhitektūras līmeni Vecrīgā vispār.

Vecrīgas ēku arhitektoniskās kvalitātes visumā ir augstas. Tā var teikt vispirms par vēsturiskajos stilos celtajām gotiskajām, baroka un klasicisma laikmeta celtnēm. Lielo monumentālo ēku celšanai pieaicināja meistarus no citām zemēm, galvenokārt no Vācijas. Tie bija J. Rumešotels, R. Bindenšū. Kvalitatīvi speciālisti bija Rīgas būvmeistari K. Meiners, J. Vilberns, K. Hāberlands, J. Gotfrīds, guberņas arhitekti K. Breitkreics, J. Špacīrs. Eklektisma aizsācēji Rīgā bija K. Beine, H. Bose un L. Bonštets, kuri tika aicināti no Pēterburgas, kā arī J. D. Felsko.

Par Rīgas namnieku centieniem būvēt pēc iespējas izskatīgākas celtnes liecina Sv. Pētera baznīcas torņa atjaunošanas vēsture. 17. gadsimta beigās pēc ugunsgrēka Rīgas rāte noraidīja vairākus būvmeistara Jakoba Jostena un inženiera Frīdriha Dālena torņa atjaunošanas priekšlikumus, līdz izraudzījās galīgo variantu. Tāpat arī R. Bindenšū vajadzēja izstrādāt vairākus variantus Sv. Pētera baznīcas portāļiem.

Sava nozīme bija arī pašiem celtniekiem. Līdz pat 18. gadsimtam mūrnieku un namdaru darbus izpildīja galvenokārt latviešu amatnieki, un tieši viņiem varam pateikties par seno celtni lielisko kvalitāti. Kad pasauleslavenais arhitekts Henrijs van de Velde 20. gadsimta sākumā ieradās Rīgā, kur pēc viņa projekta cēla Sv. Pētera baznīcas draudzes ēku Vaļņu ielā (1910.–1912. g., tā 1944. g. nopostīta), viņš slavēja vietējo latviešu un krievu meistarumu amata prasmi.¹⁰⁶ Rīgas celtnieku rūpīgais darbs vērojams daudzās 19.–20. gadsimta celtnēs.

Tomēr vēl atgriezīsimies pie ēku stilistiskā raksturojuma. Augot pilsētai un izvēršoties celtniecībai Vecrīgā, arī arhitektu skaits strauji palielinājās. Pēc Rīgas Politehniskā institūta nodibināšanas bez arhitektiem un inženieriem, kas tiek aicināti no citurienes, rodas vietējie kadri, sāk veidoties sava arhitektūras skola. Pēc projektiem, kas uzkrājušies Rīgas būvarhīvā, var secināt, ka kopš 1860. gada Vecrīgai projektus izstrādājuši apmēram 100 arhitekti.

Sevišķi spilgtu stilistisku iezīmju nav arhitektu Hermana Geigenmillera, Viktora Grabes, Frīdriha Hesa un Oto Dīces projektētajām jaunceltnēm un pārbūvēm 19. gadsimta 60. un 70. gados, kad lieto vēl tradicionālos materiālus un izmanto atturīgu eklektisku dekoru. Nākamajās desmitgadēs aktīvi darbojas arhitekti Kārlis Felsko, Hermanis Hilbigis, Apolonijs Edelsons, Roberts Pflūgs un pirmais latviešu akadēmiski izglītotais arhitekts Jānis

Baumanis. Šo autoru projektos ir bagātāks, plastiskāks neorenesanses dekors, uzsvērts horizontāls dalījums, katrā stāvā atšķirīgas logu apmales, fasādes nobeidzas ar atiku. Apdare rūpīga, detalizācija izkopta.

Modernās arhitektūras meklējumu laikā līdz 1914. gadam Vecrīgā bez jau pieminētajiem aktīvi darbojas arhitekti Vilhelms Bokslafs, Vilhelms Neimanis, Hermanis Zeiberlihs, Maksis Ozmidovs, Nikolajs Hercbergs, inženieris Edmunds Trompovskis, latviešu cilmes arhitekts Konstantīns Pēkšēns, Eižens Laube un Mārtiņš Nukša. Īsā laikā Vecrīgā rodas visu arhitektūras novirzienu paraugi – dekoratīvais jūgendstils, vertikālisms, nacionālais romantisms, neoklasika.

Arhitektoniskā risinājuma un izpildījuma kvalitāte, izmantotie dabiskie apdares materiāli – to skaitā melnā un sārtā granīta plātņu fasāžu apšuvums neatpaliek no tā laika labākajām celtnēm, kādas masveidā ceļ ārpus Vecrīgas. Vecrīga kļūst it kā par eksperimentālo poligonu, kaut gan parasti arhitekti nedomā par jaunceltni pilsētībūvniecisku iekļaušanu apkārtējā vidē. Un tomēr, kaut arī atsevišķas kapitālisma laikā celtās ēkas Vecrīgā un ārpus tās gandrīz ne ar ko neatšķiras, Vecrīgā mēs tās uztveram pavisam citādi, jo telpiskā vide tur nav tāda kā jaunajās pilsētās daļās, kur ielas ir platas, taisnas, kvartālu un zemesgabalu forma regulāra. Tāpēc aplūkosim Vecrīgas telpiskās vides īpatnības.

VECRĪGAS TELPISKĀ VIDE

Vecrīgā atsevišķas ēkas, kas ir arhitektūras pieminekļi, atspoguļo dažādus arhitektūras stilius un daudzveidīgus ēku tipus. Pati telpiskā vide atgādina ielu un laukumu labirintu, virs kura paceļas baznīcu smailes, te valda īpaša gaisotne, atšķirīga no pārējiem Rīgas rajoniem, vienalga, vai tas ir pilsētas centrs, nomale vai jaunie dzīvojamie masīvi.

Vecrīgas sākumi ietiecas laikmetā, par kuru mums ir tikai neskaidrs priekšstats. Vecrīgā arī šodien tiek celtas jaunas ēkas – tās mūžs ir garš un pārmaiņām bagāts. Tāpat ir mainījusies ielu un laukumu telpa. Un tomēr – Vecrīgas pievilcība vispirms izriet no tā, ka visumā tā ir tipiska viduslaiku pilsēta. Šādu pilsētu telpiska uzbūve nav nejausa, kā pirmajā mirklī var likties, tajā vērojamas stingras likumsakarības.¹⁰⁷ Šīs likumsakarības, kā redzējām, iemiesojas jau pilsētas plāna struktūrā un tālāku attīstību gūst nozīmīgāko celtnu izvietojumā, apbūves raksturā. Tātad tā ir apzināti veidota telpiska kompozīcija, kas izpaužas arī pilsētas panorāmā un siluetā. Šajā ziņā Vecrīga ir līdzīga daudzām citām Eiropas pilsētām, taču ģeogrāfiskā un topogrāfiskā situācija tās telpiskajā kompozīcijā un siluetā ir ienesusi nianses – te arī meklējama Vecrīgas individualitāte, tās neatkārtojamās īpatnības.

TELPISKĀ NOSLĒGTĪBA

Vecrīga ir pilsēt būvniecības piemineklis, jo tā ir vienots pilsēt būvniecisks ansamblis, kurā sintezējas plāns, apbūve un telpa.

Viena no Vecrīgas ansambļa pamatīpašībām ir tās ārtelpas noslēgtība. Šāds stāvoklis bija it īpaši raksturīgs aizsardzības mūros ieslēgtajai viduslaiku pilsētai, kad praktiski jebkura iela un laukums bija izolēts no ārējās pilsētas, ar kuru to saistīja vienīgi vārti. Protams, noslēgtība jāsaprot arī šaurāk – gan ielas, gan laukumi nav plaši, tos vienmēr norobežo ēku fasādes. Skats nevar aizklīst tālumā, tas pastāvīgi kaut kur atdurās, pa reizei pāri namu jumtiem pievēršoties kādam tornim. Viduslaiku ielām un laukumiem vecpilsētā ir intīms mērogs, cilvēks tur jūtas labi, mājīgi. Varētu teikt, ka visus attālumus te viņš var izmērīt ar soļiem – ar dažiem soļiem ielu platumu, ar pārdesmit – pat laukumu.

Ir izņēmumi. Tā sākotnējās libiešu apmetnes, kam vēl nebija nocietinājumu, bija orientētas pret upi. Klasicisma laikmetā iekārtotie Pils un Parādes laukumi Citadeles virzienā arī nebija pilnīgi noslēgti, pāri aizsarggrāvim tās panorāma bija labi pārskatāma. Pēc vaļņu nojaukšanas pilsēttelpas noslēgtība vietām ir zudusi un ielas atvērušās uz bulvāru loku. Pēckara periodā Vecrīgas telpiskā saplūšana ar apkārtni tika uzskatīta pat par vēlamu, piemēram, veidojot Latviešu strēlnieku laukumu

61. Tirgoņu iela 20. gs. sākumā (pastkarte). Skats uz rātsnamu

Tirgoņu (Merchant) Street in the early 20th century (post-card). View of the Town Hall

62. Tirgoņu iela 20. gs. sākumā. Skats no rātsnama

Tirgoņu Street in the early 20th century. View from the Town Hall

ar muzeju un monumentu, kas vērsts pret Oktobra tiltu – tagadējo Akmens tiltu.

Tātad Vecrīgas senā telpiskā noslēgtība ir deformēta. Tieši tāpēc Vecrīgas ansamblis vietām ir zaudējis vienotību, raksturīgās viduslaiku pilsētas iezīmes nav saglabājušās visā teritorijā.

VIRZĪBA

Otra no viduslaikiem mantota pilsēttelpas īpatnība te ir virzība no ieejām pilsētā uz tās centrālo laukumu – Rātslaukumu. Neraugoties uz plānojuma sarežģīto tapšanas gaitu gan Vecrīgas veidošanās sākotnē, gan tad, kad zemes vaļņu izbūves laikā tika pārvietoti ieejas vārti, šī telpiskā virzība saskatāma visai labi. Piemēram, Smilšu un Tirgoņu ielas, kas savā laikā veda no Smilšu vārtiem uz Rātslaukumu, vēl šodien ir visplatākās Vecrīgas ielas, tāpat arī Vaļņu iela no Kaļķu līdz Smilšu ielai, jo pēc vārtu pārcelšanas uz Kaļķu ielas un Aspazijas bulvāra krustojumu ilgus gadus to izmantoja par galveno ielu. Līdzīgā veidā var pārlicināties arī par citu ielu telpas virzošo lomu, vai tā būtu Jēkaba, Pils, Grēcinieku vai Mārstaļu iela.

Raksturīgi, ka viduslaikos ielu telpa centra virzienā bija orientēta organiskāk nekā vēlāk, kad par tiešām pieejām Rātslaukumam kļuva šaurā Kaļķu un Kungu iela. Tās vietām paplašināja tikai pēc Otrā pasaules kara.

VERTIKĀLIE AKCENTI

Viduslaiku pilsētā orientēšanos atviegloja ne tikai galveno ielu telpu atšķirība no šaurajām šķērsielām,

63. Audēju iela. Skats uz Sv. Pētera baznīcas torni
Audēju (Weaver) Street. View of St. Peter's tower

bet arī vertikālie akcenti: baznīcu un rātsnama smailes. Zinot, ka Vecrīgas apbūve veidojusies pakāpeniski, grūti apgalvot, ka ielu virzieni un baznīcu atrašanās vietas būtu iepriekš apzināti plānotas. Taču šo elementu savstarpējās sakarības nav noliedzamas, un tāpēc viduslaiku pilsētas telpiskā kompozīcija ir daudz pārskatāmāka un krāšņāka. Dodoties no

64. Gleznotāju iela 20. gs. sākumā. Skats uz Sv. Pētera baznīcas torni

Gleznotāju (Painter) Street in the early 20th century. View of St. Peter's tower

Smilšu vārtiem uz Rātslaukumu, viduslaikos cita pēc citas ielas galā parādījās Doma, Sv. Pētera baznīcas un rātsnama torņu smailes. Pārvietojoties pretējā virzienā pa Skārņu-Šķūņu ielu, perspektīvā bija redzams Sv. Jēkaba baznīcas tornis. Neaizmirsīsim, ka viduslaikos aizsardzības torņi lielākoties atradās

65. Teātra iela. Skats uz Sv. Pētera baznīcas torni
Teātra (Theatre) Street. View of St. Peter's tower

platāku vai šaurāku ielu galā, pie vārtiem un arī noderēja par orientieriem.

Uz Vecrīgas galvenajām smailēm ir orientētas daudzas ielas, arī šķērsielas un ne tikai Vecrīgas viduslaiku daļā. Staigājot pa vairākām likumainām starpvaļņu joslas šķērsielām, uz brīdi parādās vai nu

Sv. Pētera, Doma, vai Sv. Jēkaba baznīcas smaile. Liekas, arī tā nav nejaušība. Tajā laikā, kad tika ierīkots starpvalnis, viduslaiku smailes jau atradās savās vietās un bija iespējams tās iesaistīt ielu ainavā.

Daudzas ielas ir orientētas uz Sv. Pētera baznīcu, kas izskaidrojams divējādi – pirmkārt, tā ir pilsētas baznīca. Otrkārt, tā atrodas tuvu viduslaiku Rīgas ģeometriskajam centram, uz kuriem ved ielu vairākums.

Par baznīctorņu – orientieru nozīmīgo lomu pilsētē 18. gadsimtā var spriest no tā, ka Sāpju Dievmātes baznīcai tornis ir uzcelts nevis ēkas rietumu, bet gan austrumu galā, kur tas akcentē Pils ielas nobeigumu.

Apbūvei paaugstinoties, torņu loma ielu ainavā ir samazinājusies, vietām pat zudusi.

TELPAS NOROBEŽOJUMI

Ielas un laukumus norobežo celtnes, kuru apjomiem un arhitektūrai ir zināma ietekme uz telpisko kompozīciju un pilsētas ainavu. Viduslaiku pilsētas ainava ir saglabājusies tikai pamatvilcienos, jo neskartas viduslaiku arhitektūras tikpat kā nav. Tas vispirms attiecas uz dzīvojamo ēku ārējo veidolu, jo tikai retumis sastopamas šaurās, ar zelmiņiem vainagotās ēkas. Zelmiņi lielākoties ir nomainīti ar dažāda augstuma un garuma taisnstūrveida fasādēm, kas veido ielas – koridorus atšķirībā no robainā, bieži pārtrauktā viduslaiku fasāžu silueta.

Viduslaikiem bija raksturīgs sīks ēku veidots ritms, jo zemesgabali bija šauri. Tos apvienojot, radās cita mēroga ielu ainava, arī pakāpeniska ēku augstuma palielināšana radīja citu telpisko situāciju. Vietumis, kur gar šaurām ielām stiepjas iepriekšējos

100–140 gados celtās ēkas tālaika būvnoteikumos pieļautajā maksimālajā augstumā, ielu telpa būtiski atšķiras no tās senā stāvokļa, kad ēku augstums nepārsniedza 2–3 stāvus.

Tomēr visumā ir saglabājusies cita pilsētēšanas īpatnība. Tās ir nelielas, dažkārt grūti pamanāmas ielu fasāžu plakņu svārstības, kuru cēlonis ir likumainās apbūves jeb ielu sarkanās līnijas. Ielu sarkanā līnija maina virzienu pie katra zemesgabala robežas. Arī relatīvi taisnās ielās pilnīgi regulāras ielas robežas tikpat kā nav. Šo sarkano līniju izcelsme ne vienmēr ir attiecināma uz Vecrīgas pirmsākumiem, piemēram, arhitekta R. Zandberga, kas Vecrīgu pētījusi ar tā saukto anomāliju metodi, uzskata, ka 13.–14. gadsimtā Vecrīgas kvartāliem bijušas nospraustas precīzas regulāras robežas, taču laika gaitā tās ir mainījušās.¹⁰⁸

Tikai kopš 17. gadsimta ierīkotajās taisnajās Vecrīgas ielās ir monotonas fasāžu plaknes, kas visumā Vecrīgai nav tipiskas.

Vecrīgas ielās vietām ielas robeža pārbīdās un tās telpa šķietami sadalās posmos. Arī tam iemesli meklējami vēsturē, gan senākā, kad ielas sāka sašaurināt, gan nesenā, kad, tieši otrādi, – centās paplašināt.

Laukumi sākumā bijuši daudz regulārāki. Vecpilsētas laukums un Rātslaukums bijis trapecveida. Turklāt pie tiem parasti atradās lielākās celtnes jeb dominantes, kā arī ēkas ar torņiem. Raksturīgi, ka šīs celtnes bijušas brīvēstāvošas. Tāds bija rātsnams un Melngalvju nams, tādas bija arī viduslaiku baznīcas, jo visus šos objektus cēla tieši laukumā. Vēlāk, apaugot ar jaunbūvēm, šīs ēkas dažkārt zaudēja brīvēstāvošo raksturu, laukums samazinājās, kļuva neregulārs (tā tas notika, piemēram, ar Vecpilsētas laukumu un Rātslaukumu).

TELPISKĀ SISTĒMA

Viduslaiku pilsētās laukumu ierīkošanā netika pieļauta nejaušība. To nozīme un lielums bija saistīts ar viduslaiku dzīvesveidu. Laukumi bija arī pilsētas telpiskās kompozīcijas kulminācija: ja ielas ir kanāli, tad laukumi ir virzības mērķis, telpiskās kompozīcijas mezglpunkti. Ielu un laukumu telpa saistās kopējā sistēmā.

Viduslaiku Rīgas telpisko centru veidoja turgus, vēlākais Rātslaukums. Tas bija arī vislielākais. Pakārtota nozīme bija gilžu pagalmam un baznīcu priekšlaukumiem – tie bija attiecīgi mazāki, tāpat Vecpilsētas laukums kā atmirstošās pirmās vietējo iedzīvotāju apmetnes centrs.

Starpvaļņu rajonā jauni laukumi netika veidoti, tāpēc tas telpiski ir monotonāks. Iesākumā gan vēl eksistēja plaša, neapbūvēta josla starp upi un viduslaiku aizsargmūri no Smilšu vārtiem līdz tagadējai 13. janvāra ielai, taču pēc upes gultnes aizbēršanas un apbūves šis telpiskais dalījums zuda.

Līdz pat 18. gadsimtam laukumiem bija tendence samazināties. Pēc Pils un Parādes laukuma izveidošanas Vecrīgas telpiskā sistēma nostabilizējās un būtiski nemainījās līdz pat 20. gadsimta 30. gadiem.

Vecrīgas telpiskā sistēma ir visvairāk cietusi un deformēta 20. gadsimta 30.–50. gados. Ielu, laukumu, kā arī apbūvēto un neapbūvēto teritoriju attiecības dažkārt ir mainījušās. Iepriekšējās telpiskās kvalitātes, kurās dominē viduslaiku mantojums, ir saglabājušās tikai atsevišķos Vecrīgas sektoros. Vietām ir zudusi saite starp to vai citu Vecrīgas daļu, telpa pārtrūkst, izplūst, tai nav noteiktu robežu un formu. Telpiski nenoteiktas, brīvas platības Vecrīgu it kā sadala daļās.

Tāpēc aplūkosim atsevišķus Vecrīgas sektorus no

pilsētbūvnieciski telpiskās kompozīcijas viedokļa, vienlaikus raksturojot arī šo telpu veidojošo apbūvi, ēku vēsturisko un stilistiski arhitektonisko vērtību.

SMILŠU IELA

Analīzi sāksim ar ieeju viduslaiku Rīgā, proti, ar Smilšu vārtiem un Smilšu ielu. Tā ir viena no retām Vecrīgas ielām ar relatīvi jaunu apbūvi, taču tās telpiskais veidols ir sens. Viduslaikos tā bija galvenā iela, pa kuru varēja nokļūt no pilsētas vārtiem līdz pilsētas centram, turklāt tā bija arī viena no visplatākajām ielām, tāpēc varam runāt par izteiktu ielas telpu. Tā nav sastingusi, ielas platums laika gaitā ir mainījies, tāpat mainījusies arī ielas sarkanā līnija. Vietām saglabājušās pēkšņas būvlandes atkāpes – vecākās ēkas iezīmē seno ielas platumu, jaunākās izvirzījušās uz priekšu (ši izvirzīšanās sākās 17. gadsimtā, ar veikaliņu un krodziņu piebūvēm ēku priekšā). Smilšu ielai ir raksturīgs neregulārs paplašinājums vietā, kur no tās atzarojas M. Smilšu iela un kur kādreiz atradusies aka.

Smilšu ielas telpu veido gandrīz vienāda augstuma ēkas, tāpēc tā atstāj pabeigtu kompozicionālu iespaidu. Tās telpa ir visumā noslēgta, jo virzienā no Vaļņu ielas perspektīva atduras bijušajā Biržas ēkā, pretējā virzienā skatu noslēdz Bastejkalns.

Vietā, kur viduslaikos atradās pilsētas vārti, t. i., iepretī Pulvertornim, izveidojies ielu krustpunkts, tas vēdekļveidā izstaro vairākos virzienos. Virzienu uz vecpilsētas centru iezīmē Doma smaile. Kalēju iela stiepjas gar bijušo viduslaiku mūri, tā, tāpat kā Torņa iela, ierīkota mūra ārpusē. Vaļņu iela, kas, tuvojoties tornim, paplašinās, sakrīt ar zemes vaļņu

iekšējo robežu. Interesanti, ka līdz 19. gadsimta beigām Vaļņu ielā netālu no Pulvertorņa bija izteikts iežņaugums – dažas ēkas, kas senāk atradās blakus tiltam pār Rīdzeni. Laukumveida telpā, kas veidojas ielu krustpunktā, dominante ir Pulvertornis uz Vaļņu un arī Smilšu (no Basteja bulvāra) ielas ass.

Smilšu ielā starp 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā uz apvienotajiem zemesgabaliem celtajām ēkām saglabājušies vairāki viduslaiku šaurie zemesgabali. Tiem atbilst ēkas ar triju logu fasādēm ielas labajā pusē (virzienā uz Jēkaba ielu). Šajā ziņā visinteresantākās ir tās ēkas Smilšu ielā 16, kurām kvartāla otrajā pusē pie Trokšņu ielas atbilst trīs noliktavas. Daži šauri zemesgabali, dibenplānā veidodami leņķi, iziet uz Aldaru ielu; arī šeit saglabājies senais apbūves princips – dzīvojamā ēka pie galvenās ielas, ar izbrauktuvi no pagalma aizielā jeb sānielā.

Ēku stilistika Smilšu ielā ir visai raiba. Redzam vienkāršotas baroka laikmeta fasādes (Smilšu ielā 4, trīs ēkas Smilšu ielā 16), vienu no vērtīgākajām K. Hāberlanda namnieku klasicisma stilā projektētajām ēkām (5. nr.), dažas agrīnā vai vēlā eklektisma celtnes (12., 14. nr.), izteiktu jūgendstilu (1./3., 2., 8. nr.), 20. gadsimta sākuma vertikālo racionālismu (3., 6., 10., 18. nr., divas ēkas no kompleksa Smilšu ielā 1) un 20. gadsimta 30. gadu beigās stilizētā neoklasicismā celto Finanšu ministrijas un Kara muzeja korpusu.

Izņemot dažas ēkas, kas ielas apbūvē savas vienkāršības dēļ sevišķi neizceļas, lielāko daļu stilistikā un apdarē nevienādo ēku kompozicionāli apvieno fasāžu izteiktais vertikālisms. Tieši tāpēc Smilšu ielas telpa atstāj viengabalainu, pat svinīgu un reprezentablu iespaidu, kas atbilst te izvietoto pārvaldes iestāžu funkcijām.

Aldaru iela, kas atzarojas no Smilšu ielas, mērogā ir daudz intīmāka, tajā atrodas vairākas vienkāršas dzīvojamās ēkas un noliktavas, kas ielas dziļumā veido līdzsvarotu ansambli. Arī Aldaru iela ir noslēgta telpa ar Zviedru vārtiem kā virzības mērķi. Tā sniedz zināmu priekšstatu par senajām Rīgas šķērsielām, kuras beidzās ar vārtiem vai torniem, kaut arī Zviedru vārti ir relatīvi jauni un Arhitektu namā iebūvētais Jirgena tornis nav redzams.

Smilšu iela taisnā leņķī savienojas ar Jēkaba ielu pie bijušās Biržas monumentālās ēkas. Un skatam tūdaļ paveras Doma laukuma plašā telpa ar tā pretējā malā esošo Domu kā arhitektūras dominanti. Doma laukuma telpa ir mākslīgi radīta, iepriekš nepārbaudot gaidāmo rezultātu. 20. gadsimta 30. gadu vidū tika nolemts pavērt skatam Domu, ko ietvēra nelieli kvartāli un likumotas ieliņas. Tas arī tika izdarīts.¹⁰⁹

Kāda ir šīs teritorijas vēsture?

DOMA LAUKUMS

Viduslaikos apmēram pa tagadējā Doma laukuma vidu virzienā no austrumiem uz rietumiem bija Domkapitula sētas robeža. Starp to un Šķūņu ielu, kas no Smilšu ielas pagriezās uz bijušo Lielo Rātes vārtu pusi, jau tolaik bija divi apbūves kvartāli. Ziemeļos un austrumos no Doma izveidoja kapsētu. Kad Rīgas arhibīskapa īpašumus pārņēma pilsēta, gar bijušo robežmūri izveidoja Jaunielu, rietumos no Doma – Mūku ielu (tagadējā laukuma rietumu daļa līdz Mūku ielai). Jaunizveidotās ielas apbūvējot un pilsētas apbūvei kļūstot blīvākai, starp Domu un

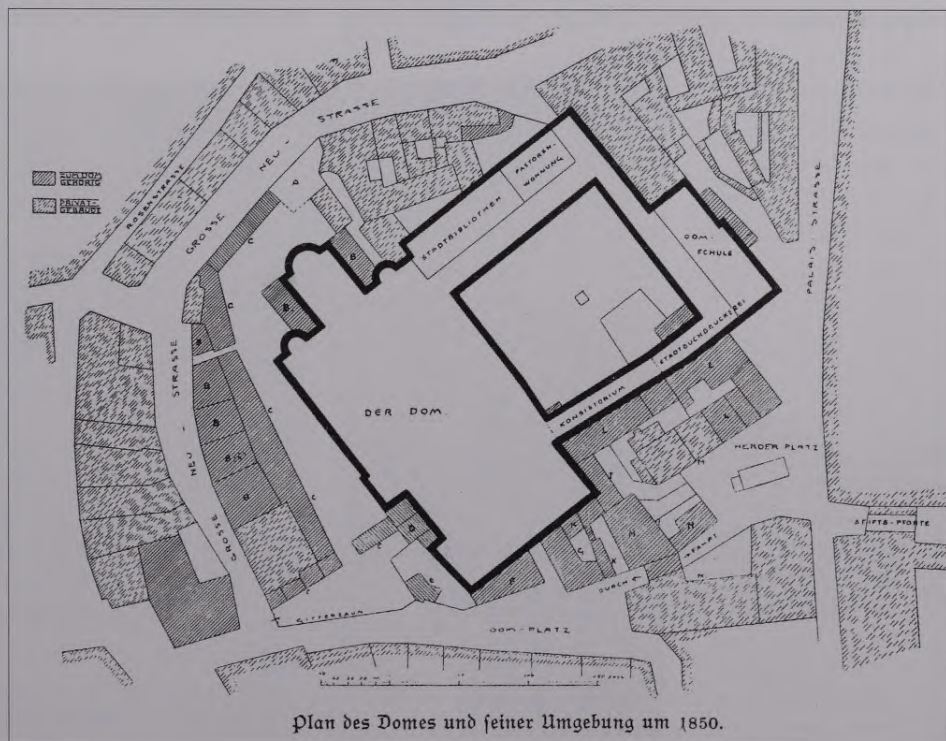
66. Vaļņu iela ap 1900. gadu, ar sašaurinājumu pie Pulvertorņa

Vaļņu Street and the Powder Tower around 1900

67. Smilšu iela

Smilšu Street

68. Apbūve ap Domu
19. gs. vidū
(pēc V. Neimaņa)

Area around the Dome,
mid-19th century
(W. Neumann)

Plan des Domes und seiner Umgebung um 1850.

tuvējām ēkām palika neliela sprauga, kaut gan vietām – pie Jaunielas un Doma rietumu fasādes – dzīvojamie nami tika piebūvēti tieši pie baznīcas un klostera sienām.

Domu no cieši klātpieguļošajām ēkām sāka atbrīvot jau 19. gadsimta 60. gados, kad arhitekta J. D. Felsko vadībā izbūvēja tagadējo baznīcas rietumu ieeju. Par spīti arhitektu un sabiedrības iebildumiem, ģenerālgubernators Aleksandrs Suvorovs tomēr panāca, ka rietumu pusē piebūvētie dzīvojamie nami tika nojaukti.¹¹⁰ Nelielais laukums ar svariem – tagadējais Herdera laukums – zaudēja noslēgto raksturu. Kad 20. gadsimta 30. gados nojauc kvartālus ziemeļos no Doma, radās tagadējais plašais Doma laukums, kas pēc Otrā pasaules kara postījumiem telpiski vēl paplašinājās uz austrumiem līdz pat Tirgoņu ielai.

Kāda loma ir Doma laukumam Vecrīgas telpiskajā sistēmā?

Tā absolūtie izmēri ir Vecrīgai neparasti lieli. Tas ir trīsreiz lielāks par bijušo Rātslaukumu. Doma laukumā ieplūst septiņas ielas (Smilšu–Jēkaba, Pils, Mūku iela–Herdera laukums, Jauniela, Rozena, Šķūņu, Zirgu iela). Pašreizējā situācijā laukums ir it kā galamērķis. Tālākā telpas virzība nav skaidra. Kādreizējo ceļu uz Rātslaukumu vēl iezīmē Sv. Pētera baznīcas tornis, taču tikai ainavā. Senā fotogrāfijā redzama Šķūņu ielas telpa no Smilšu un Pils ielas stūra – Šķūņu iela nelielā posmā ir orientēta uz Pēterbaznīcas torni. Pašreiz no Doma laukuma izteiktāka ir virzība uz Pils laukumu, to norāda Sāpju Dievmātes baznīctornis; telpiski pārskatāmāka ir arī Jēkaba iela. Virziens uz Rātslaukumu nav izteikts.

69. Skats no Jaunielas uz Domu 18. gs. beigās. J. K. Broces zīmējums

View of the Dome from Jauniela (New Street), late 18th century. Drawing by J. C. Brotze

70. Herdera laukums ap 1880. gadu, pirms tika nojauktas piebūves Domam

Herder Square ca. 1880 when additions to the Dome were dismantled

71. Doma laukums 1937. gadā. Dibenplānā bijusi Zirgu iela

Dome Square in 1937. The former Zirgu Street in the background

72. Šķūņu iela tagadējā Doma laukuma teritorijā 20. gs. sākumā (pastkarte)

Šķūņu Street in the early 20th century, in the present territory of Dome Square (postcard)

73. Doma laukums mūsdienās

Dome Square today

Laukums ir neregulārs, to ierobežojošās ēkas ir celtas pie kādreizējām Šķūņu–Pils–Mūku ielām, kas Domam pieguļošo teritoriju puslokā ietvēra no ziemeļiem, bet tagad ir saplūdušas ar laukuma telpu. Dominante te, protams, ir monumentālais Doms, kas pārskatāms visā garumā. Tā būvķermenis ir daudzveidīgs un izteiksmīgs – sākot ar zemo, it kā no ģeometriski skaidriem būvapjomiem salikto altārdaļu, pāri augstajam vidusjomam līdz pat masīvajam tornim, ko vainago plastiska, drukna smaile. Atkarībā no apgaismojuma un atrašanās vietas varam vērot tā asi iezīmēto siluetu vai izjust ritmisko apjomu kārtojumu. Doma grandiozos izmērus akcentē visumā zemā, sīkā Jaunielas apbūve – vienīgā saite ar seno dzīvojamo ēku mērogu. Pārējās ēkas ap laukumu pašas pretendē uz monumentalitāti, bet kopā ar Domu ir uztveramas vienīgi Doma rietumu fasādei tuvējās ēkas (iepretī Doma tornim atrodas visai augstā administratīvā ēka Doma laukumā 4, 1926. g., inž. arh. A. Maidels). Starp laukumu norobežojošām celtnēm ir arī krāšņā, eklektiskā bijusī Biržas, atturīgā Biržas bankas, neoklasicisma formās veidotā tagadējā Latvijas Radio ēka, kurai piekļaujas Finanšu ministrijas šaurā, pilastriem rotātā fasāde. Šo ēku fasādēm piemīt monumentāls ritms, tām ir krāšņas detaļas, un to arhitektūra ir kā radīta plašai laukuma telpai. Kad vēl nebija izzudusi šaurā Pils un Šķūņu iela, tādu uztveres apstākļu nebija, taču nedrīkst aizmirst, ka eklektikas laikmeta celtnu formālais risinājums nereti bija pašmērķis neatkarīgi no pilsēt-būvnieciskās situācijas.

Salīdzinot visas ap laukumu esošās ēkas, Doms izceļas ar siluetu, plastiskajiem apjomiem, tā apdare ir filigrānāka, gotiskas nišas zelmiņos un tornī ir sekla un atgādina zīmējumu, krasi atšķirdamās

74. Skats uz Biržu no Šķūņu ielas 20. gs. sākumā (pastkarte)

View of the Stock Exchange from Šķūņu Street in the early 20th century (postcard)

75. Doma laukums. Skats uz Smilšu ielas sākumu

Dome Square. The beginning of Smilšu Street

no pārējo ēku spēcīgā, reljefā dekora, tomēr Doma laukuma telpai piemīt daži būtiski trūkumi.

Pirmkārt, laukuma līmenis atrodas apmēram trīs metrus virs Doma iekštelpas grīdas. Doma cokolu slēpj biežais kultūrlānis. Tāpēc lielā celtnē liekas zemē iegrimusi, nav izjūtamā savstarpējās augstumu attiecības un celtnes sākotnējās proporcijas.

Otrkārt, dienvidaustrumos pret Tirgoņu ielu vērstā laukuma telpa ir formā visai neizteikta. Pēc Otrā pasaules kara nodarītajiem postījumiem šeit iekārtots skvērs un radies tāds kā Doma laukuma paplašinājums. Šī jaunā telpas daļa nav orientēta uz Domu, no tās Domu pat nevar redzēt. Uz Doma laukumu vedošām ielām vajadzētu būt nepārprotami orientētām uz Domu – šo dominanti, kas visumā arī notiek, bet Zirgu iela ir izņēmums. Tuvojoties laukumam, apmeklētājs tiek dezorientēts – skats vispirms atduras pusnopusītā kvartāla pretugunsmūros starp Tirgoņu un Rozena ielu, un, tikai tālāk ejot, skatam paveras Doms.

Vecrīgas reģenerācijas gaitā ir iespējas šos trūkumus novērst, izveidojot nobeigtu laukuma formu un uzlabojot Doma kā galvenās dominantes nozīmi.

1990. gadā tajā Doma laukuma daļā, kurā bija izdarīti arheoloģiskie izrakumi, iedziļinājums tika labiekārtots un atsegts Doma akmens cokols.

RAJONS AP SV. JĒKABA BAZNĪCU

Vecrīgas ziemeļrietumu daļā telpiskās kompozīcijas ziņā visinteresantākais ir rajons ap Sv. Jēkaba un Sv. Marijas Magdalēnas baznīcu. Rajonu robežo telpiski vienkāršā Pils un Jēkaba iela.

Pils iela ir tipiska iela – koridors ar visumā vienvēidīgām 18.–19. gadsimta ēkām un nelielām apbūves līniju svārstībām. Šī iela ir orientēta uz Sāpju Dievmātes baznīcas torni.

76. Sv. Jēkaba baznīcas apkaime 18. gs. beigās. Pa labi vecais Bruņinieku nams, dibenplānā Rīgas pils. J. K. Broces zīmējums

St. Jacob's Church environs in the late 18th century. The old House of Knights on the right, Riga Castle in the background. Drawing by J. C. Brotze

Turpretī Jēkaba ielas – bijušā Ganību ceļa – telpiskā kompozīcija ir pilnīgi atšķirīga. Tās labā puse (virzienā uz ziemeļiem) veido nepārtrauktu kulisi, kurā maza nozīme ir šaurajai M. Trokšņu un

77. Sv. Jēkaba baznīcas apkaime 18. gs. beigās. Priekšplānā bijušais Licejs, no tā pa kreisi Krusta kapela. J. K. Broces zīmējums

St. Jacob's Church environs in the late 18th century. The former Lyceum in the foreground; Chapel of the Cross on the left. Drawing by J. C. Brotze

Atgriežu ielai, turpretī kreisā puse, kurā atrodas Sv. Jēkaba baznīca un Latvijas Saeimas nams, ir telpiski izvērstā. Ielas telpā vērojama tendence to gan sašaurināt, gan atkal paplašināt, tai piemīt interesantas apjomu un mērogu attiecības, kas rada īpaši emocionālu telpisko vidi.

Divas ēkas – bijušais Sv. Jēkaba baznīcas pastorāts M. Pils ielā 6 un Arsenāls – ievirzās ielas telpā un sadala to vairākās daļās. Sv. Jēkaba un Sv. Marijas Magdalēnas baznīcu aptver Klosters un M. Pils iela, veidojot gleznainas, tuvas perspektīvas. Apbūve te ir visai daudzveidīga, taču nav nevienas jaunāko laiku ēkas, kas izjauktu neparasti harmonisko ainavu. Tā balstās uz krasiem kontrastiem – blakus augstajām smailēm ir arī pavisam mazas ēkas. Šī rajona savdabību ir ievērojis jau J. K. Broce, kas to attēlojis vairākos zīmējumos.¹¹¹

78. Sv. Jēkaba baznīca un jaunais Bruņinieku nams 20. gs. sākumā (pastkarte)

St Jacob's Church and the new House of Knights in the early 20th century (postcard)

79. Klostera iela. Skats uz "Trim brāļiem" un Domu mūsdienās
Klostera Street. The "Three Brothers" and the Dome today

Šajā ielu labirintā, kas radies bijušā sieviešu klostera teritorijā, priekšlaukuma funkcijas pilda telpa starp Sv. Jēkaba baznīcu un Saeimas namu. Šīs abas stilistiski atšķirīgās ēkas veido laukuma norobežojumu, kas trapecveidīgi sašaurinās. No Jēkaba ielas Sv. Jēkaba baznīcu uztveram kopā ar tās slaido smaili – tā ir šī rajona galvenā dominante. Saeimas ēkas nosvērtās, eklektiskās renesanses stilā ieturētās fasādes mērogā nekonkurē ar Sv. Jēkaba baznīcas divslīpju jumta vainagotajiem apjomiem un rada līdzsvaru laukuma norobežojumā.

Tomēr jāpiezīmē, ka vēl 20. gadsimta sākumā pie Jēkaba ielas atradās abas mazās muitas nolik-

tavas un tikai pēc to nojaukšanas priekšlaukums atvērās pret ielu.

Aiz Sv. Jēkaba baznīcas nonākam citā telpiskā vidē, kur ēku mērogs ir sikāks, telpiskā noskaņa intimāka. Šī rajona trešā dominante – Sv. Marijas Magdalēnas baznīca – ir pilnīgi aplenkta ar vēlāk celtām ēkām, tāpēc tā kopumā nav uztverama, tikai vietām pavīd tornis, pati celtne atklājas vienīgi fragmentāri. Taču arī tas ieintrigē un ļauj apjaust to, kas sekos.

Visai interesanta telpiskā vide atrodas Klostera ielā iepretī Sv. Jēkaba baznīcas ieejai. Šeit ielas ainavā iekļaujas īpatnēja arhitektūras piemiņķu kombinācija – "Trīs brāļi", Doma smaile, Sv. Marijas Magdalēnas baznīcas altārdaļa un blakus Sv. Jēkaba baznīcai esošā nelielā ratnīca. Vispār šis rajons ir bagāts ar arhitektūras piemiņķiem, ir arī dažas nelielas dzīvojamās ēkas ar pildrežģu zelmiņiem Klostera ielā 19 un pie viduslaiku aizsardzības mūra piebūvētie mazie nami Klostera ielā 5 un 7, Jaunavu tornis pagalmā pie Arsenāla dibensienas.

Savdabīga noskaņa valda klusajā pagalmā Klostera ielas pagriezienā pie 9., 11., 13. nama. No šejienes labi redzamas Sv. Jēkaba un Sv. Marijas Magdalēnas baznīcu smailes, jūtami apjomu kontrasti.

Jāpiezīmē, ka vairākas ēkas bijušā klosterā teritorijā uzceltas samērā nesen. 1823. gadā Vecrīgas fasāžu notinumos ap bijušo klosterā baznīcu vēl redzams dārzs, no tā līdz mūsdienām saglabājusies tikai neliela daļa M. Pils un Klostera ielas stūrī. Jaunceltne Klostera ielas pagriezienā būvēta 1931.–1933. gadā (arh. A. Medlingers). Pāris ēku tagadējās stilizētā barokālās fasādes ieguvušas 20. gadsimta 20. gados (arh. A. Trofimovs, E. Gramts).

80. Pils laukums ar Uzvaras kolonnu. J. G. F. Krestlinga 1824. gada litogrāfija

Castle Square with Victory Column. 1824 lithograph by J. G. F. Krestlingk

81. Skats uz Pils laukumu no Citadeles. Priekšplānā aizsarggrāvis ar tiltu. K. F. Hausvalda 1829. gada litogrāfija

View of Castle Square from the Citadel. Castle moat and bridge in the foreground. 1829 lithograph by K. F. Hauswald

PILS UN JĒKABA LAUKUMS

Kā Jēkaba, tā Pils iela mūs ievēd klasicisma laikmeta laukumos – Pils un Jēkaba (agrākajā Parādes laukumā), kas veidojušies ārpus viduslaiku mūra. Abi laukumi ir savstarpēji saistīti ar Torņa ielu, bet no viduslaiku ielu telpas ir optiski nošķirti. Jēkaba iela aiz Torņa ielas mazliet maina virzienu, tāpēc tās perspektīvā saskatāma tikai namu rinda gar Jēkaba laukumu līdz pat K. Valdemāra ielai. Pils ielu savukārt noslēdz Sāpju Dievmātes baznīcas tornis. Abi laukumi atklājas skatam tikai tiešā tuvumā, viduslaiku pilsētas robežu nejutot.

Pils laukums veidots kā simetriska trapeceveida telpa, ko norobežo pilij priekšā aizbūvētais ģenerālgubernatora kanceleju korpuss no vienas puses un bijusi Pēterburgas viesnīcas un Liceja ēka

no otras. Laukuma forma ir bijusi atkarīga no pils korpusa novietojuma un viduslaiku aizsargmūra virziena. Laukuma centrā no 1817. līdz 1938. gadam atradās Uzvaras kolonna.¹¹² Šāds simetrisks laukums pilnīgi atbilda klasicisma telpiskajiem principiem. Atšķirība no tiem ir tikai laukuma norobežojumā kā no pilsētas, tā no Citadeles. Iepretī viduslaiku daļai ir it kā neliels priekšlaikums, kurā ieslīpi uzcelti dzīvojamie nami pie M. Pils un Pils ielas. Iepretī tiem atrodas Sāpju Dievmātes baznīca ar tai pieguļošo mācītājmāju. Tātad šē saduras divi telpveides principi – klasicismam raksturīgais regulārais un viduslaiku pilsētai piemītošais neregulārais. Turpretī ziemeļu pusē laukuma fronte sākotnēji bijusi atvērta pret Citadeles vaļņiem un tās siluetu. Patlaban šo laukuma malu noslēdz Vanšu tilta uzbrauktuve K. Valdemāra ielā

82. Parādes laukums.
K. T. Fehhelma 1819. gada
glezna

Parade ground. 1819 painting
by K. T. Fechhelm

un Latvijas Lauksaimniecības ministrijas augstceltnes siluets aiz tās – tātad situācija ir līdzīga.

Pils laukumu norobežojošo ēku fasādes kopš 18. gadsimta beigām ir stipri pārveidotas – pasauso klasiku nomainījusi formām nedaudz bagātākā eklektika, taču tas nav nedz palielinājis ēku arhitektonisko vērtību, nedz arī būtiski mainījis laukuma uztveri. Lielākais trūkums telpas kompozīcijā ir tas, ka 19. gadsimtā ap laukumu stādītās liepas tagad ir pāraugušas un aizsedz laukumu norobežojošās ēkas, kā arī neļauj uztvert kopējo laukuma telpu. Tā centrā līdz 1991. gadam atradās P. Stučkas piemineklis (tēln. E. Melderis, arh. Ģ. Melderis, 1962. g.).

Jēkaba – agrākais Parādes – laukums galīgo noslēgto formu ieguvis gadsimta sākumā, kad uzcēla Valsts bankas ēku (nedaudz agrāk tag. Rīgas Valsts tehnikuma ēku viņpus K. Valdemāra ielas). Kad 18. gadsimta vidū nojauca pusi Jēkaba bastiona, radās neregulārs laukums. Tā ziemeļu pusē atradās likumotais pilsētas nocietinājumu grāvis, austrumu puse bija apbūvēta jau 18. gadsimta beigās. Kad 1648. gadā celtā zviedru arsenāla vietā uzbūvēja tagadējo lielo Arsenāla ēku, likvidēja arī seno tagadējās Kloštera ielas izeju uz laukumu, un monumentālā klasicisma laikmeta noliktava, kas aizņēma visu laukuma dienvidu daļu, kļuva par laukuma dominantu. Tolaik kā Pils, tā Parādes laukums bija it kā viens otra turpinājums, taču bez vienojošas arhitektoniskas kompozīcijas.

Valsts bankas (tag. Latvijas Bankas) ēka (1902.–1905. g., arh. A. Reinbergs) ne tikai vienu laukumu nošķīra no otra, bet arī piešķīra Parādes laukumam trapeces formu. Gandrīz vienlaicīgi ar to, 1905. gadā, pēc dārzu arhitekta Georga Kufalta projekta laukumu apzaļumoja – ierīkoja diagonālceļus un liepu stādījumus rotundas veidā.

Jēkaba laukuma labiekārtojums 1988.–1990. gadā ir rekonstruēts, pamatā saglabājot G. Kufalta plānojumu un apzaļumojuma elementus. Laukuma centrā bija iecerēts uzstādīt Uzvaras kolonnu, taču dažādu iebildumu dēļ šī iecere nav realizēta.

Tagadējais Pils un Jēkaba laukums atrodas Vecrīgas perifērijā. Tāpēc no K. Valdemāra ielas Vecrīga paveras kā panorāma ar baznīcu smailēm siluetā. It sevišķi spilgti šo bagāto un izteismīgo panorāmu var izjust, braucot pa K. Valdemāra ielu. Cits pēc cita pazīb Sv. Jēkaba, Sv. Marijas Magdalēnas, Doma, Sv. Pētera baznīcu torņi, uz īsu brīdi šo siluetu rotaļu pārtrauc Latvijas Bankas masīvs. Visiespaidīgākā panorāma paveras pāri Pils laukumam, braucot augšup uz Vanšu tiltu.

Vecrīgas ziemeļu daļā ir divi regulāri taisnstūrveida kvartāli, kas izdalās viduslaiku ielu telpā. Pirmais aptver bijušās Krievu sētas teritoriju un robežojas ar Aldaru, Trokšņu, Jēkaba, M. Trokšņu ielu, otrais – bijušās arhibīskapa pils teritoriju, un to nošķir Mūku, Miesnieku iela un Bīskapa gāte, kuras savā starpā savieno M. Muzeja iela. Pa šīm ielām mēs varam apiet apkārt izzudušajiem kompleksiem, par kuriem mums ir ļoti trūcīgas ziņas un kuri šodien atgādina parastos Vecrīgas dzīvojamo ēku un noliktavu kvartālus, kuriem senatnē ir bijis cits plānojums un cita apbūve.

RĀTSLAUKUMS

Vecrīgas centrālajā daļā starp Šķūņu–Skārņu ielu un Daugavu pašreiz, neraugoties uz uzsāktajiem rekonstrukcijas darbiem, vērojama telpiskā nesakārtotība. Šis rajons teritoriāli atbilst Rīgas pirmajai vācu apmetnei un tai blakus izveidotajam Rātslaukumam.

Viduslaikos Rātslaukuma telpa bija plaša – kā jau pilsētas centrālajam laukumam. Pēc senā rātsnama un Melngalvju nama uzcelšanas 14. gadsimta pirmajā pusē (tās abas bija brīvstāvošas celtnes) laukums pakāpeniski samazinājās, tirgus būdas aizstājot ar kapitālām mūra ēkām, līdz ieguva robežas, kādas saglabājās līdz pat 20. gadsimta 30. gadu beigām. Rātslaukuma platība bija ap 0,3 ha, tā forma neregulāra, ar nišveida paplašinājumu austrumu daļā, kurā atradās kauna stabs jeb kāķis. Galvenās laukuma arhitektūras dominantes bija Melngalvju nams un 18. gadsimta vidū celtais jaunais rātsnams. Laukuma centrā 1897. gadā uzstādīja Rolanda skulptūru (sens Eiropas pilsētu simbols, to darināja tēlnieks A. Folcs pēc arhitekta V. Neimaņa projekta). Pārējās ēkas, galvenokārt trīsstāvu dzīvojamie nami, bija celtas 18. gadsimta beigās.

Rātsnamam laukuma telpā bija pakārtota vieta, tas atradās vienā rindā ar bijušās Šāļu (Svērtuves) ielas ēkām, un tā ziemeļaustrumu gals izvirzījās ārpus laukuma robežām. Rātsnama pagaro ēku akcentēja centrā esošais ieejas portiks un tornis.

Melngalvju nams 19. gadsimta beigās ieguva it kā dubultnieku – neorenesanses formās pārbūvēto tā saukto Švāba namu (1889.–1891. g., arh. K. Felsko). Tie kopā kļuva par nozīmīgāku akcentu nekā rātsnams. Trešā vizuālā dominante laukuma ainavā bija netālās Sv. Pētera baznīcas smaile. Viduslaikos vēl eksistēja izteikta telpiska saite starp Rātslaukumu un tuvumā izvietoto Sv. Pētera baznīcu, taču, kad ap tiem izveidojās sīkie apbūves kvartāli, tā pārvērtās par šauru Pēterbaznīcas ielu, kas šķērsoja Kungu ielu un beidzās Rātslaukuma "kabatā" blakus Švāba namam, kura zelminis par dažiem metriem

83. Rātslaukums. Skats uz Melngalvju namu. Labajā pusē pilsētas Svaru ēka. K. T. Fehhema 1816. gada glezna

Town Square. House of the Blackheads. The public Weighing House to the right. 1816. painting by K.T. Fehhema

84. Skats uz rātsnamu un Sv. Pētera baznīcu. K. T. Fehhema 1816. gada glezna

View of the Town Hall and St. Peter's Church. 1816 painting by K. T. Fehhema

85. Rātsnams 20. gs. sākumā
Town Hall in the early 20th century

86. Rātslaukums 1913. gadā. Skats uz Sv. Pētera baznīcu un Melngalvju namu no M. Jaunielas stūra

Town Square in 1913. View of St. Peter's Church and House of the Blackheads from the corner of M. Jauniela (New Street)

izvirzījās Rātslaukumā tālāk nekā Melngalvju nama zelminis. No Rātslaukuma bija saskatāma tikai Sv. Pētera baznīcas torņa smaile.

Virzoties uz Rātslaukumu, par orientieri kalpoja rātsnama tornis. Tas, tāpat kā rātsnama ieejas portīks, bija redzams arī no Kaļķu un Šāļu ielas.

Ieejot laukumā, tā galvenās celtnes bija uzveramas dažādi. Rātsnams bija vislabāk redzams, nākot no Grēcinieku ielas puses pa M. Grēcinieku ielu, kur no Melngalvju nama stūra tā fasādi varēja aplūkot visā garumā. Virzoties uz laukumu pa M. Jaunielu, vispirms izcēlās Melngalvju nams, pēc tā Sv. Pētera baznīcas tornis. Sv. Pētera baznīcas torņa smaili ar kupoliem un galerijām vislabāk varēja vērot no Šāļu ielas stūra. Tādējādi jebkurā rakursā Rātslaukuma telpā skatam pavērās viena, divas vai visas trīs dominantes.

Līdz 1995. gadam eksistēja pēckara gados izveidotais Latviešu sarkano strēlnieku laukums. Tas bija astoņas reizes lielāks par seno Rātslaukumu. Plašā laukuma telpa ļoti kontrastēja ar sīko ielu labirintu ap to. Par laukuma galveno akcentu bija kļuvis tā vidū izvietotais un Vecrīgai formās svešais Latviešu sarkano strēlnieku muzejs (1970. g., arh. Dz. Driba, G. Lūsis-Grīnbergs). Pret Akmens (toreiz Oktobra) tiltu bija pavērsta laukuma mazākā daļa ar Strēlnieku monumentu (1971. g., tēln. V. Albergas), kuru norobežojošās ēkas – Rīgas Tehniskās universitātes pirmais (tagad rektorāta) korpuss un bijušās viesnīcas "Varšava" ēka Grēcinieku ielā 32 – radīja simetrisku fonu zemajam muzeja korpusam. Muzeja attēls ar Sv. Pētera baznīcas smaili aizmugurē bija kļuvis par padomju Rīgas "vizītkarti".

87. Melngalvju nams un Švāba nams 20. gs. sākumā (pastkarte)

House of the Blackheads and Schwab House in the early 20th century (postcard)

88. Skats uz Rīgas Tehniskās universitātes galveno ēku un Okupācijas muzeju mūsdienās

Riga Technical University and Occupation Museum today

89. Latviešu strēlnieku laukums. 20. gs. 90. gadi
Latvian Riflemen's Square, 1990s

Laukuma aizmugure starp Kaļķu, Kungu un Grēcinieku ielu Vecrīgai nebija raksturīga. Ap skvēru, ko izveidoja vienlaikus ar muzeja ēkas celtniecību, atradās ne visai saderīgas ēkas. Iepretī 17.–19. gadsimtā celtajiem namiem Grēcinieku ielā bija redzams utilitārais Tehniskās universitātes laboratoriju korpuss, stilizēti baroka elementi rotāja abas 20. gadsimta 50. gados celtās dzīvojamās mājas, kuru frontoni un galerijas (tagad nojauktas) uzsvēra pieeju Sv. Pētera baznīcai. No laukuma bija pārskatāmi visi Vecrīgas galvenie torni, izcēlās arī Tehniskās universitātes bibliotēkas taisnstūrveida deviņstāvu augstceltne. Pēdējā dažos skatpunktos tuvojās Sv. Jēkaba baznīcas un Doma smailēm un tās aizsedza.

Latviešu sarkano strēlnieku laukumu kopumā mēs uztvērām kā Vecrīgas apbūves pārtraukumu, kā tukšumu tās masā un struktūrā. Tā kā Kaļķu ielu pēckara periodā centās veidot kā satiksmes maģistrāli, tā neveda uz laukumu kā galamērķi, bet caur to uz Akmens tiltu. Kā orientieris nelielā posmā noderēja Tehniskās universitātes pirmā korpusa tornis. Seno galveno pieeju laukumam pa Tirgoņu ielu norobežoja Tehniskās universitātes laboratoriju korpuss, kurā bija atstāta tikai caurbrauktuve. Līdzīgas caurbrauktuves bija arī M. Jaunielā un laukuma pretējā pusē Ūdensvada ielā. Līdz ar to šajās pieejās laukums bija vizuāli izolēts no senajām viduslaiku ielām (ēku Grēcinieku ielā 30 projektēja arh. V. Rammane 1954. g.) un neatbilda Vecrīgas telpiskajai videi.

Vecrīgas reģenerācijas projektā (1983. gads) bija paredzēts Latviešu strēlnieku laukuma telpu veidot tālāk. Kā šī iecere ir realizējusies, par to grāmatas nobeigumā (nodaļā "Vecrīgas reģenerācijas projekta priekšlikumi un to realizācija").

90. Skats uz Rīgas Tehniskās universitātes galveno ēku un laboratoriju korpusu pirms 1995. gada

Riga Technical University main building and laboratories before 1995

91. Kaļķu iela. Skats no Skārņu un Šķūņu ielas stūra. 20. gs. 90. gadi

Kaļķu Street. View from the corner of Skārņu and Šķūņu streets, 1990s

92. Sv. Pēteru baznīcas altārdaļu ietverošā apbūve 20. gs. sākumā

The east front of St. Peter's Church and surroundings in the early 20th century

93. Skats uz ēkām Pēteru baznīcas laukumā iepretī tās galvenajai ieejai

Buildings in the church square across from the main entrance of St. Peter's Church

94. Sv. Pētera baznīcas un tās apkārtnes plāns 1858. gadā

Map of the environs of St. Peter's Church in 1858.

TELPA AP SV. PĒTERA BAZNĪCU

Otra plašākā telpa veidojās pašā viduslaiku pilsētas sākotnējā kodolā ap Sv. Pētera baznīcu. Tajā vēl var just Otrā pasaules kara postījumu sekas. Telpu norobežo Skārņu iela, namiņi gar Pēterbaznīcas ielu, vairākas pēckara jaunceltnes Kungu un Grēcinieku ielā, 1910. gadā celtās piecstāvu ēkas Skārņu ielā 9 (arh. E. Laube).

Vēsturiski teritorijā starp Sv. Pētera baznīcu un Skārņu ielu neilgu laiku atradās pirmās vācu apmetnes centrs, un tai pieklāvās pirmās bīskapa

un ordeņa pilis. Kad izveidojās Rātslaukums, ap Sv. Pētera baznīcu izauga kapsēta, kas vēlāk, ceļot jaunas ēkas, pakāpeniski tika samazināta. Apbūve ap Sv. Pētera baznīcu bija visblīvākā 19. gadsimta sākumā, kad Skārņu ielā uzcēla divstāvu skārņu ēku ar dzīvokļiem otrajā stāvā (1818.–1819. g., arh. K. Breitkreics). Kā rāda 1823. gada fasāžu notinumi, ap Sv. Pētera baznīcu bija palikusi tikai šaura apeja, vienīgi rietumu pusē iepretī ieejas portāliem veidojās neliels priekšlaukums. Pat baznīcai bija piebūvētas vairākas vienstāva noliktavas.

95. Sv. Pētera baznīca. Priekšplānā 15. gs. sākumā pabeigta altārdaļa

St. Peter's Church. In the foreground, the east front built in the early 15th century

Kā liecina pirmskara fotouzņēmumi, dažas ēkas ap priekšlaukumu bija ļoti vecas, tāpēc jādoma, ka šādas konfigurācijas priekšlaukums bijis jau tad, kad tika uzbūvēta Sv. Pētera baznīcas barokālā fasāde un tornis. Gribētos apgalvot, ka portāla lielums un proporcijas bijušas izvēlētas tā, lai tās uztvertu no priekšlaukuma. Nākot no Rātslaukuma puses, portāli pavērās skatam no neliela attāluma, kad fasādes augšdaļa un tornis redzeslokā vairs neietilpa.

Acīmredzot tieši tāpēc fasādes vidusdaļa no portāliem līdz tornim ir veidota atturīgi, tā liekas pat patukša. Torņa smaile savukārt bija aprēķināta skatam no tāluma, torņa siluets ir ļoti bagāts un detalizēts.

Jau 20. gadsimta 30. gadu vidū sākās Sv. Pētera baznīcas atbrīvošana no apkārtējās apbūves. Toreiz nojauca abas skārņu ēkas: gan to, kas atradās pie baznīcas altārdaļas, gan to, kas atradās Skārņu ielā netālu no Kaļķu ielas; un vairākas citas ēkas starp Sv. Pētera baznīcu un Sv. Jāņa baznīcu. Tādējādi baznīcas austrumu gals kļuva pārskatāms no Skārņu ielas, vienlaikus atsedzās arī Sv. Jāņa baznīcas sānu fasāde. Tie ir visumā pozitīvi vērtējami fakti. Vēl šodien varam pārliecināties, cik iespaidīgs ir skats uz Sv. Pētera baznīcu no Jāņa un Skārņu ielas stūra, kad virs dzižās gotikas kontrforsu un kāpņu tornišu vertikālēm, sabalsojoties ar tām, paceļas ažūrā Sv. Pētera baznīcas smaile.

Otrā pasaules kara laikā nopostīja visas ēkas ap Sv. Pētera baznīcas rietumu galu. Apbūvi šeit atjaunoja pēc citiem principiem – ar plašu pieeju no Kungu ielas un ar iekšējo pagalmu bijušās Monētu, M. Monētu un M. Pēterbaznīcas ielas vietā, kur agrāk atradās vairāki apbūves kvartāli, kas tagad ir neapbūvēti.

Telpai ap Sv. Pētera baznīcu piemīt mainīgas kvalitātes. Kur lielā celtne skatāma fragmentāri un redzeslokā priekšplānā redzamas nelielas senas ēkas, kā, piemēram, skatā no Grēcinieku ielas, jūtami Sv. Pētera baznīcas grandiozie izmēri. Taču laukumam galvenās ieejas priekšā piemīt daži trūkumi. Tas ir atvērts pret apzaļumoto dzīvojamo ēku pagalmu – tāpat tam nav izteiktas robežas. Ja priekšlaukumā ieejam no Kungu ielas, tad kreisajā pusē redzama bijusī Sv. Jura baznīca. Nedaudz tālāk, kur nopostīto un nojaukto ēku pamatu vietā kā zināms atgādinājums par tām izveidoti

96. Sv. Pētera baznīcas portāli

The portals of St. Peter's Church

atbalstmūri, paveras ļoti gleznains skats uz visu Skārņu ielas apbūvi ar bijušās Sv. Jura baznīcas, Ekas konventa un Sv. Jāņa baznīcas dažāda augstuma celtnēm, kas veido īpatnēju ritmu. Kā disonanse šeit izjūtams ēkas Skārņu ielā 9 augstais pretugunsmūris. Vērojot šo ēku kopā ar Sv. Pētera baznīcu, jūtam mērogu nesaskaņu.

Tāpat arī šis laukums prasa tālāku pilnveidošanu, papildināšanu ar jauniem apjomiem, kas veidotu trūkstošos norobežojumus un mērogu pārejas.

No Skārņu ielas varam iekļūt divās slēgtās senas cilmes ārtelpās – Jāņa sētā un Konventa sētā.

Jāņa sētā var iekļūt pa bijušā dominikāņu klostera vārtiem. Te skatam paveras rekonstruētais pilsētas aizsargmūra fragments ar nelielu izeju uz Kalēju ielu – bijušo Rīgas upes krastu. Pa kreisi no vārtiem ir no dolomīta būvēta mūra siena –

kādreizējā robeža starp Bīskapa un ordeņa sētu.

Jāņa sēta tagadējo apveidu ieguva 1938. gadā, kad nojauca bijušo Pētera skolu un dzīvojamo namu tās ziemeļrietumu un ziemeļaustrumu pusē. No 1679. gada Jāņa sētā atradās piespiedu darba nams, no 1794. līdz 1828. gadām – Nikolaja patversme, pēc tam – policijas kazarma. Viduslaiku aizsargmūri 1957.–1960. gadā restaurēja pēc arhitekta E. Slavieša projekta.

Konventa sēta ir bijušais pirmās ordeņa pils pagalms. Uz šo pili 14. gadsimta sākumā pārvietojās Sv. Gara konvents – bīskapa Alberta dibinātais viduslaiku hospitālis. Konventa vajadzībām izmantoja atjaunoto pils korpusu, kurā iekārtoja Sv. Jura baznīcu. Cēla jaunas ēkas, piemēram, otrais korpus (sētai ir sava namu numerācija) ir pieminēts 1488. gadā, tolaik tajā atradies Pelēko

97. Skats uz Sv. Jāņa baznīcu no Pēterbaznīcas ielas mūsdienās
View of St. John's Church from Pēterbaznīcas (St. Peter's) Street today

māsu jeb atraitņu nams. 1823. gada fasāžu notinomos redzam, ka Konventa sētā bijušas arī vairākas noliktavas – spīķeri. Pašreizējās šīs sētas ēkas lielākoties celtas vai pārbūvētas 19. gadsimtā, to skaitā piektais divstāvu korpuss – celts 1817. gadā pēc tā sauktajām paraugfasādēm. Konventa sētas

98. Skats uz Sv. Pētera baznīcu no Konventa sētas 20. gs. sākumā (pastkarte)

View of St. Peter's Church from the former Convent of the Holy Spirit in the early 20th century (postcard)

telpa ir visai savdabīga – šaurās ieliņas it kā aptver sētas vidū esošo ēku rindu, Kalēju ielas virzienā spraugas starp korpusiem atduras pilsētas mūrī. Izeja no sētas uz Rīgas upi līdz 16. gadsimtam atradās nevis tagadējā vietā, bet iepretī Kalēju ielas 5. namam.

Pirmās vācu apmetnes ziemeļu daļā, kurā ietilpst Šķūņu, M. Monētu, M. Jaunavu, Laipu un

Amatu iela, ir izveidojušās tādas ēku augstuma un ielu platuma attiecības, ka telpa liekas saspiesta un ielas atgādina šauras aizas. Pat senākajai galvenajai – Šķūņu ielai vietumis ir tāds pats raksturs kā pirmajām maznozīmīgajām šķērsielām, jo tajās ir vairākas lielas ēkas, kas celtas kapitālisma laikmeta būvnoteikumos pieļautajā maksimālajā augstumā.

99. Šķūņu iela 20. gs. sākumā (pastkarte)

Šķūņu Street in the early 20th century (postcard)

100. Šķūņu iela mūsdienās

Šķūņu Street today

101. Lielās ģildes ēka ar ieejas vārtiem ģilžu pagalmā
19. gs. vidū

The Great Guild with courtyard entrance gates in the mid-19th century

ĢILŽU LAUKUMS

Vecrīgā ar savu telpisko kvalitāti īpaši izceļas nelielais Ģilžu laukums. Viduslaikos tas bijis slēgts pagalms, uz kuru no galvenās – Šķūņu ielas vedis tā sauktais ceļš uz ģildēm – tagadējā Amatu iela. Aiz

102. Amatu iela. Skats uz Lielo ģildi 20. gs. sākumā

Amatu (Craft) Street. View of the Great Guild in the early 20th century

ģilžu ēkām stiepies pilsētas aizsargmūris, un aiz tā bijusi Rīgas upe. Ceļš uz ģilžu pagalmu beidzies ar vārtiem, un tie vēl tur bijuši līdz pagājušā gadsimta vidum.

Viduslaikos abas ģilžu ēkas, kā jau minēts, bija samērā nelielas, ārēji neizskatīgas. Lielās ģildes

103. Amatu iela mūsdienās

Amatu Street today

ēka ap 1700. gadu tika pārbūvēta (būvmeistars H. Henike) – to papildināja ar augstu barokālu zelmini, kas bija saredzams ceļa perspektīvā.

Interesanta telpiskā situācija te izveidojās 19. gadsimta 50. gados, kad uzcēla jauno Lielās ģildes ēku. Tā bija daudz lielāka par iepriekšējo. Uz apkārtējo pazemo un vienkāršo ēku fona Amatu ielas perspektīvu noslēdza jaunās ēkas

torņveida frontons ar iebūvētu pulksteni, kas atradās virs galvenās ieejas. Šajā laikā nojauc vārtus un izveidoja ielas turpinājumu uz tagadējo Meistaru ielu, un ģilžu pagalms kļuva par nelielu pilsētas laukumu. Tā telpiskā forma nostabilizējās 20. gadsimta sākumā, kad pēc arhitekta V. Bokslafa projekta uzcēla ēku Amatu ielā 4. Šī ēka, līdzīgi abām ģilžu ēkām, celta eklektiskās gotikas stilā. Tas ir visai rets gadījums, kad laukumu norobežojošās stilistiski radniecīgās fasādes veido viengabalainu kompozīciju. Ceļot ēku Amatu ielā 4, V. Bokslafs vienu tās stūri akcentēja ar nelielu torni, kas labi saskatāms no Meistaru ielas puses, turklāt viņš saglabāja un arhitektoniski noformēja Zirgu ielas caurbrauktuvi, radot interesantu caurskatu uz bijušās Mazās ģildes fasādi.

20. gadsimta 30. gados nācās nojaukt nedrošo frontonu virs Lielās ģildes ieejas – tā vietā izbūvēti divi tornīši – un tika zaudēts akcents virs ieejas. Otrreiz laukuma kompozīcija tika mainīta pēc 1965. gada ugunsgrēka, kad likvidēja bijušo galveno ieeju un pagalmā iebūvēja stikloto ieejas vestibulu, kas ved uz pagrabstāvā iekārtoto garderobi. Arhitekta M. Ģeļza projektā piebūve ir maksimāli viegla, rotāta ar gotikai radniecīgiem dzegas elementiem. Laukums ir kļuvis mazāks un, manuprāt, interesantāks, jo piebūve aizpilda tā centru.

MĀRSTAĻU IELA

Nozīmīgs rajons viduslaiku Rīgā ir arī ap mazliet izliekto Mārstaļu ielu, kas ir it kā Šķūņu un Skārņu ielas turpinājums un cauri viduslaiku Rīgai toreiz veda uz Rīgas upes grīvu. Vēl 19. gadsimta

104. Mārstaļu iela. Skats uz Reformātu baznīcu 1912. gadā
Mārstaļu Street. The Reformed Church in 1912

beigās tagadējās piecstāvu ēkas vietā Audēju ielā 1 (1884. g., arh. V. Grabe) atradās klasicisma laikmeta dzīvojamā ēka, kas atdalīja Grēcinieku ielu no Audēju ielas. Šo ēku ceļot, aso ielas stūri izregulēja. 18. gadsimta sākumā, kad uzcēla Reformātu baznīcu, tā kļuva par orientieri un izteismīgu ielas ainavas dominanti, jo bija vienlīdz labi saskatāma no abiem ielas galiem.

Mārstaļu ielas telpa seno pievilcību saglabājusi tikai sākumposmā no Grēcinieku ielas līdz

Reformātu baznīcai, kur rindojas 17. un 18. gadsimta celtnes. Tās vidusdaļa un nobeigums telpiski ir saraustīts, jo atrodas pēdējā kara postījumu zonā. Tikai ap Dannenšterna namu ir saglabājusies senā telpiskā vide.

Nobeigta telpiskā veidola šodien nav arī Kungu ielai, kas pēc apbūves lielākās daļas zaudēšanas pēckara gados ir iztaisnota un paplašināta. Ceļot vidusskolu, pieļauta viena no rupjākām Vecrīgas telpiskās sistēmas deformācijām, pilnīgi nosprostojojot Peldu ielu un atstājot nepamatoti lielu jaunu priekšlaukumu (skvēru) skolas priekšā kā Kungu ielas paplašinājumu. Kungu ielas telpu vēl var veidot, un pirmie pozitīvie soļi šajā virzienā ir bij. republikāniskās apvienības "Lauku celtnieks" ēka, kura aizpilda robu kvartāla stūrī un kuras arhitektūrā jūtama vēlēšanās pielāgoties Vecrīgas apbūves tradīcijām, kā arī jaunā biroju un dzīvojamā ēka starp Mārstaļu un Minsterejas ielu.

105. Kungu iela 20. gs. sākumā (pastkarte)
Kungu Street in the early 20th century (postcard)

VECPILSĒTAS LAUKUMS

Netālu no Mārstaļu ielas atrodas Vecpilsētas laukums, kura pirmsākumi vēl pilnībā nav apzināti. Tagadējā izpētes līmenī var secināt, ka Vecpilsētas laukums sākotnēji bijis stipri lielāks un pieklāvies Rīgas upes krastmalai vietā, kur atradusies pirmā osta.¹¹³ Tas bijis trapecveida. Laukuma kontūras daļēji saglabājušās – tā austrumu malu līdz pat Kalēju ielai vēl tagad var saskatīt plānā. Ap laukumu no trim pusēm rindojušās senās ēkas, kuru atliekas vietām saglabājušās tagadējā pagrabstāva līmenī. Laukums un Vecpilsētas ielas ziemeļrietumu posms veidojuši vienotu telpisku sistēmu. Tai nav bijusi tieša izeja uz Mārstaļu ielu, un vēl šodien laukums ir it kā atrauts no šīs viduslaiku pilsētas galvenās maģistrāles.¹¹⁴

Ap 1500. gadu kādreizējā laukuma austrumu stūrī pletušies dārzi, kas pieklāvušies viduslaiku aizsargmūrim. Vēlāk – 17. un 18. gadsimtā – laukumā iebūvētas noliktavas, tās vēl šodien aizņem tā kādreizējo centru. Pirms 1880. gada, kad nojauca pasta stāļus un to vietā izveidoja tagadējo Alberta laukumu, Vecpilsētas laukumu ar Kalēju ielu savienoja ļoti šaurā Staļļu iela.

Vecpilsētas laukums ir mazs un tomēr telpiski savdabīgs. Vislabāk tas ir uztverams, nākot no Audēju ielas puses. Laukumu ietver dažādu laikmetu dzīvojamās ēkas, kas, pavirši skatoties, liekas stipri līdzīgas un veido fonu, kurā kā galvenais apjoms izdalās uz priekšu izvirzītā noliktava ar augsto divslīpju jumtu Vecpilsētas ielā 8a. Noliktava šķiet brīvastāvoša, taču patiesībā tāda nav. No vienas puses to apņem laukuma atzarojums, no kura caur vārtiem varam iekļūt Vecpilsētas ielas 8. nama pagalmā, otrā pusē atrodas bijusī Staļļu iela, kas pēc pārdesmit metriem saplūst ar Alberta laukumu.

106. Vecpilsētas laukums mūsdienās

The Old Town Square today

Aplūkojot noliktavu, nejutam, ka kreisais stūris ir uz priekšu izvirzīts, kas tās apjomu vizuāli vēl palielina. Staļļu ielā tā saplūst vienā blokā ar nākamo noliktavu Vecpilsētas ielā 10.

Ap Vecpilsētas laukumu paceļas vairākas interesantas celtnes. Viens no krāšņākajiem K. Hāberlanda celtajiem dzīvojamajiem namiem atrodas Vecpilsētas ielā 17. Laukuma otrā pusē redzama Rīgā pirmā jūgendstilā celtā nama Audēju ielā 7 aizmugures fasāde. Laukuma telpā izdalās dominante – jau minētā noliktava ar vienkāršu apjomu un askētisku apdari. No Vecpilsētas laukuma Vecrīgas baznīcu smailes nav redzamas. Skatoties no 13. janvāra ielas, laukuma ziemeļrietumu malā redzam Sv. Pētera baznīcas torni, bet, tā kā šeit atrodas augsta 19. gadsimta beigās uzcelta piecstāvu ēka, torņa smaile ir tikai daļēji saskatāma.

ALKSNĀJA IEĻA

Vēl šajā rajonā savdabīga ir Alksnāja iela, kas atzarojas no Mārstaļu ielas un, nedaudz likumojot, virzās uz Rīgas upes gultnes pusi. Alksnāja ielai pievienojas Vecpilsētas un M. Peitavas ielas atzarojumi. Apbūve ir senatnīga, cita aiz citas rindojas vairākas 17. gadsimta noliktavas, no kurām dažas pārbūvētas par dzīvojamām ēkām. Divslīpju zelmiņu ritms ir tuvs viduslaiku apbūvei. Pa Alksnāja ielu tuvojoties Mārstaļu ielai, kā orientieri pēc kārtas redzamas Reformātu un Sv. Pētera baznīcas smailes, ielas ainava ir mainīga un viena no gleznainākajām Vecrīgā.

ALBERTA LAUKUMS

Starp Alksnāja un Staļļu ielu atrodas Alberta laukums. Pēc Otrā pasaules kara postījumiem tas ir vaļējs pret 13. janvāra ielu. Alberta laukuma telpa saplūst ar starpvaļņu joslā esošajiem skvēriem pie Rīdzenes un 13. janvāra ielas, tāpēc viduslaiku pilsētas robežas ir nojaušamas tikai zinātājam. Vecpilsētas un Alberta laukums atrodas vienā no augstākajām Vecrīgas vietām, te labi izjūtams reljefa kritums 13. janvāra ielas – bijušā Rīgas ezera vietas – virzienā.

Starpvaļņu joslā atrodas vairāki pilnīgi vai daļēji nopostīti kvartāli, piemēram, pie Kungu un Ministerejas ielas, pie galerijas "Centrs", kas šodien atstāj neorganizētu iespaidu. No jauna vislielākā pilsēttelpa ir izveidojusies pie Krievu drāmas teātra, tai ir harmoniskāks telpiskais veidols, kas to kvalitatīvi nostāda blakus iepriekš iztīrītajiem Vecrīgas vēsturiskajiem laukumiem.

107. Alksnāja iela mūsdienās

Alksnāja Street today

LĪVU LAUKUMS

Līvu laukumu – bij. Filharmonijas skvēru no trim pusēm norobežo ēkas, un tikai ceturtajā – ziemeļaustrumu pusē aiz dažiem kokiem slēpjas daļēji nopostītā kvartāla robainā apbūves fronte.

Gar Kaļķu ielu rindojas lieli vienāda augstuma nami, vecākais no tiem ir Fitinghofa nams Kaļķu ielā 18. Šajā vienotajā apbūves frontē pat lielākā

ēka – Krievu drāmas teātris – īpaši neizceļas, ja neņemam vērā vienu no nepatīkamākajiem svešķermeņiem Vecrīgas ielu un laukumu ainavā – 20. gadsimta 60. gadu vidū uzcelto Krievu drāmas teātra skatuves kārbu, kura izkropļo simetrisko teātra fasādi (jau pēckara gados, kad teātra skatuvi pārbūvēja pirmoreiz, viens tās kupols tika nojaukts) un kompozicionāli rada neorganisku akcentu virs Kalēju ielas. Pēdējoreiz teātri pārbūvējot 1966. gadā, pirmajā stāvā izveidotā galerija akcentēja šīs ēkas nozīmīgumu, tagad tā ir likvidēta, iebūvējot veikaliņus. Pašlaik gatavo skices teātra rekonstrukcijai, ar nolūku nojaukt neveiksmīgo skatuves kārbu un restaurēt fasādes.

Ļoti interesanta ir mazo namiņu rinda, kas atrodas pie mazliet likās Meistaru ielas, – šīs ēkas pēc 16. gadsimta beigām ir piebūvētas pie aizsargmūra. Skatā no Kaļķu ielas vai arī no Zirgu un Ķēniņu ielas stūra virs šīm nelielajām ēcīnām paceļas viduslaiku Rīgas baznīcu – Doma vai Sv. Pētera – smailes. Aiz vienslīpes kārniņu jumtiem redzamas tām pieguļošo

ēku jumtgales, turklāt šai panorāmai piemīt telpisks dziļums. 1986. gadā atjaunotais baroka un klasicisma laikmeta fasāžu krāsojums ēku rindu padara īpaši glezniecisku. Apbūves fronti pārtrauc bijušais Mazās ģildes dārzs, un tālāk aiz šīs telpiskās cezūras atrodas monumentālā Lielās ģildes ēka. Dziļumā, pie Amatu ielas, redzami ar rotāļīgiem tornīšiem papildinātie visu triju ēku stūri bijušajā ģilžu pagalmā. Trešo apbūves fronti veido tā sauktais Kaķu nams – 1909. gadā racionalizētā jūgendstilā celtā dzīvojamā un kantoru ēka (arh. F. Šefels), pazīstama ar divām pret Meistaru ielu vērstajos torņos nostādītajām kaķu skulptūrām (atjaunotas 20. gs. 70. gadu beigās, tēln. I. Gulbe, V. Zibens).

Skvērs starp Krievu drāmas teātri un Lielās ģildes ēku atrodas starpvaļņu joslā, kur kādreiz gar pilsētas aizsargmūri tecēja Rīgas upe. Tas ļauj apjaust pilsētbūvniecisko situāciju pirms starpvaļņu apbūves rašanās.

Tādas ir nozīmīgākās ielu un laukumu telpas Vecrīgā. Katrai no tām piemīt savas īpatnības, kas kopumā bagātina Vecrīgas telpisko vidi.

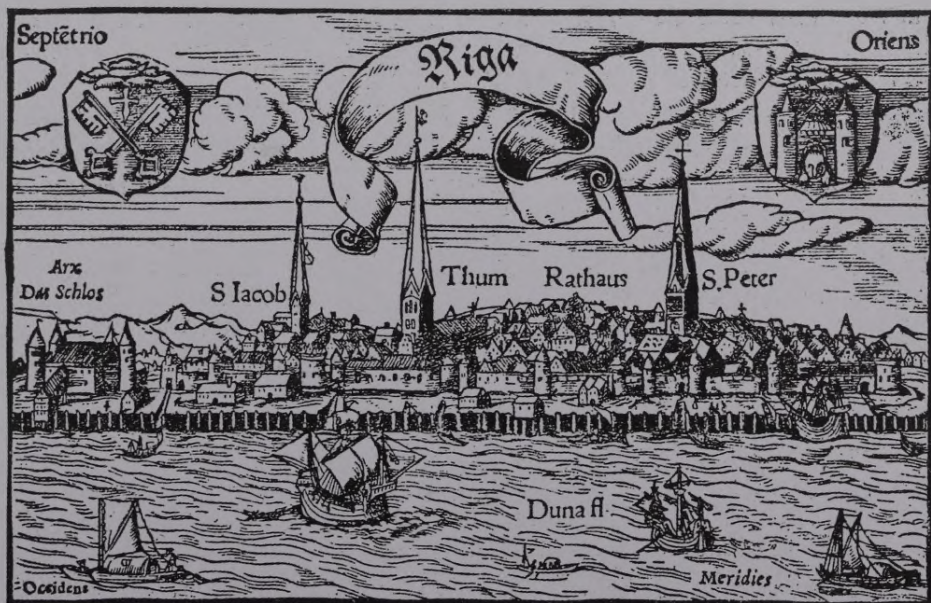
VECRĪGAS SILUETS UN PANORĀMA

Viena no galvenām pazīmēm, kas raksturo Vecrīgu, ir tās siluets. Vecrīgas silueta sastāvdaļas gadsimtu gaitā nav palikušas nemainīgas, taču tā pamatiezīme – trīs augstas smailes virs Daugavas apskalotas krastmalas līnijas – ir saglabājusies.

Tā kā pirmā Vecrīgas panorāma ir radusies ap 1550. gadu, tad tās siluetu pirmajos pastāvēšanas gadsimtos varam tikai iztēloties. Droši varam apgalvot, ka sākumā Vecrīgā nav bijis tik izteiktu smaīļu. Kā jau minēts, 13. gadsimtā Doms, Sv. Pētera un Sv. Jēkaba baznīca vēl bija samērā

pazema, arī torņi, domājams, nepacēlās pārāk augstu virs jumtiem. Tipiskais viduslaiku siluets izveidojās 15. gadsimta beigās, kad maksimālo augstumu sasniedza visas trīs smailes un nocietinājumu sistēma bija pilnveidota – bija uzcelts aizsargmūris ar torņiem.

Pirmā – Sebastiana Minstera darbā “Kosmogāfija” jeb visu zemju apraksts” iespīestā panorāma attēlo viduslaiku Rīgu ap 1547. gadu.¹¹⁵ Viduslaiku panorāmās pilsēta allaž attēlota it kā no putna lidojuma, tāpēc var domāt, ka tipiskai

108. Pirmā Vecrīgas panorāma ap 16. gs. vidu

The first panorama of Riga's Old Town, ca. mid-16th century

ierindas apbūvei – dzīvojamām ēkām zelmiņi no parastā skatpunkta siluetā nav bijuši īsti labi saskatāmi. Pāri mūriem pacēlās tikai nozīmīgākās pilsētas celtnes – bīskapa pils, Melngalvju nams, rātsnams, protams, arī baznīcu augstie jomi un zemākie klosteru baznīcu torņi. Parasti panorāmas kreisajā pusē brīvēstāvoši tiek attēloti ordeņa pils, kas savu noslēdzošā elementa lomu panorāmā ir saglabājusi līdz pat mūsdienām.

Senāko Rīgas panorāmu klāstā īpaši izceļas

1612. gadā Heinriha Tūma zīmētā un Niko- lausa Mollīna iespiestā panorāma.¹¹⁶ Laikā no 16. gadsimta vidus līdz 17. gadsimta sākumam daudzas panorāmas kopētas no S. Minstera “Kosmogrāfijā” ievietotās, un to detaļām ne- var ticēt, tajās saskatāmas svešzemju pilsētu arhitektūras iezīmes. Turpretī 1612. gada Rīgas panorāma, ja ievērojam panorāmām vispār raksturīgās deformētās proporcijas, ir ļoti patiesa tieši detaļās.

109. Vecrīgas 1612. gada panorāma. J. K. Broces zīmējums pēc H. Tūma

Panorama of Riga's Old Town in 1612. Drawing by J. C. Brotze

110. Vecrīgas panorāma no Vērmanes parka puses ap 1855. gadu

Panorama of Riga's Old Town from the Wöhrmann's Park, ca. 1855

Abas panorāmas salīdzinot, pēdējā pamanām pirmās renesanses un manierisma iezīmes Rīgas siluetā (Doma, rātsnama un Sv. Jāņa baznīcas torņus, Jauno vārtu portālu, Mārstaļu rondeli, pirmos zemes vaļņus panorāmas dibenplānā).

18. gadsimta panorāmās jau redzama izvērstā baroka laikmeta vaļņu sistēma (piemēram, ap 1720. g. zīmētajā J. Volfa panorāmā). Tagadējai formai jau tuvojas baznīcu galvenie torņi. Redzami daudzi augsti divslīpju jumti, kas, ēkām kļūstot lielākām, veidojas par nozīmīgām silueta sastāvdaļām.

Līdz pat vaļņu nojaukšanai tie aizsedza Vecrīgas panorāmas apakšējo daļu, un tikai pēc

1857. gada skatam pavērās vaļņu slēptā apbūve, dažkārt nelieli namiņi un noliktavas, kā to redzam tūlīt pēc vaļņu nojaukšanas no tagadējā Vērmanes parka puses zīmētajā Vecrīgas panorāmā. Taču šāds stāvoklis bija īslaicīgs, jo gar jaunizveidotajiem bulvāriem uzceltie nami atkal aizsedza skatu. 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā ap Vecrīgu izveidojās jauns "valnis" – piecstāvu un sešstāvu namu rindas, un tikai vietumis (piemēram, gar 13. janvāra ielu un gar Daugavmalu) priekšplānā saglabājās daža laba neliela ēka.

Domājot par Vecrīgas agrāko siluetu, pat par tās siluetu vēl nesenā pagātnē, jāatceras,

111. Vecrīgas 1815. gada panorāma. Labajā pusē vējdzirnavas pie tagadējās Pasta ielas.

K. T. Fehhelma zīmējums

Panorama of Riga's Old Town in 1815. On the right, a windmill in what is now Pasta Street. Drawing by K. T. Fechhelm

112. Vecrīgas panorāma ap 1930. gadu

Panorama of Riga's Old Town, ca. 1930

113. Vecrīgas panorāma
20. gs. sākumā (pastkarte)

Panorama of Riga's Old Town
in the early 20th century
(postcard)

ka dažkārt kāds no nozīmīgākajiem silueta elementiem nav bijis redzams daudzus gadus. Piemēram, Sv. Pētera baznīcas tornim smailes taču nebija vairākkārt – no 1666. līdz 1690. gadam, no 1721. līdz 1746. gadam, no 1941. līdz 1973. gadam (ieskaitot tās atjaunošanas laiku). Domam smailes nebija no 1547. līdz 1596. gadam utt. Tie ir gari periodi.

Kādas šodien ir Vecrīgas silueta galvenās iezīmes?

Tās siluetā mēs varam saskatīt trīs plānus: pirmo – ēku rindu ap Vecrīgu, kas veido silueta pamatni, otro – jumtgales, augstākās ēkas un tornišus, kas tikai nedaudz paceļas pār pirmo un veido vidējo plānu, un trešo – augstās torņu smailes – silueta dominantes.

Silueta pamatne Otrā pasaules kara laikā bija stipri izpostīta, jo apšaude vispirms skāra pret Daugavu vērsto apbūvi.¹¹⁷ Likvidējot Daugavmalas tirdziņu, 20. gadsimta 30. gados krastmalu daļēji apzaļumoja. Pēckara gados, kad Vecrīgas siluets netika īsti novērtēts, nopostīto vietā atkal uzcēla jaunas ēkas, skatam noslēdzot vietumis pavērušās vidējā plāna jumtgales, kas agrāk bagātināja Vecrīgas siluetu. Tomēr šur tur skats uz dziļumā esošajām ēkām vēl ir saglabājies. Daugavas pusē tādas joprojām ir vairākas vietas – blakus Mākslinieku namam, kur redzams Dannenšterna nama zelminis, aiz Rīgas Tehniskās universitātes ēkas, kur skatam paveras bijusī Pētera I pils ar gaiša dārzu, starp Anglikāņu baznīcu un Rīgas pili.

Apzinoties, ka šādi pavērumi bagātina Vecrīgas siluetu, izskatot Rīgas celtniecības tresta ēkas 13. janvāra ielā 17 konkursa projektus, 1966. gadā tika nolemts apbūves fronti iepretī Alberta laukumam vairs neatjaunot. Šeit no 13. janvāra ielas un

114. Vecrīgas panorāma no dzelzceļa uzbērums. Priekšplānā Alberta laukums. 20. gs. 80. gadi

Panorama of Riga's Old Town from the railroad embankment. Albert Square in the foreground. 1980s

dzelzceļa līnijas labi vērojamas dažādā attālumā esošās ēkas; to jumtu robainais siluets kopā ar Reformātu un Sv. Pētera baznīcas smailēm veido vienu no iespaidīgākajām Vecrīgas ainavām, kas sevišķi labi skatāma no garāmbraucošo vilcienu logiem, kad nepārtraukti mainās dažādo ainavas elementu savstarpējās telpiskās attiecības.

Vecrīgas siluets no bulvāru puses ir grūti saskatāms, jo traucē ne tikai bulvāru apbūve, bet arī izkaisītie sabiedrisko ēku bloki kanālmalas apstādījumos un paši apstādījumu masīvi. Atsevišķus gleznainus Vecrīgas senā silueta fragmentus varam vērot Basteja bulvārī iepretī Jēkaba kazarmai, pāri Jēkaba un Pils laukumam.

Vidējā panorāmas plānā iekļaujas zemākas – Sāpju Dievmātes, Sv. Marijas Magdalēnas, Anglikāņu, Sv. Jāņa un Reformātu baznīcas smailes, rinda augsto jumtu un sīkāku tornišu, to skaitā arī Tehniskās universitātes pirmās ēkas un 20. gadsimta 30. gadu beigās celtais Rīgas pils

kaparā kaltais tornis. Vidējā plāna elementi ir arī lielo baznīcu jomi un jumti, kas savu nozīmi Vecrīgas siluetā nav zaudējuši, kaut arī pirmā plāna apbūves augstums ir stipri audzis.

Nepatīkams svešķermenis silueta vidējā plānā ilgu laiku bija Rīgas Tehniskās universitātes bibliotēkas deviņstāvu korpuss, no tālākiem skatpunktiem – arī Krievu drāmas teātra skatuves izbūvē. Un vēl – raugoties pāri Daugavai, starp Vecrīgas slaidajiem torņiem redzam trešo taisnstūrveida būvķermeni – viesnīcas “Latvija” augstceltni. Šie visi trīs elementi ir sveši Vecrīgas siluetam ar saviem smagajiem, strupajiem apjomiem.

Vecrīgas trīs augstākās smailes – Sv. Pētera, Doma un Sv. Jēkaba baznīcas torņi – joprojām ir Vecrīgas silueta dominantes. Tie paceļas augstu pāri Vecrīgas apkārtni. Šīs smailes varam vērot ne tikai no Daugavmalas krastmalām augšup vai lejup no Vecrīgas. Smailes iekļaujas vairāku centrālo ielu perspektīvā, un, kā rāda pētījumi, tam nav gadījuma raksturs.¹¹⁸ Piemēram var minēt nozīmīgas bijušo priekšpilsētu ielas – Ganību dambi, Tērbatas, Elijas ielu –, kuras kalpo par

kompozīcijas asīm un jau nospraužot ir bijušas orientētas uz šīm smailēm.

Ar Vecrīgas augsto, vienkāršās formās ieturēto torņu smailēm diemžēl konkurē bijušajā Citadeles teritorijā uzceltā masīvā administratīvā augstceltne, kas no daudziem skatpunktiem, it īpaši no dzelzceļa tilta, siluetā tuvojas smailēm vai ar tām pilnīgi saplūst. Par cita pilsētībūvnieciska risinājuma iespējamību liecina 20. gadsimta 50. gados uzceltā Latvijas Zinātņu akadēmijas augstceltne. Tai ir piramidāls nobeigums, kura virsotne visai lielā mērā atgādina barokālu torni, tāpēc tā no jebkura skatpunkta organiski saplūst ar Vecrīgas siluetu. Zinātņu akadēmijas augstceltne Rīgas centra plānojumā ietverta visai meistarīgi, jo skatā no Ķīpsalas tā papildina asimetrisko Vecrīgas siluetu ar it kā trūkstošo vertikālo akcentu tā labajā pusē.¹¹⁹

Un tomēr, neraugoties uz visām disonansēm, Vecrīgas siluets ir saglabājis monumentalitāti un torņu smaiļu vadošo lomu savstarpēji pakārtoto lielumu un elementu hierarhijā, turklāt tajā ir vēl daudz citu sīkāku nianšu. Vecrīgas siluets ir vērtība, kas turpmāk saudzējama, to iespēju robežās koriģējot.

VECRĪGAS REĢENERĀCIJAS PROJEKTA PRIEKŠLIKUMI UN TO REALIZĀCIJA

Esam izsekojuši Vecrīgas tapšanas vēsturei, noskaidrojuši, kā veidojies tās plāns, apbūve, telpiskā vide, siluets, analizējuši Vecrīgu kā pilsētībūvniecības pieminekli. Analīzes gaitā esam ne tikai atzīmējuši Vecrīgas ansambļa arhitektoniskās vērtības, bet arī pieminējuši trūkumus, kas šīs vērtības mazina. Taču trūkumi zināmā mērā ir novēršami. Tāpēc, dabiski, rodas jautājums, vai ir iespējams atjaunot Vecrīgas ansambļa zudušās pilsētībūvnieciskās un arhitektoniskās kvalitātes. Kāda būs Vecrīgas nākotne?

Ar šiem jautājumiem nodarbojās autoru kolektīvs, kas izstrādāja Vecrīgas reģenerācijas projektu.¹²⁰

Reģenerācijas projektā risinātas visas parastā pilsētas plānojuma problēmas – teritorijas izmantošana, transporta un kājnieku kustības izkārtojums, labiekārtojuma veidi, taču tā galvenais mērķis bija dot priekšlikumus Vecrīgas pilsētībūvnieciskā ansambļa arhitektonisko un telpisko kvalitāšu reģenerācijai jeb atgūšanai.¹²¹

Vecrīgas reģenerācijas projektu apstiprināja 1983. gadā. Tā realizācijas termiņš bija 25 – 30 gadi, bez tam projektā iekļauti arī priekšlikumi tālākai nākotnei.

Viens no Vecrīgas reģenerācijas pamatuzdevumiem bija tās telpisko deformāciju novēršana,

koriģējot plānojuma izmaiņas, kas bija radušās galvenokārt 20. gadsimta sākumā, un atjaunojot Vecrīgas īpatnējo ielu virzību un laukumu izvietojumu un formu. Lai to izdarītu, bija jāatjauno zudušās ēkas Vecrīgas ansamblim nozīmīgās vietās, kā arī jāuzceļ jaunas ēkas nopostītos zemesgabalos, nebūt nekopējot vēsturiskos stilus.

Reģenerācijas projektā bija paredzēts nolietoto arhitektūras pieminekļu, kā arī daudzu ierindas ēku kapitālais remonts – restaurācija, novēršot ne tikai laika zoba radītos bojājumus, bet arī uzlabojot un modernizējot to plānojumu.

Viens no remonta – restaurācijas darbu mērķiem bija Vecrīgas unikālā silueta sakārtošana, atjaunojot vēsturiskās dominantes un panorāmas elementus. Reģenerācijas projekts paredzēja Vecrīgas revitalizāciju, tajā skaitā novērtējot tās funkcionālo lomu Rīgas centra organismā, reorganizējot ēku izmantošanu atbilstoši to izvietojumam Vecrīgas dažādos kvartālos, kā arī diferencējot atkarībā no ēku izvietojuma pie dažāda rakstura ielām un laukumiem.

Svarīgs uzdevums bija ielu pielāgošana augošajai gājēju kustībai, maksimāli ierobežojot automobiļu iebraukšanu Vecrīgas teritorijā, radot barjeras Vecrīgas šķērsošanai un paredzot minimālo skaitu autostāvvietu Vecrīgas perifērijā.

Ielu tīkla pārveidošana bija jāsaista ar labiekārtojuma uzlabošanu, sākot ar seguma maiņu, ielu diferenciaciju un citiem pārkārtojumiem.

Jāapzinās, ka projektu izstrādāja plānveida saimniecības apstākļos, kad Vecrīgā (ar dažiem izņēmumiem) nebija privātpašuma un ēkas piederēja vai nu valstij, pilsētai, vai saimnieciskām, retāk sabiedriskām organizācijām.

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā ekonomiskā situācija pakāpeniski mainījās, tādēļ jau ap 1993.–1995. gadu reģenerācijas projekta pamatprincipu realizācija tika apdraudēta.

Vecrīgas reģenerācijas projekta realizācijas gaita apkopota īpašā darbā.¹²²

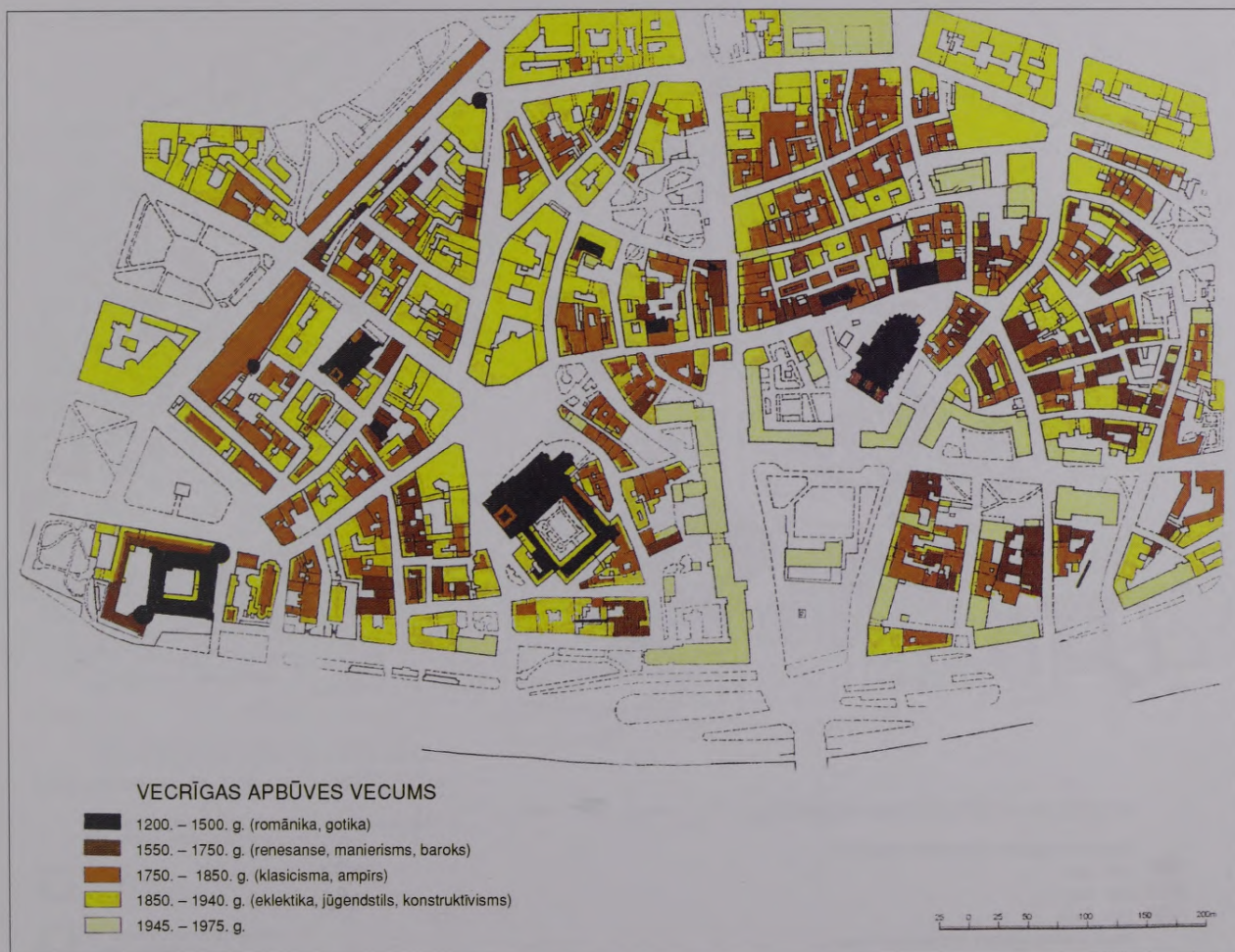
VECRĪGAS VĒSTURISKĀ PLĀNOJUMA DEFORMĀCIJU NOVĒRŠANA

Vecrīgas telpiskā reģenerācija nozīmēja ne tikai kāda viena attīstības posma fiksāciju. Tieši otrādi, tās mērķis bija saglabāt visu labāko, kas radīts dažādos Vecrīgas attīstības posmos, un novērst telpiskās deformācijas, ne tikai atjaunojot vērtīgākos zudušos arhitektūras objektus, bet arī iekļaujot pilsētas vēsturiskajā struktūrā jaunceltnes gar vecajām ielu un laukumu sarkanajām līnijām.

Par izejas stāvokli pilsēt būvnieciskajai reģenerācijai projektā bija pieņemta Vecrīga 20. gadsimta pirmajā pusē pirms lielākām telpiskās kompozīcijas deformācijām. Šāda situācija detalizēti

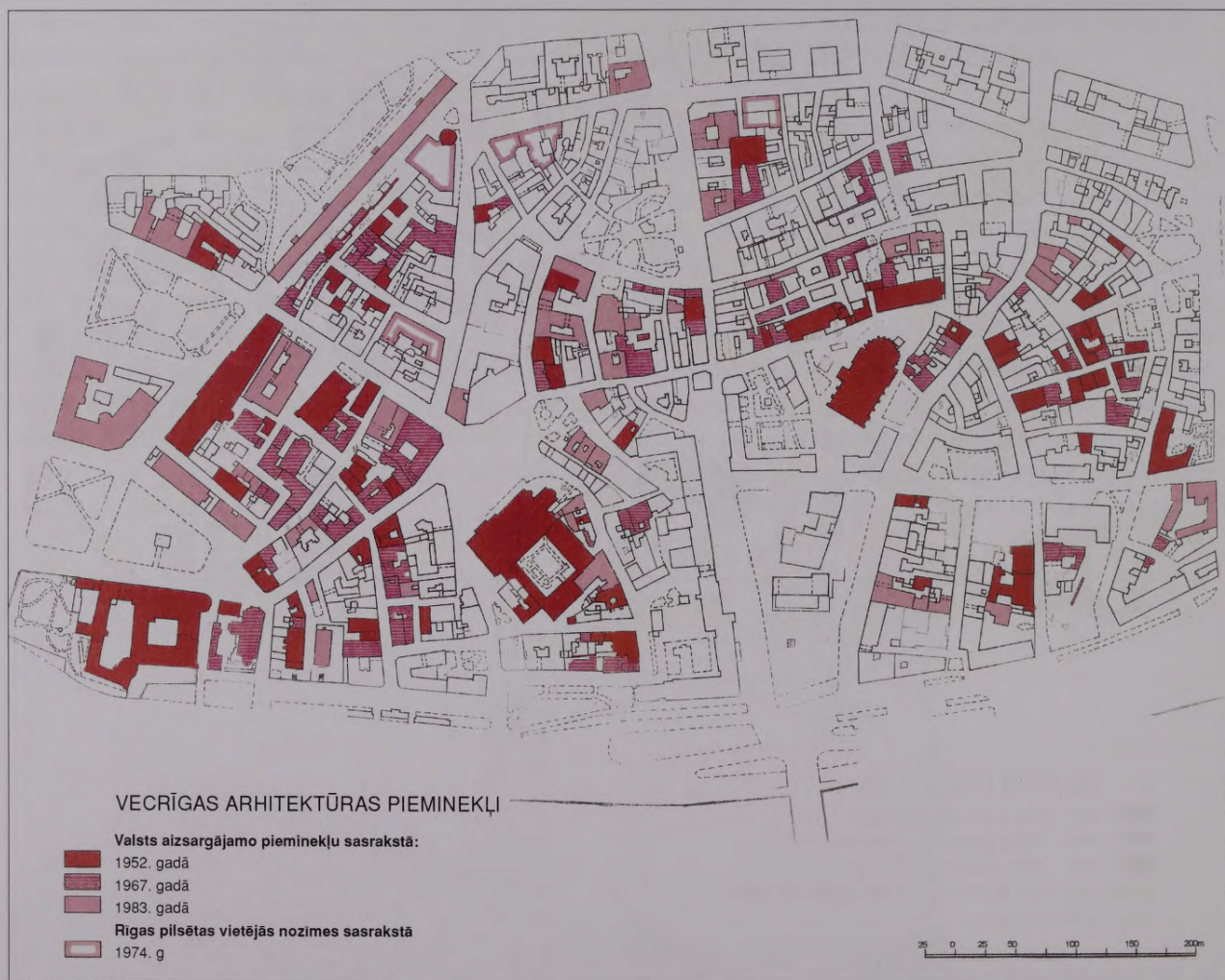

115. Atjaunotais rātsnams
The renewed Town Hall

116. Vecrīgas apbūves vecums

Age of the buildings in Riga's Old Town

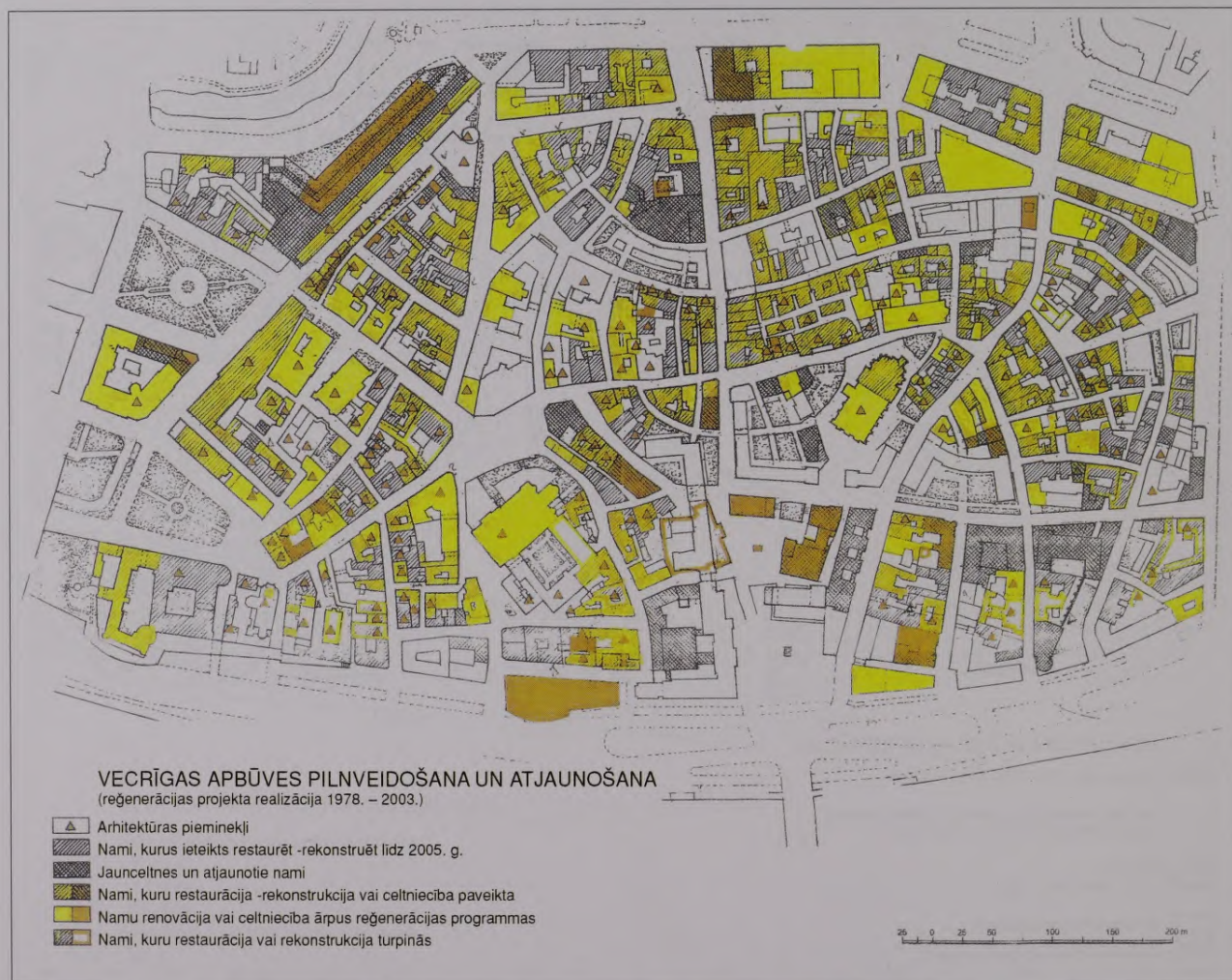
117. Vecrīgas arhitektūras pieminekļi

Architectural monuments in Riga's Old Town

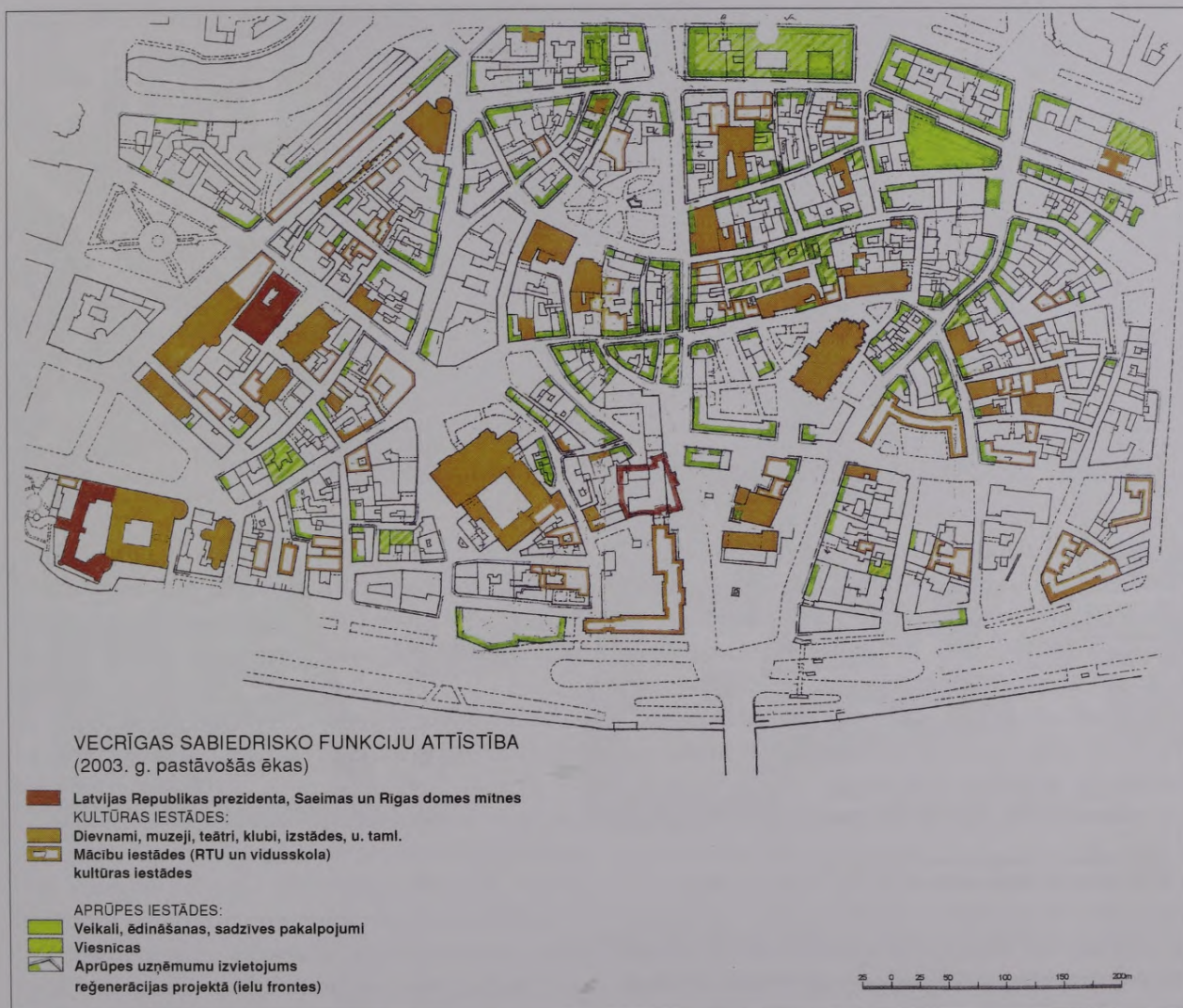
118. Vēsturiskā plāna reģenerācija

Regeneration of the historic map

119. Vecrīgas apbūves pilnveidošana un atjaunošana (reģenerācijas projekta realizācija 1978.–2003. g.)

Improvement and renewal of Riga's Old Town (implementation of renewal project 1978–2003)

120. Vecrīgas sabiedrisko funkciju attīstība

Development of the Old Town's historic public functions

121. 1858. g. un 1978. g. Vecrīgas savienotie ģeodēziskie plāni

Superimposed 1858 and 1978 geodesic maps of Riga's Old Town

122. Skats no Latviešu strēlnieku laukuma uz atjaunoto rātsnamu

View of the renewed Town Hall from Latvian Riflemen's Square

atspoguļota gan 1823. gadā zīmētajos fasāžu notinumos, gan 1858. gadā sastādītajā pirmajā precizētajā ģeodēziskajā plānā, kurā lielā mērogā parādītas visas zemesgabalu robežas un ēku kontūras.

Kā nozīmīgākā bija risināta Vecrīgas viduslaiku centra telpiskā reģenerācija, kurā deformācijas ir vislielākās.

Tādējādi viens no svarīgākajiem uzdevumiem Vecrīgas vēsturiskās struktūras atjaunošanā bija Vecrīgas centrālā plānojuma mezgla – Rātslaukuma plānojuma un apbūves atjaunošana.

Reģenerācijas projekta izstrādāšanas laikā vecā vēsturiskā centra apbūves vairs nebija. Jau nīe Rīgas Politehniskā institūta (tagad Tehniskās universitātes) korpusi bija uzcelti, nerēķinoties ar Kaļķu un Jaunavu ielas sarkano līniju, laukuma vidū uzbūvēts Latviešu sarkano strēlnieku muzejs, laukuma telpa bija neproporcionāli palielināta.

Reģenerācijas projektā Rātslaukuma ansambļa atjaunošana bija ieskicēta piesardzīgi. Melngalvju namu kopā ar tā saucamo Švāba namu, Zilās gvardes namu un ēku pie Kungu ielas bija paredzēts atjaunot agrākā veidā. Agrākās Rātslaukuma robežas bija paredzēts iezīmēt ar nopostītā rātsnama, Kamarina un citu namu pamatu izcelšanu reljefā. Bija arī iecere vajadzības gadījumā paplašināt Strēlnieku muzeja ēku gar Grēcinieku ielu.

Projekta principi mainījās, kad Rātslaukuma ansambļa atjaunošanu 1994. gadā pārņēma Rīgas dome. Melngalvju nama kompleksu atjaunoja reģenerācijas projekta iecerētajos apjomos (1995.–1999. g.), bet jau 1999. gadā uzsāka rātsnama atjaunošanu vecā vietā. Pēdējo pasākumu netieši foršēja nepieciešamība atbrīvot toreizējo Rīgas domes ēku K. Valdemāra ielā 3, atdodot to LR Ārlietu ministrijai. Rātsnamu atjaunoja kā konglomerātu – vēsturisko, līdz karam

pastāvējušo apjomu apvienojot ar reģenerācijas projektā neparedzēto aizmugures korpusu gar M. Jaunielu un kompleksā ieslēdzot daļēji atjaunoto L. Jaunavu ielu. Rātslaukuma fronti pret Kungu ielu noslēdza divas agrākajos apjomos, bet stilizētās modernās formās atjaunotās ēkas ar adresi Kungu ielā 1 (SIA "Domuss") un Kungu ielā 3 (SIA "Rīgas nami"). Tādā veidā Rātslaukuma atjaunošana risinājās līdz 2003.–2004. gadam, ieskaitot agrāk neparedzēto pazemes telpas izbūvi zem paša laukuma.

Jāatgādina, ka laukuma apbūves atjaunošana norisa bez vienota projekta. Jau 1997. un 1999. gadā notika vairāki projektu konkursi Vecrīgas vēsturiskā centra atjaunošanas principu noskaidrošanai, bet tie nedeļa skaidru atbildi. Daudz enerģijas tika iztērēts strīdos par to, kādām arhitektūras formām Rātslaukumā dot priekšroku – vēsturisko formu restaurēšanai un imitācijai vai modernai arhitektūrai. Netika ņemts vērā, ka nozīmīga celtnie, kas noteica Rīgas vēsturiskā centra seju, bez Melngalvju nama

123. Rātslaukums 2006. gadā

Town Square in 2006

un Sv. Pētera baznīcas torņa bija arī rātsnamu (pilsētas simbolu atjaunošanu pieļauj visas pieminekļu aizsardzības hartas).

Pilnīgi nejauši bija priekšlikumi uzcelt viesnīcu Latviešu strēlnieku laukumā. Par viesnīcu kādu brīdi plānoja pārbūvēt arī RTU rektorāta ēku, taču RTU vadība nepieņēma un savu adresi saglabāja Kaļķu ielā 1.

Būvniecības laikā nojauca lielāko daļu RTU laboratoriju korpusa, kas reģenerācijas projektā nebija paredzēts. Tagadējo Okupācijas muzeja ēku kā labu padomju arhitektūras objektu, neraugoties uz Rīgas domes 1999. gada 16. februāra lēmumu, saglabāja.

Sakarā ar drudzaino, brīžiem nepārdomāto darbību Rātslaukuma atjaunošanā apmierinošs galarezultāts vēl nav sasniegts. Lielākais telpiskās reģenerācijas trūkums ir abu laukumu – Latviešu strēlnieku laukuma un Rātslaukuma saplūdinājums, disonanses vēsturiskās formās atjaunoto un modernizēto būvapjomu kombinācijā.

124. Viesnīca "Rolands"

Hotel Rolands

125. Skats no Kaļķu ielas uz rātsnamu un Kamarina namu mūsdienās

View of the Town Hall and the Kamarin House from Kaļķu Street

Laukumu telpas nav noslēgtas pret apkārtni, jo nav atjaunotas visas ēkas to tuvumā.

Svarīgi reģenerācijas principi bija uz Rātslaukuma vedošo galveno ielu – Tirgoņu, Kaļķu un Kungu ielas plānojuma un telpiskā atjaunošana.

KALĶU IELAS APBŪVE

Kalķu ielā pie Aspazijas bulvāra un Vaļņu ielas 80. gadu sākumā uzcēla viesnīcas "Roma" korpusu un bankas ēku. Bija norādījumi viesnīcas fronti atvīzīt no agrākās Kalķu ielas sarkanās līnijas, ko vēlāk marķēja ar masīviem apgaismes stabiem.

Rezultātā netika noslēgts Vecrīgai neraksturīgais caurskats pāri Daugavai, kas radās tikai pēc Otrā pasaules kara postījumiem.

Līdz šim nav skaidra perspektīvā apbūves līnija Līvu laukumā, kas reģenerācijas projektā bija iecerēta, iezīmējot vēsturiskā kvartāla robežas agrākās M. Kēniņu ielas stūrī.

126. Tirgoņu iela mūsdienās. Skats no rātsnama

Tirgoņu Street today. View from the Town hall

Kaļķu un M. Monētu ielas krustojumā apbūves fronti atjauno viesnīca "Rolands". Nākamajā – Kaļķu un Kungu ielas stūrī tagadējā ielas telpā ievirzās tā sauktais Kamarina nams Kungu ielā 1. Tas izvietots agrākajās zemesgabala robežās un noslēdz skatu cauri Rātslaukumam, taču arhitekta O. Tilmaņa projektētās dzīvojamās mājas Kaļķu ielā 2 atkāpes no agrākās būvlaides dēļ vēsturiski pareizi izvietotais apjoms izsaucis iebildumus.

Tātad Kaļķu ielas apbūves fronte pilnībā nav atjaunota, tas ir, nav izpildītas reģenerācijas projekta prasības.

TIRGOŅU IELAS APBŪVE

Tirgoņu ielā pēc vairākiem projektēšanas mēģinājumiem ir atjaunota namu rinda aiz Krāmu ielas (Tirgoņu ielā 17, 15, 13), noslēdzot šeit izveidojušos robu apbūvē.

Jāveic arī pasākumi, lai likvidētu, vismaz neitralizētu apbūves deformācijas Tirgoņu ielas otrajā pusē, kur saglabājusies daļa RTU laboratoriju korpusa un slēgts M. Jaunavu ielas posms no Tirgoņu ielas līdz M. Monētu ielai.

Otra līdz šim nerealizēta reģenerācijas projekta ideja ir aizbūvēt deformēto telpu Tirgoņu un Šķūņu ielas krustojumā. Reģenerācijas projekts paredzēja jaunceltni ar iespējamu atkāpi no Šķūņu ielas sarkanās līnijas – 13. gadsimta sākumā bijušo Rātes vārtu vietā. Devīņdesmito gadu sākumā bija izstrādāta projekta skice Izstāžu namam, kas nav realizēta. Tātad Tirgoņu ielas apbūves atjaunošana vēl nav pabeigta.

KUNGU IELAS ATJAUNOŠANA

Nav īstas skaidrības arī par Kungu ielas atjaunošanu agrākajās robežās starp Grēcinieku un 13. janvāra ielu. 1984.–1987. gadā atbilstoši reģenerācijas projekta iecerēm uzcēla toreizējo "Lauku celtnieka" biroju namu. Ielas trasē ir vairākas deformācijas, piemēram, 60. gados realizētais 3. vidusskolas ēkas atvirzījums no Kungu ielas, kā arī bij. Mednieku biedrības ēka Mārstaļu ielas stūrī, kas izvietota uz pēckara Kungu ielas sarkanās līnijas, t.i., rēķinoties ar tolaik iecerēto ielas paplašināšanu.

127. Jaunceltne "Vincent's" Audēju ielā

The new "Vincent's" building in Audēju Street

128. Jaunceltnes Grēcinieku ielā 11a aizmugure pret Sv. Pētera baznīcu

The back of a new building at Grēcinieku Street 11a facing St. Peter's Church

Vienīgā saglabājusies 18.–19. gadsimta apbūve ir aiz Kalēju ielas, kas izvietojas pa vecajām sarkanajām līnijām.

Pirms pāris gadiem (2004. gada decembrī) izstrādāti projekti bij. pirts "Varavīksne" zemesgabala apbūvei ar veikalu, biroju, dzīvojamo ēku un konkursa projekts 3. vidusskolas paplašināšanai.

Abu objektu realizācija paredzēta pa pirmskara Kungu ielas sarkano līniju (pirmais no tiem jau ir nobeiguma stadijā).

Reģenerācijas projekta aprēķinu periodā bija paredzēts gar Vecrīgas galvenajām ielām apbūvi atjaunot 26 zemesgabalos. Realizēta ir tikai daļa – 10 ēkas 14 zemesgabalos... Jāpiemin, ka, mainoties īpašuma tiesībām, daži iecerētie projekti, piemēram, Teātra biedrība vai Kino nams Kaļķu ielā, gastronomijas veikala nams Kungu ielā, palika nerealizēti.

APBŪVE CITĀS VECRĪGAS IELĀS

Citās Vecrīgas ielās reģenerācijas projekta izstrādāšanas laikā un īsi pēc tā apstiprināšanas aizbūvēja vairākus brīvos zemesgabalus.

Tā, piemēram, 1979. gadā uzcēla Skaitļošanas centra ēku Pils ielā 8/10, vēl agrāk – nelielo transformatoru apakšstacijas ēku Kalēju ielā 53, dzīvojamo māju ar veikaliem Vaļņu ielā 35, Rīgas celtniecības tresta biroja ēku 13. janvāra ielā 15, Vides ministrijas biroju namu Peldu ielā 25/27.

Šo ēku izvietojums atbilda reģenerācijas projekta priekšlikumiem, un ēku arhitektūra visumā iekļāvās ielu ainavā, neraugoties uz dažu namu (Pils ielā 8/10, 13. janvāra ielā 15) vienkāršoto, modernā internacionālisma formās ieturēto arhitektūru.

Vispār jaunceltnu ārējā veidola atbilstība Vecrīgas arhitektūras tradīcijām – apjomi, mērogs, ailu ritms, apdares materiāli, jumtu forma un iesegums – ir nopietns jautājums, kam pēdējā laikā netiek pievērsta nepieciešamā uzmanība.

Tipiskākais piemērs ir tirdzniecības un biroju ēka Audēju ielā 14 ("Vincents"). Tās eksponētais

129. Jaunceltne Grēcinieku ielā 11a

A new building at Grēcinieku Street 11a

metāla korpuss, primitīvās kastveida formas bez redzama jumta nobeiguma ir pretrunā ar apkārtējo namu arhitektūru, kaut arī pozitīvi vērtējama vēsturiskās būvlaides atjaunošana, novēršot pēckara periodā veikto Audēju ielas paplašināšanu. Pašreiz šī ēka ir paaugstināta, nonākot otrā galējībā, – jumta stāvs izveidots virs 5. (!) stāva, deformējot Audēju ielas vēsturisko ainavu. No realizētajiem 90. gadu objektiem atzinīgi jāvērtē viesnīcas "Radi un draugi" divreizējā paplašināšana Mārstaļu ielā, aizbūvējot caur-

lauzumu (t.sk. arī nojauktās ēkas vietā Mārstaļu ielā 5) daļēji nopostītā kvartāla ziemeļu pusē.

Iebildumus izsauca biroju ēka 11. novembra krastmalā – bij. Gūtenberga ielā, rekonstruējot vienstāva tirdzniecības ēku un uzceļot augstu jumtu ar Vecrīgai neraksturīgām iestiklotām jumta izbūvēm (aiz Triangula bastiona).

Līdzīgs paņēmieni redzams arī viesnīcā "Rolands" Kaļķu ielā, kam uzcelts "savērpts" jumts ar izbūvēm, bez tam parādījusies Vecrīgas būvnoteikumos aizliegta iestiklota fasādes daļa.

Jaunuzceltais veikalu, biroju un dzīvokļu nams Grēcinieku ielā 11a attiecībā pret Grēcinieku ielu labi iekļaujas vēsturiskajā apbūvē, bet aizmugurē pret Sv. Pētera baznīcu tas risināts pavisam citādi – ar lieliem iestiklojumiem – un var izraisīt iebildumus.

Jau uzcelto objektu skaitā šodien ir universālveikala – galerijas "Centrs" paplašinājums kvartālā starp Kalēju un Rīdzenes ielu. Lielais apjoms ir visumā vienkāršs, mūsdienu formās, bet jau projektēšanas laikā tika izteikta kritika par Rīdzenes ielas vietā paredzēto iestikloto pasāžu (uzskatu, ka šāds risinājums ir pamatots, jo ir apvienoti divi lielveikala bloki).

Līdzīgs, agrākos zemesgabalus apvienojošs ir jaunais viesnīcas komplekss 13. janvāra ielā. Par trūkumu var uzskatīt autoru nevērību pret aizmugures risinājumu – no Alksnāja ielas pāri senajiem namiem slejas krasi modernais viesnīcas korpuss.

Līdz šim vēl nav izdevies veiksmīgi atrisināt dažas investoru ieceres uzcelt biroja namus Zirgu ielā 8, Bīskapa gātē 4, Teātra ielā 7, sinagogas piebūvi Peitavas ielā 6 – galvenokārt zemesgabalu nelielo izmēru un pārspīlēti lielo programmas prasību dēļ.

LAUKUMU PLĀNOJUMA PILNVEIDOŠANA

Runājot par laukumu plānojuma un apbūves pilnveidošanu, jāatgādina agrāk teiktais par Līvu laukuma austrumu robežu, jo dažu institūciju ieteikumi atšķiras no reģenerācijas projekta priekšlikumiem.

Nav arī pabeigta Doma laukuma austrumu pusei pieguļošā kvartāla rekonstrukcija, kas jau pieminēta sakarā ar Tirgoņu ielas apbūves pilnveidošanu.

Tāpat nav pārliecības, ka Alberta laukums paliks kā atvērta telpa pret 13. janvāra ielu, kā bija paredzēts reģenerācijas projektā un 1966. gadā, kad lēma par Rīgas celtniecības tresta ēkas celtniecību.

Kaut arī ir bijuši dažādi priekšlikumi, nav skaidrības, vai tiks reģenerēts senais ielu tīkls visvecākajā Vecrīgas daļā starp Sv. Pētera baznīcas priekšlaukumu, Kungu–Kaļķu–Skārņu un Grēcnieku ielu, kas šodien ir kļuvusi par 50. gados celto dzīvojamo namu pagalmu.

Minētais liecina, ka reģenerācijas projektā iestrādātie principi iemiesojušies tikai daļēji, un atbildība gulstas uz pilsētas plānotājiem un pieminekļu aizsardzības darbiniekiem, kas tos varētu pilnveidot vai saprātīgi koriģēt.

KOMPLEKSI REMONTA – RESTAURĀCIJAS DARBI

Vairākus pēckara gadu desmitus esošo ēku remontam – rekonstrukcijai bija pievērsta maza uzmanība. Līdz 1978. gadam kompleksi remonta –

restaurācijas darbi notika tikai nedaudzās ēkās, galvenokārt arhitektūras pieminekļos.

Šos darbus izpildīja 1951. gadā nodibinātās kultūras pieminekļu Zinātniskās restaurēšanas darbnīcas (vēlāk – remontu kantoris un pārvalde), kas pirmo reizi pēc kara uzsāka sistemātiskus

130. Skvērs starp Sv. Pētera baznīcu, Sv. Jāņa baznīcu un bij. Zobenbrāļu ordeņa pili

The square between St. Peter's Church, St. John's Church and the former Order of Swordbrothers castle

131. Skārņu iela

Skārņu Street

kultūrvēsturisku ēku remonta – restaurēšanas darbus uz zinātniskās izpētes bāzes. Remonta – restaurācijas darbi tika veikti Tirgoņu ielā 10, Šķūņu ielā 17, Kalēju ielā 45/47, Alksnāja ielā 8, "Trīs brāļu" kompleksā M. Pils ielā 17, 19, 21, ko pielāgoja Restaurācijas projektu kantora vajadzībām.

No pārējiem restaurācijas darbiem jāpiemin pilsētas aizsargmūra fragmenta atjaunošana Jāņa sētā, Doma restaurācija koncertzāles iekārtošanai un jau 50. gados daļēji veikto Sv. Pētera baznīcas atjaunošanas darbu turpināšana pēc 1966. gada.

FIRMAS "PKZ" DARBĪBA

Restaurācijas darbu apjoms strauji palielinājās 80. gadu sākumā, kad Rīgā sāka darboties Polijas restaurācijas firma "PKZ". Tās darbu ievadīja fasāžu krāsojuma un vairāku akmens portālu restaurācija, vēlāk arī ēku, veselu arhitektūras pieminekļu kompleksa restaurācija. Darbus finansēja no PSRS fondiem, un viens no ierobežojumiem bija – nenodarboties ar dzīvojamo namu remontu – restaurāciju. Šī iemesla dēļ pilsētas vadība izvēlējās objektus sabiedrisko funkciju realizēšanai. Tie bija nozīmīgi arhitektūras pieminekļi, piemēram, bij. pirmā ordeņa pils Skārņu ielā, Reformātu baznīca, Reitera nams. Pilsēta uzņēmās ēku atbrīvošanu, kas ievērojami atviegloja darbu izpildi.

20. gadsimta 70. un 80. gados tika pieņemti vairāki Rīgas pilsētas izpildkomitejas lēmumi, ar kuriem apstiprināja dzīvojamo namu kapitālā remonta plānus Vecrīgā, kas visumā arī tika izpildīti.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 20. gadsimta 90. gados ēku remontā, rekonstrukcijā un restaurācijā arvien plašāk iesaistījās banku un privātuzņēmēju kapitāls, kā arī privatizēto dzīvokļu īpašnieki. Neraugoties uz darbu apjoma straujo pieaugumu, ir kļuvis grūtāk

132. Kalēju iela. Priekšplānā pa kreisi atjaunotais nams Kalēju ielā 23

Kalēju (Blacksmith) Street. In the foreground on the left, the renewed house at Kalēju Street 23

nekā plānveida saimniekošanas apstākļos risināt arhitektūras pieminekļu aizsardzības un Vecrīgas pilsētbūvnieciskās reģenerācijas problēmas.

No visām apmēram 500 Vecrīgas ēkām laikā no 1970. līdz 2002. gadam restaurācijas un renovācijas darbi veikti vairāk nekā 250 namiem. Vecrīgas ēku tehniskais stāvoklis kopumā ir strauji uzlabojies.

Visiespaidīgākā ir veselu ēku kompleksu restaurācija, ko paveica poļu firma "PKZ" galvenokārt Skārņu, Jāņa, Mārstaļu un Alksnāja ielā.

Tā, piemēram, Skārņu ielā par muzeju kompleksu tika pārvērsta ēku rinda, sākot ar bij. Sv. Jura baznīcu – ordeņa pili Skārņu ielā 10/12, blakusēkās Skārņu ielā 14, 16, 18 iekārtojot muzeja palīgtelpas. Ja pieskaita vēl Latvijas Kultūras ministrijas Restaurācijas pārvaldes atjaunotās ēkas Skārņu ielā 6 un 8, restaurēto bij. Ekas konventu Skārņu ielā 22 un 90. gados veiktos remonta – restaurācijas darbus Sv. Jāņa baznīcā, var teikt, ka ielas vienas – ziemeļaustrumu puses apbūve ir pilnībā atjaunota.

133. Atjaunotais Mencendorfa nams Grēcinieku ielā 18

The renewed Mentendorff House at Grēcinieku Street 18

Līdzīgi kompleksās atjaunošanas darbi veikti visā Jāņa ielas garumā. Tika izpētīti, rekonstruēti un restaurēti bijušie dzīvojamie nami Jāņa ielā 6, 8, 10, 12, 16 un 18, pielāgojot tos galvenokārt iestāžu vajadzībām, ar veikaliem un kafējnicām pirmajos stāvos. Šeit jāpiemin arī ēka Kalēju ielā 23 – Jāņa ielas stūrī, kas bija viens no namiem, kuram "PKZ" atjaunoja fasādes polihromiju.

Remonta – restaurācijas darbi izvērtās arī Mārstaļu ielā. Sākot ar stipri nolaistā baroka šedevra – Reitera nama kapitālo rekonstrukciju Mārstaļu ielā 2/4, kurā 20. gadsimtā pilnīgi pārbūvēto noliktavas telpu vietā iekārtoja Žurnālistu namu, nopietni darbi tika veikti arī pārējās Mārstaļu ielas dienvidu puses ēkās – Mārstaļu ielā 6, 8, 10, 12, 14. To skaitā bija, piemēram, kvalitatīvā Reformātu baznīcas rekonstrukcija, likvidējot pagraba un cokola stāvā iekārtotās noliktavas un gūstot jaunās atziņas par 18. gadsimta sākumā ugunsgrēkā izpostīto pirmatnējo baznīcas zāles apgleznoto koka pārsegumu. Mārstaļu ielā 12 un 14 atjaunoja kādreizējās augstās ieejas halles, augšstāvos iekārtoja birojus.

"PKZ" restauratori darbu veica arī Alksnāja ielā. Vispirms tā bija pirmatnējā veidola atgūšana draudzes mājai Reformātu baznīcas pagalmā. Pēc rūpīgas izpētes rekonstruēja arī divas noliktavas Alksnāja ielā 7 un 9, kurās atrada 16.–17. gadsimta dzīvojamo ēku paliekas. Tajās tagad atrodas Sporta muzejs.

No dzīvojamām mājām par sabiedriska rakstura celtnēm tika pārveidotas vēl dažas ēkas, piemēram, iekārtojot Farmācijas muzeju R. Vāgnera ielā 13 bij. Koblenca namā, kā arī 17.–18. gadsimta rīdzinieku muzejmāju Grēcinieku ielā 18 (Mencendorfa nams), restaurējot interjerus, t.sk. unikālos sienu gleznojumus.

134. Basteja galerija un Jēkaba kazarma
The Bastion Gallery and Jacob's Barracks

135. Jēkaba kazarmas aizmugure pret Basteja galeriju
The back of Jacob's Barracks facing the Bastion Gallery

Viens no nozīmīgākiem "PKZ" uzsāktajiem, taču citu celtnieku pabeigtajiem darbiem ir Konventa sētas kompleksa rekonstrukcija, izbūvējot tajā viesnīcu. Tādējādi tika likvidēts viens no nolaistākajiem dzīvojamo ēku grupējumiem Vecrīgā.

REMONTA – RESTAURĀCIJAS DARBI VECRĪGAS ZIEMEĻU UN ZIEMEĻRIETUMU DAĻĀ

Plašāki remonta – restaurācijas darbi dažādos laikos ir notikuši arī Vecrīgas ziemeļu un ziemeļrietumu daļā.

Vēl 20. gadsimta 60. gados remontam – restaurācijai bija pakļautas bij. dzīvojamās mājas M. Pils ielā 1, 3, 5, kurās iemitinājās Komunālās saimniecības ministrijas iestādes. Turpat blakus – Klostera ielā 5 un 7 notika restaurācijas darbi, izveidojot Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Dokumentācijas centru.

Dažādos laikos pārbūvētas arī ēkas Klostera ielā 9/11, 13, 17, 19 (t.sk. Arsenāla ielā 3 pagalma korpusā), vietumis veicot nozīmīgus restaurācijas darbus.

Jau 80. gados uzsāka ampīra arhitektūras pieminekļa – Arsenāla pārveidošanu par izstāžu zāli. Darbi joprojām vēl turpinās, un atjaunotā ēkas fasāde ir Jēkaba laukuma dominante.

Remonta – restaurācijas darbi notikuši arī Saeimas namā Jēkaba ielā 11, kurā pārveidoja lielās sanāksmju zāles iekārtu. Sīkākas pārbūves veiktas Saeimai piederošās ēkās Jēkaba ielā 8, 10/12. Pilnībā rekonstruēta Saeimas rīcībā nodotā klasicisma laikmeta ēka Torņa ielā 3/5. Jāpiemin, ka nedaudz agrāk rekonstruētas arī ēkas Torņa ielā 7 un 9 (pēdējā izvietojās Satiksmes ministrijai pakļautās iestādes). Vienlaikus ar pilsētas aizsargmūra atjaunošanu tika rekonstruēta bij. dzīvojamā ēka Torņa ielā 13, pazeminot tās augstumu un pievienojot Latvijas Arhitektu savienības namam Torņa ielā 11.

Īpaša nozīme bija Jēkaba kazarmas rekonstrukcijai, kuru pēc vairākiem mēģinājumiem un

notikušā projektu konkursa no nepieejamas kara resora iestādes pārbūvēja par daudzfunkcionālu biroju, dzīvokļu un apkalpes iestāžu kompleksu, pēc iespējas atjaunojot pirmatnējo ārējo veidolu.

Viens no pēdējiem, ar Jēkaba kazarmu saistītajiem Vecrīgas reģenerācijas pasākumiem bija pazemes autostāvvietas izbūve Basteja bulvārī (t.s. Basteja galerija). Tādējādi tika pabeigta reģenerācijas projekta iecere vienuviet secīgi parādīt Vecrīgas nocietinājumu sistēmas attīstību – sākot ar 80. gados atjaunoto viduslaiku aizsargmūri, 90. gados atjaunoto Jēkaba kazarmu un beidzot ar 18. gadsimta zemes vaļņa imitāciju.

Nobeigumā vēl jāpiemin plašāki dzīvojamo ēku remonta – rekonstrukcijas darbi Vaļņu ielā (31.–43. nr.), kurus 80. gados veica pilsētas remontu un celtniecības trests, maz rūpējoties par ēku arhitektoniskām detaļām un veidola saglabāšanu un nenodarbojoties ar izpēti un restaurāciju.

ĪPAŠI ĒKU ATJAUNOŠANAS DARBI

Ļoti atšķirīgi pēc veida un kvalitātes bija atjaunošanas darbi Teātra ielā 6 un R. Vāgnera ielā 11. Pirmajā gadījumā kādreizējais K. Hāberlanda personiskais dzīvojamais nams tika pārbūvēts par reprezentablu viesnīcu, oriģinālā veidā restaurējot tikai fasādes, otrajā – eklektikas formās pārbūvēto ēku pilnīgi atjaunoja, biroju ēkai izbūvējot imitētu klasicisma paraugfasādi (diemžēl šo ēku nesen nojauca).

Līdzīgs, Vecrīgā reti izmantots ēku atjaunošanas paņēmiens bija divu ēku Kaļķu ielā 9 un Laipu ielā 9 pilnīga nojaukšana un jaunbūve nedaudz izmainītā veidā.

Kopš neatkarības atjaunošanas valsts un pašvaldības līdzekļus remontam – restaurācijai tikpat kā neizdala un iniciatīvu ir pārņēmušas firmas un privātpersonas.

Veiksmīgi atjaunoto ēku skaitā jāpiemin bijušās noliktavas pārveidošana par veikalu, biroju, dzīvojamo namu M. Jaunavu ielā 8, ar ziedu gleznojumu fasādē; t.s. Basteja pasāžas izbūve Basteja bulvārī 16 – Vaļņu ielā 12, pārsegtajā pagalmā iekārtojot veikalus un kafējnīcas; biroju un veikalu nama iekārtošana Kaļķu ielā 13; kapitāla ēkas Audēju ielā 8 rekonstrukcija, to pazeminot un atjaunojot klasicisma laikmeta fasādi; Audēju ielā 10 – novēršot ēkas slikto tehnisko stāvokli un restaurējot baroka laikmeta apgleznotos koka griestus.

Visumā pozitīvi vērtējama dzīvojamās ēkas rekonstrukcija Pils ielā 19, kaut arī pilsoņu klasicisma formās celtās ēkas interjeri pārveidoti ar plašu vērienu. Sakārtota arī otra pēc K. Hāberlanda projekta celtā dzīvojamā māja Vecpilsētas ielā 17 un divas dzīvojamās mājas Šķūņu ielā 6 un 10.

Veiksmīgi piemēri seno noliktavu revitalizācijā ir Aldaru ielā 5 un 10. Pirmā ēka ir nostiprināta, paredzot iekārtot birojus, otrā kapitāli rekonstruēta, iebūvējot iestiklotu gaismas šahtu, ar birojiem un dzīvokļiem augstāstāvos, nedaudzos jaunos arhitektūras elementus risinot vienkāršās mūsdienu formās. Līdzīgi ir risināta senās noliktavas Vecpilsētas ielā 8a rekonstrukcija, novēršot gadiem ilgušās pamestības sekas.

Varētu piebilst, ka noliktavu ēkas Aldaru ielā 10 un Vecpilsētas ielā 8a sākumā bija paredzētas sabiedriskai izmantošanai (Jaunatnes nams Aldaru ielā 10 un Grafikas nams vai Teātru zāle Vecpilsētas ielā 8a), bet galarezultātā tās pārtapa par dzīvojamiem namiem.

Uz šo pozitīvo piemēru fona kritiski jāvērtē bijušā Pētera I palasta – pils rekonstrukcija 11. novembra krastmalā – Palasta ielā 9. Šo vēsturiski nozīmīgo, bet stipri pārbūvēto ēku ar t.s. gaisa dārzu uz bijušā kazemāta jumta pārbūvēja par dzīvokļiem un veikaljiem, necenšoties atrast vēsturiskas reminiscences un novēršot iespēju atjaunot bijušo gaisa dārzu.

Pēdējos 10 gados Vecrīgā izvērsusies grūti regulējama privatizēto dzīvokļu pārbūve, kas nereti saistīta ar bēniņu un jumtu virsbūvju veidošanu. Šādi projekti, kas vienmēr iespaido Vecrīgas ielu ainavu un kopskatu, realizēti Šķūņu ielā 12, 13, Smilšu ielā 2, Vecpilsētas ielā 3 (izbūves gan virs jumta, gan arī virs ēkas Audēju ielā 15), Grēcinieku ielā 20, 26, Vaļņu ielā 23, 25, Audēju ielā 3. Lieki aizrādīt, ka Vecrīgas jumtu ainava tiek kropļota, bez tam bēniņu pārbūve vienmēr saistīta ar ēku tehniskā stāvokļa pasliktināšanu. Vietumis pārbūves uz ārieni izpaužas ar "Velux" logiem, un tas arī var negatīvi ietekmēt ielu ainavu, piemēram, Klosters ielā 9/11.

136. Dannenšterna nams

Dannenstern House

137. Nepabeigtie atjaunošanas darbi Miesnieku ielā

Unfinished restoration work in Miesnieku Street

PAMESTI UN APDRAUDĒTI OBJEKTI

Jāuzskaita virkne objektu, t.sk. arhitektūras pieminekļi, kuros dažādu iemeslu, piemēram, atbilstošu investoru trūkuma dēļ nav uzsākti nepieciešamie remonta – restaurācijas darbi un kas tādēļ ir apdraudēti. Nozīmīgākie ir – noliktavu grupa Miesnieku ielā 13, 15, 17, Dannenšterna nams Mārstaļu ielā 21 (darbus 20. gs. 80. gadu beigās uzsāka poļu firma "PKZ", taču tie tika pārtraukti), t.s. Ziloņa noliktava Teātra ielā 10.

Ilgus gadus bija pamests viens no retajiem baroka laikmeta dzīvojamiem namiem Kaļķu ielā 18 – t.s. Fitinghofa nams ar unikālajiem rokoko stila rotājumiem fasādē. Patlaban notiek ēkas rekonstrukcija, diemžēl stipri pārbūvēto un noplicināto iekšējo struktūru atvietojojot ar neitrālām modernām konstrukcijām.

Šī teksta rakstīšanas laikā pēc privātas iniciatīvas notiek dažu arhitektūras pieminekļu restaurācija. Tā, piemēram, kapitāli restaurē nelielo divstāvu dzīvojamo namu Laipu ielā 8 pagalmā, kurā samanāmi senas ēkas fragmenti. Notiek arī ēkas Jēkaba ielā 3/5 (Biržai pieguļošais ielas korpuss) kapitālais remonts – rekonstrukcija, saglabājot un restaurējot atsevišķus unikālus interjera elementus (barokālas kāpnes, durvis). Tas arī ir gandrīz viss, ko varētu pieskaitīt restaurācijas jomai.

Investoru spiediena dēļ ir apdraudēta īpatnējā arhitektūras pieminekļa – no divstāvu ēkām sastāvošā t.s. Vecā pasta pagalma Kungu ielā 33 – 13. janvāra ielā pastāvēšana, kas novests līdz avārijas stāvoklim. Ir ierosināts to nojaukt, lai atbrīvotu vietu jaunceltnei.

Pēdējā laikā nebija skaidrības par klasicisma laikmeta arhitektūras pieminekļa – bijušā dzīvojamā nama Jēkaba ielā 24 likteni, kas pamatu sēšanās dēļ bija nonācis avārijas stāvoklī un iekonservēts. Pašlaik ir uzsākta tā pārbūve par viesnīcu. Līdzīgā stāvoklī ir bijušais vicegubernatora nams Jaunielā 26, kurā uzsāktie darbi jau ilgāku laiku ir pārtraukti. Kā drupas ilgus gadus stāv noliktavas Peitavas ielā 7 kailie mūri. Arī tiem pieguļošās ēkas Peitavas ielā 9/11 (Cukerbekera nams) un it sevišķi Kalēju ielā 63, kas slēpj bijušā viduslaiku aizsargmūra atliekas, gaida atjaunošanu.

VECRĪGAS REVITALIZĀCIJA

Vecrīgas funkciju sakārtošana bija viens no reģenerācijas projekta pamatprincipiem, ko samērā viegli varēja realizēt tās pirmajā posmā, t.i., līdz privatizācijas sākumam.

Ievērojot Vecrīgas lomu Rīgas centra struktūrā un ievērojamo arhitektūras pieminekļu skaitu, bija paredzēts attīstīt kultūras un apkalpes funkcijas, saglabāt pārvaldes iestāžu potenciālu, bet mazināt zinātnes un izglītības iestāžu apjomu un likvidēt ražotnes un noliktavas.

Pilsētas centram neatbilstošu funkciju, it īpaši noliktavu likvidācija sekmīgi norisa jau 80. gadu sākumā, kad tika pieņemti īpaši Rīgas pilsētas izpildkomitejas lēmumi, vēlāk to sekmēja īpašumu denacionalizācija.

Kultūras iestāžu skaita palielināšanos veicināja firmas "PKZ" darbība – arhitektūras pieminekļos iekārtoja muzejus (Skārņu ielā 10/16, R. Vāgnera ielā 13/15, Alksnāja ielā 7/9, Grēcinieku ielā 18), žurnālistu klubu Mārstaļu ielā 2/4, restaurēja Reformātu baznīcu. Pie sasniegumiem var pieskaitīt arī citus līdzīga rakstura pasākumus: Melngalvju nama atjaunošanu, koncertzāles iekārtošanu R. Vāgnera ielā 4, protams, arī Sv. Pētera baznīcas un Anglikāņu baznīcas remonta – restaurācijas darbus un citu kultūras iestāžu izvietojumu.

Pieaudzis pārvaldes un darījumu iestāžu īpatsvars. Šeit jāpiemin rātsnama atjaunošana, Vides ministrijas jaunceltne Peldu ielā 25, vairāku banku ēku nodošana agrākai izmantošanai vai jaunu banku iekārtošana

Jēkaba ielā 2, Pils ielā 8/10, Kalēju ielā 45, 13. janvāra ielā 3, Grēcinieku ielā 6 u. c. Daudzas ēkas pārbūvētas par biroju namiem dažādu firmu un iestāžu vajadzībām, piemēram, Pils ielā 11, 13/15, 17, 21, M. Pils ielā 13, 15, Miesnieku ielā 8, 9, Smilšu ielā 7, Jaunielā 13, Šķūņu ielā 8, Kaļķu ielā 7, Zirgu ielā 14, R. Vāgnera ielā 3, Teātra ielā 13, Vecpilsētas ielā 10, 13/15, 19 u. c.

Sarukušas izglītības un zinātnes iestāžu telpu platības, no tām lielāko īpatsvaru patlaban ieņem RTU ēka Kaļķu ielā 1.

Vecrīgā no jauna iekārtotas vairākas viesnīcas, piemēram, Pils ielā 12, Kaļķu ielā 3a ("Rolands"), Teātra ielā 6, Rīdzenes ielā 26, Peldu ielā 23, Doma laukumā 1.

Ievērojami augusi kafejnīcu un veikalu kopplatība un skaits, kas atjaunoti ne tikai visās šīm nolūkam pirms kara izmantotajās vietās, bet izbūvēti no jauna daudzu ēku pirmajos un pagraba stāvos.

Dzīvokļu skaits Vecrīgā pēc reģenerācijas projekta apstiprināšanas ir samazinājies apmēram uz pusi. Gandrīz pilnībā likvidētas kopmītnes, vietumis no jauna iekārtotas nelielas nakts viesnīcas.

FUNKCIJU TELPISKA SAKĀRTOŠANA

Jau vēsturiski, it sevišķi 20. gadsimta sākumā, bija novērojama līdzīgu funkciju (ēku izmantošanas

138. Jauniela

Jauniela (New Street)

veida) grupēšanās. Tā, piemēram, pārvaldes un iestādes koncentrējās Vecrīgas ziemeļrietumu daļā (Valsts prezidenta mītne, Saeima, bankas, Birža, ministrijas). Veikalu visvairāk bija Vecrīgas dienvidaustrumu daļā – ar tendenci atrasties dzelzceļa, autostacijas, vēlāk arī Centrāltirgus tuvumā.

Minētais funkciju sadalījums arī tagad, tām

dažkārt veidojoties no jauna, saglabājas. Piemēram, no Vecrīgā izvietotām 22 bankām ziemeļrietumu daļā atrodas 17. Arī esošo un atjaunoto veikalu koncentrācija visumā atbilst vēsturiskajai. Taču privātīpašuma apstākļos novērojami arī ielu nozīmīgumam neatbilstoši izvietojumi. Tā Kaļķu ielā ir vairāki spēļu nami. Vietumis vērojami

nepārtraukti restorānu un kafejnīcu grupējumi, piemēram, Tirgoņu ielā, R. Vāgnera ielā u.c.

Reģenerācijas projekta priekšlikumi aktivizēt laukumu funkcijas piepildās tikai daļēji. Rātslaukumā šodien atrodas Rīgas domes vadība, reprezentācijas un kultūras centrs Melngalvju namā. Ir iespējas laukuma nozīmīgumu vēl izvērst.

Pils laukums visumā raksturo valsts varas centru, kas apvienojas ar dažiem muzejiem, Latvijas Banku un biroju namiem.

Doma laukumu pēc izveidošanas 20. gadsimta 30. gadu vidū aplenc sabiedriskas un finanšu iestāžu ēkas. Arī šeit ir rezerve – neapbūvētais Šķūņu–Tirgoņu ielas stūris, kurā vajadzētu veicināt nozīmīgu sabiedrisku – kultūras funkciju izvietojumu.

Pagaidām nav skaidra Līvu laukuma nākotne. Tā sabiedrisko raksturu nodrošina Krievu drāmas teātra un Latvijas simfoniskā orķestra (Lielās ģildes) ēkas un kultūras nama (Mazās ģildes) atrašanās, bet izšķirošo lomu varētu nospēlēt perspektīvā laukuma austrumu puses apbūve. Nav šaubu par laukuma telpas lielo pievilcību vasaras laikā, kad tajā izvietojas kafejnīcu terases.

Pagaidām vēl nav atdzīvojušies Vecpilsētas laukums. Tam piekļaujas vairāki dzīvojamie nami, un vienīgais, kas varētu padarīt to publikai pieejamāku, ir spīķerī Vecpilsētas ielā 8a iekārtotais, labi eksponētais restorāns.

Jānorāda, ka pašreiz vēl nevar spriest par izteiktu Vecrīgas telpiski funkcionālo struktūru. Daudz ko nosaka privātīpašums – peļņas apsvērumi, jo telpu izmantošana, it sevišķi pirmajos stāvos, bieži mainās. Nav vairs agrāko iespēju diktēt pie galvenajām ielām un laukumiem izvietoto ēku izmantošanu.

VECRĪGAS TRANSPORTA RISINĀJUMS, IELU TRAŠU KORIGĒŠANA

Reģenerācijas projektā bija ierosināts veidot gājēju ielu un laukumu sistēmu, sadalot transporta pārvietošanos vairākos (6) sektoros, lai reģlamentētu transporta kustību Vecrīgā. Priekšroka tātad būtu gājējiem.

Lielākais panākums reģenerācijas projekta darbības laikā bija tranzītkustības slēgšana Kaļķu ielā. Tika arī likvidēta autostāvvietā Doma laukumā.

No projekta priekšlikumiem realizēta Torņa ielas rekonstrukcija posmā no Smilšu līdz Jēkaba ielai, Vaļņu ielas izveidošana par gājēju ielu posmā no Kaļķu ielas līdz Teātra ielai. Divreiz tika atjaunots Kaļķu ielas segums, abas reizes gludas betona plātnes izvietojot tikai no Aspazijas bulvāra līdz Kalēju – Meistaru ielai un tālākajā posmā līdz Kungu ielai lietojot visumā kvalitatīvus bruģakmeņus.

Gājēju ielu iekārtošana ir aprāvusies. Skārņu – Šķūņu ielas vēl nav pārveidotas par gājēju ielām, tās joprojām klātas ar iešanai neērtiem bruģakmeņiem, nav arī turpināta ar gājējiem ļoti noslogotās Vaļņu ielas rekonstrukcija līdz 13. janvāra ielai.

Gājēju ielu tālākā iekārtošana ir it kā piemirsta, bet transporta iebraukšanu Vecrīgā regulē caurlaižu režīms, kas būtībā kustību Vecrīgas ielās legalizē.

Vienīgā un reģenerācijas projektā paredzētā slēgtā (puspazemes) autostāvvietā izbūvēta Vecrīgas perifērijā pie Basteja bulvāra (tā sauktā Basteja galerija). Arhitekta P. Blūma ierosinātā pazemes autostāvvietā 11. novembra krastmalā, t.s. Triangula bastions, arheoloģisko pieminekļu aizsardzības dēļ netika īstenota un pārvērtās par tirdzniecības uzņēmumu (tagad atkal mainījis funkciju). Pāris atklāto autostāvvietu (11. novembra

krastmalā, Grēcinieku ielā, 13. janvāra ielā) problēmu neatrisina.

Vecrīgas teritorijā ir tikai nedaudz vietu, kur transporta kustība tiek apstādināta. Tās ir – Teātra iela, Skārņu iela, Kaļķu iela u.c., kur izvietoti stabi, kā arī Audēju iela, kur izvietoti tā sauktie guļošie policisti, kas ierobežo braukšanas ātrumu un ierīkoti eksperimenta veidā.

Pēdējos gados notikusi dažu pēckara periodā paplašināto ielu brauktuvju sašaurināšana. Spilgtākais piemērs ir Grēcinieku iela posmā no 11. novembra krastmalas līdz Kungu ielai, daļēji tas realizēts arī Kaļķu ielā iepretim Līvu laukumam.

Rātslaukums pēc Melngalvju nama uzcelšanas ir atguvis bruģakmeņu segumu un slēgts caurejošai satiksmei. Pie Rīgas pils vēl joprojām nav likvidēts asfalts. Nav sakārtoti atbilstoši reģenerācijas projekta priekšlikumiem Līvu laukuma, Sv. Pētera baznīcas priekšlaukuma un Vecpilsētas laukuma iesegumi.

Jāaizrāda, ka gājēju ielu izbūvē pēdējā laikā dominē viedoklis, ka pirmām kārtām jāatjauno 19. gadsimta vizuālais bruģējuma tēls, piemirstot par gājēju ērtībām funkcionāli pārveidotajā pilsētvidē.

Kā reģenerācijas projektam atbilstoši jāpiemin divi pasākumi, kur zudušās ielu līnijas tika iezīmētas ar labiekārtojuma paņēmieniem.

Pirmais ir – padziļinājums gar baznīcu Doma laukumā, kas parāda Jaunielas agrāko turpinājumu, respektīvi, Bīskapa sētas robežas; zudušo Šķūņu, Zirgu, M. Jēkaba, Pils un bij. Mūku ielas sarkano līniju iezīmēšana ar atšķirīgiem bruģakmeņiem Doma laukuma virsmā.

Otrs pasākums – līmeņu starpības parādīšana Torņa ielā, veidojot iedziļinājumu gar atjaunoto viduslaiku aizsardzības mūri un iezīmējot Torņa ielas dienvidu robežu.

Ir arī atkāpes no vēsturiskā ielu tīkla robežām.

Tā, piemēram, izveidojot atbalstsienas Skārņu ielā pie Sv. Pētera baznīcas, tās attālināja no Skārņu un M. Monētu ielas vēsturiskajām būvlaidēm. Iemesls – pirmskara ielas bija ļoti šauras, un priekšroku guva vēlme tās nedaudz paplašināt.

Līdz šim nav atjaunotas Monētu un M. Monētu ielas trases dzīvojamā nama Kaļķu ielā 2 pagalmā, kaut arī ir veikts pagalma ieseguma remonts. Vairākkārt rekonstruējot Līvu laukuma labiekārtojumu, nav atjaunota pareizā M. Ķēniņu ielas trase, kas būtu pozitīvs pasākums Līvu laukuma telpas regulēšanai.

Atkāpes no vēsturiskajām ielu trasēm vērojamas arī Alberta laukumā un Rīdzenes ielas izvadā pie 13. janvāra ielas, kur tās bija viegli novērst segumu remonta laikā.

VECRĪGAS SILUETS

Kopš reģenerācijas projekta izstrādāšanas notikušas gan pozitīvas, gan ne tik vēlamas izmaiņas Vecrīgas siluetā un panorāmā.

Visveiksmīgākais pasākums laikā no 1967. līdz 1993. gadam bija Sv. Pētera baznīcas torņa smailes atjaunošana agrākajās barokālajās (17. gadsimta beigās) formās, tādējādi atgūstot Vecrīgas silueta nozīmīgāko elementu.

Veiksmīgi jāvērtē arī Vecrīgas kopskata sakārtošana pret kanāla apstādījumu joslu. Ar viesnīcas "Roma" jauncelni ir noslēgts pārrāvums Aspazijas bulvāra frontē. Līdzīgi var vērtēt Basteja galerijas autostāvvietu izbūvi zemes vaļņa veidā, kuram pāri ir vērojams Jēkaba kazarmas sakārtotais agrākā augstuma jumts. Tiesa, ir speciālisti, kas šo

139. Triangula bastions
Triangle Bastion

reģenerācijas projektā iezīmēto ideju realizētā veidā noliecina. Vietā būtu pārmetumi par neprecīzi veidoto zemes vaļņa profilu un atkāpēm no vēsturiski patiesajiem vaļņa gala savērsumiem gan agrākā Smilšu bastiona virzienā, gan arī pie nama Basteja bulvārī 6, kur agrāk iezīmējās Jēkaba bastiona pagrieziens.

Citādi ir ar Vecrīgas panorāmu pret Daugavu. Par vizuālu svešķermeni kļuvis Triangula bastions, kas, pārveidojoties no pazemes autostāvvietas par lielveikalu un tad par biroju namu, ir ne tikai "uzblīdis", tas ir, kļuvis pārāk liels, bet traucē ar savu iestiklojumu.

Jāatgādina, ka viena no reģenerācijas projektā īpaši pieminētām vietām, kur panorāmā bija redzama kādreizējā zemā apbūve aiz bijušajiem vaļņiem, tagad posmā no RTU ēkas līdz Doma baznīcai ir izbojāta ne tikai ar Triangula bastiona, bet arī "rekonstruēto" Pētera I pils fasādi un biroja namu tā aizmugurē.

Nevar sevišķi jūsmot arī par tagadējo skatu uz Rātslaukumu. Taču trīs akcenti – RTU ēkas torņa augšdaļa, rātsnama tornītis un tiem blakus redzamais bijušā RTU laboratoriju korpusa masīvais būvķermenis īpaši harmonisku ainavu neveido. Nav arī atrisināta laukuma fronte, kur Okupācijas muzejs projicējas uz Melngalvju nama jumta fona, kā arī izdalās samākslotais rātsnama jumts.

Lielu, manuprāt, negatīvu pārvērtību priekšā ir Vecrīgas panorāma pret 13. janvāra ielu. Nojaukti 19.–20. gadsimta nami (par to kritisko tehnisko stāvokli varēja šaubīties), un to vietā tiek projektēta moderna viesnīca, kas veido garu, monotonu fasādi. Līdzīgs liktenis draud arī bijušā Pasta pagalma ēkām starp Kungu un Pasta ielu. Ir nodomi šo arhitektūras pieminekļu kompleksu nojaukt, lai uzceltu minētajai viesnīcai līdzīgu ēku. Tātad garā posmā līdz pat

Alberta laukumam var tikt izveidots jauns perimetrālās apbūves "mūris", nivelējot Vecrīgas fasādi, kurā vēl bija saglabājušies seni elementi.

Starp Rīdzenes un Vaļņu ielu projektē jaunu tirdzniecības centru, kura ārējais veidols ir pārāk samākslots – tas noslēgs daļēji nojaukto kvartālu (Pasta krājķīvei domāto) pret 13. janvāra ielu.

Par anahronisku jāuzskata vēlme aizbūvēt bijušo Rīgas (Rīdzenes) ostas vietu iepretim Alberta laukumam. Šādu priekšlikumu noraidīja jau 20. gadsimta 60. gados, kad sarīkoja konkursu Rīgas celtniecības tresta jaunbūvei. To piebūvēja esošajai 13. janvāra ielas apbūves fronteī, un Alberta laukums palika atvērts ar interesanto caurskatu uz Vecrīgas torņiem un jumtiem.

VECRĪGAS JUMTI

Vecrīgas siluetā un panorāmā liela nozīme ir jumtu formai un segumam. Līdz mūsu dienām nonākušas dažādu laikmetu liecības – ar kapara skārdu segtās

torņu smailes, augstie divslīpju kārniņu jumti, arī lēzenie skārda jumti, kas daudzviet nav redzami no ielām un panorāmās.

Jau pieminēju pēdējo gadu tieksmi ēkas paaugstināt un veidot izbūves virs jumtiem. Visuzkritošākais piemērs ir iestiklotā virsbūve uz ēkas Vecpilsētas ielā 3 lēzenā jumta, kas ir liecība privātpersonas aktivitātei un saskaņojošo institūciju nevienprātībai.

Jumtu segumi Vecrīgā nebūt neatbilst vēlamajam. Pēdējā laikā daudzi stāvie jumti iesegti nevis ar kārniņiem, bet ar skārdu. Tādi ielu ainavas izkropļojumi ir Tirgoņu ielā, Klosters ielā, Arsenāla ielā, Audēju ielā 6, Grēcinieku ielā 5, 7 un citur.

Par pozitīvu piemēru var uzskatīt Konventa sētas kompleksā konsekventi lietoto kārniņu jumtu segumu (tāds ir arī Jāņa baznīcai), kas dara krāšņu visu Skārņu ielas ainavu. Tāds pats efekts ir Vecrīgas perifērijā izvietotās Jēkaba kazarmas kārniņu jumtam.

Reģenerācijas projektā ieteiktās jumtu iesegumu iespējas nebūt nav realizētas. Kaut arī kārniņu jumtu iesegtās platības ir palielinājušās un tie sedz 160 namu jumtus, šo skaitli varētu dubultot.

KĀ IR IEVĒROTI VECRĪGAS REĢENERĀCIJAS PRIEKŠLIKUMI?

Rezumējot pārskatu par Vecrīgas reģenerācijas principu ievērošanu, jāsecina:

1. Visumā sekmīgs, plānots Vecrīgas apbūves sakārtošanas un atjaunošanas darbs norisa līdz apmēram 1993. gadam. Šajā gadā tika pārtraukti poļu firmas "PKZ" veiktie restaurācijas darbi. Apmēram vienlaikus tika uzsākta namīpašumu denacionalizācija un neapbūvēto zemesgabalu atdošana bijušajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem. Denacionalizācijas gaitā nebija konsekvences – un tika privatizēti vairāki zemesgabali Vecrīgā, kuros reģenerācijas projekts apbūvi vispār neparedzēja (piemēram, Līvu laukuma rietumu daļā). Pēc privātipašuma atjaunošanas pašvaldības vairs neturpināja dzīvojamo ēku kapitālo remontu.

2. Vecrīgas vēsturiskās ielu sarkanās līnijas un zemesgabalu robežas atjaunoja ar Rīgas domes lēmumu Nr. 79 1994. gada 8. martā. Dažās Vecrīgas vietās, piemēram, bijušā Rātslaukuma apkārtnē, vēsturiskās sarkanās līnijas pagaidām neatjaunoja, pamatojot ar oficiāli apstiprinātu apbūves detālo plānu trūkumu. Šādi detaļplānojumi, neraugoties uz vairākiem pilsētņēmnieciskiem konkursiem, līdz šim vēl nav izstrādāti. Tādēļ nav īstas skaidrības par pilsētņēmnieciski nozīmīgu teritoriju attīstību nākotnē. Pie tādām var pieskaitīt Rātslaukumu, Latviešu strēlnieku laukumu, Līvu laukuma austrumu daļu, teritorijas pie Sv. Pētera baznīcas starp Kungu – Kaļķu – Skārņu un Grēcinieku ielu.

3. Privātipašuma apstākļos zūd iespējas realizēt ieplānoto Vecrīgas funkciju sakārtošanu. Pirmajā vietā izvirzās nevis rūpes par ēku uzturēšanu un Vecrīgas blīvajai apbūvei atbilstošu ēku izmantošanu, bet gan peļņas iespējas. Tādēļ arī telpas privatizētās ēkās cenšas iznomāt maksātspējīgiem nomniekiem – tirdzniecībai, kafejnīcām, restorāniem, spēļu zālēm, birojiem, lai varētu atpelnīt ieguldītos līdzekļus. Vecrīgā koncentrējušās arī daudzas finanšu iestādes.

Vecrīgu apdraud lielveikali, kas no transporta apkalpes viedokļa šeit ir nevēlami. Tāda ir universālveikala "Centrs" paplašināšana Vecrīgas vidienē, jau realizētais Triangula bastions, kas tika uzcelts vietā, kur apbūve vispār nebija paredzēta, u.c.

Samazinājusies Vecrīgas nozīme kā dzīvojamai teritorijai. Vienlaikus notiek dzīvokļu nodošana citai, ienesīgākai izmantošanai, Vecrīgas ainavu deformē plaši izvērstā bēniņu pārbūve un paplašināšana.

20. gadsimta 80.–90. gados, pateicoties poļu restauratoru iesaistīšanai Vecrīgas reģenerācijā, izdevās paplašināt ēku izmantošanu kultūras un sabiedriskām vajadzībām, bet pašreiz tas vairs nenotiek, izņemot dažas telpas, kurās iekārto mākslas galerijas. Daži sabiedriskai izmantošanai iecerēti objekti – Dannenšterna nams, noliktavas Miesnieku ielā – ir pamesti.

4. Pilnīgi aizmirsti ir reģenerācijas projekta priekšlikumi Vecrīgas iekšējā transporta organizācijā. Neraugoties uz to, ka ir izstrādāti projekti Vecrīgas

transporta reorganizācijai, nepārtraukti tiek pagarināts īpašais transporta caurlaižu režīms (labi, ka no tā iegūtā nauda iztērēta bruģakmeņu ieseguma remontam). Nav turpināta gājēju ielu izbūve, kas būtu nepieciešama noslogotākajos virzienos, kuros joprojām saglabājas iešanai neērtais bruģis.

5. Vecrīgas ielu ainava pēdējos 10–15 gados nenoliedzami ir uzlabojusies, vairākkārt krāsojot ēku fasādes. Palielinoties tirdzniecības un ēdināšanas uzņēmumu skaitam, ielu ainavā liela pozitīva nozīme ir sakārtotām vitrīnām, jaunuzstādītām reklāmām. Pēdējās gan vietumis kļūst pārāk pašmērķīgas.

Pašreiz, kad ir izstrādāts Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanas un attīstības plāns, Vecrīgas reģenerācijas

projekts it kā zaudē spēku. Taču jāpiebilst, ka projekts bija pamatots ar rūpīgu Vecrīgas apbūves un pilsēt būvnieciskās attīstības izpēti un tā pamatprincipi nevar novecot. Vienīgi šo principu realizācija kļūst grūtāka ne tikai jaunajos ekonomiskajos apstākļos, bet arī mainoties izpratnei par kultūrvērtību saglabāšanu.

It kā atjaunojas situācija, par kuru rakstīju 1949. gadā savā pirmajā darbā par Vecrīgas rekonstrukciju, kaut arī toreiz man nebija pilnīgas izpratnes par Vecrīgu kā pilsēt būvniecības pieminekli, un asi kritizēju tās nekontrolēto attīstību.¹²³

Palieku cerībās, ka šī grāmata arī turpmāk būs materiāls pārdomām un pozitīvām aktivitātēm.

PASKAIDROJUMI, AVOTU UN LITERATŪRAS NORĀDES

- ¹ Приказ № 327 Комитета по делам архитектуры при Совете Министров СССР от 8 апреля 1949. Приложение 4. Список исторических городов Советского Союза, состоящих под особым контролем Главного управления по охране памятников архитектуры // Инструкция о порядке учета, регистрации, содержания и реставрации памятников архитектуры, состоящих под государственной охраной. – Москва: Государственное Архитектурное издательство, 1949. – С. 57–58.
- ² Latvijas PSR Ministru Padomes 1967. gada 10. oktobra lēmums Nr. 471 “Par valsts aizsardzības zonas izveidošanu Rīgas pilsētas viduslaiku daļā”. Sk.: “Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs” 1967. gada 7. decembrī, Nr. 48, 1822.–1823. lpp.
- ³ Latvijas PSR Ministru Padomes 1983. gada 18. oktobra lēmums Nr. 595 “Par Latvijas PSR republikas nozīmes vēstures un kultūras pieminekļu saraksta apstiprināšanu” // Latvijas PSR vēstures un kultūras pieminekļu saraksts. – Rīga: Avots, 1984. – 33., 174. lpp.
- ⁴ Постановление Совета Министров Латвийской ССР от 30 июня 1983 года № 379 «Об утверждении проекта детальной планировки реконструкции общегородского центра города Риги и проекта регенерации Вецриги».
- ⁵ *Neumann W.* Das mittelalterliche Riga. – Berlin: Verlag von Julius Springer, 1892. – S. 66; *Neumann W.* Der Stadtplan als geschichtliche Urkunde // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. – Riga, 1911–1928. – Bd. XXI. – S. 84–99; *Straubergs J.* Rīgas vēsture. – Rīga: Grāmatu Draugs, [1936–1937]. – 461 lpp.; *Straubergs J.* Vecā Rīga. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951. – 96 lpp.; *Straubergs J.* Rīgas plāns 14.–16. gs. Manuskripts mašīnrakstā glabājas Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļas arhīvā; *Pučīņš E.* Rīgas pilsētas centra attīstības posmi feodālajā laikmetā // Latvijas PSR arhitektūras mantojums. – Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1958. – 29.–61. lpp.; *Васильев Ю.* Классицизм в архитектуре Риги. – Рига: Академия наук ЛССР, 1961. – 379 с.; *Васильев Ю.* Рига. Памятники зодчества. – Рига: Лиесма, 1971. – 383 с.; *Васильев Ю.* Латвия. Исторический очерк // Памятники искусства Советского Союза. Белоруссия, Литва, Латвия, Эстония. – Москва: Искусство – Эдицион Лейпциг, 1986. – С. X–VI + 416–427; *Vaga V.* Die mittelalterliche Stadtplanung Rigas // Acta Universitatis Stokholmiensis. – Uppsala, 1967. – S. 310–320; *Benninghoven F.* Rīgas Entstehung und der frühhansische

- Kaufmann. – Hamburg: August Friedrich Velmede Verlag, 1961. – 167 S.+9 K.
- ⁶ *Цауне А.* Жилища Риги XII–XIV вв. – Рига: Зинатне, 1984. – 150 с.; *Caune A.* Rīga zem Rīgas. – Rīga: Zinātne, 1985. – 134 lpp.
- ⁷ R. Dundura, G. Īvana, T. Pāveles, R. Širanta u. c. apkopotie dati un vēsturiskie pētījumi par Vecrīgas kvartāliem. 1971–1976. Manuskripti mašīnrakstā glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā; *Zandberga R.* Vecrīgas valsts aizsardzības zonas reģenerācijas projekts. Pirmsprojekta izpēte. 3 sēj. – Rīga, 1974–1976. Manuskripts mašīnrakstā glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā; *Zandberga R.* Rīgas pilsētas plānojums un apbūve agrajos viduslaikos // Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR. – Rīga: Zinātne, 1974. – 151.–182. lpp.; *Zandberga R.* Lokāli pilsētībūvnieciski veidojumi agro viduslaiku Rīgas struktūrā XII un XIII gs. mijā // Latvijas pilsētu arhitektūra. – Rīga: Zinātne, 1979. – 58.–79. lpp.
- ⁸ Pētījumus veikuši Polijas Republikas Ķelces, Olštinas, Ščecinas, Toruņas, Zamoščas kultūras pieminekļu restaurācijas darbnīcu vēsturnieki un arhitekti.
- ⁹ *Пучин Э.* Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги. – Рига: Авотс, 1980. – 68 с.; *Пучин Э.* Проект регенерации Старой Риги. Основные положения. – Рига: Авотс, 1984. – 58 с.; *Пучин Э.* Историко-градостроительные основы регенерации Старой Риги. – Рига: Зинатне, 1989. – 104 с.; *Пучин Э., Холцманис А.* Проект регенерации Старой Риги. В 4-х томах. Отчет об историко-градостроительных исследованиях Старой Риги. Т. 2. – Рига, 1978. Машинопись; *Holcmanis A.* Pētījumi par Vecrīgas apbūvi XIX gs. pirmajā pusē // Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR. 1. sēj. – Rīga: Zinātne, 1969. – 215.–238. lpp.
- ¹⁰ *Indriķa Livonijas hronika / Tulk. J. Kripēns.* – Rīga: Valters un Rapa, 1936. – 231 lpp.
- ¹¹ Attekas pēdējo posmu no tagadējā Pulvertorņa līdz ietekai Daugavā sauca par Rīgas upi, bet tās augšteci no pārpurvotās zemienes tagadējā Latgales priekšpilsētas rajonā gar Avotu ielu līdz Pulvertornim sauca par Speķupi. Kopš 14.–15. gs. Rīgas upi, kas mūsu valsts galvaspilsētai devusi nosaukumu, sauca par Rīdziņu. Sk.: *Straubergs J.* Vecā Rīga. – 11.–22. lpp.
- ¹² *Caune A.* Arheoloģijas liecības par pirmatnējo zemes līmeni un reljefu Vecrīgā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1972. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga: Zinātne, 1973. – 19.–23. lpp.
- ¹³ *Doss B.* Orographische und geologische Verhältnisse des Bodens von Riga // Riga und seine Bauten. – Riga: Verlag der Buch- und Kunstdruckanstalt des "Rigaer Tagesblattes", 1903. – S. 3–12.
- ¹⁴ *Vilsone M.* Muzeja arheoloģiskie izrakumi Rīgā un to nozīme pilsētas vēstures izpētē // Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. 1773–1973. – Rīga: Zvaigzne, 1973. – 81.–175. lpp.
- ¹⁵ *Caune A.* Kā radās un veidojās priekšstats par pirmsvācu Rīgu // Senā Rīga. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 73. – 106. lpp.; *Caune A.* Bīskapa Alberta laika Rīgas plānojuma rekonstrukciju meklējumi // Senā Rīga. – Rīga:

- Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000. – 233.–269. lpp.
- ¹⁶ *Apinis K.* Arheoloģiskie pētījumi un izrakumi Rīgā 1938. gadā // Galvaspilsētas Rīgas vēsturiskā muzeja pētījumos Rīgā 1938. gadā iegūto senlietu izstāde. – Rīga: Rīgas pilsētas valde, 1939. – 5.–14. lpp.
- ¹⁷ Nepierādītu hipotēzi, ka Senais kalns atradies nevis ārpus Vecrīgas, bet gan Vecpilsētas laukumā, vairākkārt izteikuši vācu pētnieki. Sk.: *Heinrichs Livländische Chronik*. 2. Aufl. Bearb. von L. Arbusow und A. Bauer. – Hannover, 1955. – S. 11; *Hellmann E.* Zur Topographie und zum ersten Bauabschnitt der Stadt Riga // *Baltische Hefte*. – 1971. – Bd. 17. – S. 249–255; *Eckert W.* Zur Gründungsgeschichte der Stadt Riga // *Baltische Hefte*. – 1973. – Bd. 19. – S. 7–19; *Redlich C.* Zur frühesten Besiedlungsgeschichte Rigas // *Zeitschrift für Ostforschung*. – 1984. – H. 4. – S. 49, Karte 1.
- ¹⁸ *Straubergs J.* Rīgas vēsture. – 79., 82. lpp.
- ¹⁹ V. Neimani ierosinājuši 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā vācu zinātnieku veiktie pētījumi par 12.–13. gs. pēc regulāriem plāniem dibinātām pilsētām Austrumeiropā. – *Neumann W.* Der Stadtplan.. – S. 84–95, Taf. F. Beninghofens pirmais norāda, ka Latviešu Indriķis, aprakstot 1215. gada lielo ugunsgrēku, kurā nodega vācu apmetne, nozīmīgākos objektus, kas varētu dot ieskatu par pilsētas robežām, uzskaitījis nevis pēc to topogrāfiskā novietojuma, bet pakļautības kartībā, tāpēc arī pirmās Sv. Marijas baznīcas (Doma) novietne jāmeklē tagadējās Amatu ielas rajonā, kur atradusies pirmā Domkapitula sēta. – *Benninghoven F.* Rigas Entstehung.. – S. 47.
- ²⁰ Pēdējā laikā par Rīgas pirmsākumiem izteiktas vēl atšķirīgas hipotēzes. A. Zandbergs Vecpilsētas laukumu traktē kā 12. gs. apmetnes centru ar bīskapa Meinarda (1186) pili, Sv. Marijas baznīcu un tirgotāju vīku; sk.: *Zandbergs A.* Kad sākās Rīga? // *Latvijas Arhitektūra*. – 1995. – Nr. 2. I. Bākule pirmsvācu Rīgu meklē kuršu vikingu pamestajā pusaploces plāna apmetnē un blakus izvietotā amatnieku – tirgotāju apmetnē Vecpilsētas laukuma apkaimē, kas apvienotas monocentriskā pilsētā tikai ap 1215. gadu; sk.: *Bākule I.* Rīgas pirmsākumi // *Latvijas Arhitektūra*. – 1999. – Nr. 21; *Bākule I.* Rātsnami Latvijas pilsētās. – Rīga: Zinātne, 2001.
- ²¹ *Benninghoven F.* Rigas Entstehung.. – S. 54.
- ²² *Зандберга Р.* Жилые дома по ул. Тиргоņu 5, 7, 9. Историко – архитектурное исследование. – Рига, 1969. – С. 8, рис. 3. – 1986. gadā mūra atliekas tāpat atsegtas būvbedrē starp Tirgoņu–Krāmu–Rozena ielu un ēku Tirgoņu ielā 9.
- ²³ *Caune A.* Rīga zem Rīgas. – 28. lpp.
- ²⁴ Latvijas vēstures avoti. 2. sēj. // *Senās Latvijas vēstures avoti*. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1937. – 2. sēj., 1. burtn. – 46., 47. lpp.
- ²⁵ *Liv-, Esth- u. Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. – Reval: Druck v. Heinz Laakmann, 1853. – Bd. 1. – 1014 S.
- ²⁶ Turpat.
- ²⁷ Turpat.
- ²⁸ Par mūra celtniecības nobeigšanu 13. gs. beigās sk.: *Neumann W.* Das mittelalterliche Riga. – S. 6; *Straubergs J.* Vecā Rīga. – 28. lpp. Par mūra celtniecības nobeigšanu ap 1234. gadu sk.: *Benninghoven F.* Rigas Entstehung.. – S. 12; *Malvess R.* Rīgas pilsētas nocietinājumu mūra atliekas Trokšņu ielā. 3 sēj. Rīga, 1965. Mašīn-

- raksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.
- ²⁹ Ir saglabājies kāds ar 1263. gada 10. septembri datēts dokuments, kurā minēts, ka Rīgas arhibīskaps Alberts izšķir strīdu starp domkapitulu un Rīgas pilsētu par laukumu, kas piekļaujas Doma klosterim. – Liv-, Esth- u. Curländisches Urkundenbuch.. – Bd. 1.
- ³⁰ R. Malvess šī mūra celšanu datē ar 1432.–1434. vai ar 1436.–1440. gadu. Sk.: *Malvess R.* Rīgas pilsētas nocietinājumu mūra atliekas.. – 69., 71.–72. lpp.
- ³¹ *Zandbergs A.* Uzmērījumi un arhitektoniski vēsturiskā izpēte // Rīgas nocietinājumu mūris pie Rāmera torņa. – Rīga, 1974. – 1. sēj. – 18. lpp., 5. zīm. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā; sk. arī: *Gutzeit W.* Die ehemalige Ringmauer Rigas // *Mitteilungen*.. – Rīga, 1865. – Bd. X. – S. 359–370, Taf.; *Löwis of Menar K.* Teile der ältesten Rigaschen Stadtmauer beim Konvent zum Heiligen Geist // *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1903.* – Rīga, 1904. – S. 78–79, Taf. A; *Reinberg A.* Über die Reste der alten Stadtmauer in Riga beim Konvent zum Heiligen Geist // *Sitzungsberichte*.. – Rīga, 1904. – S. 81–82, Taf. B. Izrakumus Trokšņu ielā pie Rāmera torņa 1971.–1973. gadā veica arheologa A. Caunes vadībā. Sk.: *Caune A.* Rīga zem Rīgas. – 96.–103. lpp.; *Caune A.* Rīgas 13.–15. gs. aizsargmūra būvperiodi pēc 1971.–1973. gada arheoloģisko izrakumu materiāliem Trokšņu un Torņa ielā // Senā Rīga. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 183.–201. lpp.; *Ose I.* Viduslaiku Rīgas aizsargmūris // *Senā Rīga.* – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003. – 202.–264. lpp.
- ³² *Caune A.* Rīga zem Rīgas. – 11.–22. lpp.
- ³³ Ziņas par zemes nocietinājumu sistēmas veidošanos Rīgā ņemtas no «Формуляр Рижской крепости с 1200 года до настоящего времени». Составлен прапорщиком А. Тидебелом в 1858 г. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7363. f., 5. apr., 114. l.
- ³⁴ Feodālā Rīga. – Rīga: Zinātne, 1978. – 420. lpp.
- ³⁵ Tas redzams 1864. g. sastādītajā Rīgas cietokšņa plānā (inženieri K. Henings un V. Veirs), kurā parādīta Vecrīgas nocietinājumu sistēma pirms tās nojaukšanas un ar punktētām līnijām – jaunierīkoto ielu un kvartālu robežas. Sk.: *Die Abtragung der Festungswerke Rigas und die damit verbundenen Communalbauten.* – Rīga, 1864. – Beilage.
- ³⁶ *Васильев Ю.* Классицизм .. – С. 130.
- ³⁷ *Zandberga R.* Rīgas arhitektoniski pilsēt būvnieciskā struktūra viduslaikos // Vecrīgas aizsardzības zonas reģenerācijas projekts. Pirmsprojekta izpēte. – Rīga, 1976. – 1. sēj. – 1., 11. att.; *Caune A.* Rīga zem Rīgas. – 17. lpp.
- ³⁸ *Васильев Ю.* Классицизм .. – С. 32, 73, 79–84, 86–87.
- ³⁹ *Stegmann R.* Die Ausdehnung und Topographie Rigas im XVII und XVIII Jahrhundert. – Rīga, 1889. – Taf. XVII, XVIII, XIX, XX; *Dunsdorfs E.* Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita attīstība 250 gados // *Senatne un Māksla.* – 1936. – Nr. 3. – 52.–64. lpp.
- ⁴⁰ Sikāk par nepieciešamību izgatavot Rīgas cietokšņa modeli un tā tālāko likteni sk.:

- Holcmanis A., Jansons A.* Privāto ēku celtniecība Rīgas iekšpilsētā (Vecrīgā) pēc paraugfasādēm XIX gs. pirmajā pusē // Latvijas PSR pilsētu celtniecība. – Rīga: Zinātne, 1979. – 81.–82. lpp.
- ⁴¹ Die Abtragung der Festungswerke Rigas.. – S. 1–5, 11–12 u. a.
- ⁴² Rīga. 1860–1917. – Rīga: Zinātne, 1978. – 415.–450. lpp.
- ⁴³ Ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1967. gada 10. oktobra lēmumu Nr. 471 bija noteiktas šādas Rīgas viduslaiku daļas aizsardzības zonas robežas: Daugavas upe un dzelzceļa uzbērums gar 13. janvāra ielu, Marijas iela, Raiņa bulvāris, K. Valdemāra iela (līdz Vingrotāju ielai), pilsētas kanāls (līdz Andrejostai). Ar Rīgas pilsētas izpildkomitejas 1968. gada 7. februāra lēmumu Nr. 53 apstiprināts Nolikums par Rīgas pilsētas viduslaiku daļas valsts aizsardzības zonu.
- ⁴⁴ Par Vecrīgas ielu tiklu un plāna struktūru rakstījuši J. Straubergs, V. Neimanis, E. Pučiņš, F. Benninghofens, R. Zandberga.
- ⁴⁵ *Zandberga R.* Rīgas pilsētas plānojums un apbūve agrajos viduslaikos. – 166.–167. lpp. – R. Zandberga šo plānojuma mezglu uzskata par 12. gs. dibinātu Rietumu tirgotāju apmetni, bet, pēc A. Caunes domām, tas ir izveidojies ne agrāk kā 13.–14. gadsimtā.
- ⁴⁶ Turpat; *Zandbergs A.* Nopostītās dzīvojamās ēkas Rīgā I. Sudmaļa ielā 24 atlieku uzmērojumi. Vēsturiskā izpēte. 2 sēj. – Rīga, 1970. – 1. sēj. – 8.–10. lpp. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.
- ⁴⁷ Feodālā Rīga. – 423. lpp. – Te ir runa par šajā rajonā bijušu nocietinātu priekšpilsētu, taču izrakumos, ko vairākos zemesgabalos vadīja
- A. Caune, nekādas vācu apmetnes pazīmes, kas būtu eksistējusi pirms 1200. gada, nav atrastas.
- ⁴⁸ *Zandberga R.* Rīgas nozudušo viduslaiku arhitektūras pieminekļu meklējumi // Muzeji un kultūras pieminekļi. – Rīga: Liesma, 1973. – 10.–15. lpp.
- ⁴⁹ *Zandberga R.* Lokāli pilsētbūvnieciski veidojumi.. – 66.–78. lpp.
- ⁵⁰ Ielu nosaukumi un gadskaitļi, kad tās pirmo reizi pieminētas, doti ielu un laukumu rādītājā.
- ⁵¹ *Zandbergs A.* Atskaite par 1971. gada pavasarī izdarītajiem dzīvojamās ēkas Mārstaļu ielā 21 būvvēstures pētījumiem laika posmā no XII gs. līdz XVI gs. Rīga, 1971. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā. – Gotiskā stilā celtas ēkas atliekas 1976. gadā atrada arhitekts T. Vītola.
- ⁵² *Benninghoven F.* Rigas Entstehung.. – S. 57, 58; Liv- Esth- u. Curländisches Urkundenbuch. – Bd. I.
- ⁵³ *Zandberga R.* Lokāli pilsētbūvnieciski veidojumi.. – 63.–64. lpp.
- ⁵⁴ *Straubergs J.* Vecā Rīga. – 80. lpp. – Aizielu rašanās laiku precizēja R. Zandberga. Sk: *Zandberga R.* Rīgas arhitektoniski pilsētbūvnieciskā struktūra renesanses periodā // Vecrīgas valsts aizsardzības zonas reģenerācijas projekts. Pirmsprojekta izpēte. – Rīga, 1974. – 2. sēj. – 27.–28. lpp.
- ⁵⁵ *Širants R.* Dati un pētījumi par 52. kvartālu. Rīga, 1972. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.
- ⁵⁶ *Īvans G.* Dati un pētījumi par 1. kvartālu. Rīga, 1977. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.

- ⁵⁷ *Pučīņš E.* Rīgas pilsētas centra attīstības posmi feodālajā laikmetā. – 41., 58. lpp.; *Васильев Ю.* Классицизм.. – С. 132.
- ⁵⁸ Visas šīs celtnes labi redzamas pirmajā 1858. gadā sastādītajā Vecrīgas ģeodēziskajā plānā mērogā 1: 600 uz astoņām lapām un mērogā 1: 1200 uz vienas lapas Rīgas pilsētas tehniskajā arhīvā un arī tā sauktajā Veira plānā, sk. 35. piezīmi.
- ⁵⁹ *Zandberga R.* Rīgas arhitektoniski pilsēt-būvnieciskā struktūra baroka periodā // Vecrīgas valsts aizsardzības zonas reģenerācijas projekts. Pirmsprojekta izpēte. – Rīga, 1975. – 3. sēj. – 89. lpp.
- ⁶⁰ *Gilden zu Riga (Sonderdruck aus der "Rigaschen Rundschau".* – 1936. – Nr. 29–31). – Rīga, 1936. – S. 15; *Борисова Е. А.* Русская архитектура второй половины XIX века. – Москва: Наука, 1979. – С. 196–199.
- ⁶¹ *Neumann W.* Der Dom zu St. Marien. – Rīga: G. Löffler, 1912. – S. 68–71; *Becker B.* Aus der Bautätigkeit Rigas und dessen Umgebung in der zweiten Hälfte des XIX Jahrhunderts. – Rīga, 1898. – S. 90.
- ⁶² *Krastiņš J.* Rīgas centra apbūvi regulējošie noteikumi XIX gs. 60.–70. gados // Arhitektūra un pilsēt-būvniecība Latvijas PSR, 2 sēj. – Rīga: Zinātne, 1971. – 2. sēj. – 77.–78. lpp.
- ⁶³ Доклад Рижской думы «О регулировании главнейших улиц центральной части города». – Рига, 1903. – N° 4.
- ⁶⁴ Informācija par to, dažkārt ar kritiskām piezīmēm, parādījās presē. Sk.: *Rutmanis J.* Celtniecības izstāde // Latvijas Arhitektūra. – 1939. – Nr. 6. – 160.–171. lpp.; [*Rutmanis J.*] 13. janvāra ielas izveidojums Rīgā // Latvijas Arhitektūra. – 1939. – Nr. 9. – 277.–279. lpp.; *Bērzkalns P.* Saimnieciskie faktori regulācijas projektā 13. janvāra ielai Rīgā // Latvijas Arhitektūra. – 1939. – Nr. 10/ 11. – 352.–377. lpp.
- ⁶⁵ Skices pašlaik atrodas Rīgas pilsētas Būvvaldes tehniskajā arhīvā. *Валескалн В., Васильев Ю.* Этапы развития архитектуры социалистической Риги // Архитектура и градостроительство в Латвийской ССР. – Рига: Зинатне, 1969. – С. 61–68; *Пучин Э.* Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги. – С. 28–33.
- ⁶⁶ Stilu raksturojums un hronoloģija – sīkāk sk. : *Искусство стран и народов мира.* В 5 т. – Москва: Государственное научное издательство «Советская энциклопедия», 1965. – Т. 2. – С. 511–526; *Советская Латвия // Латвийская советская энциклопедия.* – Рига: Главная редакция энциклопедий, 1985. – С. 621–633; *Циелава С.* Искусство Латвии. – Ленинград: Искусство, 1979. – 307 с.; *Latviešu tēlotāja māksla. 1860–1940.* – Rīga: Zinātne, 1986. – 91.–103. lpp.
- ⁶⁷ *Krastiņš J.* Jūgendstils Rīgas arhitektūrā. – Rīga: Zinātne, 1980. – 15.–28. lpp.; *Krastiņš J.* Rīgas arhitektūras stilistiskie novirzieni XX gs. sākumā // Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR. – Rīga: Zinātne, 1974. – 79.–113. lpp.
- ⁶⁸ *Валескалн В., Васильев Ю.* Этапы развития архитектуры социалистической Риги. – С. 57–94; *Архитектура в Советской Латвии.* – Москва: Стройиздат, 1973. – 126 с.
- ⁶⁹ Par koka ēkām sk.: *Caune A.* 1974. gada izrakumi Vecrīgā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1975. – 12.–17. lpp.; *Цауне А.* Жилища Риги XII–XIV вв. – 150 с.

- ⁷⁰ Sitzungsberichte.. 1893. – S. 107; *Straubergs J.* Vecā Rīga. – 81. lpp.; *Caune A.* Rīgas 13.–14. gs. „mūra nami” (Stenus) // *Arheoloģija un etnogrāfija.* – Rīga: Zinātne, 1978. – 12. sēj. – 100.–118. lpp.
- ⁷¹ *Zandberga R.* Rīgas 1293. gada būvnoteikumi // *Arhitektūra un pilsētbūvniecība Latvijas PSR.* – Rīga: Zinātne, 1971. – 2. sēj. – 59.–75. lpp.
- ⁷² *Зандберга Р.* Исследование планировки и застройки исторического центра города (Риги) // *Методика и практика сохранения памятников архитектуры.* – Москва: Стройиздат, 1974. – С. 33–39.
- ⁷³ Arheoloģiskos pētījumus Mārstaļu ielā 2, 4, 6 un 8 1987. gadā veicis Polijas Kultūras pieminekļu restaurācijas darbnīcu arheologs A. Vitkovskis.
- ⁷⁴ *Širants R.* Vecākais mūra dzīvojamo ēku tips Rīgā // *Latvijas PSR arhitektūras mantojums.* – Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1958. – 1. sēj. – 63.–91. lpp.
- ⁷⁵ *Straubergs J.* Vecā Rīga. – 81.–82. lpp.
- ⁷⁶ *Zandberga R.* Jauni pētījumi par Vecrīgas XV–XVII gs. dzīvojamākām // *ACD.* – 1979. – 35.–40. lpp. (Šeit minētas ēkas Aldaru ielā 11 un Pils ielā 14, kas izveidotas, paplašinot gotiskā stilā celtos namus.)
- ⁷⁷ *Zandberga R.* Aizmirstās renesanses ēkas // *Māksla.* – 1973. – Nr. 3. – 19.–20. lpp.
- ⁷⁸ *Zondāžas* 20. gs. 60. gadu beigās izdarītas arhitekta E. Slavieša vadībā.
- ⁷⁹ Par 17.–19. gs. ēku fasādēm sk.: *Birzenieks A.* Rīgas baroka un klasicisma laikmeta pilsoņu nama fasādes kompozīciju paņēmieni // *P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes zinātniskie raksti.* – Rīga, 1958. – XXI. – 85.–108. lpp. Zelmini Mārstaļu ielā 1988. gadā atjaunoja poļu firma “PKZ”.
- ⁸⁰ Baroka laikmeta interjeru apdares fragmenti atrasti R. Vāgnera ielā 13 un 15, Mārstaļu ielā 12 un 14, Jāņa ielā 6. Vecrīgas seno interjeru pētniecībā 20. gs. 80. gados daudz paveikusi toreizejā Kultūras ministrijas Restaurācijas institūta izpētes grupa arhitekta Pētera Blūma vadībā.
- ⁸¹ *Cielava S.* Cilnis Vecrīgas laicīgajā arhitektūrā (16. gs.–17. gs. pirmā puse). – Rīga: Zinātne, 1985. – 144 lpp.
- ⁸² Celtniecība pēc paraugfasādēm bija obligāta visā cariskajā Krievijā, lai regulētu kopš 18. gs. beigām strauji augošo pilsētu arhitektonisko veidolu. Sk.: *Holcmanis A., Jansons A.* Privāto ēku celtniecība Rīgas iekšpilsētā (Vecrīgā) pēc paraugfasādēm XIX gs. pirmajā pusē // *Latvijas PSR pilsētu arhitektūra.* – Rīga: Zinātne, 1979. – 80.–117. lpp.
- ⁸³ *Zandberga R.* Rīgas arhitektoniski pilsētbūvnieciskā struktūra baroka periodā. – 52.–55., 98. lpp.
- ⁸⁴ *Straubergs J.* Rīgas vēsture. – 414. lpp. – Arī 1823. gada fasāžu zīmējumos var saskatīt ap 160 noliktavu. Sk.: *Holcmanis A.* Pētījumi par Vecrīgas apbūvi XIX gs. pirmajā pusē. – 224., 237. lpp.
- ⁸⁵ Pētījumus bijušajā Sv. Jura baznīcā 1985. gadā veicis Polijas Kultūras pieminekļu restaurācijas darbnīcu arhitekts J. Cedro un vēsturnieks L. Galčevskis.
- ⁸⁶ Par ķieģeļu ražošanu un to izmantošanu Latvijā sīkāk sk.: *Васильев Ю.* О производстве и применении кирпича в Латвии // *Из истории техники,* 1. – Рига: Зинатне, 1959. – С. 33–44.
- ⁸⁷ 1215. gada ugunsgrēkā nodega Rīgas pirmais Doms – iespējams, ka tā bija koka celtne, kas atradās 1201. gada vācu kolonistu apmetnes

teritorijā. Kaut arī bīskaps Alberts zemesgabalu jaunās Bīskapa sētas celtniecībai ieguva no lībiešiem jau 1211. gadā, celtniecība sākās tikai 1215. gadā. Par Doma celtniecību sīkāk sk.: *Neumann W.* Der Dom zu St. Marien. – 125+3 S.; *Wasiljew Y.* The Dom Cathedral Architectural Ensemble in Riga. – Leningrad: Aurora Art Publishers, 1980. – P. 5–33.

⁸⁸ Kādā pāvesta Eižena 1431. gada 17. novembrī izdotā dokumentā minēts, ka 1431. gadā Rīgas arhibīskaps lūdzis atļauju vākt līdzekļus Doma altārdaļas atjaunošanai (rekonstrukcijai?). Sk.: *Busch N.* Zwei Nachrichten über den Rigaschen Dom aus dem Vatikanischen Archiv. Rechenschaftsbericht der Dombauabteilung der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde. – Rīga, 1898. – S. 24; *Neumann W.* Der Dom zu St. Marien.. – S. 24. Šo Doma altārdaļas pagarinājumu atraka 1986. gadā arheologa A. Caunes vadībā.

⁸⁹ *Neumann W.* Das mittelalterliche Riga. – S. 24–27; *Vaiga B.* Проблема пространственной формы в средневековой архитектуре Латвии и Эстонии // Ученые записки Тартусского Государственного университета. – Тарту, 1960. – Вып. 86. – С. 8–12. Abi šie autori gan pieļauj, ka Sv. Jēkaba baznīca jau sākumā bijusi iecerēta kā bazilika.

⁹⁰ Sīkāk par Sv. Pētera baznīcas celtniecības vēsturi sk.: *Zirnis G.* Pētera baznīca. – Rīga: Zinātne, 1984. – 205 lpp. Hipotēzi par 13. gs. mūra baznīcas veidolu sk.: *Erdmanis G.* Rīgas Pētera baznīcas viduslaiku telpiskās uzbūves principu analīze. Rīga, 1962–1963. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.

Pētera baznīcas atdzimšana / Sast. A. Holcmanis. – Rīga: Galvenā arhitektūras pārvalde, 1995. – 104 lpp.

⁹¹ *Vaiga V.* Die Petrikirche in Riga // Konsthistorisk tidskrift. – 1970. – H. 3/4. – S. 140–166; *Vaiga B.* Церковь Петра в Риге // Ученые записки Тартусского Государственного университета. – Тарту, 1969. – Вып. 220. – С. 126–161; *Vaiga B.* Проблема пространственной формы в средневековой архитектуре Латвии и Эстонии. – С. 138.

⁹² Par Doma torni sk.: *Juškevics J.* Vecā Rīga. – Rīga: Valters un Rapa, 1936. – 20. lpp.; Feodālā Rīga. – 442. lpp. Par Sv. Pētera baznīcas torni sk.: *Guleke R.* Der Dom zu Riga // Baltische Monatsschrift. – [Rīga], 1884. – Bd. XXXI. – S. 553; Feodālā Rīga. – 442. lpp. Par Sv. Jēkaba baznīcas torni sk.: *Malvess R.* Sv. Jēkaba baznīca Rīgā un tās būvēsture. 1. sēj. Rīga, 1972. Mašīnraksts glabājas Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļā; *Straubergs J.* Rīgas vecie skati un plāni 16. un 17. gs. Rīga, 1940 (?). Tirraksts glabājas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Rx 59, 2. mape.

⁹³ *Malvess R., Jansons G.* Pētījumu materiāli par arhitektūras pieminekli – bijušā franciskāņu klostera atliekām Rīgā. 3 sēj. – Rīga, 1964–1970. – 3. sēj. – 84.–85. lpp., 173. att. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.

⁹⁴ *Malvess R., Vītola T.* Pētījumu materiāli par arhitektūras pieminekļu kompleksu Jāņa sētā Rīgā. Rīga, 1964. Mašīnraksts glabājas Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centra arhīvā.

⁹⁵ *Zandberga R.* Rīgas viduslaiku nozudušo arhitektūras pieminekļu meklējumi // Muzeji un kultūras pieminekļi. – Rīga: Liesma, 1973. – 10.–11. lpp.

- ⁹⁶ *Bockslaff W.* Baureste des ehemaligen Bischofshofs // *Sitzungsberichte*. 1884. – S. 56–59.
- ⁹⁷ *Löwis of Menar K.* Die älteste Ordensburg in Livland. – Berlin: Verlag von Franz Eberhardt und Co, 1903. – S. 7, 1 P.; *Tuulse A.* Die Burgen in Estland und Lettland. – Dorpat: Dorpater Estnischer Verlag, 1942. – S. 31.
- ⁹⁸ *Caune M.* Rīgas pils. – Rīga: Zinātne, 2001; *Caune M.* Rīgas pils – senā un mainīgā. – Rīga: Jumava, 2004.
- ⁹⁹ *Neumann W.* Das mittelalterliche Riga. – S. 53; *Riga und seine Bauten.* – S. 201; *Buchholz A.* Zur Geschichte des älteren Rigaschen Rathauses // *Mitteilungen*. Bd. XV. – S. 161.
- ¹⁰⁰ *Melngalvju nams Rīgā / Sastādītāja un zinātniskā redaktore M. Siliņa.* – Rīga: SIA "Rīgas nami"; Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 1995.
- ¹⁰¹ 1823. gadā izgatavotu visu Rīgas ēku fasāžu notinumu zīmējumi, to skaitā Vecrīgai uz 40 lapām. Konkrēto attēlu sk. attēlu komplektā, kas glabājas Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļā, 21. lapa. Par zīmējumiem sīkāk sk.: *Holcmanis A.* Pētījumi par Vecrīgas apbūvi XIX gs. pirmajā pusē // *Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR*, 1. sēj. – Rīga: Zinātne, 1969. – 215.–236. lpp.
- ¹⁰² Par šo jautājumu izteiktas dažādas domas. *F. Beninghofens* uzskata, ka pēc 1201. gada šajā vietā atradusies tirgotāju sēta. Sk.: *Benninghoven F.* *Rigas Entstehung*. – S. 45. *R. Zandberga* domā, ka te bijusi domkapitula pirmā sēta. Sk.: *Zandberga R.* Lokāli pilsētībūvnieciski veidojumi agro viduslaiku Rīgas struktūrā XII–XIII gs. mijā. – 66.–78. lpp.
- ¹⁰³ *Васильев Ю.* *Классицизм*. – С. 38, 54–56.
- ¹⁰⁴ 19. gs. un 20. gs. būvēto sabiedrisko ēku celšanas gadi un autori ņemti no: *Riga und seine Bauten*, kā arī no Rīgas pilsētas Būvvaldes tehniskā arhīva. Sk. arī: *Latviešu tēlotāja māksla*. 1860–1940. – 20.–29., 91.–103., 258.–267., 473.–499. lpp.
- ¹⁰⁵ *Holcmanis A.* *Vecrīgas fasāžu tipi*. Referāts nolasīts 1967. gadā Latvijas Arhitektu savienībā. Mašīnraksts glabājas Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļas arhīvā.
- ¹⁰⁶ *Jansons A.* *Henrijs van de Velde Rīgā // Dabas un vēstures kalendārs* 1974. – Rīga: Zinātne, 1973. – 233.–235. lpp.
- ¹⁰⁷ Par viduslaiku pilsētu uzbūves principiem un likumsakarībām to telpiskās ainavas veidošanā rakstīts šādos darbos: *Sitte C.* *Der Städtebau nach seinem künstlerischen Grundsätzen*. – Wien: Verlag Karl Graeser & Co, 1922; *Rauda W.* *Lebendige Städtebauliche Raumbildung*. – Berlin: Henschelverlag, 1957.
- ¹⁰⁸ *Зандберга Р.* *Метод исследований ранней истории строительства Риги // Проблемы теории и истории архитектуры*. – Москва, 1973. – С. 106.
- ¹⁰⁹ Priekšlikumi daļēji atbrīvot no apbūves *Doma rietumu* pusi bija izteikti arī agrāk, piemēram, 1880. gadā Rīgas Būvvalde ieteica nojaukt ēkas starp *Jaunielu* un *Domu tag*. *Doma lauku* ma teritorijā; sk.: *Gedenkschrift zum 25jährigen Jubiläum des Architektenvereins zu Riga*. 1889–1914. – Rīga: Buch- und Kunstdruckerei Karl Seuborlich, 1914. – S. 7.
- ¹¹⁰ *Neumann W.* *Der Dom zu St. Marien*. – S. 68–71.
- ¹¹¹ *Brotze J. Ch.* *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Münzen, Wappen etc.* 10 sēj. 4788 lpp. Manuskripts glabājas Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas *Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā*.

- ¹¹² Par kolonnas autoru uzskata Dž. Kvarengi. Sk.: Некрасов А. А., Земцов С. М. Отечественная война 1812 года и русское искусство. – Москва: Искусство, 1969. – С.105.
- ¹¹³ Zandberga R. Lokāli pilsētībūvnieciski veidojumi agro viduslaiku Rīgas struktūrā XII un XIII gs. mijā. – 58.–79. lpp.
- ¹¹⁴ Hipotēzi par to, ka šeit atradusies apbūve bīskapa Meinarda laikā, izteicis A. Zandbergs; sk.: Zandbergs A. Kad sākās Rīga? // Latvijas Arhitektūra. – 1995. – Nr. 2. – 48.–50. lpp.
- ¹¹⁵ Senā Rīga gleznās, zīmējumos un gravīrās. – Rīga: Rīgas pilsētas valde, 1937. – 21. lpp. Pirmoreiz publicēta: Münster S. Cosmographie oder Beschreibung aller Länder, Herrschaften, vornehmster Stellen. – Gedruckt zu Basel durch Henricum Petri, Anno 1550; Münster S. Cosmographia universalis, lib. VI. – Basel, 1559.
- ¹¹⁶ Senā Rīga gleznās, zīmējumos un gravīrās. – 24. lpp. Iespējams Rīgā N. Mollīna grāmatu spiestuvē, saglabāties nepilns eksemplārs (no četrām lapām trūkst vienas kreisajā pusē), kopiju izgatavojis mākslinieks J. Delvers. Spriežot pēc zīmējumu tehnikas, to autors H. Tūms ietekmējies no Holandē zīmētām panorāmām. Sk.: Spekke A. 1612. g. Rīgas skata holandiešu prototips // Latvijas Universitātes raksti. Filoloģijas un filozofijas fakultātes sērija. III 1. – Rīga: Latvijas Universitāte, 1935. – 1.–15. lpp.
- ¹¹⁷ Apbūve pret Daugavu bija daļēji izpostīta arī Pirmā pasaules kara laikā, taču to atjaunoja iepriekšējā veidā.
- ¹¹⁸ Васильев Ю. Классицизм.. – С. 82.
- ¹¹⁹ Par augstceltnes lomu Vecrīgas silueta papildināšanā LVU Arhitektūras fakultātes zinātniskajā sesijā 1949. gadā referēja projekta autors O. Tilmanis, šī darba autoram klātesot.
- ¹²⁰ Reģenerācijas projektu izstrādājusi Latvijas Celtniecības zinātniskās pētniecības institūta pilsētībūvniecības laboratorija 1976.–1983. gadā. Autoru kolektīvā bija arhitekts E. Pučiņš (vad.), A. Holcmanis, E. Burkovskis, darbā piedalījās arī arhitekti V. Tarasova, V. Rinkēviča, E. Helfričs, M. Krasņikova, tehniķis arhitekts H. Gailis. Sk.: Пучин Э. Проект регенерации Старой Риги. – 58 с.
- ¹²¹ Sīkāk sk.: Pučiņš E. Rīgas vēsturiskā kodola nākotne // Arhitektūra un dizains. – Rīga: Avots, 1985. – 54.–58. lpp.
- ¹²² Pučiņš E., Holcmanis A., Caune V. Vecrīgas reģenerācijas projekts "83" un tā realizācijas rezultāti. RVC saglabāšanas un attīstības plāna apakšprojekts A5: pilsētvides inventarizācija un analīze 10.1.3. I. Projekta izvērtējums un tā turpmākās izmantošanas iespējas. Rīga, 2002. II. Vecrīgas reģenerācijas gaita kopš 1980. gadiem un rezultāti. Rīga, 2003. Mašīnraksts glabājas Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļas arhīvā.
- ¹²³ Holcmanis A. Vecrīgas sanitācija sakarā ar rekonstrukciju // LPSR ZA Vēstis. – 1949. – Nr. 12. – 128.–144. lpp.

SPECIĀLO TERMINU VĀRDNĪCA

Aiziela – iela, pie kuras atrodas saimniecības ēkas jeb sētas puses izbauktuves, atšķirībā no ielām ar dzīvojamo apbūvi; Rīgā aizielas radušās 16. gs. beigās, zemesgabalus apvienojot un apbūvei diferencējoties.

Akants – rotājums stilizētas dadža lapas veidā; izmanto *korintiskā ordera kapitēla* veidojumā.

Altārdaļa – baznīcas austrumu daļa, parasti ar paaugstinātu grīdu.

Ampīrs – vēlā klasicisma stils Rietumeiropā 19. gs. pirmajā ceturksnī. Radies Francijā. Par ampīru dažkārt dēvē krievu klasicisma paveidu, kam ir tikai ārēja līdzība ar franču ampīru.

Anfilāde – rindā izvietotas telpas, kas savienotas ar citu citai pretim esošām durvīm.

Ansamblis – ēku grupa, kas veido vienotu arhitektonisku kompozīciju.

Antablements – *ordera* vainagojošā horizontālā sastāvdaļa, ko balsta kolonnas vai pilastrī.

Apbūves līnija, būvlaide – nosacīta apbūves robeža, līdz kurai atļauts celt ēkas, Vecrīgā tā sakrīt ar ielu sarkano līniju.

Apbūves regulācijas zona – teritorija ap pilsēt-būvniecības pieminekli, kurā ir ierobežots ēku augstums un apbūves blīvums.

Apsīda – altārdaļas noslēgums pusapļa vai daudzstūraina izvirzījuma veidā.

Arhitrāvs – nesošā sija, *ordera antablementa* apakšējā sastāvdaļa.

Arka – ailas lokveida pārsedze starp diviem balstiem (stabiem, kolonnām). Atkarībā no pārsedzes formas izšķir pusaploces arku, smailloka arku u. c.

Arkāde – vienādu *arku* rinda.

Arkatūra – nelielu dekoratīvu *arku* virkne.

Atika – zema sienas daļa virs vainagojošās *dzegas*. Ja atika aizsedz jumtu, atikā var būt logi.

Balustrāde – *galerijas*, terases, balkona, jumta malas u. c. nožogojums, kas sastāv no *balustriem* un horizontālas margas.

Balustris – *balustrādes* elements nelielas kolonnas vai stilizētas vāzes veidā.

Baroks – mākslas stils, kas dominēja Rietumeiropā no 17. gs. pirmās puses līdz 18. gs. vidum. Radies Itālijā. Barokam ir tieksme uz monumentālismu, kustību, greznību.

Bastions – plānā piecstūrainis, uz priekšu izvirzīts, no zemes veidots apmūrēts nocietinājums artilērijas sānuguns izvietšanai.

Bazilika – vairākjomu celtne baznīcu arhitektūrā, tās vidējais *joms* paaugstināts attiecībā pret sānu jomiem, un tā augšdaļā ir logi telpas izgaismošanai.

Biforijs – arhitektonisks vai skulpturāls divdalītas ailas noformējums.

Būvlaide – sk. *apbūves līnija*.

Cietokšņa distance – zināma platuma zona ap cietoksni, kurā noteikti apbūves ierobežojumi.

Citadele – cietoksnis, kas aizsargā pilsētu.

Cokols – celtnes redzamā arhitektoniski izceltā pamatne.

Cvingers – mūros ieslēgta pieeja jeb priekšlaukums nocietinātas viduslaiku pilsētas vārtiem (viduslaiku pili josla starp ārējo un iekšējo mūri).

Deambulatorijs – kapelu vainags ap altārtelpu.

Doms – galvenā baznīca, bīskapa baznīca.

Doriskais orderis – masīvākais, smagnējākais *orderis*, kura kolonnas vidusdaļā paresninātas, tām nav bāzes, bet ir seklas *kanelūras*, vienkāršs divdaļīgs *kapitelis* un trijdaļu *antablements*, vidū *frīze* – dekoratīvo *triglifu* un metopu josla.

Dormitorijs – mūku vai ordeņbrāļu kopējā guļamtelpa klosteros vai pilīs.

Dzega – sienu vainagojošā josla, kas atdala sienu no jumta. Tā var būt arī sienu sadaloša josla (starp diviem stāviem, virs logiem un durvīm).

Eklektisms – arhitektūras novirziens Eiropā 19. gs. otrajā pusē, kam raksturīga tieksme uz reprezentāciju un dažādu arhitektūras stilu elementu apvienojums.

Epitāfija – sākotnēji uzraksts uz kapa pieminekļa (dzejas formā), vēlāk – arī mirušā piemiņas plāksne, kas ne vienmēr ir saistīta ar apbedīšanas vietu; arī fasādi rotājoša plāksne ar veltījumu.

Erkers – ēkas ārsienā vairāku stāvu augstumā uz āru izvirzīta ieapaļa vai stūrainā izbūve, kas nesniedzas līdz zemei.

Esplanāde – sk. *glasiss*.

Festons – skulpturāls cilnis, kurā attēlota galos iekārta ziedu un lapu vija.

Fortis – samērā liels, noslēgts nocietinājums vai cietoksnis.

Frīze – ornamentāli dekoratīva josla, klasiskā *ordera antablementā* atrodas vidusdaļā.

Frontons – arhitektonisks fasādes elements trīsstūra, pusloka, segmenta vai citā formā. Radies *ordera* arhitektūrā kā divslīpju jumtgale. Frontonu par

dekoratīvu noslēgumu izmanto arī ēku *portālos*.

Funkcionālisms – arhitektūras virziens, kurā galvenais ir celtnes lietderīgais plānojums, kas nosaka tās ārējo veidolu; radās 1910.–1920. g. Vācijā.

Galerija – segts gaitenis ēkas ārpusē, gara, šaura telpa, kas savieno ēkas atsevišķas daļas.

Glasiss – neapbūvēta teritorija nocietinājumu priekšā (starp cietoksni un pilsētas apbūvi, bieži vien starp citadeli un pilsētu), kas kalpo aizsardzības interesēm.

Gotika – mākslas stils Rietumeiropā no 12. gs. beigām līdz 16. gs. sākumam. Arhitektūrā tam raksturīgs vertikālisms, konstruktīva drosme. Izcila virtuozitāte tiek sasniegta ribotu velvju būvniecībā. Gotika visspilgtāko izpausmi guvusi kulta celtnēs.

Guļbūve – celtnes, kuras sienas veido līmeniski cits virs cita likti apaļkoki vai šķautņi, kas savienoti pakšos vai statņos.

Halles tipa baznīca – kulta celtnes, kas atšķirībā no *bazilikas* sastāv no vienāda vai nedaudz atšķirīga augstuma *jomiem*.

Holandiešu nocietinājumu sistēma – ar koka nostiprinājumiem veidota zemes vaļņu un bastionu sistēma. Radusies 16. un 17. gs.

Hornverks – cietokšņa prieksnocietinājums.

Itāļu nocietinājumu sistēma – ar akmens mūri apdarināta zemes nocietinājumu sistēma, ko papildina dziļi grāvji, *rondeli* un kopš 16. gs. – *bastioni*.

Joms – ar balstu (stabu, kolonnu) rindu nošķirta telpas daļa.

Joniskais orderis – izceļas ar slaidām proporcijām un izsmalcinātām detaļām. Pazīmes: kolonnām ir bāze, stāvā iegrieztas dziļas *kanelūras*, *kapitelim* raksturīgas divgalu *volūtas*. *Arhitrāvs* sadalīts horizontālās joslās – fascijās, *frīzi* parasti rotā bareljefu josla.

Jūgendstils – valdošais stilistiskais mākslas virziens 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā.

Kanelūra – grope, visbiežāk *pilastrā* vai kolonnas stāvā.

Kapitelis – vertikālu balstu (kolonnas, *pilastra*, staba) vainagojums.

Kapitula zāle – augstākās garīdzniecības sapulcēm domāta reprezentācijas telpa.

Kazemāts – parasti zem vaļņa *kurtīnes* izbūvēta velvēta telpa ar šaujamlūkām.

Klasicisms – mākslas stils Eiropā (18. gs. 60. gadi – 19. gs. sākums). Radies Francija kā pretstats *barokam*. Par estētisko ideālu izmanto klasisko (Senās Grieķijas un Romas) mākslu.

Konsole – konstruktīvs balstelements, kas izvirzās no sienas virsmas; mēdz būt *volūtas* vai *akanta* lapas veidā.

Konstruktīvisms – 20. gs. arhitektūras virziens, kas celtnes izteiksmīguma pamatā liek tās konstrukciju.

Kontrforss – vertikāls izvirzījums, kas uztver velves horizontālo spiedienu. Izmantots galvenokārt gotikā.

Kontrgarde – sk. *hornverks*.

Konventa nams – klostera dzīvojamā ēka; pils tips viduslaikos, kam četri pils korpusi ar torņiem ap tver taisnstūrveida pagalmu.

Kore – šķautne jumta plakņu sadurvietā.

Korintiskais orderis – līdzīgs *joniskajam orderim*, atšķiras ar bagātīgāk dekorētu kapiteli.

Koris – sk. *altārdaļa*.

Kronverks – sk. *hornverks*.

Krusta eja – sakrāli procesijai un telpu savienošanai paredzēta *galerija* ap klostera pagalmu.

Kurtīne – taisna zemes vaļņa (cietokšņa sienas) daļa starp *bastioniem*. Tajā var būt izveidoti pagrabi, noliktavas vai *kazemāti*.

Liela orderis – fasādes kompozīcija *ordera* sistēmā, kur kolonnas vai *pilastrī* ir vairāku stāvu vai visas fasādes augstumā.

Lizēna – plakans izvirzījums sienā šauras vertikālas joslas veidā.

Lodžija – no vienas vai vairākām pusēm vaļēja, pārsegta telpa, kas piekļaujas ēkai.

Lunets – trīsstūrveida priekšnocietinājums.

Manierisms – stilistisks virziens Eiropas mākslā, radies Itālijā, Ziemeļeiropā izplatījies 16. gs. pirmajā pusē – 17. gs. vidū. Raksturīgs subjektīvisms, dekoratīvisms, fantastiskums.

Mansarda jumts – lauza jumta forma ar lēzenu augšējo un stāvu apakšējo virsmu. Radies 17. gs. Latvijā saukts arī par holandiešu jumtu.

Orderis – nesošo un balstīto arhitektonisko elementu kārtojums noteiktā mākslinieciskā sistēmā. Radies Senajā Grieķijā. Ordera galvenās sastāvdaļas ir pamatne, kolonnas vai *pilastrī* un *antablements*. Ir *doriskais*, *joniskais*, *korintiskais*, *toskāniskais* u. c. orderi.

Palisāde – nosmailinātu, zemē stāvus cits citam līdzās iedzītu koka pāļu aizsargsiena jeb senlaiku nocietinājumos – šķērslis, kas, līdzīgi žogam, būvēts no resniem, augšgalā nosmailinātiem baļķiem.

Panelis – ēkas iekšējo sienu apakšdaļas koka apšuvums vai krāsojums.

Perimetrālā apbūve – ēkas atrodas cieši cita pie citas un saskaras ar uguns mūriem.

Pilārs – balsta elements. Salīdzinājumā ar kolonnu pilārs ir masīvāks. Parasti plānā tas ir kvadrātveida vai daudzstūrains. *Ordera* dalījuma sistēma nav obligāta.

Pilastrs – izvirzījums ar taisnstūrveida šķērsgriezumu sienas virsmā, parasti veidots pēc ordera kolonnas uzbūves shēmas.

Pildrežģis – būvveids, kad sienu koka karkasu aizpilda ar ķieģeļu mūrējumu vai citu materiālu.

Polihromija – daudzkrāsainība, daudzu krāsu lietojums un dažādas krāsas materiālu izmantojums arhitektūrā, tēlniecībā un lietišķajā mākslā.

Portāls – arhitektoniski vai skulpturāli veidota ieeja ēkā.

Portiks – pārsegta telpa aiz kolonādes.

Profilējums – šķērsgriezumā liektās vai lautzās formās veidota josla (piemēram, gar ailas malu, dzegu, velvju ribās).

Ravelīns – trīsstūrveida fortifikācijas palīgbūve cietokšņa priekšā vai kā sala ūdensgrāvī.

Rekompozīcija – fragmentāras restaurācijas veids – arhitektūras pieminekļa zudušās daļas (fragmenta) atjaunošana. Lai atjaunoto daļu varētu atšķirt no oriģināliem celtnes elementiem, to dažkārt veido citā būvmateriālā.

Remteris jeb refektorijs – ēdamtelpa klosterī vai pilī.

Renesanse – stilistisks virziens Rietumeiropā no 14. gs. līdz 16. gs. pirmajai pusei, kas balstījās uz laicīgiem estētiskiem ideāliem un smēlās iedvesmu Senās Grieķijas un Romas mākslā.

Rizalīts – uz priekšu izvirzīta sienas daļa visā ēkas augstumā.

Rokoko – mākslas stils, kas radies 18. gs. sākumā un kas galveno uzmanību pievērš izsmalcinātai un virtuozai interjeru dekoratīvajai apdarei.

Rolverks – tāda ornamenta sistēma *manierismā*, kura atgādina dzelzs kalumu ar dažādos virzienos ietītām sloksnēm.

Romānika – stilistisks virziens Rietumeiropas mākslā 10.–12. gs. Raksturīga skarba arhitektūra ar

masīvām formām un smagnējām konstrukcijām.

Rondelis – apļveida vai lokveida nocietinājums.

Rotonda – apaļa, parasti sakrālā celtnē, ko sedz kupols.

Rustojums – apmetuma apdares paņēmieni – rievtojums, kas sadala plakni horizontālās joslās vai imitē akmens bloku mūrējumu.

Rusts – četrstūrveida akmens ar rupji tēstu virsmu; arī šādas virsmas imitācija apmetumā.

Sakristeja – īpaša telpa baznīcā, kur glabājas kulta piederumi.

Sandriks – arhitektoniska detaļa virs logu vai durvju ailām *dzegas* fragmenta vai *frontona* veidā.

Sarkanā līnija – ielas robeža, arī nosacīta apbūves robeža.

Smailloka arka – lauzta arka, liklīnijas pārsedes elements, kura sānu līknes krustojas arkas augstākajā punktā.

Stāvbūve – celtnē, kuras sienas veido stateniski cits pie cita likti apaļkoki vai šķautņi.

Toskāniskais orderis – klasiskais *orderis*, kas radies Senajā Romā. Raksturīga bāze, gluds kolonnas stāvs, divdaļīgs profilēts *kapitelis*.

Transepts – viens vai vairāki šķērsvirziena *jomi*, kas, šķērsojot vidus un sānu jomus, rada krustveida plānu.

Traveja – ar velvi pārsegta telpas daļa starp balstiem (*pīlāriem*, kolonnām).

Triglifs – taisnstūrveida akmens plātne ar vertikāliem iegriezumiem.

Volūta – arhitektoniski dekoratīva detaļa spirālveida ievijuma formā.

Zelminis – jumtgale, ģēvele. Divslīpju jumtu noslēdzošā siena. Atšķirībā no *frontona* zelmini neaptver *dzegas*.

VECRĪGAS IELU UN LAUKUMU NOSAUKUMI GADSIMTU GAITĀ

Pirmais dots tagadējais vai arī pēdējais nosaukums pirms ielas vai laukuma likvidēšanas. Aiz tā hronoloģiskā secībā no seniem laikiem līdz mūsdienām uzrādīti tie nosaukumi, kurus ir izdevies noskaidrot. Iekavās minēts gads, kurā nosaukums piešķirts vai pirmoreiz minēts rakstītos avotos.

Aklā iela (1921); Maisu iela

Alberta laukums (1889)

Aldaru iela (1914); Krievu iela (1345); Brūveru iela

M. Aldaru iela (likvidēta ~1937); Mazā šķērsiela

Alksnāja iela (1987); Uz Alksnāju (1401);

L. Peitavas iela (17. gs.); Reformātu iela (1861);

Sarkanās Gvardes iela (1950)

Amatu iela (1936); Pret pelēkiem brāļiem

(13. gs.); Kur iet uz ģildēm (1385); Ģilžu iela (1497);

Kongresu iela (1940)

Anglikāņu iela (1989); Miesnieku vaļņu jeb

M. Miesnieku iela; Anglikāņu iela (1861); Bibliotēkas

iela (1950)

Arsenāla iela (1885); Skolas iela (pēc 1787)

Aspazijas bulvāris (1989); Teātra bulvāris

(1858); Aspazijas bulvāris (1920); Padomju

bulvāris (1950)

Atgriežu iela (1923); Atgriezeniskā iela (1650)

Audēju iela (1540); Bevera iela (1392); Bebru iela

(16. gs.); 16. gs. tā nosauca arī šīs ielas pagarinājumu

starpvaļņu teritorijā; Vēveru iela (19. gs.)

Basteja bulvāris (1990); Basteja bulvāris (1861);

Z. Meierovica bulvāris (1929); Padomju bulvāris (1941)

Bīskapa gāte (1990); Bīskapa gāte jeb izbrauce; L. Bīskapa iela; Darvina iela (1940); Muzeja iela (1950)

Brēmenes iela (likvidēta ~1930); Brēmiešu iela (1896/97)

Daugavas gāte (1937)

Doma laukums (1989); daļēji ieslēdz Mūku ielu

(1852); Doma laukums (1885); 15. maija laukums

(1937); 17. jūnija laukums (1940)

Gleznotāju iela (1920); Mālderu iela (1677); Jaunā mazā šķērsiela (1702)

Grēcinieku iela (1990); Bagāto iela (1387);

Zunderna iela (1509); Grēcinieku iela (17. gs.);

I. Sudmaļa iela (1950)

M. Grēcinieku iela (likvidēta ~1937)

Gūtenberga iela (likvidēta ~1930)

Herdera laukums (1864); Mazo svaru laukums (1650)

Jāņa iela (13. gs. beigas); Aiz Jāņa baznīcas kora

Jāņa sēta (1902); Bīskapa sēta (13. gs.); Policijas ka-

zarmu sēta (1828)

Jaunavu iela (likvidēta pēc 1941); Aiz rātsnama (16.

gs.); Jumpravu iela (1843)

M. Jaunavu iela (1921); M. Jumpravu iela (1650)

Jauniela (1923); Jaunā iela (1599); Lielā Jaunā iela

(1810); Jaunā iela (1876)

M. Jauniela (1599); Aiz maizes galdiem; Kur iet uz

Domu (1495)

- Jēkaba iela** (1989); Jēkaba iela (1397); Lielā Jēkaba iela (1846); Komjaunatnes iela (1948)
- M. Jēkaba iela** (likvidēta ~1936); Ogļu iela (1398); M. Jēkaba iela (1802)
- Jēkaba laukums** (1989); Jēkaba laukums (16.–17. gs.); Mazais Parādes laukums (19. gs. pirmā puse); Čerņiševska laukums (1950)
- Kalēju iela** (16. gs.), L. Kalēju iela (19. gs./ 20. gs. sākums); Kalēju iela (1938)
- Kaļķu iela** (1989); Kaļķu iela (1404); Ļeņina iela (1950); sk. arī Svērtuves iela
- Klostera iela** (1990); Klostera iela (pēc 1500); Saeimas laukums (1925); Muzeja iela (1941); Vēstures iela (1950)
- Konventa sēta** (13. gs.); Sv. Gara pasāža (1397)
- Krāmu iela** (1920); Siktirtgotāju iela (1343); Krāmera iela (1418)
- Krievu iela** (1859, likvidēta ~1937); M. Krievu iela (1345)
- Kungu iela** (1991); Bredebekes iela (1409); Siļķu iela (1550); Kungu iela (1650); pēc 1685. g. tā nosauca arī šīs ielas pagarinājumu starpvaļņu teritorijā; Daugavas iela (1941)
- Ķemerejas iela** (likvidēta ~1930)
- Ķēniņu iela** (1987); Mazā iela (1792); M. Ķēniņu iela (1803); M. Komunālā iela (1941)
- Laipu iela** (1923); Steķu iela (1413)
- Latviešu strēlnieku laukums** (1990); Latviešu sarkano strēlnieku laukums (1965)
- Maisa iela** (1920)
- Mārstaļu iela** (1415); Rigemundes iela (1350); Maršalka iela (1405)
- Meistaru iela** (1938); M. Kalēju iela (16. gs.)
- Melngalvju iela** (1859, likvidēta 1937)
- Miesnieku iela** (1859); Miesnieku iela (1397)
- M. Miesnieku iela** (15. gs.); Kad iet uz jaunavām (1394); Jaunavu šķērsiela (1456)
- Minsterejas iela** (16. gs.); Klosterbaznīcas iela (1921); Minsterejas iela (1923)
- M. Minsterejas iela** (likvidēta 1930); M. Klosterbaznīcas iela (1921)
- Monētu iela** (1434); Uz skārņiem (1413); L. Monētu iela (1846)
- M. Monētu iela** (1434); M. Kurpnieku jeb Kurpju iela (1393); Pie Sv. Pētera (1425)
- Mucenieku iela** (17. gs.)
- Mūku iela** (1989); M. Mūku iela (16. gs.); Mūku iela (1885); Senatnes iela (1950)
- M. Muzeja iela** (1950); M. Bīskapa iela (16. gs.); M. Darvina iela (1940)
- Palasta iela** (1711); Palejas iela (1902)
- Pasta iela** (1860); Dzirnavu iela (16. gs.); Vaļņu iela
- Peitavas iela** (1864); Rezena iela (1402); M. Peitavas iela (1530); Peitavas iela (1577)
- M. Peitavas iela** (1864)
- Peldu iela** (1802); Vikbolda iela (1349–1415); Cūku iela (1401); Koninga iela (1436); Mitova iela (1481); L. Peldu iela (1846)
- M. Peldu iela** (likvidēta ~1930)
- Pēterbaznīcas iela** (1941); Bārdzīņu iela (1392); No kapsētas pie Sv. Pētera līdz tirgum (1400); Pēterbaznīcas iela; Pētera laukums (1940)
- M. Pēterbaznīcas iela** (likvidēta 1941); M. Pēterbaznīcas iela; M. Pētera iela (1940)
- Pēterbaznīcas laukums** (1400); Pētera laukums (1940)
- Pils iela** (1495); Rēdera iela (1386), L. Pils iela (1810)
- M. Pils iela** (1496); Pret dziedošām jumpravām; Pret Jēkaba kapsētu; Sv. Gara iela (1348)
- Pils laukums** (1987); Pilsgrāvja laukums (līdz 1783); Pils laukums (pēc 1783); J. Čakstes laukums (1928); Pionieru laukums (1941)

Poļu gāte (1989); Baznīcas izbrauce (1863); Katoļu izbrauce (1900); Katoļu gāte (1923); Tūristu iela (1950)

Rātslaukums (1999); Tirguslaukums (1330); Vecrīgas laukums (1950); Latviešu sarkano strēlnieku laukums (1965)

Rīdzenes iela (1823); Rīziņas iela (1810)

Rozena iela (1923); Kalēju iela (1339); Rozena jeb Rožu iela (16. gs.)

Skārņu iela (13. gs.); Pret skārņiem (1295); Šķūņu iela (1408); L. Skārņu iela (1896/97)

M. Skārņu iela (likvidēta ~1930)

M. Skolas iela; Skolas iela (16. gs. 2. puse)

Smilšu iela (1317)

M. Smilšu iela (1409); pēc 16. gs. tā nosauca arī šīs ielas pagarinājumu starpvaļņu teritorijā

Stalļu iela (18. gs.)

Svaru iela (1999); Uz gūstekņu torni (1437); L. Svaru iela (1810)

M. Svaru iela (likvidēta 1941)

Svērtuves iela (1920, likvidēta 1941); Šāļu iela (1335); Šāļu vārtu iela (1413); agrāk daļa no tagadējās Kaļķu ielas

Šķūņu iela (pēc 1550); Kurpnieku iela (1291 vai 1340, agrāk daļa no Skārņu ielas)

Teātra iela (1861); Jāņa tilta iela (18. gs.)

Tirgoņu iela (1333)

Torņa iela (1885); Jēkaba kazarmu iela (1846)

Trauksmes iela (1923, likvidēta 1941, atjaunota 2006); Alarma iela

13. janvāra iela (1930); Kārļa iela (1687)

Trokšņu iela (16. gs.); Pie mūriem; Lēruma iela (1846)

M. Trokšņu iela (16. gs.)

Ūdensvada iela (1923); Vecā Jelgavas iela (1502); Skunstes iela (1663)

R. Vāgnera iela (1987); Ķēniņu iela (16. gs.); Komunālā iela (1941); sk. Vaļņu iela

K. Valdemāra iela (1989); Nikolaja iela (1858); Valdemāra iela (1923); Gorkija iela (1953)

Vaļņu iela (1864); Smilšu iela (16. gs.); Kazarmu iela (1792); posms no Smilšu ielas līdz Kaļķu ielai (1885); pievieno daļu Ķēniņu ielas no M. Vaļņu līdz 13. janvāra ielai (1938)

M. Vaļņu iela (1862); M. Ķēniņu iela (19. gs.)

Vecpilsētas iela, 1945. gadā to apvieno ar Vecpilsētas laukumu

Vecpilsētas laukums (1514); Alksnājs (1329)

11. novembra krastmala (1990); 11. novembra bulvāris (1934); Daugavas krastmala (1940); Komjaunatnes krastmala (1948)

Zirgu iela (15. gs.); Klibā skrodera jeb Hinkenšrodera iela (1334–1344); Zirgu stalļu iela (1440);

L. Zirgu iela; 16. gs. tā nosauca arī šīs ielas pagarinājumu starpvaļņu teritorijā

M. Zirgu iela (likvidēta ~1937)

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. *Biernath H.* Die alten deutschen Straßennamen von Riga. – Borna; Leipzig, 1929.
2. *Širants R.* Materiāli – kartotēka par Rīgas ielām. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.
3. Rīgas ielu, laukumu, parku un tiltu nosaukumu rādītājs (no 18. gs. līdz mūsdienām). – Rīga, 2001.

VECRĪGAS ĒKU SARAKSTS

PASKAIDROJUMI

Adrese. Stūra ēkām norādīta viena adrese – nozīmīgākā iela. Ēkām, kas iziet uz divām ielām, t.sk. aizmugures ielu, ja tas nepieciešams, otra adrese norādīta piezīmēs, dažkārt tas attiecas arī uz stūra ēkām.

Celšanas gads. Jaunceltnēm norādīts gads, kad apstiprināts projekts (19. gadsimta otrā puse un 20. gadsimta pirmie 40 gadi – pēc būvarhīva). Senākām celtnēm celšanas laiks norādīts aptuveni, jo tas precīzi nav zināms.

Tā kā atsevišķiem objektiem celtniecības process no projekta saskaņošanas līdz nodošanai ekspluatācijā ir ildzis vairākus gadus, minēti abi skaitļi.

Kapitālā pārbūve – norādīts gads, kad radikāli

pārveidots ēkas apjoms, plānojums, fasāde. Apzīmējums lietots arī tad, ja uzceļ jaunus stāvus, piebūvi, apvieno vairākas ēkas, iebūvē mūra kāpnes u.tml.

Restaurācija, rekonstrukcija – norādīts gads, kad veikta ēkas apjoma, plānojuma un fasāžu restaurācija, attīrot no mazvērtīgiem uzslāņojumiem vai ēku vienlaicīgi pielāgojot jaunai (mūsdienu) izmantošanai.

Ēkas projekta autori ne vienmēr ir zināmi. Būvprojektos, kas izstrādāti līdz 20. gadsimta 40. gadiem un glabājas Rīgas pilsētas Būvvaldes arhīvā, parasti uzrādīts viens autors. Vēlāk – 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā projektiem var būt vairāki autori, kā pirmais šeit minēts būvprojekta vadītājs.

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Aldaru	5	spīķeris	17. gs.		1991 2000	firma "PKZ" Z. Gaile	
Aldaru	6	dzīvojamais nams	1896			K. Felsko	
Aldaru	7	studentu korporācija "Concordia Rigensis"	1910			O. Hakels	
Aldaru	8	biroju nams	1894			H. Hilbigis	
Aldaru	9	dzīvojamais nams	~1754	1881		G. Krons	
Aldaru	10	spīķeris	18. gs.		2000–2001	Z. Gaile u.c.	
Aldaru	11	dzīvojamais nams noliktava	14. gs. ~1757		1959	L. Liepa G. Krons	
Aldaru	12	dzīvojamais nams		1895			
Aldaru	12/14	dzīvojamais nams	18. gs.	1907	1994	H. Zeiberlihs L. Griezīte	Trokšņu 6/8 kantora telpas bij. garāžā
Alksnāja	5	spīķeris	17. gs.	1900		V. Bokslafs V. Bokslafs	
Alksnāja	6	dzīvojamais nams	1905		1989	firma "PKZ"	
Alksnāja	7	spīķeris	18. gs.				
Alksnāja	8	dzīvojamais nams	18. gs.		1968	V. Tarasova	
Alksnāja	9	spīķeris	18. gs.		1989	firma "PKZ"	
Alksnāja	11	spīķeris	18. gs.				
Alksnāja	10/12	spīķeris	18. gs.	1960		G. Zirnis	
Alksnāja	13	tirdzniecības pagalms	17. gs.				
Alksnāja	14	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	19. gs.			

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Amatu	3	dzīvojamais nams	1872			K. Felsko	
Amatu	4	Lielās ģildes kantoru, veikalu un dzīvojamā ēka	1903		1937–1939	V. Bokslafs J. Rutmanis	
Amatu	5	Mazā jeb amatnieku ģilde	1864–1866		2000	J. D. Felsko A. Lapiņš	
Amatu	6	Lielā jeb tirgotāju ģilde	14. gs. 1853–1859		1964–1966	K. Beine M. Ģelzis J. Kārklīšs J. D. Felsko A. Lapiņš	
Anglikāņu	2a	Anglikāņu baznīca	1853–1859		2000–2001	J. Soroko K. Hāberlands J. Krāmers	
Anglikāņu	3	dzīvojamais nams	~1790		1996	J. Soroko	
Anglikāņu	5	dzīvojamais nams	pēc 1795			K. Hāberlands	
Arsenāla	3	dzīvojamais nams	1783–1785	1842–1861		J. Krāmers	4. stāva izbūve
Arsenāla	5	spīķeri (3)	1787			K. Hāberlands	
Arsenāla	7	īres nams	1900			K. Pēkšēns	
Aspazijas bulvāris	20	īres nams	1870				
Aspazijas bulvāris	24	īres nams ar veikaliem	1878		1999	J. F. Baumanis G. Vaivars J. F. Baumanis	
Aspazijas bulvāris	26	īres nams ar veikaliem	1879			J. F. Baumanis	
Aspazijas bulvāris	28	īres nams ar veikaliem	1879			J. F. Baumanis	
Aspazijas bulvāris	30	īres nams ar veikaliem	1875				
Aspazijas bulvāris	32	īres nams ar veikaliem	1881			R. Šmēlings	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Aspazijas bulvāris	34	Amatu biedrības skola	1876			J. D. Felsko	
Aspazijas bulvāris	36/38	Amatu biedrības skola	1875			A. Edelsons	
Audēju	1	īres nams ar veikaliem	1884			V. Grabe	
Audēju	2	biroju nams ar veikalu	1910		1999	A. Ūze P. Mandelštams	
Audēju	3	īres nams	1880		1997–1999	T. Kotoviča K. Felsko	
Audēju	4	īres nams ar veikalu	1889		2001	J. Alksnis K. Donbergs	bēniņi
Audēju	5	bankas ēka	1816		1997	N. Lopatina J. Gotfrīds	
Audēju	6	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1870			
Audēju	7	īres nams ar veikaliem	1899	1920		H. Devendruss A. Ašenkampfs, M. Šervinskis	
Audēju	8	dzīvojamais nams	~1790	1908		K. Hāberlands O. Bārs	
Audēju	9	īres nams ar veikaliem	1900		2002	“Sestais stils” K. Pēkšēns	
Audēju	10	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		1997	I. Kiseļovs	
Audēju	11	dzīvojamais nams	16. gs.	18.–19. gs.			
Audēju	12	noliktava	1964		1968	R. Zandberga L. Knāķe	
Audēju	13	dzīvojamais nams		1873		O. Dice	
Audēju	14	biroju un veikalu nams	1999–2000			M. Švēde	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Audēju	15	telefonu centrāle	1935		2005–2006	J. Bērziņš, N. Zitmanis	
Audēju	16	Armijas ekonomiskais veikals	1936–1940		1997–1998	D. Zariņš A. Galindoms V. Sarma, I. Norde	
Basteja bulvāris	2	īres nams	1878		2004	R. Bruzgulis, J. Skanis, U. Liepa, D. Kalvāne J. F. Baumanis	
Basteja bulvāris	4	īres nams	1897			K. Felsko	
Basteja bulvāris	6	īres nams	1894			H. Hilbigis	
Basteja bulvāris	8	transformatoru apakšstacija pazemes autogarāža "Basteja galerija"	1930 1998			A. Saulītis J. Paegle	
Basteja bulvāris	10	īres nams	1876			J. F. Baumanis	
Basteja bulvāris	12	īres nams	1878			J. F. Baumanis (K. Morbergs)	
Basteja bulvāris	14	īres nams	1865			H. Šēls	
Basteja bulvāris	16	īres nams	1860		1994–1997	H. Šēls I. Kuļikovska, V. Polkovņikova	
Basteja bulvāris	18	īres nams	~1870		1997–1998	V. Štrams	
Bīskapa gāte	2	dzīvojamais nams	1883		1999	H. Geigenmillers N. Pavārs	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Bīskapa gāte	3	īres nams	1957			V. Zilgalvis	
Bīskapa gāte	6	dzīvojamais nams	16.–17. gs.				
Bīskapa gāte	8	īres nams	1896			H. Mēlbarts	
Doma laukums	1	dzīvojamais nams	1897		1998	V. Neimanis I. Andersone	
		dzīvojamais nams tipogrāfija	1885 1899		2001	J. F. Baumanis V. Neimanis E. Vecumnieks	
Doma laukums	2	dzīvojamais nams	1899	1934	1997	R. H. Cirkvics M. Ozmidovs L. Saproviskis J. Ā. Špacīrs	
Doma laukums	3	dzīvojamais nams	1821				
Doma laukums	4	banka	1926		1995	A. Maidels E. Cērpiņš	bankas interjers
Doma laukums	5	Biržas banka					sk. Pils 23
Doma laukums	6	Birža	1852–1855	1976–1979		H. Bose	restaurācijas laikā izdega
Doma laukums	8	banka	1913–1922			P. Mandelštams	
Doma laukums		Doma baznīca	1211	13.–14. gs. 1594–1596 1775 1778 1862–1865 1898–1899 1959–1962		G. Frēze J. Krāmers K. Hāberlands J. D. Felsko V. Neimanis E. Slavietis	torņa kupols torņa smaile bibliotēka galvenās ieejas izbūve sānu ieejas izbūve interjeru restaurācija

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
				1981–1984		J. Galviņš	interjeru restaurācija
Gleznotāju	2	dzīvojamais nams		1873		V. Grabe	
Gleznotāju	4	noliktava		1886		A. Kīzelbašs	
Gleznotāju	5	dzīvojamais nams	18.–19. gs.				
Gleznotāju	7	dzīvojamais nams		1885		J. F. Baumanis	
Gleznotāju	12	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1837			
					1995	E. Bušs	viesnīcas izbūve
Gleznotāju	14	fabrika	1906				
Grēcinieku	1	dzīvojamais nams	1784 (1778)		2003–2004	A. Vāgensens? (K. Hāberlands)	
						A. Blažēvics, A. Padēlis-Līns	
Grēcinieku	3	dzīvojamais nams	1654				
				1872		V. Grabe	
Grēcinieku	4	īres nams	1795			K. Hāberlands	
Grēcinieku	5	dzīvojamais nams	16.–17.gs.				
				1877		H. Šēls	
Grēcinieku	6	dzīvojamais nams	16. gs.				
				1867		F Hess	
					2005	E. Beernaerts, J. Lasis	
Grēcinieku	7	dzīvojamais nams	16.–17. gs.				
				1868		F Hess	
Grēcinieku	8	dzīvojamā ēka un tirdzniecības nams	1911			P. Mandelštams	Peldu 1
Grēcinieku	9	dzīvojamais nams		1927		A. Bisenieks P. Mandelštams	
					1999	E. Česlavskis, A. Zaikanovs	
Grēcinieku	10	3. vidusskola	1961–1963			V. Fjodorovs, K. Plūksne	
Grēcinieku	11	īres nams	1954			O. Tilmanis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Grēcinieku	11a	biroju un dzīvojamais nams	2004			E. Treimanis	
Grēcinieku	18	dzīvojamais nams	1695	1985–1990		firma "PKZ"	
		dzīvojamais nams	1755	1982–1991		firma "PKZ", P. Blūms	
Grēcinieku	20	īres nams	1682	1927	2000–2001	H. Rozenbergs I. Pujāts	
Grēcinieku	22	dzīvojamais nams	1824		2002	paraugfasāde I. Pujāts	
Grēcinieku	24	biroju nams	1970			B. Ozols, I. Paegle	
Grēcinieku	26	civilgubernatora nams	1752	1881	2000–2001	H. Geigenmillers V. Polkovņikova, I. Kuļikovska	bēniņu izbūve
Grēcinieku	28	īres nams	17.–18. gs.	1896		K. Felsko V. Rammāne	
Grēcinieku	30	īres nams ar veikaliem	1954				
Grēcinieku	34	viesnīca "Varšava"	19. gs. beigas	1929 20. gs. 30. gadi		N. Hercbergs Ansis Kalniņš	
Herdera laukums	1	dzīvojamais nams	1883			H. Geigenmillers	
Herdera laukums	2	dzīvojamais nams	1891–1894			K. Mormans	
Herdera laukums	4	dzīvojamais nams (mācītāja māja)	1886			K. Felsko	
Jāņa	3	bīskapa pils jeb pilsētas aizsargmūra fragments	13. gs.				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
		dzīvojamais nams	pirms 1761	1878			
Jāņa	5	īres nams ar veikaliem	1910			G. Vinklers N. Hercbergs	
Jāņa	6	dzīvojamais nams		1925	1990–1995	H. Devendruss firma "PKZ"	
Jāņa	7	dzīvojamais nams ar Jāņa baznīcas kanceleju	1929–1930			E. Laube	
Jāņa	8	dzīvojamais nams	17. gs.		1990–1995	firma "PKZ"	
Jāņa	10	dzīvojamais nams	18. gs.		1990–1995	firma "PKZ"	
Jāņa	12	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		1990–1995	firma "PKZ"	
Jāņa	14	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1889		H. Šēls firma "PKZ"	
Jāņa	16	dzīvojamais nams	18. gs.		1990–1995	firma "PKZ"	
Jāņa	18	skārnis	18.–19. gs.	1902		O. Bārs firma "PKZ"	
Jāņa sēta	3	dzīvojamais nams	pirms 1766	1898		O. Bārs	
Jāņa sēta	5	bīskapa pils krusta ejas fragments	13. gs.				
Jāņa sēta	7	dzīvojamais nams cietums	1679	1930		E. Laube	
Jāņa sēta	9	dominikāņu klostera korpuss	13.–14. gs.	1892			
Jāņa sēta		baznīcas nams		1913		T Ostens-Zakens	
Jauniela	11	dzīvojamais nams	18. gs.				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
				1860		F. Hess	
Jauniela	13	biroju nams	1966–1967			D. Danneberga	
Jauniela	14	Paula baznīca īres nams	12.–13. gs. pirms 1766				
				1851–1856		F. D. Felsko	
Jauniela	15	dzīvojamais nams	17. gs.			R. Šmēlings A. Silis	4. stāvs
				1888	1999		
Jauniela	16	dzīvojamais nams	18. gs.				
Jauniela	17	dzīvojamais nams	17. gs.				
				1871		J. F. Baumanis	
Jauniela	18	dzīvojamais nams	1748				
				1878		F. Šēls	
Jauniela	19	dzīvojamais nams	16.–17. gs.				
				18. gs.			
Jauniela	20	dzīvojamais nams	17.–18. gs.				
					1969	G. Baumanis	
Jauniela	21	dzīvojamais nams	18. gs.				
				1899		J. Pfeifers	vitrīnas 1. stāvā
Jauniela	22	vārtsarga namiņš	17.–18. gs.				
		Doma muzejs		1788 1898	1969	G. Baumanis K. Häberlands V. Neimanis	
Jauniela	24	Doma klosteris dzīvojamais nams	13.–16. gs. 1874			H. Geigenmillers V. Bokslafs	
Jauniela	25/29	īres nams ar veikaliem	1903				
Jauniela	26	vicegubernatora nams	1782				
				1852		Gardenko	
Jauniela	29a	cietuma pirts	18.–19. gs.				
Jēkaba	2/4	dzīvojamais nams	17. gs.				
				1893		E. Trompovskis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Jēkaba	3/5	dzīvojamais nams	17. gs.		1995	Z. Kalinka, P. Venckovičs u. c.	
		dzīvojamais nams	1828		2005	N. Pavārs	
		stallis	17. gs.		2003–2004	A. Blažēvics, A. Padēlis-Lins	
Jēkaba	6/8	Krievijas ārējās tirdzniecības banka	1907	1884		K. Felsko H. Zeiberlihs G. Berči	
Jēkaba	9	Jēkaba baznīca	1224	1929			
Jēkaba	10/12	dzīvojamais nams	1899	1596, 1756		V. Hofmanis	tornis
		biroju nams	1911			V. Reslers	gar M.
Jēkaba	11	Vidzemes bruņniecības nams	1863–1867			J. F. Baumanis, R. Pflūgs	Trokšņu
		piebūve gar Jēkaba ielu		1902–1903		V. Neimanis	
Jēkaba	16	dzīvojamais nams	pirms 1773		1921–1932	E. Laube	
				1875		O. Zīverss	
				1929		N. Herbergs, M. Ozmidovs	
				1966		M. Ģelzis	
Jēkaba	20/22	ires nams ar veikaliem	1898			A. Pilemanis	
Jēkaba	24	dzīvojamais nams	1789		2004	J. Gluhovskis	
						J. Krāmers (K. Hāberlands)	
					2003	AGG (D. Šmits)	
Jēkaba	26/28	dzīvojamais nams	pēc 1823				
		spīķeris	pēc 1823				
				1870		V. Grabe	
Jēkaba	30	dzīvojamais nams	1880			J. F. Baumanis	
Kalēju	3/5	tirdzniecības nams	1924			P. Mandelštams	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Kalēju	4	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1869	1987	K. Felsko firma "PKZ"	
Kalēju	6	dzīvojamais nams	18. gs.	1907		R. Šmēlings	
Kalēju	7	dzīvojamais nams	16.–17. gs.				
Kalēju	8	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1891		R. Šmēlings	
Kalēju	9	īres nams	1903		1989–1996	V. Bokslafs E. Vecumnieks u.c.	
Kalēju	10	dzīvojamais nams	19. gs.	1914		R. Šmēlings	
Kalēju	11	ražošanas ēka	1687	1874	1989–1996	F. Hess E. Vecumnieks u.c.	
Kalēju	14/16	īres nams	1913			M. Ozmidovs	
Kalēju	18/20	īres nams ar veikaliem	1903		1999	V. Bokslafs Z. Gaile	
Kalēju	21	dzīvojamais nams	1766				
Kalēju	23	īres nams ar veikaliem	1903		1983	P. Mandelštams firma "PKZ"	
Kalēju	24	universālveikala "Centrs" paplašinājums	2004			R. Bruzgulis u.c.	Rīdzenes, Teātra
Kalēju	33	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1873		O. Dīce	
Kalēju	37	dzīvojamais nams	17. gs.	1911		O. Bārs	
Kalēju	39	dzīvojamais nams	17. gs.	19. gs.			
Kalēju	41	dzīvojamais nams	17. gs.	1904		A. Šmēlings	
Kalēju	43	dzīvojamais nams ar tipogrāfiju	1897			F. Viganovskis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Kalēju	45	dzīvojamais nams	17.–18. gs. (1696)	1959		G. Zirnis	
Kalēju	46/48	telefona centrāle (dzīvojamais nams)	1913				pie Audēju 15
Kalēju	47	dzīvojamais nams	1958			L. Liepa	
Kalēju	49	īres nams	1901			V. Bokslafs	
Kalēju	50	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1925	2004	M. Ozmidovs N. Brezinskis	
Kalēju	51	dzīvojamais nams	1904			O. Bārs	
Kalēju	52	īres nams	1879–1892	1905		K. Felsko H. Devendruss	
Kalēju	53	transformatoru apakšstacija ar biroju	1974			A. Reinfelds	
Kalēju	54	īres nams	1926			H. Pīrangs	
Kalēju	55	dzīvojamais nams	17. gs.				
Kalēju	56	dzīvojamais nams	pirms 1823	1939		D. Zariņš G. Berči	
Kalēju	57	īres nams	1930				
Kalēju	59	dzīvojamais nams	17. gs.				
Kalēju	61	dzīvojamais nams	17. gs.	1938		A. Braunfelds	
Kalēju	63	dzīvojamais nams	pirms 1766	1889		H. Geigenmillers	
Kalēju	72	īres nams	18. gs.	1873		H. Geigenmillers	
Kalēju	74	dzīvojamais nams	18. gs.	1926		P. Mandelštams	
Kalēju	78	dzīvojamais nams		1931		V. Bokslafs	Kungu 34
Kaļķu	1	Rīgas Politehniskais institūts (Rīgas Tehniskā universitāte)	1954–1958			O. Tīlmanis	
Kaļķu	1a	RPI laboratoriju korpus	1960			I. Paegle	daļēji nojaukts

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Kaļķu	2	īres nams	1954–1958			O. Tilmanis	
Kaļķu	3a	viesnīca "Rolands"	2000–2002			A. Bisenieks, I. Alsiņa u.c.	
Kaļķu	3	īres nams	19. gs. vidus				
Kaļķu	4	īres nams ar veikalu	1937			A. Karrs, K. Betge	
Kaļķu	5	īres nams	18. gs.	1888		K. Felsko	
Kaļķu	6	dzīvojamais nams ar veikaliem	18. gs.	1898		V. Bokslafs K. Rukuts	
Kaļķu	7/9	dzīvojamais nams policijas nams (jaunais cietums) t. s. Kaļķu jeb Bendes torņa pamati viesnīca "Londona"	17.–18. gs. 1696 13. gs.	1789	2004	K. Hāberlands E. Slavietis	
Kaļķu	8	dzīvojamais nams	pirms 17.–18. gs.	1898		R. H. Cirkvics	
Kaļķu	10	dzīvojamais nams (Buharda aptieka)	17.–18. gs.	1884		H. Šēls	
Kaļķu	11	dzīvojamais nams, Vidzemes savstarpējā kredītsabiedrības banka	18.–19. gs.	1902		K. Pēkšēns V. Sarma	
Kaļķu	11a	restorāns	2001		1998	I. Sakne	
Kaļķu	12	tirdzniecības nams	1930			P. Mandelštams P. Birulis	
Kaļķu	13	Latvijas Akciju banka ar birojiem, dzīvokļiem un veikaliem	1931		2001	A. Karrs, K. Betge	
Kaļķu	14	dzīvojamais nams	18. gs.		1995	A. Marinska, V. Sarma, J. Norde	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Kaļķu	15	bankas un biroju ēka ar veikaliem	1913	1884 1907	2001 1992–1994	P. Mandelštams P. Birulis J. Alksnis E. Vecumnieks, J. Kārklīšs	
Kaļķu	16	biedrība "Uļeja" iekļauts dzīvojamais nams	1880–1882 1788		1965–1967	R. Šmēlings K. Häberlands J. Skalbergs	
Kaļķu	18	Fitinghofa nams	1762–1766	1884	2005	K. Felsko A. Kleinbergs	
Kaļķu	20	īres nams ar veikaliem	18. gs.	1910		V. Reslers P. Mandelštams	
Kaļķu	22	biroja ēka ar veikaliem	1912–1913			G. Timers, M. Deibners	
Kaļķu	24	dzīvojamā un biroju ēka ar kinoteātri	1913–1917			E. Vecumnieks, V. Zilgalvis, D. Bērziņš, J. Kārklīšs, E. Zīle u.c.	
Kaļķu	26	bankas ēka	1987–1993			E. Vecumnieks, V. Zilgalvis u.c.	
Kaļķu	28	viesnīca "Roma"	1987–1992				
Klostera	2	katoļu baznīcas skola un sanāksmju nams	19. gs. 2. puse	1929–1933		A. Medlingers	
Klostera	4	Marijas Magdalēnas baznīca	14. gs.	1757–1761 1929		A. Medlingers	tornis
Klostera	5	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		1966	T. Vitola	
Klostera	7	spīķeris	17.–18. gs.				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Klostera	9/11	dzīvojamais nams	18. gs.	1921		E. Gramtcs	
		dzīvojamais nams	18. gs.	1926		E. Gramtcs	
Klostera	13	dzīvojamais nams	18. gs.		2002	M. Marinska	Arsenāla 3
Klostera	17	krievu mācītāja nams	18. gs. sākums (1710)				
Klostera	19	dzīvojamais nams	18. gs. sāk.	19. gs. beigas			
Konventa sēta (viesnīcas komplekss)					1989–1996	E. Vecumnieks, P. Huboters, D. Bērziņš, B. Bērziņa	
Korpuss	1	Sv. Gara konventa administrācijas ēka	14.–17. gs.	pirms 1766 1867 1887		H. Šēls	
Korpuss	2	Pelēko māsu patversme	1488, 17. gs.	1860			
Korpuss	3		~1880				
Korpuss	5		1817	1882		paraugfasāde H. Šēls	
Korpuss	6	Jura baznīca					sk. Skārņu 10/12
Korpuss	7	Kampenhauzena patversme	1678–1699	1888		H. Šēls	
Korpuss	8		17. gs.	1880			
Korpuss	9		1903			V. Bokslafs	Kalēju 9
Korpuss	10		1881			H. Šēls	
Korpuss	11		13.–17. gs., 1689	1874		F. Hess	Kalēju 11 3. stāvs

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Krāmu	2	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1875		F. Hess	
Krāmu	3	dzīvojamais nams	1730	1879		V. Grabe	
Krāmu	4	dzīvojamais nams	16.–17. gs.	18. gs.			apvieno 3 ēkas
Krāmu	6	dzīvojamais nams	16. gs.	1871	1947	H. Vills	
Krāmu	8	dzīvojamais nams	16. gs.		1947		
Kungu	1	biroju nams ar veikaliem	2000–2001			P. Venckovičs u.c.	Rātslaukums 2
Kungu	2	īres nams ar veikaliem	1954–1958			O. Tilmanis	Kaļķu 2
Kungu	3	biroju nams	2001			“Sestais stils”, U. Bratuškins, Ē. Zile, V. Polkovņikova, I. Kuļikovska	Rātslaukums 3
Kungu	6	3. vidusskola	1961			K. Plūksne, V. Fjodorovs	
Kungu	7/9	biroju nams ar veikalu	1997–2000			“Sestais stils”, U. Bratuškins u.c.	Rātslaukums 4
Kungu	8	Mednieku un makšķernieku biedrības nams	1956		1999–2000 2000	P. Fogels, K. Rubis S. Makstniece R. Krūskopa	pagraba restaurācija sk. Peldu 15
Kungu	15	biroju nams					
Kungu	33	pasta pagalms	1834–1845				
Kungu	34	Sv. Jura patversme	1754	1845		J. D. Felsko V. Bokslafs, A. Reinbergs	
Laipu	1	dzīvojamais nams ar veikaliem	1902				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Laipu	2/4	īres nams ar veikaliem	1908			V. Neimanis	
Laipu	3	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1874 1906		H. Geigenmillers K. Pēkšēns	
Laipu	5	dzīvojamais nams	1560	1760 1873		V. Grabe	
Laipu	6	dzīvojamais nams	1679	1898		H. Devendruss	
Laipu	7	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	19. gs.			Kaļķu 9
Laipu	8	franciskāņu klosteris dzīvojamais nams	13.–14. gs. 18. gs. (15. gs. fragm.)	1869		K. Felsko	Šķūņu 7/9
		spīķeris	17.–18. gs.		1960 2003	G. Jansons A. Lapiņš	
Laipu	9	dzīvojamais nams	17. gs.	1883		O. Dīce	
Laipu	10	spīķeris dzīvojamais nams	1669	1896 1896		E. Trompovskis	
Latviešu strēlnieku laukums	1	(Okupācijas) muzejs	1969–1970			Dz. Driba, G. Lūsis-Grīnbergs	
Mārstaļu	1	dzīvojamais nams	18. gs.	1899		A. Ašenkampfs	
					1993–1994	J. Poga	
Mārstaļu	2/4	Reiterna nams	1684–1688	1894	1985–1989	R. Bindenšū Firma "PKZ", L. Markova K. Felsko	pret Vecpilsētas laukumu

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
				1907		H. Zeiberlihs	Kamieļu noliktavas vietā
Mārstaļu	(4)	dzīvojamais nams	17. gs. beigas			H. Henike	
Mārstaļu	3	viesnīcas "Radi un draugi" piebūve	1997			J. Poga	
Mārstaļu	5	viesnīca	2000			J. Poga	
Mārstaļu	6	dzīvojamais nams	18. gs.				
				1905		V. Bokslafs	
Mārstaļu	8	dzīvojamais nams	pirms 1766		1987	firma "PKZ"	
				18.-19. gs.			
Mārstaļu	10	Reformātu baznīca un mācītāja nams	1727-1733		1987	firma "PKZ" K. Meinerts	
				1805			
Mārstaļu	12	īres nams	16.-17. gs.		1985-1987	firma "PKZ"	
				1872			
Mārstaļu	14	īres nams	16.-17. gs.		1985-1989	Firma "PKZ"	
				1875-1877			
Mārstaļu	16	dzīvojamais nams	18. gs. - 3 ēkas		1985-1987	F. Hess firma "PKZ"	
Mārstaļu	19	dzīvojamais nams	18. gs.			P. Mandelštams	
				19. gs.			
Mārstaļu	21	Dannenšterna nams	1696		1998	T. Vītola, A. Polis R. Bindenšū	
					20. gs. 80. gadi		
Mārstaļu	23	spīķeris - dzīvojamā māja	17.-18. gs.				pagalmā atjaunoti sāls nesēju nama mūri
				pēc 1941			

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Mārstaļu	26	dzīvojamais nams	17. gs. beigas	1872		V. Grabe	
Mārstaļu	28/30	spīķeris	18.–19. gs.	1905		P. Mandelštams	
Mazā Jaunavu	8	spīķeris	17.–18. gs.	1878	1998	R. Pflūgs "Sarma & Norde"	
Mazā Jauniela	5	dzīvojamais nams	18. gs.	1932–1934	1965 2001	J. Rengarts E. Slavietis A. Lapiņš F. Šefels	Jauniela 31
Mazā Ķēniņu	4	dzīvojamais nams	1909				
Mazā Miesnieku	1	dzīvojamais nams	16. gs.	19. gs. 1925		V. Bokslafs	M. Pils 15
Mazā Monētu	3	dzīvojamais nams					sk. Tirgoņu 6
Mazā Monētu	5	dzīvojamais nams					sk. Tirgoņu 8
Mazā Peitavas	1	ebreju lūgšanas nama palīgēka	1903			V. Neimanis, H. Zeiberlihs K. Hāberlands	Peitavas 6/8
Mazā Pils	1	dzīvojamais nams	1788				
Mazā Pils	2	katoļu arhidiecēzes nams	19. gs. 2. puse	1984		A. Bīviņš	jumta telpu izbūve
Mazā Pils	3	dzīvojamais nams	1788			K. Hāberlands	
Mazā Pils	4	ratnīca	1815				paraugfasāde
Mazā Pils	5	draudzes nams	1930			V. Bokslafs	
Mazā Pils	5	dzīvojamais nams	18. gs.	1873		V. Dīce	
Mazā Pils	6	draudzes nams	18. gs.	1878–1882		H. Geigenmillers	
Mazā Pils	7/9	dzīvojamais nams, tagad viesnīca	~18. gs.				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Mazā Pils	11	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	19. gs.	1999–2000	RPW "Interior Design Consultants", "Sarma & Norde"	
Mazā Pils	13	dzīvojamais nams	18. gs. beigas–19. gs. sākums	1879		A. Edelsons	
Mazā Pils	15	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1925		V. Bokslafs	
Mazā Pils	17	dzīvojamais nams	15.–16. gs.		1955–1957	P. Saulītis	
Mazā Pils	19	dzīvojamais nams	1646	1746	1955–1957	P. Saulītis	portāls
Mazā Pils	21	dzīvojamais nams	17. gs.		1955–1957	P. Saulītis	
Mazā Pils	23a	dzīvojamais nams (pie Biržas ēkas)	1852–1855		1955–1957	P. Saulītis H. Bose	Doma laukums 6
Mazā Pils	23	stallis	17. gs.	1884		K. Felsko	Jēkaba 3/5
Mazā Skolas	2	spīķeris (bij. Doma klosteris)	13.–16. gs.	1879		H. Geigenmillers	Jauniela 26
Mazā Smilšu	8	dzīvojamais nams	18. gs.	1931		V. Šervinskis, A. Trofimovs	
Mazā Smilšu	10	īres nams ar veikalu	17. gs.	1923			
Mazā Smilšu	11	dzīvojamais nams	17.–18. gs.				
Mazā Smilšu	12	īres nams					sk. Vaļņu 7
Mazā Smilšu	13	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	19. gs. vidus			

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Mazā Smilšu	15	dzīvojamais nams					sk. Zirgu 5
Mazā Smilšu	17	īres nams					sk. Zirgu 3
Mazā Trokšņu Meistaru	2	īres nams		1889		V. Hofmanis	
Meistaru	4	dzīvojamais nams	pēc 1689	1871		F. Hess	
Meistaru	5	dzīvojamais nams					sk. Smilšu 5
Meistaru	6	dzīvojamais nams	pēc 1689	1879 1901		G. Vinklers E. Trompovskis	fasādes pārbūve pagalma korpusu pārbūve
Meistaru	8	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1877	1999	F. Hess J. Gluhovskis F. Šefels	1. stāvs
Meistaru	10	īres nams	1909				
Meistaru	19	dzīvojamais nams	17. gs.				pagrabā, iespējams,
Meistaru	21	dzīvojamais nams	17. gs.		1989		franciskāņu
Meistaru	23	dzīvojamais nams	17. gs.				klostera un pilsētas aizsargmūra atliekas no 13.–14. gs.
Meistaru	25	Budes tornis dzīvojamais nams	13. gs. 16. gs.		1981–1984	E. Slavietis	Laipu 9
Meistaru	27	dzīvojamais nams	16. gs.		1981–1984	E. Slavietis	Kaļķu 9
Miesnieku	1	dzīvojamais nams	1779		1997	K. Hāberlands E. Geijers	Pils 17
Miesnieku	3	dzīvojamais nams	18. gs.				
Miesnieku	4	dzīvojamais nams	17.–18. gs.				
Miesnieku	6	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		2003	R. Liepiņš	
Miesnieku	5/7	īres nams	1905			A. Ašenkampfs	
Miesnieku	8	dzīvojamais nams	1701			H. Henike	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Miesnieku	9	īres nams ar veikalu	1908	1906 1968		H. Devendruss V. Tarasova H. Zeiberlihs	
Miesnieku	10	dzīvojamais nams		1878		K. Felsko	
Miesnieku	11	spīķeris (dzīvojamais nams)	17.–18. gs.		1968	E. Slavietis, P. Eglājs	
Miesnieku	12	Bīskapa pils, dzīvojamais nams	13.–15. gs. 1826	1871 1878		paraugfasāde F. Hess J. Hāgens	fasāde pret Bīskapa ielu
Miesnieku	13	spīķeris	18. gs.				
Miesnieku	14	īres nams ar veikaliem	1881		~2000	V. Grabe A. Kļaviņa	
Miesnieku	15	spīķeris	17. gs.				
Miesnieku	17	spīķeris	18. gs.				
Minsterejas	8/10	dzīvojamais nams	1909	1875		F. Hess	
Mucenieku	2/4	dzīvojamais nams		1885		P. Mandelštams J. F. Baumanis	
Mucenieku	3	dzīvojamais nams	18. gs.				
Mucenieku	5	dzīvojamais nams	18. gs.	1912 1951		E. Trompovskis	4. stāvs
Mucenieku	7	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		2003	SIA "Bugroff"	
Mūku	3	spīķeris	17. gs.	1913			
Mūku	4	spīķeris	17. gs.		2003	J. Poga	
Mūku	5	dzīvojamais nams	18. gs.		2001	E. Vecumnieks	
Mūku	6/8	tipogrāfija	1899	1875		V. Neimanis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Palasta	1	dzīvojamais nams	1738		2001	E. Vecumnieks	
Palasta	2	dzīvojamais nams	1748	1869		H. Geigenmillers	
Palasta	3	tipogrāfija	1884	1884		K. Felsko	
Palasta	4	muzejs	1888–1892			H. Emke	
Palasta	5	īres nams ar veikalu	1911			K. Neiburgers	
Palasta	6	ratnīca	18. gs.			M. Nukša	
Palasta	7	dzīvojamais nams ar ratnīcu	1760				
Palasta	8	dzīvojamais nams	1823				
Palasta	9	Pētera I pils	1712	1933		paraugfasāde A. Erdmanis	pirmie 3 stāvi
				1745		N. Vasiljevs	11. novembra
				1800		M. Šonss	krastmala 25
				1860			
Palasta	10	īres nams ar veikaliem	1910		1999	V. Štrams, I. Miezīte, G. Tamīni E. Laube	
Pasta	3	spīķeris	18. gs.				
Pasta	4	spīķeris	18. gs.		2002	V. Rimša	
Pasta	6	īres nams	1924			G. Berči	13. janvāra 31
Peitavas	3/5	dzīvojamais nams		1911		P. Mandelštams	Mārstaļu 16
Peitavas	4	dzīvojamais nams	17. gs.	1872			
Peitavas	6/8	sinagoga	1903		1987	J. F. Baumanis firma "PKZ" H. Zeiberlihs, V. Neimanis	
Peitavas	7	spīķeris	~18. gs.				
Peitavas	9/11	Cukerbekera nams	18. gs. 20.–30. gadi				

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
				1891 1896 1905		O. Bārs E. Trompovskis H. Zeiberlihs	pagalma korpusi
Peitavas	10/12	dzīvojamais nams spīķeris	17.–18. gs. 17.–18. gs.				
Peldu	2	dzīvojamais nams					sk. Grēcinieku 6
Peldu	4	transformatoru apakšstacija	1989			firma "PKZ"	
Peldu	15	biroju nams	1984–1987			P. Birulis, J. Skalbergs, A. Zavadskis	Kungu 15
Peldu	17	dzīvojamais nams	18. gs.				
Peldu	19	dzīvojamais nams ar veikalu (ģenerāl- gubernatora nams)	1752	1888		J. F. Baumanis	
Peldu	21	dzīvojamais nams	18. gs.				
Peldu	23	dzīvojamais nams	18.–19. gs.				
Peldu	24	dzīvojamais nams	18. gs.		2000–2001	A. Lapiņš	
Peldu	25	biroju nams	1977	1965		Dorondo J. Vilciņš A. Silis, U. Zābers	
Peldu	26/28	noliktavas un dzīvojamais nams	18. gs.				
Peldu	27	Meliorācijas institūts	1964	1882		O. Dīce V. Fjodorovs K. Rukuts	
Pēterbaznīcas	15	dzīvojamais nams	16.–17. gs.		2005		
Pēterbaznīcas	17	saimniecības ēkas	13.–14. gs. 14.–15. gs. 15.–16. gs.	1934		H. Devendruss	
					1998		

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Pils	5	Sāpju Dievmātes baznīca	1784–1785	1859		J. D. Felsko	
Pils	5	dzīvojamais (mācītāja) nams korpuss pret Daugavu	18. gs. beigas	1900		V. Bokslafs	
Pils	6	dzīvojamais nams	1793			K. Hāberlands	
Pils	7	dzīvojamais nams	1790	1893		K. Hāberlands E. Trompovskis	
Pils	8/10	skaitļošanas centrs	1973			S. Pētersone, L. Gintere	
Pils	9	dzīvojamais nams	1793			K. Hāberlands	
Pils	11	Angļu jūrnieku klubs	1901			V. Bokslafs	
Pils	12	Valsts banka	1877		1999–2000	J. F. Baumanis "Sarma & Norde"	
Pils	13/15	īres nams	1905		1994–1996	A. Ašenkampfs A. Austrinš, Dz. Vilks	interjeri pagalma pārseguma daļā
Pils	14	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1929		V. Šervinskis	
Pils	16	dzīvojamais nams	18.–19. gs.				
Pils	17	dzīvojamais nams	18. gs.	19. gs. sākums			
Pils	18	īres nams		1876		F. Hess	
Pils	20	dzīvojamais nams	~17. gs.				
Pils	21	Menšikova nams	1698		1993	E. Kalniņš	
Pils	22	dzīvojamais nams	17. gs.	1806 1888			pagriež juntu

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Pils	23	Biržas banka	1887	1927		H. Šēls N. Hercbergs	Doma laukums 5
Pils laukums	2	Guberņas ģimnāzija (licejs)	1785	1851		M. Šonss J. D. Felsko	
Pils laukums	3	Rīgas pils	1330 1497–1515		1975 20. gs. beigas	J. Skalbergs J. Gertmanis	stalla pārbūve
Pils laukums	4	Pēterburgas viesnīca	1785	1852	1979	I. Stukmanis M. Šonss	
Pils laukums	5	Sāpju Dievmātes baznīca	1785–1787	1859		J. D. Felsko, V. Bokslafs J. F. Etingers J. D. Felsko	
Rātslaukums	1	rātsnams	1750–1765	1846	2000–2003	U. Bratuškins, Ē. Zīle, D. Medniece u.c.	jaunceltne – fasādes kopija
Rātslaukums	5	Zilās gvardes mantnīca	18. gs. sākums		1995–1999	U. Bratuškins, Ē. Zīle, I. Dzene, I. Kuļikovska u.c.	jaunceltne – fasādes kopija
Rātslaukums	6	Švāba nams	19. gs.	1889–1891	1995–1999	U. Bratuškins, Ē. Zīle, I. Dzene, I. Kuļikovska u.c.	jaunceltne – fasādes kopija
Rātslaukums	7	Melngalvju nams	14. gs. 16.–17. gs. 19. gs.		1993–1999	U. Bratuškins, I. Kuļikovska, E. Pučīņš, V. Caune u.c.	jaunceltne – fasādes kopija

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Rīdzenes	26	dzīvojamais nams	1904			O. Bārs	
Rīdzenes	28	īres nams					sk. Vaļņu 45
Skārņu	4	dzīvojamais nams	15. gs.	1875		F. Hess	
Skārņu	6	dzīvojamais nams	15.–16. gs.	1763	1964 1983	G. Zirnis L. Liepa, V. Gintere O. Tilmanis	
Skārņu	7	īres nams	1954				
Skārņu	8	dzīvojamais nams	14.–15. gs. 16. gs.	19. gs. sākums	1983	L. Liepa, V. Gintere E. Laube	
Skārņu	9	īres nams ar veikaliem	1910				
Skārņu	10/16	Zobenbrāļu ordeņa pils Jura baznīca	1202 1225	1599	1981–1988	firma "PKZ"	
Skārņu	18	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1873	1986	V. Grabe firma "PKZ"	
Skārņu	19	Pētera baznīca	1209 1408–1409 1688–1690		1968–1973	J. Rumešotels R. Bindenšū P. Saulītis, G. Zirnis	tornis, portāli
Skārņu	20	dzīvojamais nams	14.–16. gs.		1986	firma "PKZ"	
					1986	firma "PKZ"	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Skārņu	22	Ekas konvents	1435	1594 18. gs.	2001	A. Lapiņš	1. stāvs, pagrabs
Skārņu	24	Jāņa baznīca – dominikāņu klosterā baznīca	1234 15.–16. gs.	1587–1591		G. Frēze	altāra daļas piebūve
Skārņu	25	spīķeris – īres nams	18. gs.	1933		L. Hofmane- Grīnberga	
Skārņu	27	dzīvojamais nams	1784			K. Hāberlands (A. Vāgensens)	Grēcinieku 1
Smilšu	1/3	biroju, veikalu un dzīvojamā māja	1906		1975	N. Proskurņins E. Vecumnieks	
Smilšu	1	Finanšu ministrija	1936			A. Klinklāvs	
		Rīgas V savstarpējās kreditbiedrības banka	1912			J. Alksnis	
		Rīgas tirdzniecības banka	1929			P. Mandelštams	
Smilšu	2	īres nams ar veikalu	1901–1902	1909		K. Pēkšēns P. Mandelštams	
Smilšu	3	Ziemeļu banka	1910			E. Medlingers, H. Zeiberlihs, T. Ostens-Zakens	
Smilšu	4	dzīvojamais nams	16.–18. gs.		1988	firma "PKZ"	
Smilšu	5	dzīvojamais nams	1787–1794			K. Hāberlands	
Smilšu	6	Rīgas I savstarpējās kreditsabiedrības banka	1912		1991–1992	V. Bokslafs Z. Kalinka, A. Silis, P. Kļava	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Smilšu	7	dzīvojamais nams ar veikaliem	15.–16. gs.	1890		K. Felsko H. Šēls, E. Šefels	
Smilšu	8	īres nams ar veikaliem	1902		1999–2000	A. Kleinbergs, J. Zvejnieks E. Pole	
Smilšu	10	īres nams ar veikaliem	1910				
Smilšu	12	dzīvojamais nams	18. gs.	1896		K. Felsko	
Smilšu	14	spīķeris	18. gs.	1890		H. Hilbigis	
Smilšu	16	dzīvojamais nams (3 ēkas)	17.–18. gs.	1910	1995	K. Felsko SIA "Bugroff" N. Hercbergs	
Smilšu	18	Liepājas banka	1924	1937		N. Hercbergs, M. Ozmidovs A. Galindoms	
Smilšu	20	Kara muzejs Pulvertornis	1937–1938 13. gs.	pēc 1621 1892		H. Hilbigis	studentu korporācija "Rubonija"
Šķūņu	3	dzīvojamais nams ar veikalu	17.–18. gs.	1872		F. Hess, H. Geigenmillers O. Bārs	
				1893	1998	Z. Kalinka P. Mandelštams	
Šķūņu	4	tirdzniecības nams ar veikalu	1911			V. Bokslafs, A. Reinbergs	Laipu 1
Šķūņu	5	dzīvojamais nams ar veikalu	1901				
Šķūņu	6	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1868		F. Hess J. Gluhovskis	
					1997	V. Neimanis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Šķūņu	7	īres nams ar veikaliem	1908				Laipu 2/4
Šķūņu	8	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	19. gs. (1873)			M. Monētu 2
Šķūņu	9	dzīvojamais nams – franciskāņu klostera Katrīnas baznīca	1312	17. gs.	1820	1962	paraugfasāde M. Ģelzis
Šķūņu	10	dzīvojamais nams	~18. gs.	1877	1997	O. Dīce G. Vaivars	
Šķūņu	11	Katrīnas baznīca spīķeris arhīvs	13.–15. gs. 1670	1870		K. Felsko	
Šķūņu	12/14	īres nams ar veikaliem	1902			H. Šēls, F. Šefels	
Šķūņu	13	īres nams ar veikaliem	~18. gs.	1894		K. Felsko	Amatu 2
Šķūņu	15	dzīvojamais nams	19. gs. sākums	1912		N. Hercbergs	
Šķūņu	16	dzīvojamais nams	1824	1879		paraugfasāde (J. Špacīrs) H. Šēls	
Šķūņu	17	dzīvojamais nams	1787		1959	K. Häberlands L. Liepa	
Šķūņu	19	īres nams	1787	1872		K. Häberlands J. F. Baumanis	
Teātra	2/4	viesnīca, dzīvojamais (īres) nams			1975 2005	G. Sakne	
Teātra	3	dzīvojamais nams	1827		1992	paraugfasāde Z. Kalinka	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Teātra	6	dzīvojamais nams	1785		1993–1994	K. Hāberlands M. Gundars, Ē. Cērpiņš H. Šēls, F. Šefels	
Teātra	9	īres nams ar veikaliem	1903				
Teātra	10	spīķeris – Ziloņa noliktava	17. gs.	1904			
Tirgoņu	4	īres nams ar veikaliem	1900			H. Šēls, F. Šefels, V. Hāns	
Tirgoņu	5/7	dzīvojamais nams	~16. gs.	1802		K. Hāberlands (mācekļi) J. F. Baumanis	
		īres nams	16. gs.	1888			
					1986	Komunālprojekts	
Tirgoņu	6	dzīvojamais nams ar veikaliem	18. gs.	1898		A. Ašenkampfs	
Tirgoņu	8	īres nams ar veikaliem	~18.–19. gs.	1922		N. Hercbergs	
Tirgoņu	9	īres nams	16. gs.	1861			biforija fragmenti
					2004	O. Upaciere	
Tirgoņu	10	spīķeris – dzīvojamais nams	1698		1959	G. Zirnis	
Tirgoņu	11/17	biroju un veikalu nams (4 ēkas)	1985		1998	M. Liepa	Nr. 17 – rātes vīna pagrabs
Torņa	1	Arsenāls	1828–1832			I. Lukini, A. Nellingers, J. Špacīrs A. Veidemanis	
					kopš 1987		
Torņa	3/5	dzīvojamais nams (2 ēkas)	17.–18. gs.		1930 1998–2000	J. Gailis A. Lapiņš	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Torņa	4	Jēkaba kazarma	1760		1995–1997	V. Sarma, J. Norde, P. Blūms, I. Caunīte	
Torņa	7	dzīvojamais nams	16. gs.	1867	1984	V. Grabe A. Kalsnavs	
Torņa	9	Jirgena tornis dzīvojamais nams	13. gs. 1692			R. Bindenšū	
Torņa	11/13	dzīvojamais nams Arhitektu savienības nams	1698	1926–1928 1953–1956		R. Bindenšū A. Trofimovs A. Reinfelds	
Torņa	15	dzīvojamais nams	1875		1987	H. Geigenmillers firma "PKZ"	
13. janvāra	15	biroju nams	1968			A. Reinfelds, E. Grošs	
13. janvāra	17, 19, 19a, 21/23	viesnīca	2004			V. Valgums, "Zenico" proj.	
Trokšņu	5	biroju nams	1984			P. Blūms	Torņa 7
Trokšņu	7	biroju nams	1984			P. Blūms	Torņa 7
Trokšņu	9	biroju nams ar veikalu	1984			P. Blūms	Torņa 7
Trokšņu	10/12	spīķeri transformatoru apakšstacija	18. gs. ~1986			firma "PKZ"	
R. Vāgnera	3	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1984		firma "PKZ"	
R. Vāgnera	4	biedrība "Musse"	1781–1782	1882	1988 1994	K. Hāberlands J. Hāgens J. Gusevs J. Poga	pagalma pārsegums
R. Vāgnera	5	dzīvojamais nams	18. gs.	1914		R. Šmēlings	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
R. Vāgnera	6	dzīvojamais nams	18. gs.	1870		F. Hess	
R. Vāgnera	7	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1886 1905		A. Kīzelbašs H. Devendruss O. Bārs	
R. Vāgnera	8	īres nams ar veikaliem	1902				
R. Vāgnera	10	dzīvojamais nams	18.–19. gs.				Gleznotāju 5
R. Vāgnera	11	dzīvojamais nams	1822	1870	1989	paraugfasāde F. Hess	nojaukts 2005
R. Vāgnera	12	īres nams dzīvojamais nams dzīvojamais nams	2005 1630 18. gs. 2. ceturksnis	1890		J. Poga	Mucenieku 2/4
R. Vāgnera	13	dzīvojamais (Koblenca) nams	18. gs. 3. ceturksnis		1987	firma "PKZ"	
R. Vāgnera	14	dzīvojamais nams	17.–18. gs.		1993	A. Cinis	
R. Vāgnera	15	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1886	1987 2001	K. Felsko firma "PKZ" A. Ūze	
R. Vāgnera	16	dzīvojamais nams	17.–18. gs. 1871			V. Grabe	Teātra 8
R. Vāgnera	18	dzīvojamais nams	1781	1910		H. Devendruss	Teātra 5
R. Vāgnera	20	dzīvojamais nams	17. gs. 1761	1881		A. Petersens	
K. Valdemāra	2a	Valsts banka	1902–1905	1995 2004		A. Reinbergs A. Purviņš A. Padēlis-Lins	Pils laukums

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Vaļņu	1	īres nams ar veikaliem	1912	1913	2003	H. Timers SIA "Lottes"	Meistaru 2
Vaļņu	2	Vidzemes gubernas lauksaimniecības savstarpējās palīdzības biedrības biroju ēka	1911		1999	E. Frīzendorfs	bēniņi
Vaļņu	3	īres nams ar veikaliem	1913		2005	J. Skalbergs H. Timers	
Vaļņu	4	dzīvokļu un biroju nams	2001			J. Zvejnieks D. Šmits	
Vaļņu	5	īres nams ar veikaliem	1934			E. Stange	
Vaļņu	7	īres nams	1894		2002	K. Felsko J. Paegle	M. Smilšu 12 bēniņi
Vaļņu	8	īres nams ar veikaliem	1870			F. Hess	
Vaļņu	9	īres nams ar kafejnīcu	1914			R. Heršelmanis	
Vaļņu	10	Cigras vannu iestāde	1887			K. Felsko	
Vaļņu	12	īres nams	1896		1997–1998	H. Šēls H. Hilbigis I. Kuļikovska, V. Polkovņikova, V. Štrams, M. Samm	
Vaļņu	18	īres nams ar veikaliem	1910		1985	K. Pēkšēns firma "PKZ"	
Vaļņu	19	biroju un dzīvojamais nams ar kinoteātri	1933		2003	A. Karrs, K. Betge V. Sarma, J. Norde	
Vaļņu	20	viesnīca "Rīga"	1947–1956			A. Miezijs, S. Antonovs, J. Arhipovs u.c.	Aspazijas bulv. 22

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Valņu	21	Brīvmūrnieku ložas nams ar noliktavu īres nams ar veikalu	1788	1893	2004	K. Häberlands K. Felsko J. Alksnis	bēniņi
Valņu	23	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1872	1998	H. Geigenmillers I. Rudzītis	Teātra 11
Valņu	24	īres nams ar veikaliem	1878		2003	J. F. Baumanis G. Vaivars	
Valņu	25	dzīvojamais nams	18. gs.	1872		H. Geigenmillers	
Valņu	26	īres nams ar veikaliem	1880		2003	J. F. Baumanis G. Vaivars	pagrabs
Valņu	27	īres nams ar veikaliem un galdnieku darbnīcu	1913			L. Melderis	Teātra 12
Valņu	28	īres nams ar veikaliem	1880		~2000	J. F. Baumanis Z. Gaile	interjeri
Valņu	30	Amatnieku biedrības nams	1867–1870	1954	1988	J. F. Baumanis V. Vikanis firma "PKZ"	
Valņu	31	dzīvojamais nams	18. gs.	1926	1983	N. Hercbergs Komunālprojekts	Audēju 17 (apvieno 2 ēkas)
Valņu	32	īres nams ar veikaliem	1881	1998		J. F. Baumanis V. Alle	13. janvāra 3
Valņu	33	dzīvojamais nams	18. gs.	1926	1983	N. Hercbergs Komunālprojekts	sk. Valņu 31
Valņu	35	īres nams ar veikaliem	1985			D. Bērziņš	
Valņu	37	īres nams	19. gs. vidus		1983	Komunālprojekts	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Valņu	39	dzīvojamais nams	18.–19. gs.	1898 1913	1983	A. Edelsons R. Šmēlings Komunālprojekts	
Valņu	41	dzīvojamais nams	1737	1888	1983	O. Dīce Komunālprojekts	
Valņu	43	dzīvojamais nams	19. gs. vidus		1998	A. Marinskis	
Valņu	45	īres nams	17.–18. gs.	1880–1881	1999–2000	O. Dīce D. Lapiņa	Rīdzenes 28
Valņu	47	dzīvojamais nams	18. gs.	1884	1983	A. Edelsons Komunālprojekts	
Vecpilsētas	2	īres nams	1899			A. Ašenkampfs	
Vecpilsētas	3	īres nams	17.–18. gs.	1907 2001		K. Felsko, H. Zeiberlihs M. Lejnīeks	Mārstaļu 2/4 pagalmā virsbūve uz jumta
Vecpilsētas	5	īres nams	17.–18. gs.	1893		K. Felsko V. Bokslafs	
Vecpilsētas	7	ražošanas ēka	1905		1985	Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektu kantoris	
Vecpilsētas	8	noliktava – īres nams pagalmā	16.–18. gs. 18.–19. gs.	1881 1910		V. Grabe E. Trompovskis	
Vecpilsētas	8a	spīķeris	17.–18. gs.		2000	S. Levāne, U. Balodis	

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
Vecpilsētas	9	dzīvojamais nams	18. gs.	1968		V. Tarasova	Alksnāja 8
Vecpilsētas	10	saimniecības ēka spīķeris	18. gs. 17. gs.	1901	1991 1995	V. Bokslafs firma "PKZ" V. Alle, E. Brante	fasāde
Vecpilsētas	11	spīķeris	17. gs.				
Vecpilsētas	12	noliktava – dzīvojamais nams	17. gs.	1897		K. Felsko	Kalēju 49
Vecpilsētas	13/15	noliktava – dzīvojamais nams	17. gs.	19. gs.			
Vecpilsētas	17	dzīvojamais nams	1787–1788		1998	K. Häberlands H. Neimanis	
Vecpilsētas	19	dzīvojamais nams	17.–18. gs.	1873	2002	H. Geigenmillers SIA "Kroks" J. F. Baumanis	
11. novembra krastmala	9	īres nams	1883				
11. novembra krastmala	17	Triangula bastions	2001–2002			J. Gertmanis, L. Gabliķe	
11. novembra krastmala	23	spīķeris	18. gs.	1900 1995	1998	O. Bārs E. Vecumnieks "Arhis"	
11. novembra krastmala	25	Pētera I pils (ar kazemātiem)					Sk. Palasta 9
11. novembra krastmala	29	dzīvojamais nams	17.–19. gs.	19. gs. vidus			
11. novembra krastmala	31	biroju ēka	1954 1967		2005	J. Kronbergs V. Fjodorovs K. Rukuts	piebūve gar Peldu ielu

Iela	Nr.	Sākotnējā funkcija	Celšanas gads	Kapitālā pārbūve	Rekonstrukcija, restaurācija	Autors	Piezīmes
11. novembra krastmala	35	biroju, mākslas izstāžu ēka	1955			K. Plūksne	
11. novembra krastmala	39	dzīvojamais nams	1874	1882 1886	2001	G. Vinklers K. Felsko V. Grabe Ģ. Valeinis, G. Freimanis	13. janvāra 33
Zirgu	3	īres nams	18. gs.	19. gs. beigas			M. Smilšu 17
Zirgu	4	dzīvojamais nams	18. gs.				
Zirgu	5	dzīvojamais nams		1914		H. Devendruss	M. Smilšu 15
Zirgu	7	dzīvojamais nams	1873			H. Geigenmillers	
Zirgu	8/10	pilsētas lombards	1905	1964		H. Zeiberlihs O. Dombrovskis	
Zirgu	14	dzīvojamais nams	1788			K. Häberlands	
Zirgu	20	biroju un dzīvojamais nams ar veikaliem	1903			V. Bokslafs	Amatu 4
Zirgu	22	dzīvojamais nams	1787			K. Häberlands	Šķūņu 17

ATTĒLU AVOTI*

GRĀMATAS

Benninghoven F. Rigas Entstehung und der früh-hansische Kaufmann. – Hamburg: August Friedrich Velmede Verlag, 1961. – 1, 3, 6

Broce J. K. Zīmējumi un apraksti. 1. sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas. – Rīga: Zinātne, 1992. – 29, 42, 44, 49, 52, 55–57, 69, 76, 77, 109

Campe P. Die Stadttore Rigas im 17., 18. und 19. Jh. und deren Meister. – Rīga, 1939. – 12

Caune A. Rīga zem Rīgas. – Rīga: Zinātne, 1985. – 2, 7, 26–28

Holcmanis A. Vecrīgas sanitācija sakarā ar rekonstrukciju // LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1949. – Nr. 12. – 23

Holcmanis A., Jansons A. Privāto ēku celtniecība Rīgas iekšpilsētā (Vecrīgā) pēc paraugfasādēm XIX gs. pirmajā pusē // Latvijas PSR pilsētu arhitektūra. – Rīga: Zinātne, 1979. – 37

Lejniņš J. Rīgas arhitektūra. – Rīga: Avots, 1989. – 13

Neumann W. Das mittelalterliche Riga. – Berlin: Verlag von Julius Springer, 1982. – 15

Neumann W. Der Dom zu St. Marien. – Rīga: G. Löffler, 1912. – 5, 68

Пучин Э. Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги. – Рига: Авотс, 1980. – 21, 22

Пучин Э. Историко-градостроительные основы регенерации Старой Риги. – Рига: Зинатне, 1989. – 24

Senā Rīga gleznās, zīmējumos un gravīrās. – Rīga: Rīgas pilsētas valde, 1937. – 31, 32, 80–84, 108, 110, 111
Straubergs J. Rīgas vēsture. – Rīga: Grāmatu Draugs, [1936–1937]. – 4

Zandberga R. Rīgas pilsētas plānojums un apbūve agrajos viduslaikos // Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR. – Rīga: Zinātne, 1974. – 14, 41

Zandberga R. Rīgas nozudušo viduslaiku arhitektūras pieminekļu meklējumi // Muzeji un kultūras pieminekļi. – Rīga: Liesma, 1973. – 53

ZĪMĒJUMI

Edgars Pučiņš – 116–121

FOTOGRĀFIJAS

Aivars Holms – 36, 79

Sarmīte Kviessīte – 35

Viesturs Ozoliņš – 8–10, 16, 17, 30, 33, 38–40, 43, 50, 51, 54, 58–60, 63, 67, 73, 75, 88, 95–97, 100, 103, 106, 107, 115, 122–139

Pastkartes – 11, 18–20, 25, 45, 61, 62, 64, 66, 72, 74, 78, 87, 98, 99, 105, 113

Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības nodaļas arhīvs – 34, 46–48, 65, 70, 71, 85, 86, 91–94, 101, 102, 104, 112, 114

Rīgas Tehniskās universitātes arhīvs – 89, 90

* Cipari aiz attēlu avota apzīmē attēlu numuru grāmatā.

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Albergs Valdis** (1922–1984), tēlnieks – 99
- Alksnis Jānis** (1869–1939), arhitekts – 76, 180, 194
- Alksnis Jānis** (dz. 1971), arhitekts – 169, 201
- Alberts** (?–1229), Ikšķiles un Rīgas bīskaps – 10, 13, 14, 17, 19, 32, 104, 156
- Alle Vladimirs** (dz. 1939), arhitekts – 201, 203
- Alsina Ilga** (dz. 1944), arhitekste – 179
- Andersone Ingrīda** (dz. 1961), arhitekste – 171
- Antonovs Sergejs** (1884–1956), arhitekts un mākslinieks – 77, 200
- Arhipovs Jurijs**, arhitekts 20. gs. 40.–50. gados – 77, 200
- Ašenkampfs Alfrēds** (1858–1914), arhitekts – 57, 169, 183, 187, 191, 197, 202
- Austriņš Ansis** (dz. 1952), interjerists – 191
- Bākule Irēna** (dz. 1945), arhitekste, arhitektūras vēsturniece – 151
- Balodis Uldis** (dz. 1964), arhitekts – 202
- Bārs Oskars** (1848–1914), arhitekts – 169, 174, 177, 178, 190, 193, 195, 199, 203
- Baumanis Georgs** (1936–1999), arhitekts, Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas priekšnieks (1982–1999) – 175
- Baumanis Jānis Frīdrihs** (1834–1891), arhitekts – 75, 79, 168, 170–172, 175, 176, 184, 188–191, 196, 197, 201, 203
- Beernaerts Eduards** (dz. 1971), arhitekts – 172
- Beine Kārlis** (1815–1858), arhitekts – 73, 78, 168
- Beninghofens Frīdrihs**, vācu vēsturnieks 20. gs. 60. gados – 9, 11–14, 16, 17, 28
- Berči Gvido** (1878–1933), arhitekts – 176, 178, 189
- Bertolds** (?–1198), Ikšķiles bīskaps – 10
- Bērziņa Benita** (dz. 1953), arhitekste – 181
- Bērziņš Dainis** (dz. 1955), arhitekts – 180, 181, 201
- Bērziņš Juris** (dz. 1970), arhitekts – 170
- Betge Kurts** (1888–?), baltvācu arhitekts – 76, 179, 200
- Bindenšū Ruperts** (1645–1698), Rīgas pilsētas būvmeistars – 63, 66, 78, 183, 184, 193, 198
- Birulis Pēteris** (dz. 1950), arhitekts – 77, 78, 179, 180, 190
- Bisenieks Armands** (dz. 1951), arhitekts – 172, 179
- Bīviņš Atis** (dz. 1943), arhitekts – 185
- Blažēvics Aigars** (dz. 1961), arhitekts – 172, 176
- Blūms Pēteris** (dz. 1949), arhitekts, arhitektūras vēsturnieks – 143, 155, 173, 198
- Boitmanis A.**, gleznotājs 19. gs. beigās – 52, 53
- Bokslafs Vilhelms Ludvigs Nikolajs** (1858–1945), arhitekts – 75, 79, 108, 167, 168, 175, 177–179, 181, 182, 184–186, 191, 192, 194, 195, 202–204
- Bonštets Ludvigs** (1822–1885), arhitekts un mākslinieks – 75, 78
- Bose Haralds** (1812–1894), arhitekts – 40, 75, 78, 171, 186
- Brante Elga** (dz. 1931), arhitekste – 203
- Bratuškīns Uģis** (dz. 1961), arhitekts – 182, 192
- Braunfelds Artūrs** (1891–1979), arhitekts – 178

- Bredebeke Gotšalks**, Rīgas rātes loceklis – 30
- Brezinskis Normunds** (dz. 1965), arhitekts – 178
- Breitkreics Kristaps Frīdrihs** (1781–1820), 1805.–1820. g. Vidzemes guberņas arhitekts – 59, 78, 102
- Broce Johans Kristofs** (1742–1823), novadpētnieks – 50, 60, 62, 66, 68, 70, 71, 73, 88, 91, 92, 114
- Bruzgulis Rolands** (dz. 1963), arhitekts – 170, 177
- Bunge Frīdrihs** (1802–1897), jurists, vēsturnieks – 12
- Bušs Egīls** (dz. 1946), arhitekts – 172
- Caune Andris** (dz. 1937), arheologs – 9, 12, 18, 48, 49
- Caune Vija** (dz. 1938), arhitekste – 192
- Caunīte Ināra** (dz. 1952), arhitekste – 198
- Cērpiņš Ēriks** (dz. 1957), arhitekts – 171, 197
- Cinis Andis** (dz. 1961), arhitekts – 199
- Cirkvics Rūdolfs Heinrihs** (1857–1926), arhitekts – 171, 179
- Česlavskis E.** – 172
- Dālbergs Ēriks** (1625–1703), zviedru kara inženieris, arhitekts, Rīgas ģenerālgubernators – 23
- Dālens Frīdrihs Statijs**, 1682.–1689. g. Rīgas pilsētas inženieris – 78
- Danneberga Daina** (dz. 1929), arhitekste – 77, 175
- Deibners Maksis**, arhitekts – 180
- Devendruss Heinrihs** (19. gs. 2. puse – 20. gs. 1. puse), arhitekts tehniķis – 169, 174, 178, 183, 188, 190, 199, 204
- Dice Oto** (1832–1890), arhitekts inženieris – 27, 79, 169, 177, 183, 185, 190, 196, 202
- Dombrovskis Ojārs** (1935–2005), arhitekts – 204
- Donbergs Rūdolfs** (1864–1918), arhitekts – 169
- Dorondo**, arhitekts – 190
- Doss Karls Bruno** (1861–1919), ģeologs – 10
- Driba Dzintars** (1928–1993), arhitekts – 99, 183
- Drugis Vilis** (1912–1990), arhitekts – 60
- Dzene Ināra** (dz. 1943), arhitekste – 192
- Edelsons Apolonijs** (1827 – ap 1900), arhitekts – 79, 169, 186, 202
- Eglājs Pēteris** (1912–1972), arhitekts – 188
- Emke Kārlis Heinrihs** (1852–1932), arhitekts – 189
- Erdmanis Ansis**, būvinženieris – 189
- Etingers Johans Frīdrihs fon**, kara inženieris, arhitekts, 1747.–1756. g. Rīgas inženieru komandas vadītājs – 72, 192
- Fehhelms Kārlis Traugots** (1748–1819), gleznotājs – 95, 97, 98, 115
- Felsko Johans Daniels** (1813–1902), arhitekts, 1844.–1879. g. Rīgas pilsētas galvenais arhitekts – 27, 65, 73, 78, 88, 168, 169, 171, 175, 182, 192
- Felsko Kārlis** (1844–1918), arhitekts, J. D. Felsko dēls – 56, 67, 75, 79, 97, 167–170, 173, 176–180, 183, 186, 188, 189, 191, 195, 196, 199–204
- Fitinghofs Oto** (1722–1792), Baltijas muižnieks – 54
- Fjodorovs Vitālijs** (dz. 1929), arhitekts – 77, 172, 182, 190, 203
- Fogels Pēteris** (1911–1991), arhitekts – 77, 182
- Folcs Augusts** (1851–1926), tēlnieks – 97
- Freimanis G.** – 204
- Frēze Gerts**, galdnieks, 1576.–1595. g. Rīgas pilsētas būvmeistars – 65, 171, 194
- Frīzendorfs Edgars Valdemārs Eduards** (1881–?), arhitekts – 76, 200
- Gabliķe Liesma** (dz. 1934), arhitekste – 203
- Gaile Zaiga** (dz. 1951), arhitekste – 167, 177, 201
- Gailis Jānis** (1882–1957), arhitekts – 197
- Galindoms Arturs** (1894–1966), arhitekts – 77, 170, 195

- Galviņš Juris** (dz. 1940), arhitekts – 60, 172
Gardenko – 175
Geigenmillers Hermanis, arhitekts 19. gs. otrajā pusē – 79, 170, 173, 175, 178, 183, 185, 186, 189, 190, 195, 198, 201, 203, 204
Geijers Eduards (dz. 1948), arhitekts – 187
Gertmanis Juris (dz. 1947), arhitekts – 192, 203
Gintere Liliāna (dz. 1932), arhitekta – 77, 78, 191
Gintere Vanda (dz. 1947), arhitekta – 193
Gluhovskis Jurijs (dz. 1949), arhitekts – 176, 187, 195
Gotfrīds Johans Daniels (?–1831), Rīgas mūrniekmeistars – 74, 75, 78, 169
Grabe Viktors de (?–1894), arhitekts – 79, 109, 169, 172, 176, 182, 183, 185, 188, 193, 198, 199, 202, 204
Gramtcs E., arhitekts 20. gs. pirmajā pusē – 93, 181
Grēns Sigismunds Daniels Jakobs (1779–1844), pilsētas būvmeistars – 56
Griezīte Liene (dz. 1961), arhitekta – 167
Grošs E. (1936–1990), arhitekts – 77, 198
Gulbe Ināra (dz. 1935), tēlniece – 112
Gundars Māris (1936–2000), arhitekts – 197
Gusevs Juris (dz. 1941), arhitekts – 198
Gūtceits Voldemars (1816–1900), ārsts, leksikogrāfs un vēsturnieks – 12

Ģelzis Modris (dz. 1929), arhitekts – 73, 108, 168, 176, 196

Häberlands Kristofs (1750–1803), arhitekts, 1787.–1797. g. Rīgas pilsētas būvmeistars – 47, 54, 55, 68, 74, 77, 78, 86, 110, 138, 168, 169, 171, 172, 175, 176, 179, 180, 185, 187, 191, 194, 196–198, 201, 203, 204
Hāgens Jūlijs Augusts (1829–1909), arhitekts – 27, 188, 198

Hakels O., arhitekts – 167
Hāns V. – 197
Hansons Olafs, 1632.–1637. g. zviedru kara inženieris Rīgā – 23
Hausvalds Kārlis Frīdrihs (?–1845), litogrāfs – 94
Heidemanis Gerds, Rīgas pilsonis 17. gs. – 36
Henike Hinrihs (1640–1705), Rīgas pilsētas mūrniekmeistars – 53, 108, 184, 187
Hercbergs Nikolajs (1882–1957), arhitekts – 79, 173, 174, 176, 192, 195–197, 201
Heršelmanis Renē (1883–1963), arhitekts – 200
Hess Frīdrihs Vilhelms (1822–1877), arhitekts – 79, 172, 175, 177, 181, 182, 184, 187, 188, 191, 193, 195, 199, 200
Hilbig Hermanis (1860–1939), arhitekts – 56, 79, 167, 170, 195, 200
Hofmane-Grīnberga Lidija (1898–?), arhitekta – 194
Hofmanis Vilhelms (1869–1945), arhitekts – 176, 187
Huboters Pēteris Joahims (1928–2002), arhitekts – 181

Īvans Gunārs (dz. 1922), vēsturnieks – 9

Jansons Aleksandrs (1916–1991), filologs, vēsturnieks – 9
Jansons Gunārs (dz. 1928), arhitekts – 48, 49, 183
Johansens Pauls (1901–?), dāņu tautības igauņu vēsturnieks – 12
Jostens Jakobs (1662–1675), holandiešu arhitekts, Rīgas pilsētas būvmeistars – 78

Kalinka Zane (dz. 1947), arhitekta – 176, 194–196
Kalniņš Ansis (1903–1945), arhitekts – 173
Kalniņš Edvīns (dz. 1940), arhitekts – 191
Kalsnavs A., inženieris – 198

- Kalvāne Dace** (dz. 1963), arhitekte – 170
Kārklīņš Jānis (dz. 1935), arhitekts – 168, 180
Karrs Alfrēds (1894–?), inženieris arhitekts – 76, 179, 200
Kinels, inženieris 19. gs. vidū – 75
Kiseļovs Igors (dz. 1934), arhitekts – 169
Kīzelbašs Aleksejs (19. gs. 2. puse–20. gs. sākums), arhitekts – 172, 199
Kleinbergs Arnis (dz. 1962), arhitekts – 180, 195
Klinklāvs Aleksandrs (1899–1982), arhitekts – 76, 194
Kļava Pēteris (dz. 1965), arhitekts – 194
Kļaviņa Anda (dz. 1953), arhitekte – 188
Knāķe Lia Asta (dz. 1929), arhitekte – 77, 169
Konings Jurgens, Rīgas rātes loceklis 15. gs. – 30
Kotoviča Tatjana (dz. 1951), arhitekte – 169
Krāmers Johans Heinrihs, no 1777. g. Rīgas pilsētas namdaris – 54, 63, 168, 171, 176
Kreige Dītrihs, mūrnieks 14. gs. – 71
Krestlings Johans Gotlībs Frīdrihs, litogrāfs – 94
Kronbergs Juris (1923–1991), arhitekts – 77, 203
Krons Gotfrīds, arhitekts – 167
Krūskopa Ruta (dz. 1942), arhitekte – 182
Kufalts Georgs (1853–1938), daiļdārznieks, ainavu arhitekts, 1879.–1915. g. Rīgas parku direktors – 96
Kuļikovska Ina (dz. 1955), arhitekte – 170, 173, 182, 192, 200
Ķuze Agris (dz. 1961), būvinženieris – 169, 199
Lapiņa Dita (dz. 1959), arhitekte – 202
Lapiņš Arturs (dz. 1971), arhitekts – 168, 183, 185, 190, 194, 197
Lasis Juris (dz. 1969), arhitekts – 172
Laube Eižens (1880–1967), arhitekts, LU profesors – 76, 79, 102, 174, 176, 189, 193
Lejniēks Jānis (dz. 1951), arhitekts – 25
Lejniēks Mikus (dz. 1976), arhitekts – 202
Levāne Sandra (dz. 1960), arhitekte – 202
Lēviss of Menārs Kārlis (1855–1930), arheologs, vēsturnieks – 71
Liepa Leonhards (1924–1998), arhitekts – 167, 178, 193, 196
Liepa Modris (dz. 1952), arhitekts – 197
Liepa Uldis – 170
Liepiņš Reinis (dz. 1970), arhitekts – 187
Lopatina N., arhitekte – 169
Lukini Ivans (1784–1858), arhitekts – 59, 197
Lūsis-Grīnbergs Gunārs (dz. 1932), arhitekts – 99, 183
Maidels Arnolds (1884–1945), inženieris arhitekts – 90, 171
Makstniece Sandra (dz. 1967), arhitekte – 182
Malvess Roberts (1905–1982), vēsturnieks – 9, 12, 17, 152
Mandelštams Pauls (1872–1941), arhitekts – 76, 169, 171, 172, 176–180, 184, 185, 188, 189, 194, 195
Marinska Anita (dz. 1953), arhitekte – 179, 181
Marinskis Aleksandrs (dz. 1950), arhitekts – 202
Markova Liesma (dz. 1953), arhitekte – 183
Maršalks Johans, Rīgas rātes loceklis 14. gs. – 30
Medlingers Arturs (1880–1961), arhitekts – 64, 76, 93, 180, 194
Medniece Dace (dz. 1955), arhitekte – 192
Meinards (~1125–1196), Ikšķiles bīskaps – 151
Meinerts Kristofs (1697–1754), no 1721. g. mūrniekmeistars Rīgā, no 1734. g. Rīgas pilsētas būvmeistars – 67, 78, 184
Mēlbarts Harijs (1864–1946), arhitekts – 171
Melderis Emīls (1889–1978), tēlnieks – 96

- Melderis Ģederts** (dz. 1929), arhitekts, E. Meldera dēls – 96
- Melderis L.**, civilinženieris – 201
- Meņģele Maija Elizabete** (dz. 1944), arhitekte – 68
- Mieziņš Arvīds** (1902–1950), arhitekts – 200
- Mieziņa Ināra** (dz. 1950), arhitekte – 189
- Minsters Sebastians** (1489–1552), vācu ģeogrāfs, filologs – 113, 114
- Mollins Nikolauss** (1588–1625), grāmatu iespiecējs – 114
- Monheims Eberhards**, Livonijas ordeņa mestrs 14. gs. sākumā – 71
- Morbergs Kristaps** (1844–1928), namīpašnieks – 170
- Mormans Karls**, arhitekts – 173
- Neiburģers Kārlis Dāvids** (1844–1897), arhitekts – 189
- Neimanis Haralds** (dz. 1955), arhitekts – 203
- Neimanis Vilhelms** (1849–1919), arhitekts, mākslas vēsturnieks – 9, 12, 14, 15, 28, 32, 75, 79, 87, 97, 151, 171, 175, 176, 183, 185, 188, 189, 196
- Nellingers Aleksandrs** (1789–1840), arhitekts – 59, 197
- Nikolajs I** (1796–1855), 1825.–1855. g. Krievijas imperators – 26
- Norde Jānis** (dz. 1963), arhitekts – 170, 179, 198, 200
- Novikovs L.**, krievu arhitekts 20. gs. sākumā – 75
- Nukša Mārtiņš** (1878–1942), arhitekts, diplomāts – 79, 189
- Ostens-Zakens Teodors fon der** (1876–1965), arhitekts – 174, 194
- Ozmidovs Maksis fon** (1879–1959), arhitekts – 79, 171, 176–178, 195
- Ozols Boriss** (1919–2000), arhitekts – 77, 173
- Padēlis-Lins Agris** (dz. 1962), arhitekts – 172, 176, 199
- Paegle Ilmārs** (dz. 1921), arhitekts – 77, 173, 178
- Paegle Juris** (dz. 1944), arhitekts – 170, 200
- Pavārs Normunds** (dz. 1944), arhitekts – 170, 176
- Pāvele Tatjana** (dz. 1918), arheoloģe – 9
- Pavloviča Viktorija** (dz. 1924), arhitekte – 77
- Pēkšēns Konstantīns** (1859–1928), arhitekts – 78, 168, 169, 179, 183, 194, 200
- Pēteris I** (1672–1725), Krievijas imperators – 22
- Petersens A.** – 199
- Pētersone Silvija** (dz. 1931), arhitekte – 77, 78, 191
- Pfeifers Jūliuss** (1849–1904), arhitekts – 175
- Pflūgs Roberts** (1832–1885), arhitekts – 75, 79, 176, 185
- Pilemanis Alfrēds**, arhitekts – 176
- Pirangš Heinrihs Gerhards** (1876–1936), arhitekts, arhitektūras vēsturnieks – 178
- Plūksne Kārlis** (1906–1973), arhitekts – 77, 172, 182, 204
- Poga Juris** (dz. 1957), arhitekts – 183, 184, 188, 198, 199
- Pole Ernests** (1872–1914), arhitekts – 195
- Polis Aldis** (dz. 1962), arhitekts – 184
- Polkovņikova Vita** (dz. 1957), arhitekte – 170, 173, 182, 200
- Proskurņins Nikolajs**, arhitekts, 20. gs. sākumā – 76, 194
- Pučīņš Edgars** (dz. 1924), arhitekts – 9, 12, 40, 41, 44, 192
- Pujāts Ints** (dz. 1966), arhitekts – 173
- Purviņš Andris** (dz. 1940), arhitekts – 199
- Rammane Velta** (1915–2004), arhitekte – 100, 173
- Rastrelli Frančesko Bartolomeo** (1700–1771), arhitekts, cariskās Krievijas galma arhitekts – 74

- Reinbergs Augusts** (1860–1908), arhitekts – 75, 96, 182, 195, 199
- Reinfelds Arturs** (1911–2004), arhitekts – 77, 178, 198
- Rengarts Jānis** (1892–1960), arhitekts – 185
- Reslers Vilhelms** (1878–1949), arhitekts – 76, 176, 180
- Rezens jeb Reze Heinrihs**, Rīgas rātes loceklis 14. gs. – 31
- Rigemunde Johans**, Rīgas rātskungs 14. gs. – 30
- Rimša Viktors** (dz. 1936), arhitekts – 189
- Rodenburgs Johans** (?–1657), kara inženieris, arhitekts – 23
- Rozenbergs H.** – 173
- Rubis Kārlis** (1902–1991), arhitekts – 77, 182
- Rudzītis Ivars** (dz. 1951), arhitekts – 201
- Rukuts Kārlis** (dz. 1956), arhitekts – 179, 190, 203
- Rumešotels Johans** (15. gs.), vācu būvmeistars, ieradies Rīgā no Rostokas – 62, 78, 193
- Rutmanis Jānis** (1894–1978), arhitekts, pedagogs – 168
- Sakne Guntis** (dz. 1959), arhitekts – 196
- Sakne Indra** (dz. 1959), arhitekts – 179
- Saprovskis Ludvigs** (dz. 1948), arhitekts – 171
- Sarma Visvaldis** (dz. 1963), arhitekts – 170, 179, 198, 200
- Saulītis A.** – 170
- Saulītis Pēteris** (1910–2000), arhitekts – 63, 186, 193
- Sīlis Andis** (dz. 1965), arhitekts – 175, 190, 194
- Skalbergs Juris** (dz. 1935), arhitekts – 77, 78, 180, 190, 192, 200
- Skanis Jānis** (dz. 1978), arhitekts – 170
- Slavietis Edgars** (1905–1986), arhitekts – 60, 104, 155, 171, 179, 185, 187, 188
- Soroko Juris Enriko** (dz. 1944), arhitekts – 168
- Stange Egons** (1883–1955), arhitekts – 200
- Straubergs Jānis** (1886–1952), vēsturnieks, matemātiķis – 9, 12, 14, 28, 36, 49
- Stukmanis Ilgonis** (dz. 1935), arhitekts – 74, 192
- Suvorovs Aleksandrs** (1804–1882), 1848.–1861. g. Baltijas ģenerālgubernators – 43, 88
- Šefels Frīdrihs** (?–1913), arhitekts tehniķis – 57, 112, 185, 187, 195–197
- Šēls Heinrihs** (1829–1909), arhitekts – 57, 73, 75, 170, 172, 174, 175, 179, 181, 192, 195–197, 200
- Šervinskis Maksis** (1859–1909), arhitekts, pedagogs – 169
- Šervinskis Vladimirs** (1894–1974), arhitekts – 186, 191
- Širants Rūdolfs** (1910–1985), vēsturnieks – 9
- Šmēlings Reinholds** (1840–1917), arhitekts, 1879.–1917. g. Rīgas pilsētas galvenais arhitekts – 75, 168, 175, 177, 180, 198, 202
- Šmits Rūdolfs Dainis** (dz. 1962), arhitekts – 176, 200
- Šņitņikovs Vladimirs** (1913–1996), arhitekts – 77
- Šonss Matiass**, namdaris, no 1821. g. Vidzemes guberņas arhitekts – 74, 189, 192
- Špacīrs Jūlijs Ādolfs** (ap 1790–pēc 1870), 1820.–1835. g. Vidzemes guberņas arhitekts – 56, 78, 171, 196, 197
- Štegmanis Rihards Jūlijs** (1844–?), pilsētas mērnīeks – 27
- Štrams Vilnis** (dz. 1965), arhitekts – 170, 189, 200
- Švēde Marts Aleksandrs** (dz. 1960), arhitekts – 169
- Švenburgs Johans** (?–1679), arhitektūras maģistrs, būvmeistars – 66
- Tarasova Valentīna** (1926–1989), arhitekts – 167, 188, 203
- Tilmanis Osvalds** (1900–1980), arhitekts, 1934.–1950. un 1956.–1958. g. Rīgas pilsētas galvenais arhitekts – 45, 77, 131, 172, 178, 179, 182, 193

- Timers Herberts** (1879–1938), arhitekts – 76, 180, 200
- Toms Henriks**, zviedru armijas ģenerālis 17. gs. – 23
- Treimanis Edgars** (dz. 1954), arhitekts – 173
- Trofimovs Aleksandrs** (1891–1979), arhitekts – 93, 186, 198
- Trompovskis Edmunds fon** (1851–1918), civilinženieris – 79, 175, 183, 187, 188, 190, 191, 202
- Tūms Henrihs**, grafiķis 17. gs. pirmajā pusē – 114
- Upaciere Olita** (dz. 1944), arhitekta – 197
- Vaga Valdemārs** (1899–1999), igauņu mākslas vēsturnieks – 9, 17, 62
- Vāgensens Andreass Jensens**, dāņu tautības mūrniekmeistars 18. gs. beigās – 54, 55, 172, 194
- Vaivars Gints** (dz. 1961), arhitekts – 168, 196, 201
- Valeinis Ģirts** (dz. 1968), arhitekts – 204
- Valgums Viktors** (dz. 1948), arhitekts – 198
- Valters Kārlis**, mūrniekmeistars 18. gs. beigās – 54
- Vasiļjevs Jurijs** (1928–1993), arhitekts, arhitektūras vēsturnieks – 9
- Vasiļjevs Nikolajs** (1706–?), arhitektūras „zellis” – 189
- Vecumnieks Edvīns** (dz. 1935), arhitekts – 171, 177, 180, 181, 188, 189, 194, 203
- Veidemanis Andris** (dz. 1960), arhitekts – 197
- Velde Henrijs van de** (1863–1957), beļģu arhitekts un mākslinieks – 79
- Venckovičs Pēteris** (dz. 1947), arhitekts – 176, 182
- Viganovskis Florians fon** (1854–1914), civilinženieris – 177
- Vikanis Vladislavs** (dz. 1918), arhitekts – 201
- Vikbolds**, Rīgas rātes loceklis 14. gs. – 30
- Vilberns Johans Henrihs** (?–1750), namdaris – 63, 78
- Vilciņš Jānis** (1931–1996), arhitekts – 77, 190
- Vilks Dzintra** (dz. 1948), tekstilmāksliniece – 191
- Vills Hugo**, arhitekts – 182
- Vilsone Melita** (1913–1990), arheoloģe – 12
- Vinklers Gustafs Rūdolfs**, arhitekts – 174, 187, 204
- Vitola Tatjana** (dz. 1920), arhitekta – 51, 153, 180, 184
- Vobāns Sebastjans Lepretrs de** (1633–1707), 18. gs. kara inženieris, 1703. g. Francijas maršals – 23
- Volfs Jeremija** (1663 vai 1673 – 1724), grafiķis – 115
- Zābers Uģis** (dz. 1964), arhitekts – 190
- Zaikanovs Andrejs** (dz. 1951), arhitekts – 172
- Zandberga Rita** (1929–1993), arhitekta, arhitektūras vēsturniece – 9, 12, 28, 29, 50, 52, 60, 69, 70, 84, 153, 169
- Zandbergs Arigo** (1925–2003), arhitekts, arhitektūras vēsturnieks – 151
- Zariņš Dāvids** (1892–1980), arhitekts – 170, 178
- Zavadskis Aivars** (dz. 1959), arhitekts – 190
- Zēge-Laurenbergs Sigismunds** (?–1788), arhitekts, būvinženieris – 67
- Zeiberlihs Hermanis** (1878–1938), arhitekts – 76, 79, 167, 176, 184, 185, 188–190, 194, 202, 204
- Zibens Vilnis** (dz. 1934), metālkalējs – 112
- Zīle Ēriks** (dz. 1955), arhitekts – 180, 182, 192
- Zilgalvis Viktors** (dz. 1929), arhitekts – 171, 180
- Zirnis Gunārs** (1930–1999), arhitekts – 63, 167, 178, 193, 197
- Zitmanis Normunds** (dz. 1976), arhitekts – 170
- Zīverss Oto Reinholds Augusts fon** (1836–1905), arhitekts – 176
- Zunderns Hermanis fon**, Rīgas rātes loceklis 15. gs. – 30
- Zvejnijs Jānis** (dz. 1976), arhitekts – 195, 200

RIGA'S OLD TOWN – A MONUMENT OF URBAN DEVELOPMENT

Since 1967 Riga's Old Town – the mediaeval centre of the city – has been under the protection of the state, and since 1997 Riga's historical centre has been included in UNESCO's List of World Heritage.

No documents on the origins of Riga have survived to our day. Archaeologists have found evidence that a harbour and settlements of the native population (Livs and Cours) were located in the southern part of the peninsula between the Daugava and the Riga rivers as far back as the 11th century. These were later incorporated into the town of the German settlers founded by Bishop Albert in 1201. On a map of Riga's Old Town, it is possible to trace some of the stages of active urban expansion (1211, predating 1300, after 1537, after 1857). The city's boundaries have changed numerous times, and some remains of former fortification systems (town wall, towers, bastions, embankments, moats) have been preserved. In the Middle Ages, Riga became the capital of the Livonian feudal rulers (the Archbishop of Riga, the Livonian Order). Later it fell to the Poles, the Swedes and the Russians, and experienced numerous periods of wealth and prosperity.

The configuration of Riga's Old Town was initially determined by the Riga River and the roads that led to the peninsula and the harbour. As the town expanded (from 5 to 50 ha), its street map

became more complex. The location of the market square changed several times. Prior to construction of the earth embankment, the main entrance to the town was next to the Powder Tower (Pulvertornis) and the city map was asymmetrical, but in the mid-17th century the main gate was relocated across from the town centre, in symmetry with the newly built fortifications.

In the Middle Ages, the layout of the town was affected by the location of the Bishop's castle, the castles of the German Orders, the owners of the churches and monasteries. The first castles were built in the so-called First Part of the town next to St. Peter's Church. For strategic reasons they were moved to the New (North) Part in the 13th–14th century. After the Reformation at the beginning of the 16th century, the Catholic monasteries were closed down and dwelling houses were built on their grounds on the outskirts of the town. The market square (Town Square) found its permanent location in the first half of the 14th century, when the Town Hall and the New House (later, the House of the Blackheads) were built at the edge of the square. In the Middle Ages, the Guild Compound with the houses of the merchants' and craftsmen's guilds also assumed a social function. At the end of the 18th century, when Riga was already a Russian provincial capital, a new square with public buildings was built next to the former castle of the

German Order, and here – at the edge of the Old Town – across from the Citadel that was built in the 17th century by the Swedes, the new public administration centre took shape. In the 18th–19th century, the Citadel was converted into a fortress. The Old Town lost its fortress status in 1857 and soon merged with the quickly expanding suburbs.

Riga's Old Town boasts a great variety of buildings. The cultural stratum, which in places is up to 6 m deep, contains only the remains of wooden buildings. The most important edifices from the Middle Ages are the redbrick Gothic buildings of St. Peter's, St. Jacob's and St. John's churches and the Riga Dome. They have all been later rebuilt or expanded. The public buildings from this period have been torn down or are only partially preserved. The few remaining mediaeval stone dwelling houses are built in the traditional style of the Hanseatic League cities – with narrow gables facing the street. A sign of the prosperity of Riga's merchants are a number of large, late 17th century Baroque dwelling houses and some still existing warehouses from the same period. The majority of the buildings in the Old Town were converted or rebuilt in the early 20th century, when Riga became one of the biggest and most prosperous cities of the Russian Empire. Of particular importance for the architecture of Riga's Old Town are the dwelling houses that were built at the end of the 18th century in the style of Bourgeois Classicism (architect C. Haberland). Many large buildings in the Old Town, dwelling houses or public buildings, are examples of Eclecticism (the Stock Exchange and the former House of Knights) or Art Nouveau. Some were built as late as the 1930s (the Central Department Store and the Ministry of Finance)

Despite the variety of architectural styles, the streets and squares of the Old Town are typical for a mediaeval town. In some places, one can still see the typical contrasts between fairly small houses and large church buildings (around St. Peter's and St. Jacob's churches and the Dome); elsewhere, mediaeval dwelling houses and warehouses dominate (Mārstaļu Street, Vecpilsētas Street, Miesnieku Street). Smilšu and Vaļņu streets, along which the big office buildings that were built in the early 20th century are lined up, do not seem out of place, although much more modern in style. However, disharmony can be felt between buildings of different sizes and different origins (periods) in the areas that were destroyed in the war (Kungu Street), where in the post-war years the building traditions of the Old Town were ignored (straightening of building lines, enlargement of buildings, introduction of flat roofs).

Despite these changes, some parts of the Old Town have preserved their harmony (Vecpilsētas Square, Ģilžu Square). Some of the new public spaces created in the 20th century (around the Dome, next to the Philharmonic Hall) provide a better view of the architectural monuments. Uncharacteristic and much too large for the Old Town was the post-war Latvian Riflemen's Square (Latviešu strēlnieku laukums). The ravages of the war can still be felt in the not particularly well developed milieu around St. Peter's Church.

The silhouette of the Old Town remains fairly unchanged where the spires of the three big churches (St. Peter's, the Dome, St. Jacob's) and a number of lower spires dominate. A disruptive element is the high-rise of Riga Technical University library built in the 1960s.

The 1983 regeneration project for Riga's Old Town anticipated the elimination of deformities in the building structure and silhouette of the Old Town: restoration of the homogeneity of the Town Square by rebuilding the House of the Blackheads, restoring the surrounding buildings and closing the gaps in the street fronts with new buildings in keeping with the traditions of the Old Town (as has partially been done in Tīrgoņu Street).

Restoration of the mediaeval fortification wall in Torņņu Street and removal of the cultural stratum around the Riga Dome are two of the planned measures for renewal of the Old Town that have already been carried out. Others still on the agenda are the construction of pedestrian streets and the replacement of more contemporary roofing materials with traditional roof tiles.

Since 1980, a lot of restoration and reconstruction work has been carried out on the Old Town's architectural monuments. A number of the old buildings now house exhibition rooms, museums, galleries, cafes and upscale apartments. The former castle of the Order of Swordbrothers in Skārņu Street is now the Museum of Applied Arts and the restored Rheuttern House now houses the Journalists Association. Restoration of St. Peter's Church, which was destroyed in the war, has been completed and the spire of St. Peter's once again dominates the silhouette of Riga's Old Town.

Since the renewal of Latvia's independence in 1990, the planned regeneration of the Old Town has been undermined by the dictates of volatile political and market economy considerations.

After 1994, when Riga's City Council launched the renewal of the Town Square, replicas of the pre-war House of the Blackheads and Town Hall have been erected in the square, as well as a number of modern buildings. The Occupation Museum has been left unchanged, but reconstruction of the Town Square has not yet been completed.

New buildings have replaced those that were destroyed in Kaļķu, Kungu, Audēju, Vaļņu, Teātra, Grēcinieku and 13. Janvāra streets. The Central Department Store has been expanded into Kalēju Street. Not all of the new buildings blend harmoniously with their surroundings.

In the early 1990s, cooperation was terminated with the Polish PKZ company, which for almost 10 years had successfully carried out the Old Town regeneration project, adapting architectural monuments to social and cultural requirements.

Since the denationalisation of buildings in the mid-1990s, economic interests have dictated the way in which dwelling houses, in particular their ground floors, are exploited. These private interests have overshadowed development of the public functions anticipated in the Old Town regeneration project.

The construction of pedestrian streets has been neglected and motor vehicles are allowed to enter the Old Town. One positive new element is the Basteja Gallery underground car park.

Since the approval of a new preservation and development project for the centre of Riga in 2006, the Old Town regeneration project is no longer effective. One can only hope that the principles of the former project will not be forgotten.

ALTRIGA – EIN STÄDTEBAULICHES DENKMAL

1967 wurde Altriga oder der mittelalterliche Stadtkern Rigas als Ensemble des Städtebaus unter staatlichem Denkmalschutz gestellt.

Über die Entstehung Rigas sind keine Dokumente erhalten. Archäologischen Forschungen zufolge befanden sich bereits im 11. Jahrhundert Siedlungen einheimischer Bewohner (Liven und Kuren) und ein Hafen in dem südlichen Teil der Halbinsel zwischen der Daugava (Düna) und dem Fluss Rige (dem Rigebach), die später in die vom Bischof Albert im Jahre 1201 gegründete Stadt der deutschen Kolonisten eingliedert wurden. Im Stadtplan Altrigas kann man einige Etappen einer aktiven Stadterweiterung verfolgen (1211, bis 1300, nach 1537, nach 1857). Die Grenzen der Stadt haben sich mehrmals geändert, teilweise sind Überreste der Befestigungssysteme (die Stadtmauer, Türme, Bastionen, Kurtinen, Erdwälle, Ravelins, Wassergraben) erhalten. Im Mittelalter entwickelte sich Riga als Hauptstadt der livländischen Feudalsenioren (des Erzbischofs von Riga, des Livländischen Ordens), später war die Stadt abwechselnd Polen, Schweden, Russland untergeben und erlebte mehrere ökonomische Blütezeiten.

Die Konfiguration des Stadtplans wurde ursprünglich durch das Flussbett des Rigebaches und die Landwege, die zur Halbinsel und zum Hafen führten, bestimmt. Bei der Erweiterung der Stadt (von 5 bis auf 50 ha) wurde der Stadtplan all-

mählich komplizierter. Die Lage des Marktplatzes, der sich zuerst wohl in der Altstadt (Vecpilsēta) befand, wurde mehrmals geändert. Bis zur Errichtung des Erdwalls war der Haupteingang in die Stadt (das Stadttor) beim sog. Pulverturm und der Stadtplan asymmetrisch, doch in der Mitte des 17. Jahrhunderts wurde er gegenüber dem Stadtzentrum versetzt, symmetrisch zum neugebauten Befestigungsgürtel der Stadt.

Die Struktur des Stadtplans wurde im Mittelalter von der Lage der Bischofs- und Ordensschlösser, den Eigentümern der Kirchen und Klöstern, beeinflusst. Die ersten Schlösser wurden in dem sog. Ersten Teil der Stadt neben der St. Petrikirche gebaut. Wegen der feindlichen Beziehungen wurden sie bereits im 13.–14. Jahrhunderts zum sog. Neuen oder nördlichen Teil der Stadt versetzt. Nach der Reformation Anfang des 16. Jahrhunderts wurden die katholischen Klöster geschlossen und ihre Grundstücke am Stadtrand mit Wohnhäusern bebaut. Die Lage des städtischen Marktplatzes (Rathausplatz) stabilisierte sich in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts, als an ihm das Rathaus und das Neue Haus, das spätere Schwarzhäupterhaus, gebaut wurden. Im Mittelalter hatte auch der Gildenhof mit den Gildenhäusern der Kaufleute und Handwerker die Bedeutung des gesellschaftlichen Zentrums. Am Ende des 18. Jahrhunderts, als Riga bereits Hauptstadt eines Gouvernements

von Russland war, wurde neben dem früheren Ordenschloss ein neuer Platz mit öffentlichen Gebäuden errichtet, und hier – am Rande der Altstadt – gegenüber der Zitadelle, die im 17. Jahrhundert von Schweden erbaut worden war, entstand das Zentrum der Stadtverwaltung. Im 18.–19. Jahrhundert wurde die Zitadelle zu einer starken Festung umgebaut. Den Status einer Festung verlor die Altstadt im Jahre 1857, und bald verschmolz sie mit den früheren Vorstädten, die einen ungeahnten Bauboom erlebten.

Die Bebauung der Altstadt ist vielgestaltig. In der Kulturschicht, die bis zu einer Tiefe von 6 m reicht, finden sich nur Überreste ursprünglicher Holzhäuser. Die bedeutendsten Bauten des Mittelalters sind die in Formen von Backsteingotik errichteten Kirchen von St. Peter, St. Jakob, St. Johann und der Dom. Sie alle wurden später umgebaut oder erweitert. Die öffentlichen Gebäude jener Zeit sind abgetragen oder nur teilweise erhalten. Die wenigen noch erhaltenen mittelalterlichen steinernen Wohnhäuser, die zur Strasse orientiert sind, haben traditionelle Aufbauten nach dem Vorbild der Hansestädte mit einem schmalen Giebel. Vom Reichtum der Rigaer Kaufleute zeugen mehrere grosse am Ende des 17. Jahrhunderts im Barockstil gebaute, reichlich ausgestattete Wohnhäuser und einige erhaltene Speicher. Der grösste Teil der Gebäude der Altstadt wurde Ende des 19. Jahrhunderts – Anfang des 20. Jahrhunderts umgebaut oder neugebaut, als Riga eine der grössten und reichsten Städte Russlands wurde. Besondere Bedeutung in der Altstadtarchitektur haben Wohnhäuser, die Ende des 18. Jahrhunderts im Stil des sog. bürgerlichen Klassizismus gebaut sind (Architekt Christoph

Haberland). In Altriga sind viele grosse Gebäude im eklektischen Stil (z.B., die Börse und das ehemalige Ritterhaus – das heutige Parlament), im rationalen Jugendstil und sogar noch in den 30er Jahren des 20. Jh. gebaute Wohnhäuser und grosse öffentliche Gebäude (das Rigaer Zentralkaufhaus, das Finanzministerium) zu sehen.

Ungeachtet der stilistischen Vielfalt der Bebauung ist das Strassennetz und die Platzverteilung typisch für eine mittelalterliche Stadt. Ihre Hauptmerkmale sind die Unregelmässigkeit und die "lebendige" Baufluchtlinie, die Orientierung der Strassen gegen die vertikalen Dominanten, die Kulmination des Raumes in kleinen Innenplätzen. Je nach Bauungsweise und den Architekturstilen ist der Strassen- und Platzraum nicht immer homogen. Stellenweise sind typische Kontraste zwischen kleineren Häusern und grossen Kirchen erhalten (um die St. Petri- und St. Jakobikirche und den Dom), anderswo dominiert die alte Bebauung mit Wohnhäusern und Speichern (die Mārstaļu-Strasse, Vecpilsētas-Strasse, Miesnieku-Strasse). Einen einheitlichen, aber zeitgenössischen Eindruck bekommt man von der Smilšu-Strasse und Vaļņu-Strasse, wo sich die grossen am Anfang des 20. Jahrhunderts gebauten Bürogebäude aneinander reihen. Man fühlt die Disharmonie zwischen Gebäuden verschiedener Grösse und den unterschiedlichen Bauepochen besonders in jenen Zonen, die durch den Krieg gelitten haben (die Kungu-Strasse) und in denen in den Nachkriegsjahren die früheren Bauungsstraditionen ignoriert wurden (das Richten von Baufluchten, die Erweiterung der Gebäude und die Einführung von Flachdächern).

Trotz der Veränderungen in der Bebauung sind einige Plätze Altrigas ganz harmonisch (der Vecpilsētas-Platz, Ģilžu-Platz), mehrere neue im 20. Jahrhundert geformte Räume (um den Dom und an der Philharmonie) ermöglichen es, die Architekturdominanten besser zu betrachten. Nicht charakteristisch und zu gross für die Altstadt war der Platz der Lettischen Schützen (Latviešu strēlnieku laukums), der nach dem Krieg an Stelle des früheren Rathausplatzes eingerichtet wurde. Die Folgen von Kriegsschäden waren lange in dem räumlich unorganisierten Milieu um die St. Petrikerche zu beobachten.

Weniger verändert hatte sich die Silhouette von Altriga dort, wo die Spitzen der drei grossen Kirchen (St. Peter, Dom, St. Jakob) und andere niedrigere Spitzen dominieren. Ein störendes Element war das in den 60er Jahren des 20. Jahrhunderts gebaute Hochhaus der Bibliothek der Rigaer Technischen Universität, dessen Höhe aber heute bereits reduziert worden ist.

In dem im Jahre 1983 bestätigten Regenerationsprojekt von Altriga war vorgesehen, die Deformationen in der Bebauungsstruktur und in der Silhouette Altrigas zu beseitigen: die räumliche Einheit durch Rekonstruktion des Rathausplatzes, dem Wiederaufbau des Schwarzhäupterhauses und der anliegenden alten Gebäude zu erneuern und die Baulücken an Strassenfronten mit neuen, den Traditionen Altrigas angepassten Gebäuden zu schliessen (wie es in der Tirgoņu-Strasse teilweise realisiert ist).

In der Reihe der bereits früher geplanten und verwirklichten Massnahmen zur Erneuerung der Altstadt kann man die Wiederherstellung der mittelalterlichen Stadtmauer in der Torņu-

Strasse und das Abtragen der Kulturschicht am Dom nennen. Ausserdem war der Ausbau von Fussgängerpassagen, die Erneuerung der Dachbedeckung mit Dachziegeln und andere Stadteinrichtungsmassnahmen vorgesehen.

Seit 1980 fanden umfangreiche Restaurations- und Rekonstruktionsarbeiten an Architekturdenkmälern Altrigas statt. In mehreren Gebäuden wurden Ausstellungssäle, Museen, Cafés, auch exklusive Wohnungen u.a. eingerichtet. Im ursprünglichen Schloss des Schwertbrüderordens in der Skārņu-Strasse befindet sich das Museum für Angewandte Kunst, und das erneuerte Haus Rheuttern wurde damals dem Journalistenverband übergeben. Ebenso wurde die im Krieg zerstörte St. Petrikerche beendet, wobei der Petriturm wieder zur Hauptdominante der Altstadtsilhouette wurde.

Seit Erneuerung der staatlichen Unabhängigkeit Lettlands 1990 begannen – anstelle einer planmäßigen Entwicklung der Altstadt – wechselnde politische und marktwirtschaftlich fundierte Umstände die Regenerationsmassnahmen zu bestimmen.

Nach 1994, als der Rigaer Stadtrat die Bebauung des Rathausplatzes aktivierte, wurde auch das Schwarzhäupterhaus in seinem Vorkriegsaussehen erneuert, das Rathaus selbst mit neuen Anbauten und mehrere andere Gebäude in moderner Form errichtet. Unverändert blieb das Schützen-Museum, in das nun das Okkupationsmuseum eingerichtet wurde, doch die Rekonstruktion des Rathausplatzes ist nicht beendet.

Neue Gebäude anstelle der zerbombten wurden in der Kaļķu-, Kungu-, Audēju-, Vaļņu-, Teātra-, Grēcinieku-Strasse und der Strasse des 13. Januar errichtet. Das Zentralkaufhaus wurde

erweitert mit einem Anbau in der Kalēju-Strasse. Nicht alle Neubauten passen sich harmonisch den vorhandenen Bauten an.

Anfang der 90er Jahre wurde die Zusammenarbeit mit der polnischen Firma "PKZ" beendet, die etwa zehn Jahre lang erfolgreich die Erneuerungspläne der Altstadt Rigas verwirklicht hatte, Architekturdenkmäler den gesellschaftlichen und kulturellen Forderungen anzupassen.

Seit der Denationalisierung Mitte der 90er Jahre wird die Nutzung der Wohnhäuser, vor allem der Erdgeschosse, vom Gewinnstreben diktiert. Deshalb überdecken Privatinteressen die

erhofften funktionalen Umstrukturierungen der Regenerationsprojekte der Altstadt.

Vernachlässigt wurde der Ausbau der Fussgängerpassagen, weil der Autoverkehr in der Altstadt erlaubt wurde. Als Erfolg zu werten ist der Ausbau der Parkplätze, die sog. Basteigallerie.

Durch Planung und Bestätigung des neuen Projekts der Entwicklung des Rigaer Zentrums im Jahr 2006 hat das Regenerationsprojekt Altrigas seine Bedeutung verloren.

Es bleibt nur zu hoffen, dass die darin erhaltenen Prinzipien in den Grenzen des Machbaren nicht vergessen werden.

ABBILDUNGEN

1. Topographische Lage des späteren Riga vor 1200 (F. Benninghoven)
2. Rekonstruktion einer Karte Rigas im 12. Jh. (A. Caune): 1 – "Alter Berg", 2 – Gräberfeld, 3 – Ufersiedlung an der Daugava, 4 – Siedlung am Hafen
3. Riga im Jahr 1201 (Rekonstruktion von F. Benninghoven)
4. Riga vor 1200 (Rekonstruktion von J. Straubergs)
5. Deutsche Siedlung um 1210 (W. Neumann)
6. Plan Rigas um 1220 (F. Benninghoven)
7. Rekonstruktion der mittelalterlichen Verteidigungsmauer Rigas zu Beginn des 16. Jh. (A. Caune): 1 – Pulverturm (Sandturm), 2 – Grauer Turm, 3 – Gildenportenturm, 4 – Kalkturm (Buddenturm), 5 – Ludwigs- (Schwarzer Mönchs-)turm, 6 – Weberturm (Beberturm), 7 – Schachmanturm, 8 – Kl. Ellerbrockturm, 9 – Resenturm, 10 – Rigemunderpforte (Musikantenturm), 11 – Marstallpforte, 12 – Torturm der Schwimmstrasse, 13 – Sundertorn, 14 – Schalethorn, 15 – Weiberturm oder Frauenturm, 16 – Turm ohne Namen, 17 – Probstturm oder Fangenthorn, 18 – Torturm der Stiftspforte, 19 – Küterturm, 20 – Turm in der Wulveskule (Wolfsgrube), 21 – Sillecken oder Slotesthorn, 22 – Jungfernturm, 23 – Torturm der Jakobspforte, 24 – Jürgensturm, 25 – Ramerturm
8. Mittelalterliche Verteidigungsmauer im Johannishof, 1960 rekonstruiert
9. Mittelalterliche Verteidigungsmauer mit dem

- Ramerturm in der Torņa-Strasse (Turmstrasse), 1987 rekonstruiert
10. Mittelalterliche Verteidigungsmauer mit dem Ramerturm in der Trokšņu-Strasse (Lärmstrasse), 1987 rekonstruiert
 11. Der Pulverturm (Sandturm) zu Beginn des 20. Jahrhunderts
 12. Der Plan Rigas und der Zitadelle mit dem Befestigungssystem in der zweiten Hälfte des 18. Jh.
 13. Rekonstruktionsprojekt der Umgebung der Altstadt von 1856 (J. Lejnieks): 1 – öffentliche Gebäude, 2 – Wohnhäuser, 3 – Lager und Wirtschaftsgebäude, 4 – Grünanlagen
 14. Die ersten deutschen Niederlassungen vor 1210 (Rekonstruktion von R. Zandberga): 1 – Hof des Domkapitels, 2 – Ordensburg der Schwertbrüder (Hof), 3 – erste Bischofsburg (Hof), 4 – St. Petrikirche
 15. Mittelalterliche Plan Rigas um 1400 (Rekonstruktion von W. Neumann)
 16. Mittelalterliche Verteidigungsmauer mit dem Ramerturm in der Trokšņu-Strasse (Lärmstrasse), 1987 rekonstruiert
 17. Schwedenpforte mit den Resten des Jürgensturms (auf der rechten Seite)
 18. Torņa-Strasse (Turmstrasse) zu Beginn des 20. Jh. (Postkarte)
 19. Trokšņu-Strasse (Lärmstrasse) zu Beginn des 20. Jh. (Postkarte)
 20. Trokšņu-Strasse (Lärmstrasse) zu Beginn des 20. Jh.
 21. Vorschläge zur Regulierung der Strassen der Altstadt 1903 (E. Pučiņš)
 22. Einer der Vorschläge zur Regulierung der Strassen der Altstadt von 1930–1940 (E. Pučiņš): 1 – Neubauten, 2 – freigelegt Areale für Bauvorhaben oder Grünanlagen, 3 – Vorschläge zur Rekonstruktion von Strassen
 23. Die Altstadt nach den Zerstörungen des Zweiten Weltkriegs (A. Holcmanis): 1 – Architekturdenkmäler, 2 – andere architektonisch bedeutende Gebäude
 24. Axonometrische Ansicht der Altstadt Rigas um 1980 (E. Pučiņš)
 25. Silhouette mit den Türmen Rigas
 26. Holzhaus der einheimischen Bewohner im 12. Jahrhundert. Rekonstruktion von A. Caune und G. Jansons
 27. Holzhaus der deutschen Siedler im 13. Jahrhundert. Rekonstruktion von A. Caune und G. Jansons
 28. Steinhaus Ende des 13. Jahrhunderts. Rekonstruktion von A. Caune und G. Jansons
 29. Mittelalterliches Wohnhaus. Zeichnung von J.C. Brotze
 30. Wohnhaus mit Fachwerkgiebel in der Klosters-Strasse (Klosterstrasse) 5. Rekonstruktion von T. Vitola 1966
 31. Haus Rheuttern. 1891. Gemälde von A. Beutman
 32. Haus Dannenstern 1891. Gemälde von A. Beutman
 33. Wohnhäuser in der Meistaru-Strasse (Kleine Schmiedestrasse) mit erneuerter Polychromie der Fassaden
 34. Wohnhaus erbaut im Stil des bürgerlichen Klassizismus in der Vecpilsētas-Strasse 17 (Architekt Ch. Haberland, 1787)
 35. Wohnhaus erbaut im Stil des bürgerlichen Klassizismus in der Šķūņu-Strasse (Scheunenstrasse) 17 (Architekt Ch. Haberland, 1787)

36. Wohnhaus erbaut im Stil des Klassizismus in der Grēcinieku-Strasse (Sünderstrasse) 1 (Baumeister A. Wagensen 1779)
37. Musterfassade eines Wohnhauses der klassizistischen Epoche. Erste Hälfte des 19. Jh.
38. Wohnhäuser im Stil des Eklektizismus in der Smilšu-Strasse (Sandstrasse) 12 (Architekt K. Felsko, 1897) und in der Smilšu-Strasse 14 (Architekt H. Hilbig, 1889)
39. Wohnhaus im Jugendstil in dem Smilšu-Strasse (Sandstrasse) 8 (Architekt H. Scheel und F. Scheffel, 1902)
40. Das Arsenal
41. Grundriss des Doms (R. Zandberga)
42. Der Dom 1775. Zeichnung von J. C. Brotze
43. Der Dom heute
44. Türme der Hl. Jakobi- und der Hl. Alexeikirche mit dem Hotel St. Petersburg im Vordergrund. Blick vom Schlossplatz, Ende des 18. Jh., Zeichnung von J. C. Brotze
45. M. Monētu-Strasse (Kleine Münzstrasse). Blick zum Turm der St. Petri-Kirche. 20er – 30er Jahre des 20. Jh.
46. Hl. Maria-Magdalenen-Kirche mit dem ehemaligen Gemeindehaus im Vordergrund
47. St. Johannikirche mit dem Eckes Konvent zu Beginn der 30er Jahre des 20. Jh.
48. Der Altenteil der St. Johannikirche, erbaut 1587–1589
49. Mater-Dolorosa-Kirche (Kirche der Schmerzensmutter) Ende des 18. Jahrhunderts. Zeichnung von J. C. Brotze
50. Blick auf die Kirche der Schmerzensmutter von der Pils-Strasse (Schlossstrasse) heute
51. Die Anglikanerkirche heute
52. Hl. Peter-und-Paul-Kirche in der Zitadelle Ende des 18. Jahrhunderts. Zeichnung von J. C. Brotze
53. Die erste Bischofsburg in der Jāņa-Strasse (Johannisstrasse). Rekonstruktion von R. Zandberga
54. Die erste Burg des Schwertritterordens in der Skārņu-Strasse (Scharren Strasse) heute
55. Das Rigaer Schloss im 16. Jahrhundert. Zeichnung von J. C. Brotze
56. Das Rigaer Schloss Ende des 18. Jahrhunderts. Zeichnung von J. C. Brotze
57. Das Rigaer Rathaus, erbaut 1750–1756. Zeichnung von J. C. Brotze
58. Büro- und Geschäftshaus in der Kaļķu-Strasse (Kalkstrasse) 22 (Architekt P. Mandelstamm, 1914)
59. Bürohaus in der Pils-Strasse (Schlossstrasse) (Architektinnen S. Pētersone, L. Gintere, 1973)
60. Bürohaus an der Ecke der Kungu- und Peldu-Strasse (Herren- und Schwimmstrasse) (Architekten P. Birulis, J. Skalbergs. 1984–1987)
61. Tirgoņu-Strasse (Kaufstrasse) Anfang des 20. Jahrhunderts (Postkarte). Blick zum Rathaus
62. Tirgoņu-Strasse (Kaufstrasse) Anfang des 20. Jahrhunderts. Blick vom Rathaus
63. Audēju-Strasse (Weberstrasse). Blick zum Turm der St. Petrikirche
64. Gleznotāju-Strasse (Malerstrasse) Anfang des 20. Jahrhunderts. Blick zum Turm der St. Petrikirche
65. Teātra-Strasse (Theaterstrasse). Blick zum Turm der St. Petrikirche
66. Vaļņu-Strasse (Wallstrasse) um 1900 mit dem Pulverturm
67. Smilšu-Strasse (Sandstrasse)
68. Die Umgebung des Doms Mitte des 19. Jahrhunderts (W. Neumann)
69. Blick zum Dom von der Jauniela Ende des 19. Jahrhunderts. Zeichnung von J. C. Brotze

70. Herderplatz um 1880, als die Anbauten am Dom abgerissen werden
71. Der Domplatz 1937. Im Hintergrund die Bauten der ehemaligen Zirgu-Strasse (Pferdestrasse)
72. Šķūņu-Strasse (Scheunenstrasse) Anfang des 20. Jahrhunderts – auf dem Gelände des heutigen Domplatzes (Postkarte)
73. Der Domplatz heute
74. Blick auf die Börse von der Šķūņu-Strasse (Scheunenstrasse) Anfang des 20. Jahrhunderts (Postkarte)
75. Der Domplatz. Der Anfang der Smilšu-Strasse (Sandstrasse)
76. Umgebung der St. Jakobikirche Ende des 18. Jahrhunderts. Rechts das alte Haus der Ritterschaft, im Hintergrund das Rigaer Schloss. Zeichnung von J. C. Brotze
77. Umgebung der St. Jakobikirche Ende des 18. Jahrhunderts. Im Vordergrund das ehemalige Lyzeum, links davon die Kreuzkapelle. Zeichnung von J. C. Brotze
78. St. Jakobikirche und das neue Haus der Ritterschaft Anfang des 20. Jahrhunderts (Postkarte)
79. Klosters-Strasse (Klosterstrasse). Die "Drei Brüder" und der Dom heute
80. Schlossplatz mit der Siegessäule. Lithographie von J. G. F. Krestlingk 1824
81. Blick auf den Schlossplatz von der Zitadelle. Im Vordergrund der Verteidigungsgraben mit Brücke. Lithographie von K. F. Hauswald 1829
82. Paradeplatz. Gemälde von K. T. Fechhelm 1819
83. Rathausplatz. Blick auf das Schwarzhäupterhaus. Rechts das städtische Waagehaus. Gemälde von K. T. Fechhelm 1816
84. Das Rathaus und die St. Petrikirche. Gemälde von K. T. Fechhelm 1816
85. Das Rathaus Anfang des 20. Jahrhunderts
86. Der Rathausplatz 1913. Blick auf die St. Petrikirche und das Schwarzhäupterhaus von der Ecke der M. Jauniela (Kleine Neustrasse)
87. Das Schwarzhäupterhaus und das Haus Schwabe Anfang des 20. Jahrhunderts (Postkarte)
88. Hauptgebäude der Technischen Universität Rigas und das Okkupationsmuseum heute
89. Platz der Schützen. 90er Jahre des 20. Jh.
90. Hauptgebäude der Technischen Universität Rigas mit den Laboratorien vor 1995
91. Kaļķu-Strasse (Kalkstrasse). Blick von der Ecke Skārņu- und Šķūņu-Strasse (Scharren- und Scheunenstrasse). 90er Jahre des 20. Jh.
92. Der Altenteil der St. Petrikirche und ihre Umgebung Anfang des 20. Jh.
93. Gebäude des Kirchhofplatzes gegenüber dem Haupteingang der St. Petrikirche
94. St. Petrikirche und ihre Umgebung 1858
95. St. Petrikirche. Im Vordergrund der im 15. Jh. beendete Altenteil
96. Die Portale der St. Petrikirche
97. Blick auf die St. Johannikirche von der Pēterbaznīcas-Strasse (Petrikirchenstrasse) heute
98. Blick auf die St. Petrikirche vom Konventhof Anfang des 20. Jh. (Postkarte)
99. Šķūņu-Strasse (Scheunenstrasse) Anfang des 20. Jh. (Postkarte)
100. Šķūņu-Strasse (Scheunenstrasse) heute
101. Die Große Gilde mit Eingangstor in den Gildenhof Mitte des 19. Jh.
102. Amatu-Strasse (Gildstubenstrasse). Blick auf die Grosse Gilde Anfang des 20. Jh.

103. Amatu-Strasse (Gildstubenstrasse) heute
104. Mārstaļu-Strasse (Marstallstrasse). Die Reformierte Kirche Anfang des 20. Jh. (1912)
105. Kungu-Strasse (Herrenstrasse) Anfang des 20. Jh. (Postkarte)
106. Vecpilsētas-Platz heute
107. Alksnāja-Strasse (Reformierte Strasse) heute
108. Erstes Panorama der Altstadt Rigas Mitte des 16. Jh.
109. Panorama der Altstadt Rigas 1612. Zeichnung von J. C. Brotze nach H. Thum
110. Panorama der Altstadt Rigas vom Vöhrmannschen Park um 1855
111. Panorama der Altstadt Rigas 1815. Rechts eine Windmühle an der heutigen Pasta-Strasse (Poststrasse). Zeichnung von K. T. Fechhelm
112. Panorama der Altstadt Rigas um 1930
113. Panorama der Altstadt Rigas Anfang des 20. Jh. (Postkarte)
114. Panorama der Altstadt Rigas vom Bahndamm. Im Vordergrund der Albert-Platz. 80er Jahre des 20. Jh.
115. Das erneuerte Rathaus
116. Das Alter der Bauten der Altstadt Rigas
117. Architekturdenkmäler in der Altstadt Rigas
118. Regeneration des historischen Plans
119. Vervollständigung und Erneuerung der Bauvorhaben in der Altstadt Rigas (Realisierung des Erneuerungsprojekts 1978 – 2003)
120. Die Entwicklung der öffentlichen Funktion der Altstadt Rigas
121. Überlagerte geodäsische Pläne der Altstadt Rigas aus den Jahren 1858 und 1978
122. Blick vom Platz der Schützen zum erneuerten Rathaus
123. Rathausplatz im Jahre 2006
124. Hotel "Roland"
125. Blick von der Kaļķu-Strasse auf das Rathaus und das Haus Kamarin
126. Tirgoņu-Strasse (Kaufstrasse) heute. Blick vom Rathaus
127. Neubau "Vinčents" in der Audēju-Strasse (Weberstrasse)
128. Rückseite des Neubaus in der Grēcinieku-Strasse (Sünderstrasse) 11 a gegenüber der St. Petrikirche
129. Neubau in der Grēcinieku-Strasse (Sünderstrasse) 11 a
130. Platz zwischen der St. Petrikirche, der St. Johannikirche und dem ehemaligen Schloss des Schwertbrüderordens
131. Skārņu-Strasse (Scharren Strasse)
132. Kalēju-Strasse (Schmiedestrasse). Im Vordergrund das erneuerte Gebäude Kalēju-Strasse 23
133. Das erneuerte Haus Mentzendorff in der Grēcinieku-Strasse (Sünderstrasse)
134. Basteigalerie und die Jakobskaserne
135. Rückseite der Jakobskaserne zur Basteigalerie
136. Haus Dannenstern
137. Unvollendete Erneuerungsarbeiten in der Miesnieku-Strasse (Küterstrasse)
138. Jauniela (Neustrasse)
139. Triangelbastei

Andrejs Holcmanis
RIGA'S OLD TOWN –
A MONUMENT OF URBAN DEVELOPMENT
Second supplemented edition
"Zinātne" Publishers
Riga 2007

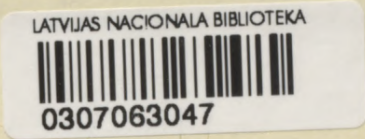
Andrejs Holcmanis
ALTRIGA – EIN STÄDTEBAULICHES DENKMAL
2. ergänzte Ausgabe
Verlag "Zinātne"
Riga 2007

Andrejs Holcmanis
VECRĪGA – PILSĒTBŪVNICĪBAS PIEMINEKLIS
Redaktore *Ināra Stašulāne*
Korektore *Brigita Vārpa*

SIA Apgāds "Zinātne", Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050.
Reģistrācijas apliecība nr. 40003576967.
Formāts 84 x 90/16.
Iespiesta un iesieta A/S "Preses nams",
Balasta dambī 3, Rīgā, LV-1081.

Ls. 8.24

13. janvāra iela

13. janvāra iela

11. novembra krastmala

11. novembra krastmala

11. novembra krastmala

